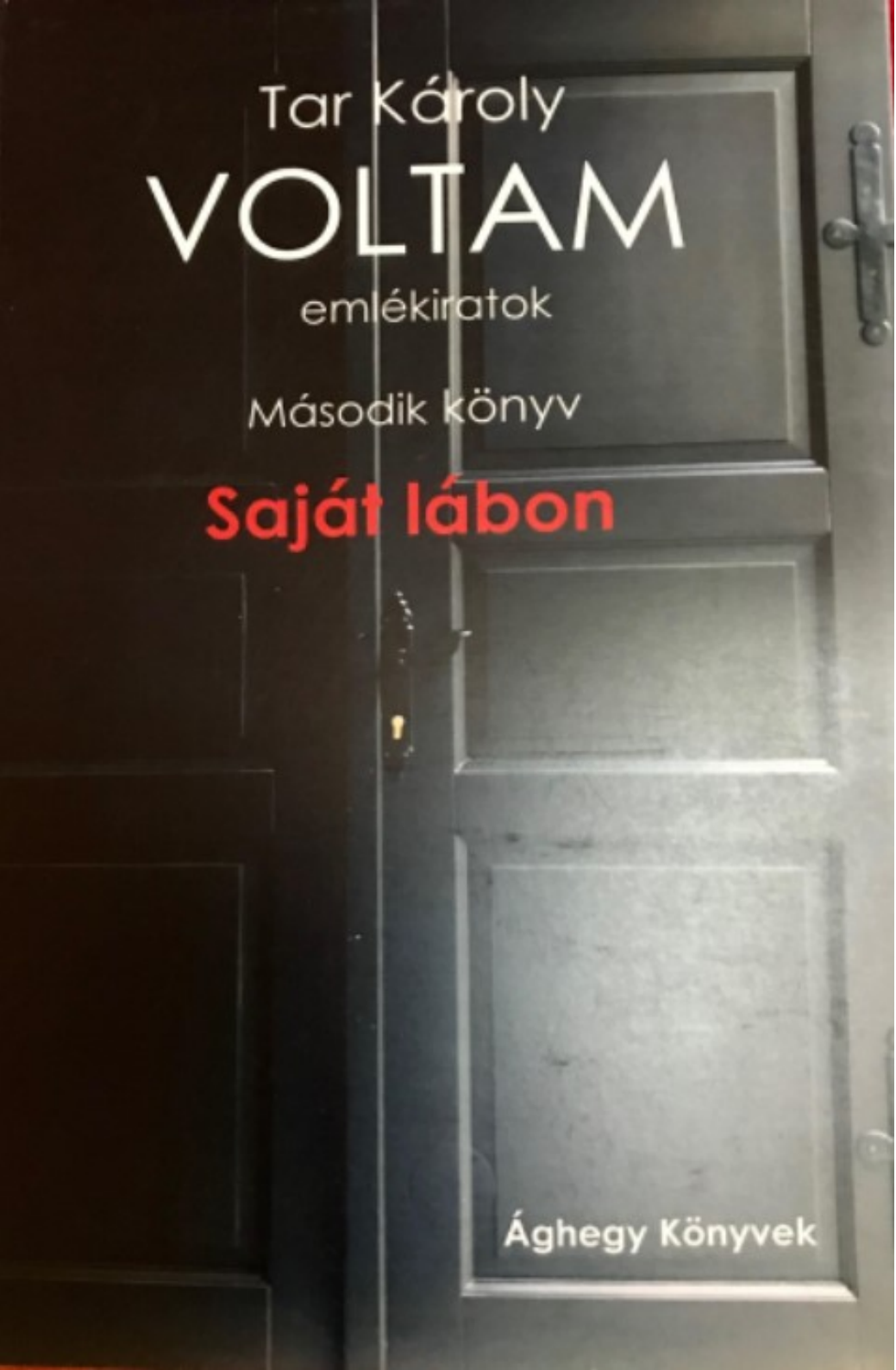
Tar Károly
VOLTAM
emlékiratok
Második könyv
Saját lábon
Ághegy Könyvek

Tar Károly - Voltam - Saját lábon

Az Ághegy Könyvek sorozat alapító-szerkesztője:
Tar Károly
Gondozta: József Mária Magdolna

A könyv megjelenését támogatta

a Bethlen Gábor Alapítvány

és a Ághegy-Liget Baráti Társaság
összesen 75 példányban

Ez a köny a _____ példány

Tar Károly

Voltam

emlékirat

Második könyv

Saját lábon

Ághegy Könyvek

A vasutak keresztül-kasul szelik világunkat, vasúti kocsiban, kiváltképpen hosszú álmosító utakon, kényelmesen bejárható egész addigi életünk, és ha elég

kíváncsiak vagyunk, behunyt vagy akár nyitott szemmel, képzeletünk olajozottan működik, kimerészkedhetünk saját megtervezett jövőnkbe, miközben vasúti kocsival is bejárható szinte az egész földgolyó, a kisebb tenger sem akadály, a szerelvényt rátolják egy kompra, gyomrának meg sem kottyan tucatnyi vasúti kocsi, az első- és másodosztályon az utasok kényelembe helyezkednek a vonaton, kibámulnak az ablakon, előttük sorjázik a táj, a guggoló bokrok, az erdőnek induló bozótok, az asztal simára koptatott, felsőfokon művelt és elemi iskolás műveltségű szántóföldek, vegyesen, mint az egyetlen életben összekeveredett örömök és bánatok, szikkadt tájak és felhőkönnyes rétek, jámbor állatok szelíd domboldalakon, máshol vadregény és rengeteg, a szunyókáló természet nyugodalma repcesárga tenger a svéd kék egek alatt, rendezett sorokban, hófehér műanyag csomagolású, óriási szénatöltelékes tabletták, amit a tenyészállatoknak adnak be éhség ellen, arra biztatva a tejelőket, hogy a csomagoló anyag hófehérségét utánozzák, amikor gombnyomásra, csecsemő szokású milliárdok tejivó kedvébe járva, naponta kétszer is megszabadítják őket a tőgyüket feszítő, fájdalmat okozó márványfehér létől, hogy papírdobozokban, a legkülönfélébb utakon juttassanak azokba a házakba is, amelyek ráérősen szemre vehetők a vonatok bármelyik ablakából, de a fáradtságtól vagy unalomtól lelakatolt szemhéjunk mögül is, gondolatban, még a gyorsvonatoknál is gyorsabb villámvonatokról, az utasok akaratától függetlenül történik mindez, mert az összes utasokat kényszeríti valami, ha csak pillantásra is, de ki kell nézniük az ablakon, vagy be kell nézniük sohasem pihenő agytekervényeikbe, ahol az összes eddig önkéntelen kattintással tárolt képek porosodnak, és csak álmainkban töröljük le róluk itt-ott a feledés porát, még a koncentrációs táborokba rohanó marhavagonokba zsúfoltak szemébe is beleszúrt a hasadékok mögül

felvillanó fény, szemük, mint gyorsfelvételre állított fényképezőgép blendéje, átengedte a valóságos pillanatnyi idő megörökítéséhez szükséges fényt, amiből azok a meggyötört emberek tudták vagy legalább sejtették, hogy az akaratuk ellenére velük száguldó történelem vesztükbe viszi őket mindenestől, nehéz terheikkel, egész addigi életük titkaival és a nekik tulajdonított, képtelen bűneikkel, naiv hiszékenységükkel, engedékenységükkel együtt; pont ehhez hasonlatos, származásától, bőrszínétől, nyelvétől és iskolázottságától függetlenül, minden halandó útja; elképzelhető, hogy már a szülészeti klinika ajtajától reánk vár az a vasút és azok a képzeletbeli sínpárok, amelyeket kikerülni nem lehet, mind valahányunknak utaznunk kell; megbőgetnek miután világra jöttünk, megszámoznak, bedobozolnak, lelki inkubátorba zárnak, rátesznek valamely vasútra, s miközben minden porcikánk ugrásra kész, mert valamiképpen ösztönösen szabadulni szeretnénk a kényszerekből kovácsolt, sínekkel kijelölt utaktól, törhetjük a fejünk, hol hibáztuk el, merthogy végül is magunk vagyunk fogantatásunkért felelősek, mi a francnak kellett tolakodva történetnünk ott a petefészekben, hogy mindenáron tartaléktápanyagában gazdag társra találjunk, másodszor is élvezkedve heterogámiában hódítsunk meg valamely szelíd makro-gamétát, legyünk holmi zigóta, pedig lehettünk volna mindössze felszívódásra érdemes anyag, s hagytuk volna a lányokat, hogy levéltetvek, hangyák vagy méhek módjára szűznemzéssel szaporodjanak, micsoda csodavilágban élhetnénk kedvünkre, csupa szűzmáriák között történő nemzedékváltakozással szaporodva, amíg a vasutak sínjei a végtelenbe futva végre összetalálkoznak, nyilván ott kezdődik a Kánaán, amit nem ismerünk, csak elképzelünk kormányozhatatlan álmainkban, amely világvárosok pályaudvarára emlékeztet, ahova megszámlálhatatlanul sok sínpár vezet,

pont oda kell nekünk érkezni, bele a nagy csődületbe, mert ott van rejtve mindannyiunk vágyainak mágnese, vonz életre szólóan és kitaszít anyánk öléből, mert megfogantatásunk után ott sem lehetünk biztonságban, életünk első kilenc hónapjában már sínen vagyunk, robog velünk minden elkövetkező nappalunk és éjszakánk, és beteljesülő szerelmeink, amelyek az illanó örömökön túl csak arra jók, hogy újabb lelkeket állítsunk a zakatoló élet szerelvényeire, feledve felelősségünk az utánunk következő járatokért, s a nálunk is sietősebben nyomunkba tolakodók agyatlanul semmibe rohanása miatt, az előttünk járók ráérősen, mi pedig kissé mindig gyorsabban utazunk, akad némi időnk a velünk történtek megemésztésére, az utánunk következők persze még inkább gyorsítanak, mert nem elégszenek meg az illemkönyvekben szabályozott távolságtartással, utolérni akarnak, az utánuk következők száguldásukkal pedig ennél is többet, minket akarnak megelőzni, abban a hiedelemben élnek, ha felgyorsulnak munkában, társadalmi és szexuális szokásaikban, többet élnek, kitágíthatják a pillanataikat, mértéktelenül habzsolhatnak az élet világméretű habos tortájából, temethetik a mértékletesség bölcsességét; szikrázó sínek helyett a gondolkodás légpárnáin repülnek nyomunkban a virtuális síneken, bakkecskeugrással hétköznapjainkat meghágva fejest ugranak a titkos jövőbe, amelyből mindenkit kiszorítanak, a mi jövőnk pedig sorvad, a megnyugvás ösvényeit belepi a gyom, kakukktojásokkal teli a jövőnk, s gondolataink ácsorognak a megértés wertheimzáras kapuja előtt, mi lesz ebből, ki tudja?, huszonéves korában egy szerelmes lány sablonos férces sóhajtásából rádöbben, hogy nélküle az élet csak mélység, sötétség és sivárság, érthetetlen célok sora, céltalan értelmek sínpárai közé szotyogtatott törmelék, mert mindannyiunk akarnokságától halványodik létünk, miközben a saját lábon való álldogálás első éjszakáján, önálló életünk

kezdetének első órájában agyunkban tehervonatok dübörögnek, s a múlt század műszaki fejlettségének megfelelően álmosítóan kattognak a gőzmozdony vontatta, háborúban koptatott szerelvények diósgyőri öntödében készült kerekei, a csernavodai hídon átdübörögnek a Dunán, a sötétség hálózsákjában, gőzgépek dugattyújaként előre és visszakényszerülnek ilyenkor megrágatlan kérdéseink dugattyúi és a lejtmotívumként szikrázó Ki vagy te? kérdés könyörtelenül csattog, amire lehetséges, hogy társaink könnyen válaszolhattak volna, s felületes megfogalmazások elfogadhatatlan tömkelegét sorolhatták volna mindhiába, mert az ilyen kérdésekre csak a kérdést feltevő adhat, ha adhat valaha is, magát megnyugtató választ; pont ilyeneket gondoltam garmadával a Kolozsvárról bukaresti átszállással Dobrudzsába vezető sínpáron huszonnégy órát meghaladó döcögéssel vánszorgó másodosztályú személyszállító kocsiban, azon a zsibbasztó vonatúton, amely a Duna–Fekete-tengeri csatorna építőtelepére vitt, az állami vállalat ingyenjegyével, két, hozzám hasonlóan mindenre elszánt társammal együtt, akikkel miután megosztottuk minden bánatunkat és reményeinket, és a legeslegfrissebb vicceinket is felmondtuk, szótlanul, magunkba zöttyenve bensőséges társalgásra kényszerültünk magunkkal az örökké csapongó gondolat fecskeszárnyaiba kapaszkodva, álom és ébrenlét határán, az ösztönös védekezés pajzsát barkácsolva mindenféle előrelátásnak nevezett képességeinket csiszolva, jósnőkhöz hasonulva, a magunkban rejtett kristálygömbben kutattuk várható cselekedeteinket, alkalmasságunkat az idegenben való helyes viselkedésre, önállóságunk kialakítására a titokzatos idegenben, ahol majd illendő nevet kell szereznünk magunknak; a magamat megismerés örökös igényéből, a vonatkerekek ismétlődő kattogásaival együtt forgott félálmomban bennem a kérdés, kitől kaptam az

Öcsi nevet? ezt is, mint annyi minden más apróságot, a magától értetődő természetesség unalmas homálya fedi, de elképzelhető, hogy már életemnek első percében, apám és anyám kényszerű együttértésével, de inkább apám megengedő beleegyezésével neveztek így, csaknem egy esztendővel, pontosabban egy esztendővel és hatvan-nyolc nappal előbb világot látott nővérem öccse lettem, hogy majd csak iskolás- korban tudjam meg az anyám után következő asszonytól, a gyermeki lélekkel értékelhetetlen igazat, miszerint valójában egyke vagyok, a nővérem, bár családnevünk közös, csupán csak féltestvérem; nagybetűsen Kismamának kellett szólítanom ezt az asszonyt, de makacsul mindig elkerültem ezt a megszólítást, mert amúgy is rosszindulatú mostohaanyám fröcskölő szapulásaiban anyámat, akiről ötesztendős koromig csupán ösztönös, gyermeki világomat melengető elképzeléseim lehettek, s amit mostohaanyám törtető igyekezetében, hogy magát elődjénél jobbnak láttassa, igyekezett a rossznál rosszabbnak kisebbíteni, örökösen kurvának mondta, talán azzal a céllal, hogy kitörölhesse a megkaparintott férfi gyermekének agyából azt, amit a természet az anya, az anyu, a mama, az édesanya szókkal kitörölhetetlenül mindnyájunkba halálunkig tartóan beleírt, s helyébe semmi hozzáfoghatót senki sem állíthat, még ha ezzel olyan, székely faluban a bíróságig emelkedett apjának lányaként termett, s városi cselédségben, olyan előkelő, több bérházzal rendelkező, tehetős polgár szolgálatában kincses városunkban civilizálódott asszony próbálkozott, mint apám második élettársa, aki mostohaasszony szerepébe szokva a Gyere ide!, Ne állj oda!, Maradj!, Ne lábatlankodj! Mit csinálsz már megint?!, megszólításokkal, nevemnek említése nélkül szólt hozzám, pedig sokan mások, mint például a nővéreim nagykorú gyermekei, még most is, amikor tiltakozásaim ellenére öregnek tudnak, Öcsi bátyának, olykor pedig

kedveskedve Öcsike bátyának szólítanak, de hol van az még, egyelőre a hirtelen megért kamaszkorból az önálló magára maradásban, a saját lábon megállás, a maga vezérlést próbáló éveimről lesz szó az alábbiakban; az emlékezés, amely az előidézés kanyargós folyójában csörgedezve, korán és értelmetlen halált halt fiam élményéhez hasonlatos, amit egyik lelkes tanárnak dicsérete váltott ki belőle: Fiam! Ember lesz belőled!, állította a szívével is pedagógus, hogy a reménykedés büszkeségével ajándékozza meg; a tudatba dörgő startpisztoly versenyre biztató hangjának jótékony hatását figyelhettem meg rajta, mert ki az, aki gyerekkorában nem szökellő indulatokkal szeretne, akarna felnőtté válni, embernek lenni, mert ez bizony nagy szó, rettenetes teher, örökös vágyakozás, sohasem lehet tudni, felnő az ember, vagy egyszer csak mindenféle körülmények gátja előtt megtorpan, téblábol, és úgy érzi, még mindig, vagy már soha nem lesz belőle ember, legalábbis olyan ember, akinek álmodta magát gyerekkorában és fiatalsága idején, amikor még mindent elérhetőnek álmodunk, hiszen ismereteink világát nekem is a háborús elemi oktatás szűkre szabott körülményei, a halálra ítélt egyházi iskola maradék tanárainak kedvetlensége és a semmire épített műszaki középiskola gyorstalpaló évei határozták meg; az ember nem lesz annyi, amennyinek gondolja, hanem csupáncsak annyi, amennyi tőle kitelik abban a társadalomban, amibe a sors belepottyantotta, kérdezés nélkül belehelyezte azoknak a családoknak az egyikébe, amelyek a káderes idők sietősen kialakított és pofonegyszerűre szabott szabályai szerint munkásnak, parasztnak vagy értelmiséginek neveztek, s értékét is pont ilyen sorrendben hitték, persze futottak még: kisiparosok, kereskedők, nagygazdák, kulákok, földbirtokos maradékok, levitézlett katonatisztek, tanárok, orvosok, gyógyszerészek, bárók, grófok és népbutítónak hirdetett, felkent és világi egyházi emberek

és más, a felépítendő boldognak képzelt társadalom szempontjaiból hitványak, akiknek vaj van a fejükön, vagy akikre valamely maguk által minősített munkásököl a zűrzavaros időkben lecsaphatott a „Vesszen az ellenségünk!” jelszó jegyében, a sarlós-kalapácsos vörös zászlók alatt, éppen akkor, amikor „a mi lobogónkat” olyan szelek fújták, amely a feltörtetők malmára hajtotta a vizet, miközben bort is kellett prédikálniuk, hiszen abban volt mindig az igazság, s a megrészegedett világ uzsgyi neki, rohant a forradalomba, amit régóta vártunk és legjobbjaink hirdették is, mert mindig is hirdethető, hogy a rosszra jó következik, lesz még, mert mindig is lehet, jobb világ, az embereknek hinniük kell valamiben, miért éppen ebben ne hinnének, ha már a valamikor elszúrt Paradicsomot is szívesen vissza- és megálmodják, ki-ki hite szerint fényesnek, puccosnak, vágyakat beteljesítőnek gondolhatja, mert el kell jönnie még a világvége előtt a megváltásnak és valamiféle rendes feltámadásnak, hogy halálunk után is éljünk még valamennyit, mint a kövek legalább, mert ilyen az iparos, mindig többet akar és jobbat, s csak részegségében rikkantja, hogy „Sose halunk meg!”, közben szomorodik egész kurtára szabott, tyúkszaros életében, s nem tudja, hova tegye az eszét, mire esküdjön, mert nemcsak Margitta, hanem az összes ember, de még az állat is élni akar, és nem tudja hogyan, nem találja a saját életéhez vezető utat; kocakovácsok vagyunk valamennyien, tüzes vasat forgatunk a lehetőségek üllőjén, dallamokat próbálunk kicsalogatni az acélos üllőnek képzelt szakmánkból, még akkor is csilingelünk, amikor a sors segédkovácsai úgy odasóznak ráverőjükkel, hogy hiccelő tüzes életünk otromba formát kap, forgathatjuk innen-onnan kiskalapács-erőnkkel, csak tökéletlenkedünk, a szemünk előtt megy gajdra minden kovácsolatlanul is szerencsepatkónknak hitt életdarabunk és mire emberkorba érünk, megnézhetjük magunk, a nyomorúság

kiül az arcunkra, ott kuporog kicsi széken ülve és siratja a fiatalságot, ami úgy elszállt, ahogyan hirtelen reánk telepedett kéretlenül, durván elzavart gyerekkorunk, már, akinek volt ilyen, gyerekszobával persze, anélkül csak utcagyerek, vásott kölyök, árva párák leszünk, akiket még az árva gyerekek ingyen vacsoráin sem látnak szívesen, hiszen mindig többen vannak a kelleténél, belőlük lesz a csőcselék, a huligánok, a felforgatók, akik néha felocsúdva, kikaparják magukat a szemétdombok alól, hogy ők legyenek a nép, akikkel a serény politikusok kitörtetik vagy kikapartatják maguknak a sült gesztenyét, amiért ők mindig szószaporítással fizetnek, dajkamesékkel etetik a tömegnek nevezett spontánul összekeveredett embereket, pedig ők csak Munkát! Kenyeret! akarnak, a cirkuszról szívesen lemondanának, de nem tehetik, mert csupa cirkusz az életük, a közélet pedig még inkább, mert addig nem nyugszik a sors, amíg áll a mindig zűrös bál, a talpalávalót valamely párt zenekara adja, a táncot, pedig a legújabb divat szerint ropják az elöljárók, s utánuk mindenki, aki jót akart, mert ha nem akar, akkor ne csodálkozzon, hogy nem lesz jó neki, és még egyéb más baja is lehet, mert a tánc azért tánc, hogy abból ne hiányozzon senki, egyen-táncban a mulatság, aki nem hiszi, járhat majd maga utána és a betevő falatokért, nyújthatja a nyakát vagy tornászhat mindenfélét, előbb-utóbb valamely horda tagjává zsugorodik, testileg meggyötört, szellemileg töpörödött lesz, éppen állatnak való, aki nem gondolkozik és még csak nem is lelkesedik, hanem csendben marad a sorban, ahol agyatlanul menetelhet a mindig utolsónak és legeslegjobbnak nevezett cél felé; „Ez a harc lesz a végső!”, még akkor is ha éppen ezt sem tudja majd feledni, mert bízva bízik a szerencsétlen, és ecetes könnyeivel öntözi a remény génmódosított növényeit, amelyek nem zöldülnek, hanem a sárga irigység színeiben nyilallnak az üres agyakba, és azt kürtölik,

hogy nem lesz vége soha már, mert nem lehet vége a végtelennek, ahol a párhuzamok sem metszik egymást, hanem eloldalognak a tizenvalahányadik dimenzióba, a fekete lyukakon túlra, ahol a vallástalan isten lakik, és csak megértően mosolyog az embereken, akiket a saját képére formált, hogy öreg korára legyen kivel szót váltania, beszélgetnie, tükre legyen neki, mert maga sem hiszi, hogy ő a legszebb, a legjobb, a leghatalmasabb és a legjóságosabb; Tükröm, tükröm, mondd meg nékem!, és ha nem a saját igazát mutatja meg neki, akkor lesújt rá haragjában, mert ebben is a legnagyobb, csak a jóindulatú nevetésben marad el mögöttünk, mert nem bolond, hogy a saját tökéletességén vagy tökéletlenségén nevessen, ilyen ember nincs a földön, nem lesz a magasságos égben sem, hogy más bolygókról és naprendszerekről ne is szóljunk; s az olyan is ritka, akinek szülőkből is duplát adatott, s hogy cifrázza sorsát, egyik apját a munkásosztály álmodni képes élcsapatába sorozta még fiatalságában, na kicsoda?, hát maga az Isten, a másikat pedig a magának kaparó kurta kisiparos szorgalmasabb kategóriájába lökte, hogy folytathassa apja, bajorországi nagyapja és ükapja népművészetig emelhető mesterségét, falura való színes és városiaknak kedves mézeskalácsos süteményekkel okozzon örömet a vásárfiára áhítozóknak, gürcöljön génjeibe oltott szorgalommal és kitartással, ellenségeit, akár segédjét egyetlen csípődobással lökje a megvetés embertelenítő gödrének valamelyikébe, s csak azért is vállalja és végezze a félreállók, a lankadók, az eltántorítottak, a pipogyák, az elmélázók, a magukon kívüliek sorsát, mások helyett is, akiknek büdös a munka, a robotolásnak az a fajtája, ami nem kényszer, hanem öröm és örömteremtő alkotás, pénzért adható és kapható gyönyörhalmaz, ha megelégszünk ennek külsőségeivel, a futó szerelmekkel és szerelmeskedésekkel, amelyek úgy hasonlatosak a jól végzett munkához, hogy egyben

többek is, ha úgy akarjuk, ha beletemetkezünk, és szerelmi bánat, rossz házasság, ridegen viselkedő nők és rokonok ellen is jó, olykor pénzt is hoz, amiről eleinte azt hisszük, boldogít s elaljasít, hogy aztán valamikor, amikor már késő, rádöbbenjünk mindennek a hiábavalóságára, és az egész világ pocsolyás zűrzavarosságából próbáljuk kiemelni a fejünk, hogy legalább gondolatainkat futtathassuk a szabadság hímes mezején, ha van ilyen, már hogy lenne, hol volna, ha nem itt ezen a sárgolyón, ahol éppen ezeket a nagy szavakkal nevezett dolgokat nem találjuk, ha keressük is szüntelen, mert sivatagba születtünk, ahol kortyokban mérik a boldogságot, ez is délibáb, képzeletünk szülöttje, akár az előre tervezett fiúgyermek, akinek küldetése van, tovább kell éltetnie a család nevét, a családnevéért önmagát kell megvalósítania, nemzenie kell utódokat, mert csak így lehet emlékezésre méltó családtag, akit majd fölakaszthatnak a családfára, tisztelje az utókor, s jaj azoknak, akik hanyagságból, összeférhetetlenségből a saját családfájuknak vagy alá esnek, hagyják, hogy kivágja az érdektelenség, gyökereit is eltüzelje a magukét helyébe akaró akarnokok serege, a rettenetesen növekvő népesedés folyamatos szökőárja, a fényesre koptatott sínekről lefordulók pánikos menekülése önmaguk elől; Ezt teszem magam is! állapítottam meg keserűen a vonaton, amikor a dobrudzsai sivár dombok sötétjében utastársaimra pillantva, éjszakai tépelődéseimre tőlük vártam választ, de Bandi tátott szájából a horkolók dörmögésén, fel-felnyilalló légszomjának hangfacsarásain kívül nem jött más válasz, Lala, akinek a nevét önkényesen magyarosítva következetesen Lalának ejtettem, merthogy feltételezésem szerint tisztes kolozsvári magyar polgárcsaládból való volt, kényeztetett, sima, borotvát még nem látott arcához ezt találtam illőbbnek, egész lényéből unalmas közömbösség áporodott melege áramlott, és az egyedüllétemben

bontakozó félelmemmel küszködve, éjfél után kitéptem magam záporozó kétségeim lyukas hálójából, kiáltásra szántam el magam: Ébresztő!, ismételtem már-már ordítva, amíg társaim nagy nehezen felébredtek, Megérkeztünk! kiáltottam, Megérkeztünk?, kérdezte Lala, Végre megérkeztünk, Lálálá, nyugtázta Bandi, és szedelőzködtünk, az állomás egyenépületének homlokzatáról olvastuk: Poarta Albă, szimbolikusan értelmezve Fehér Kapu, jó jel, villant át fáradt agyamon, miközben szótlanul indultunk az állomás mögötti vaksötétben egy sárgán világító utcai lámpa felé, amely alatt néhány barakképület árválkodott furcsa összevisszaságban, az építőtelep vadnyugati kalandfilmekbe illő sivár környezetét idézve, a szegényes épületek közötti teret bokáig érő homok borította, amit folyamatosan, a szemünk láttára átrendezett a dobrudzsai pusztaságon kelt hajnali szél, s ebben a parttalan sivatagban kóborolva rátaláltunk a Duna–Fekete-tengeri csatorna helyi építőtelepének irodájára, egy mindenes szolgálatosra, akinek kedvetlen és szófukar fogadtatásától berezelten addig magyaráztuk magunk, amíg végül az álmos és borostásan gyötört képű alak hümmögve megengedte, hogy reggelig az egyetlen és dohánybűzösen lábszagú irodában maradjunk; a fáradtságtól egykedvűen, kartonbőröndömet kezem ügyébe állítva, ledőltem az egyik íróasztalra, híg gondolattal nyomott el az álom, amit egyrészt fellengzősen fogadtam: És akkor mi van?, másrészt valamicske nosztalgiával nyugtáztam: Itt aztán már senki sem szólít Öcsinek!, s ezzel az elaléltsággal kezdődött hirtelen jött nagykorúsodásom, saját felelősségemre vállalt életem, amelynek aknásított tereire olyan nagyos megfogalmazásokkal indultam, amiket csak regényekben olvashat az ember, olyan mondatokat, melyeket jóval később pötyögtettem első táskaírógépembe, s tetszetősnek ítéltem, nem húztam át 2B lágyságú

ceruzám csillogóan fekete szenével, nem töröltem a gép dühös kattogtatásával ráikszelve, hanem élni hagytam valameddig, legalább addig, amíg képzelt olvasóm rátalál és elődeinkhez hasonlóan tubákadagként felszippantja az asztallapra porciózott halálosan fehér anyagot élvezik, amikor úgy érzik, hogy magukra kell erőltetniük valami mást, mint amit a sivár hétköznapok nyújtanak érzelembénító unalmasságukkal; *„Ha úgy érzed, a munka, amiért megfizetnek, nem érdekel, s a gyár, amelyik terjeszkedik, nem neked épül, a pincér a sarki kiskocsmában nem neked nyitja a habzó sört, az öntözőautó nem érted mossa a járdát, s a fákat az utcán nem neked szépítik, ha úgy érzed, hogy a lányok nem fognak visszamosolyogni rád – jobb, ha elmész”?*; Tar, nyomás, kelj fel!, figyelmeztetett a kényszerűségből elmaradt reggeli mosdás helyett nagyokat szipákolva Bandi, s az éjjeli őr kitessékelt minket az irodából, kinn tágasabb volt, persze, de a dobrudzsai tájban és kialvatlanságunknak betudhatóan az itt megszokott decemberinél hűvösebb, fintorogtam, de már nem figyelmeztettem Bandit, mint utazás közben a vonaton, hogy uralkodjon magán, mert mondta már, hogy rossz szokása a szipogás, a bombázáskor érte a légnyomás, magyarázta egyszer-többször, eszem ágában sem volt sajnálni, Lala pedig elnézett a Bandi feje fölött, magasabb volt nála egy fejjel, Bandi már a vonaton leültette, rekedtes fojtott hangján simigyereknek nevezte és megfenyegette, hogy a tyúkszemére lép, pedig Lala duplatalpú, minőségi bakancsban járt, amelyben legbennebb virtuális tyúkszem terem, de ha az is csak olyan, hogy ha ráhágnak, fáj egy kicsit, ahogyan Lalának sem esett jól és nem volt előnyös neki, hogy orrát egy darabig fenn kell hordania ezért, és még sok mindenért, amivel nem számolt utazásunk előtt, nem tudhatta, Bandit az aranyláncon fityegő keresztje is idegesítette, zavaros dolgok lüktettek a fejében a gazdagokról, s

nagypofával hirdette, Nekem a rendszer smafu!, és erősködött, hogy őt csakis a pénz érdekli, melót keres, amiért jól fizetnek, jelszava: Ha alma a lóvé, túró a meló!, Lala pedig, ha velünk tart, nem lazsálhat!; A törtetés nem lehet a kenyerünk, komolykodtam, mire ő rögtön visszavágott, hát persze, sziszegte, Te öntudatból építed a szocializmust!, Neked sem kellene mindenáron ritka madárnak lenned!, feleseltem, Jól kifogtalak, neked nemsokára pártkönyved is lesz!, stréberkedett; rögtön sípcsonton rúgtam, Hülye! ordítottam; fabőröndjéből brosúrák hulltak az utca fagyott homokjára, egy kézmozdulattal visszalökte mindet az alsónadrágjával, stoppolt zoknijával és némi ételmaradékkal együtt, láttam, hogy mutatóujja sárga a nikotintól, Bocs, mondtam csendesen, kezet nyújtott, és aztán egy tisztviselővel visszatértünk az irodába, átvette tőlünk Kolozsváron kiállított úti okmányainkat, Délelőtt indul a mini- busz, mondta, jelentkezzenek a nazarceai építőtelepen; küldőcédulánkon a dátum: 1952. december 8., hétfő, ilyen napon vitték akasztani a cigányt, mi magunk mentünk, és a cigányhoz hasonlóan sóhajtottunk: Hát ez a hét is jól kezdődik!, havazott azon a délelőttön, mire előkerült a munkásokat szállító kis busz, az utakat friss fehér lepel fedte, az építőtelep kezdetleges épületeit és a sártéglákból emelt, földhözragadt falusi házakat megszépítette a hótakaró, a kosz fölé simuló patyolat békéssé tette a tájat; Lala kihúzta magát, mutatta szépfiúságát, ápolt halovány képéről leolvasható volt selyemfiúsága, de halkszavúsága, okosan viselkedő tudása is; a tőle hallottakat, amiket magáról mondott, továbbgondolva, meggyőződésemmé vált, hogy regényekből táplálkozó kalandvágya késztette erre az útra, miután nem jutott be az orvosira, és özvegy édesanyja évek óta tartó párkapcsolata útjában érezve magát, összekapart merészsége buzdította önállóságpróbára, hogy valahol valami könnyű munkával

boldogulva, a következő egyetemi felvételi vizsgákig eltöltse az időt; közöttünk ő volt a jól öltözött: bőrspencere felett halványkockás, khaki színű télikabátot és bundássapkát hordott: rajtam lötyögött az egérszürke béleletlen lóden, micisapkámat felváltva, hol egyik, hol a másik fülemre húzva hordtam, mert valahol azt hallottam, a fülek és a kezek melegétől függ az ember hidegérzete, lábamnak furt járnia kellett, hogy félcipőmben el ne zsibbadjon; egyszer megtörtént, fehérré fagytak lábujjaim: a háború befejezésének évében, valamivel karácsony előtt kukoricáért mentünk egy Bács község közeli falu malmába, erős, szétrúghatatlan, duplatalpú bakancsom volt, D alakú rézbevonatos acélkapcsokkal, amelyekbe élvezet volt beakasztani a lapos barna fűzőt, apám szakértő szemmel felfigyelt rá és megvásárolta az ószeren; a háború alatt, amikor sok minden összeomlott és öregesen töpörödött, vagy szétzilálta a felgyorsult idő, nekem úgy tűnt, egyedül csak én növekedek valamelyest, testmagasságban persze alig, de lábméretemben fájdalmasan, mert nyűhetetlen bakancsom egy esztendő múltán szorított, a következő évben pedig lábujjaimat összekucorítva kellett belepréselnem patinás bakancsomba, s mérgesen rugdaltam minden lábam elé kerülő követ, abban a hitben, hogyha sikerül szétrúgnom bakancsom, szüleim kénytelenek lesznek mást, nagyobbat szerezni; volt bennük ilyen irányú hajlandóság, szelíden magyarázták, ha lesz rá pénz, és bakancs is akad, rögtön kapok megfelelő lábbelit, persze, ha nem szabódnak és jobban körülnéznek a város közeli helyeken, és elég bátrak lettek volna, bizonyára találtak volna nekem valót, ha nem is teljesen megfelelőt, de vastag harisnyákkal, kapcával kitölthető csizmát, katonabakancsot bizonyára, hiszen a Burcă fiúkkal akkoriban rendszeresített erdei fagyűjtéseink alkalmával, a Hója-erdő szélén félig elföldelt hősi halottaknak

nevezett hullák lábán napokig ott volt a lábbeli, irtózva figyeltük, volt bizony nekik egészen használhatónak tűnő lábbelijük, ki tudja hány száz kilométert gyalogoltak benne, amíg itt nálunk végleg megpihentek?, eszembe nem jutott, hogy magamnak ilyen csizmát vagy bakancsot szerezzek, nem a gyerek dolga, hanem a szülő feladata ez, mondogattam magamban durcásan, s addig vacilláltam, amíg a következő fagyűjtéskor szomorúan konstatáltam, nálam bátrabbak és okosabbak, az ésszerűségnek engedelmeskedve, bátran cselekedtek, az emberek mindig, mindent elvisznek, amit elvihetnek: a halottaknak semmi, de semmi szükségük nincs lábbelire, a háborút túlélőknek pedig élniük kell, járni, gyalogolni, rohanni mindenért, ami a megélhetéshez szükséges, a tél pedig szigorú, nem érdekli, hogy az emberek háborúban vagy békében élnek, ölik egymást és rombolnak esztelenül, a tél is éli a maga megszokott életét, havat hoz, jeget és megmutatja a leheletünk, erről még a marhák is tudják, hogy hideg van, jobb behúzódni a meleg istállóba, ezt akarja a gazda is, ha maradt még háziállata a fegyverek cunamija nyomán, az ember pedig olyan állat, ösztönösen éltetnie kell az állatokat, akiknek nincs szükségük lábbelire, de a gazda e nélkül nem több falhoz állított óriásnál, egyetlen jeges fuvallatával ezreket helybenhagy a tél, cipő nélkül az ember védtelenebb a csigánál, házát képtelen hátán hordozni, mezítláb vagy lyukas cipővel minden háborút átvészelt polgár csupáncsak félember, pont olyan, mint amilyen én voltam azokban a nehéz időkben, éppen tízesztendősen, elszántan gyalogoltam duplatalpú szorítós bakancsomban a havas úton, s amikor feltűnt a patakparti kicsiny malom épülete, már nem éreztem a lábam, nem fázott, jókora hideg követ hordtam mindkét bakancsomban, csodák csodája, járt a malom, akadt egy gubás ember, aki hajlandó volt jó pénzért, régi ezüst ötpengősökért félzsáknyi kukoricát eladni nekünk, a molnár, hajlott hátú

öregember, intett, várnunk kell, s a gabonaőrlés orromban érzett melegével téblábóltam órányit, míg reánk került a sor, a máléliszt sárga színe mutatta, hogy nevelőapám hobbiból gyűjtött, Horthy Miklós arcképével díszített ezüst ötpengősein vásárolt gabonánk: aranyat ér; hátunkon vittük, cipeltük vissza a város felé vezető havas úton, ember sehol, csak Kardosfalván, a vámház előtt ácsorogtak néhányan, Gyere!, szólt katonásan nevelőapám, és balra el, akár a színpadi utasítás, két ház között felkapaszkodtunk a domboldalra, belevetettük magunkat a térdig érő hóval fedett temetőbe, kerestük a sírok közötti legrövidebb utat, hogy elkerüljük a vámházat, ahol szigorú hatóságiak nem vámoltak, hanem elkoboztak mindent azoktól, akik engedély nélkül élelmet vittek a városba, csúnyát mondtak róluk, azt állították, hogy feketéznek, pedig még a helyi lapban, amelynek Világosság volt a neve, abban is világosan megírta valaki, hogy ezeknek a sokat utazó, cipekedő embereknek köszönheti a város az életét, mert betevő falatok nélkül többet éheznénk, mint amennyit kibír az ember, és őszi legyekként vánszorognánk tétován, pedig dolgoznunk kell, erre figyelmeztetett még születésem előtt a fehér hajú jó Benedek Elek apó is, persze pontosan érthető üzenete sokkal később jutott el hozzám, mert nem olvashattam az általa szerkesztett Cimborát, a magyar időkben kevéske ideig járt nekem a Jó pajtás, ebből is átsütött valamicske eligazító apróság a bölcsességéből arról, hogy miként kellene nekünk helyesen élni, de az nem vitás, hogy már az Óvárban, ahol gyermekkoromban nyargalásztam, a falakból, az utcaburkolatba taposott tapasztalatokból és az emberek születésük óta magukkal cipelt melegéből, a nép leheletéből, amit az okosok aura popularisnak neveznek, teljesen átitatott és munkált bennem a hajdaniak intése, akik már Apáczai Csere Jánossal kimondatták máig érően, hogy az időt iparkodnunk kell szorgalmasan kihasználni, különben

barmok maradunk halálunk után is; az életbe kapaszkodó szorgalom hajtotta nevelőapámat is, hogy a mindig büntető hivatalok ellenében kiskaput keressen, még akkor is, ha a kardosfalvi temetőnek nem volt semmiféle kapuja, csak domboldalra sorakoztatott sírjai voltak, a város felüli szélén pedig tömegsírja, ahova az 1944. június eleji, állomáskörnyéki bombázás több mint kétszáz halottjának összegyűjtött maradékait temették, térdig érő hó és a sietős feledés borította ezt a közös sírhelyet is, Látod?, intett nevelőapám, szőke Jávor-bajuszkája zúzmarás volt, Aha!, nyögtem, és igyekeztem a nyomába lépni, szerettem volna, ha gémberedett lábaim gólyalábak lettek volna, segítettek volna a mindenfajta felülemelkedésben, de csak csökött falábak voltak, nem volt bennük érzés sem az élők, sem a halottak iránt, szomorúságos napon történt, a szürkeség a beláthatatlan egekből a hótakaróig ért, bizonyosan összegyűlt akkor városunk fölött az a sok háborús nyomorúság és korompernyeként lebegett fölöttünk, mint a nyári vakációnkba tülekedő „égi bivalyokból” szórt fényes alufólia szecskákat ellentételező nyomorúságszálak, amely feltartóztathatatlanul beleitatódott a gondolatainkba is, miközben izzadva tapostuk a havat, csak annyi öröm jutott nekünk, hogy a domboldalon araszolva a házaktól nem láthattuk a vámházat, Kitoltunk velük, mondta nevelőapám, amikor átvágtuk a Kerekdomb aljától nyílegyenesen húzódó Nagy Lajos király út végén az egyetlen kanyart, amely a vámházhoz vezetett, bevetettük magunkat a lábon hagyott száraz kukoricagórék közé, s a Nádas-parti lucernásföld mentén elértük a városvégi Királyhágó utca végét, hogy utcánk ötvennél több háza között, a házszámokat csökkenő sorban olvasva, idegességünk maradékát morzsolgatva, végre az utca elejére, haza érjünk a 7. szám alá, és elvárjuk anyám és lánytestvéreim nagylelkű elismerését: Szenzációs!, lelkesedett a nővérem, ma sem érzem ezt

túlzásnak, legfennebb egyenlőnek azzal a szenzációval, amikor a környék lakóival repülőgépet látni siettünk a lucernás rétre, ahova egy, az utcánkban lakó széplány kedvét keresve, kétfedelűjével felszállt a szamosfalvi repülőtérről fékezhetetlen udvarló kedvében magasra emelkedő pilóta, s vitézkedve leszállt a városvégi Királyhágó utca lucernására; a környék lakói mosolyogva fogadták és szenzációsnak nevezték ezt a nem szokványos szerelmi vallomást, ellepték a lucernást, a látványtól bezsongva a felszállást előkészítő utasításokra sem figyeltek, és a kétfedelű román vadászgép jobb +oldali szárnyának vége, amikor a gép hirtelen a Nádasra merőlegesen fordulva a patak magas martját dobbantónak kívánta használni, az erre nem számító bámészkodók közül a nyugdíjas Gyuri bácsit éppen derékon kapta, s mire odaértünk, sárga beleit földre omolva találtuk, élettelenül sápadt fehér volt minden, ami belőle megmaradt, anyám békeidőben boncolt, kopasztott tyúkjához hasonlított szegény ember, furcsa, hogy sajnálatomban mindkét esetben ugyanazt a megdöbbenést éreztem; a repülőst a Nádasba borult gépből szedték ki, s még sokáig mesélték a környéken, ha a pilóta nem figyelmez a repülő szárnyával elgázolt emberre, sikerült volna felszállnia, és elrepülhetett volna a cserbenhagyás emésztő érzése nélkül, de mert oldalra pillantva látta az öreg kiforduló gyomrát, elvesztette uralmát a gép fölött és a gép orrával a patakba zuhant; s ha ez nem olyan szenzáció, amit a mi málészerzésünk mellé állíthat az emlékezet, akkor sorakozik sok más között egy évekkel későbbi délelőtti történés: a Nádas jobb partján fémipari üzem működött, a patakpartra ürített formázó homokból, hozzáértő cigánynék mögé állva, csak úgy passzióból addig guberáltuk a sok színes fémhulladékot, amíg az államosított gyár átterjeszkedett a patakon, elfoglalta a lucernást, az új szerelőcsarnokban kis töpörödött mester keze alá kerültem a fémipari középiskolából gyakorlatra

érkezőkkel együtt, hatalmas kerek asztalra szerelt satuk mellé osztott, reszelni való több volt a soknál, s miközben a mester szaporán irányította a szerelőcsarnokban dolgozók munkáját, a kerek asztal egyik füstölnivalókkal tele fiókjából cigarettát vett elő, egyiket a másikról gyújtotta, szünet nélkül dohányzott, szenzációsnak találtam, s számoltam, déli egy óráig száz cigarettát szívott el, ma is emlékszem vértelen arcára, sajnáltam, mert akkor én már rég, tizenéves korom előtt, kigyógyultam a dohányzásból, úgy találtam, hogy éppen olyanformán volt ideges, mint mi, amikor a havas temetőn át beloptuk a városba a mindennapi máléhoz szükséges lisztet, hogy együnk minden étkezéskor, amíg tart belőle, s mert volt éppen elég, egyszer tízórait is vittem belőle, s a gimnáziumban elterjedt, hogy felvitte az Isten a dolgom, tortát zabálok nagyszünetben, a lényeg az, hogy puliszkazabálókként megmaradtunk, a lakatosok mestere pedig, mint később szavahihető szakiktól megtudtam, nem érte meg ötvenedik életévét, kifehéredett a sok dohányfüsttől és eltemették a már nem kardosfalvi, hanem a városhoz névváltoztatás nélkül tartozó temetőben, a bombázásban másvilágra repített áldozatok tömegsírja mellé, ahova olyan valószínűtlenül fehér halottakat temettek, mint amilyen fehérek voltak lábujjaim, amikor végre lefejthettem róla a páncélerős bakancsom, anyám felkiáltott, Mit történt veled, drága fiam!, s miután az egész család megcsodálta fehérre fagyott lábujjaimat, erősödő fájdalmat éreztem, hideg és forró vizes mosdótálban kellett váltogatnom lábaimat, és szerencsémre megmenekültem az ujjcsonkítástól; Bodocant emlegette nevelőapám, aki térdén csúszkálva érkezett haza a Don-kanyarból, s itthon már csak lábujjai nélkül állhatott talpra, hogy lovaival fuvarozzon s rengeteg gyerekének a mindennapi betevő falatját valamiképpen megszerezze; mindez ott kavargott agyamban azon a havas délelőttön, amikor csatornaépítők

kis autóbuszán elindultunk rendeltetési helyünkre, átvágtunk egy szegényes dobrudzsai településen, kinn a pusztában kavargott a Crivaţ, amely az itt ismert három szél közül a legkegyetlenebb északi szél, sofőrünk panaszkodott, hogy nem látja az utat, Lala mellett egy festett nő ült és vihogott, magyarul beszélt és kiderült róla, hogy ő is Kolozsvárról indult munkát keresni; időnként megállt a busz, egy-egy melós leszállt és nekivágott a havas pusztaságnak, hogy a kivehetetlen messzeségben házára vagy szállására találjon, végül csak mi maradtunk a buszban, Bandi szipogott, szótlanul bámultunk és hallgattuk a hóvihar koncertjét, aztán kettőt rángatózott a kocsi, a sofőr káromkodott, az út közepén álltunk, kikászolódtunk, körbejártuk a buszt, próbáltuk tolni, hogy újra beinduljon, a sofőr fülére húzta báránybőr sapkáját, kotorászott egy darabig a motorházban, Megette a fene!, szólt dühösen, és mint a kámfor, eltűnt a hóviharban; Lala, Bandi és a festett nő visszaültek a kocsi hátsó ülésére, ahol közrefogták a kacarászó nőt, azt állították a fiúk, hogy melegíteni szeretnék, s amikor Lala a szoknyája alá nyúlt, Fiúk!, szólt a nő határozottan, Ennek ára van!, Hát persze, felelte Lala, és erre kiléptem a buszból, topogtam a hóban, hogy elkerüljem a lábfagyást, ami, ha nem mindig súlyos betegség, de tapasztaltam már, hogy időváltozáskor erős viszketegséggel jár, két karomat ütemesen lendítve csapkodtam a hátam, csodára vártam, de már jó órája nem találkoztunk más járművel az úton, madár sem járt, ott maradtunk magunkra, két évtizeddel később tapasztalhattam, hogy a dobrudzsai tájakon mennyi rengeteg, és az ornitológusoknak rendkívül sok értékes madár jár erre felé, Kiss János Botond, a magyardécsei pap madarakba bolondult fia a saját maga alapította deltai múzeumban jégmadarat is mutatott egyszer, amiről azt képzeltem, hogy neve szerint a jég hátán is megél, s olyan emberi arca lehet, nem látszik

rajta a szenvedés, és a nagy magasságok betegségei, szelekkel vívott versenyei közben sem veszíti el a reményt, hogy kicsi agyában megálmodott célját elérve úrrá lesz a természeten; a kisbusz ütemesen himbálózott, nyilvánvalóvá vált, hogy társaim a szórakozás legősibb formáját választották, már akkor utáltam a kukkolókat, előre indultam az úton, vagy hátra, ma sem tudom, merre, öt percet mehettem, kerítéstelen falusi házat láttam, két kicsi ablakából sárga fény jelezte, hogy ott emberek laknak, házőrző kutyáktól tartva óvatosan közelítettem, ijesztően fütyült a szél, messzire cibálta a kicsiny ház kéményéből a füstöt, Oázis, adtam nevet a helynek, a havat homokként szórta arcomba a vihar, sálamba rejtettem az orrom és kisvártatva visszamentem a buszig, amely fáradtan szunyókált az út közepén, beszóltam társaimnak, Gyertek, találtam közelben egy házat!, nógattam őket, kikeltek zsibbadásukból és bekopogtunk az Oázis palotájába; négyen ültek a konyhaasztal közül, köztük volt sofőrünk, mondta, hogy éppen utánunk indult volna, nem jó fagyoskodni a kocsiban, Bine aţi venit!, mosolygott az idős háziasszony, török arcú férje pálinkával kínált, forró csörögeféle is került az asztalra és belőlünk is megeredt a szó, kérdeztek és mi feleltünk, mondtuk, honnan, s mi végre jöttünk, közben kinn elült a vihar, sötétjét megerősítette az esti félhomály, megfeledkeztünk a hóviharról, a világról és az időről, a sofőr közben elment és jó hírrel visszajött, talált egy traktorost, aki bevontat minket a néhány kilométernyire fekvő nazarceai építőtelepre; ezt neveztük később viharos kezdetnek, a munkatelepen ki világos reggelig egy közös háló vaskályhája körül bóbiskoltunk, másnap nyilvántartásba vettek, pufajkát, nemezcsizmát és kantinjegyet kaptunk, a pufajka nadrág nekem bő volt és hosszú, ha kioldottam a tetején a pertlit és leengedtem a fejembe nyomott usenka két fülét, szemöldökömet is takarta, Ebben a felszerelésben kifeküdhetünk a hóra!,

röhögött Bandi, és a faszolt ágyneművel berendezkedtünk a közös hálóban, a kantinban viszontláttuk a kolozsvári nőt, akit Linának hívtunk, festék nélkül szomorúan sápadt volt, pufajkájában furcsán teltkarcsú, hasonló nagyszájú nőkkel forgolódott a konyhán, erőltetett vidámsággal kiszólt a tálaló ablakon, a kacérkodó Hogy ityeg? után, kuncsaftjainak nevezett minket, és mi röhögve teletömtük magunkat paszulyfőzelékkel, amibe bőven aprítottunk a kiporciózott fekete téglakenyérből, délután pedig gyűlésre kellett mennünk, azt hittük, valami eligazítás, ehelyett a Kommunista Ifjúsági Szervezet közgyűlése volt, ahol néhányan rögtön egymásnak estek, nem értettük, hogy miért, és miért oly nagy buzgalommal, felszólalt Lina is, valakiknek pártját fogta, olyan lelkes volt, hogy a csömör mindjárt kiütött a számon, mondta, hogy ő még új a telepen, de nem mehet el szó nélkül, és bár nem ismeri a vezetőséget, de úgy érzi, neki is meg kell védenie, mert ezt kívánja a párt, a szocializmus és a becsület, és további nagy szavakat kevert össze, és kavarta buzgón, mint a konyhai nagy üstben a paszulyra öntött vizet, hogy elkeverje a lényeget a hideg vízzel és valami hosszú lére engedett ehetetlen főzetet készítsen nekünk, a zsibbadtan hallgató, messziről jött vándoroknak, és elítélte a kritizálókat, a kákán csomót keresőket, az elnökség pedig bólogatott, és néhány nap múlva Lina egy másik konyhai tündérrel külön szobát kapott az egyik barakkban, ahol Lalának, futó látogatásáért valamivel többet kellett fizetnie, mint a kocsiban végzett egymásmelegítés címén kapott élvezetekért; ólomszürke volt az égbolt, hasonló pufajkánk színéhez, az emberek vasárnapiasan téblábóltak a barakkok között, a fagyott sártengerre terített hótakarón, ráérős csoportokban az ország minden részéből idecsalogatott emberek kíváncsian méregették egymást, szerencsevadászok voltak, mind csupa szürke

pufajkában, jó volt elvegyülni közöttük, ruházatunk miatt úgy éreztük, befogadnak; egy még nálam is fiatalabb fiú apró traktoron robogott közénk, szovjet katonafilmekben ilyen gyerek volt a század vagy az ezred üdvöskéje, akit mindnyájan óvtak, jó volt nekik valamilyen otthonról hozott családias érzéssel pátyolgatni az ilyen gyereket, akinek fogadatlan bátyuskái lehettek, itt is ez történt, a kisember felegyenesedve a traktor üléséből, büszkén feszített, mindenkinek volt hozzá egy jó szava, Nyomás, Angyalbögyörő! kiáltotta egy Sztálin-bajuszos alak, mosolyogtunk mind, magamra figyeltem, mintha rágott volna belülről valami, a sápadt irigység vasfoga kikezdett alig cseperedő józanságommal, mert nem én voltam a dajkálni való öcsi, nem engem bizsergetett képzelt bátyáim meleg mosolya, kinőttem a kislegény sorból, apátlan, anyátlan, testvértelen lettem, nagy távolságra kerülve megszokott környezetemtől, nem közelébe, hanem a közepébe annak, amit a felnőttek, mindannyiszor engem is figyelmeztetve, a tőlük telhető legnagyobb komolysággal életnek neveztek; és a traktort ide-oda, magabiztosan forgató gyermek, miután bezsebelte az összes dicséretet, elrobogott játékával valamerre, mi pedig Bandival biztattuk egymást, hogy nem lehet nagy ördöngösség a gépkezelés, amelynek elsajátítására felvettek minket és beosztottak az exkavátor-iskolába, Érettségizett városi gyerekek vagytok! Technikusi diplomátok is van!, biztatott a káderes az irodán: Nagy szerencsétek van, nemsokára három villamos lépegető exkavátort kapunk, ti majd könnyen elsajátítjátok e korszerű gépek kezelését. Fel a fejjel! Egyelőre tanuljatok hagyományos exkavátort vezetni, szívós dízelmotorja van mindeniknek, bivalyerős. Figyeljetek! Szedjétek össze magatokat, nyissátok ki a szemeteket és jó dolgotok lesz!, leszerelt katonatiszt volt a káderes, nehezen értettük gyors oltyán beszédét, Lelépni!, parancsolta, és intett, mi pedig

kimentünk a dobrudzsai táj kellős közepére, jelentkeztünk egy oktatónál, aki kedvetlenül végignézett rajtunk, nem szólt semmit, de lesújtó tekintetéből kiolvastuk, nem érünk egy fabatkát, a selejtes márványdarabot szemlélő szobrász szemével pásztázott rajtunk, akinek nem érdemes hozzákezdenie a faragáshoz, aztán, Ez van, nincs más! beletörődéssel elvitt egy öreg géphez, öt perc alatt elmagyarázta működését, beosztott az egyik tanulócsoportba, s amikor sorra kerültünk, rendre felkapaszkodhattunk a vezetőfülkébe, ahol mindkét kezünket lefoglaló hideg irányítókarok, és lábbal taposható, csökönyös pedálok vártak, és megbizonyosodhattunk, hogy akaratunktól függően földvájásra kényszeríthetjük a páros fogaslécek végén silbakoló, vasfogaival reánk vigyorgó kupát, s miután megtelt földdel, magasba emelhetjük, tetszés szerint jobbra vagy balra parancsoltuk, a talajhoz támasztókkal erősített exkavátor alapszerkezetén gépházzal együtt forgó markológép engedelmeskedett, az ideiglenes sínpáron álló tehervagon fölé kormányozhattuk, majd a kioldó kart meghúzva, rendre feltölthettünk minden soron következő vagont az egyre mélyülő csatornából kiharapott homokos, agyagos, máshol pedig krétás talajjal; apró, semmi emberkék voltunk a behemót gépekkel csúfított tájban, pici vakondokok, akik valamelyik központi irodában pöffeszkedő fővakondoknak engedelmeskedve robotolnak a betevő falatért; ha az exkavátort vezető elbámult vagy a fogasléceken ég felé emelkedő kupa láttán megfagyott ereinkben a vér, az oktató ordított és lecsapott az állítókarra, a gép a hirtelen fékezésre megvonaglott, a légy zümmögését is hallani véltük a halotti csendben, de a nagyobb gubanc akkor keletkezett, amikor a tele kupát kiürítve, félfordulatot parancsolva kellett az exkavátor „szarvait” helyére igazítanunk, hogy a harapni való hegyoldal aljába igazítsuk az acélfogas

kupát, a magasból zuhanó tonnányi csukott száj vészesen közeledett a vezető fülkéhez, néhány napi gyakorlat után úrrá lettünk ijedtségünkön, a fékpedált kifinomult érzékkel kezelve sikerült a kabintól centiméterekre megállítani a szörnyű súlyt, jó játék volt, az oktató eleinte felhördült, káromkodott, néhány tudatos ismétlés és sikeres próba után szótlanul legyintett, magunkra hagyott a vezetőfülkében, elég okos volt ahhoz, hogy tudja, a gép tökéletes kezeléséhez kedv kell a gyakorláshoz, nekünk pedig játék volt mindez, szívesen próbálgattuk a merítést-ürítést és később már a munkafolyamat ésszerű rövidítésének lehetőségeit kerestük, hiszen a cél adott volt: minél rövidebb idő alatt telerakni az ásítozó vagonokat dobrudzsai földdel; de Lalából hiányzott a ritmusérzék, a felé zuhanó kupa szele mintha elfújta volna benne a cselekvés pislákoló gyertyalángját, fagyos sötétségbe borult az agya, a lábából kifutott az erő, alig nyomta, hát nem működött megfelelően a fék, az üresen is többmázsás kupa ismételten becsapódott a vezetőfülke mellé, ahova elővigyázatosságból az iskolagépekre két-három talpfát erősítettek, hogy védje az exkavátor motorházát; az oktató magyarázott, mutatta, hogy kell, aztán szidta, káromkodott, miután pedig Lala, egyre sápadtabban, a sokadikszor is olyan erővel engedte vissza a kupát, hogy a talpfák pozdorjává zúzódva telefröcskölték a környéket, pulykavörösen lekergette a gépről, amelyért anyagi felelősséggel tartozott; Bandi vigyorgott, Mondtam, hogy selyemfiú!, elhúzta a száját, sercintett cigarettája mellől, mert nem ismerte a sajnálkozás mások által könnyedén megjátszott egyetlen olyan módját sem, amellyel elfedhette volna a szókimondástól keserű véleményét; az exkavátor-vezetés tanulása közben vidáman kergetőztek a napok, egyik a másik után könnyedén múltak, búcsú nélkül eltűntek, sorjáztak ikertestvérekként, úgy éreztem, ha ez munka, akkor a munka játék, kellemes órák sora, amelyek nem

fárasztanak, és a megszerzett tudás beleitatódik a zsigereimbe, mire tizennyolcadik évemet betöltöm, alig dudorodó izmaimba rögződik minden a gépidomítók varázslatos tudásából, az élet fölötti uralkodás, bizonyára a gépek fölötti uralkodással kezdődik, talán éppen ilyesmiről gondolkozhatott Bandi is, amikor mindegyre szivarozni támadt kedve, miközben valamelyik földhányáson gondterhelten álldogálva, cigarettája hamuját félpercenként gépiesen lepeccengette, kedve szerint szipogva a munkatelep nyersolajgázos levegőjében, tehette, mert olykor helyette is szívesen tapostam a pedálokat, rángattam a behemót gép vezénylő karjait, 1952. december közepén jártunk, enyhült az idő, a karácsony előtti héten elolvadt a hó, majdnem azt írtam, hogy nagyhéten, pedig akkor még nem ismertem, mert nem volt honnan tapasztalnom a nagyhét ünnepélyességét, az építőtelepen sem láthattam semmit a karácsonyi előkészületekből; az egyik nap valamiért az irodába küldtek, éppen ebédidő volt, a főnökre kellett várnom, valami normateljesítést bizonyító papír aláírása végett, de a vezető valahol kinn, ki tudja merre császkált a santieren, vagy a kantinban, nekem mindegy volt hol, beosztottja, beteges kinézetű, középkorú, sovány figura, helyet mutatott egy piszkos padon, aztán íróasztala fiókját kihúzva, zsírpapírba bugyolált heringet tett maga elé, olajosan fénylett, a szobrozott előtte a jókora, arasznyinál is nagyobb hal, szalvétányi varrottas kendőből puliszkát tett a zsírpapírra, három ujjával lecsípett belőle egy kis darabot, s miután komótosan végigtáncoltatta a puliszkát a heringen, élvezetét szeme vágásával is mutatva, szájához emelte a falatot; nem voltam éhes, laktatós árpakását etettek velünk aznap reggel, így aztán egyet sem nyeltem szárazon, bámultam a tisztviselőt, hiszen a Duna és a tenger között élők étkezési szokásaiból kaptam ízelítőt, az ebédelés nyugodt tempója miatt tiszteletet éreztem, tanult ember nem esik

állat módjára az ételnek, de amikor elfogyott a puliszka és emberem elégedett arckifejezéssel egészben csomagolta vissza a heringet, megcsapott a háború idején általam is tapaszalt szegénység sanyarú levegője; a következő héten Lala bejelentette, hogy torkig van az építőtelepi élettel, Itt minden olyan bizonytalan!, mondta, és hozzátette, hogy lopnak is, azt, hogy valóban eltűnt a bőrspencere vagy a közeledő karácsony sivársága csapta meg, és ezért mondott nekünk búcsút, sohasem tudtuk meg, Tiszteltetjük a kolozsvári leányokat!, mondta neki nyeglén Bandi, és miután egy napig jártatták irodáról irodára, a munkavédelmihez, a raktárba, a kantinba és szállásunk adminisztrátorához, a gyűjtött aláírásokkal telt papírral elszámolt, minden felszerelését visszaadta, elvitte egy kisbusz a vasútállomásig, hogy a maga pénzén utazzon vissza szülővárosunkba, teherként magával cipelte nem éppen kellemes emlékeit az életbe való kilépés első próbájának sikertelenségéről, amelynek keserűségét bizonyára csak az anyja öröme oldhatta fel viszontlátásukkor, amit mi, hasonló helyzetben nem mondhattunk volna el magunkról, búslakodni emiatt nem akadt időnk, mert parancs jött a központból, és nagyjából nekünk is végig kellett járnunk a nazarceai 7-8-as építőtelepről való elszámolás aláírásokat gyűjtögető kálváriáját, mert átirányítottak Konstancára; akkor még így, magyar betűkkel írtunk minden helynevet, pedig a város névtábláján Constanţa állott, még a főváros sem Bucureşti volt nekünk, hanem csak Bukarest, ahogyan a román–magyar szótárakban állt, Kolozsvár pedig Kolozsvár, amit elfelejteni csak később szoktattak hatalmilag; velünk az történt, hogy a Szovjetunióból ígért lépegető villamos exkavátorok helyett hatalmas úszódaru érkezett a konstancai kikötőbe, az összes műszaki leírás és rajz cirill betűs volt, arra kellettünk, hogy a rajzokat pauszpapírra másoljuk, román feliratokkal és magyarázó szöveggel lássuk el, végzettségünk alapján erre látatlanul

is rögtön képesnek ítéltek, szobát kaptunk a Duna–Fekete-tengeri csatornaépítők igazgatóságának szállodájában, az ablakból Ovidius szobrát láthattuk és a díszes városháza mögötti raktárerdőn túl az emelődarukkal sűrűn telerakott rakpartot, irdatlan nagy tengeri hajókat, amelyek messzi földek levegőjét hozták magukkal, ponyvaregények titokzatos világát, izgalmas kaput, amely a felfedezni való messzeségbe vezet, már a kikötő katonákkal őrzött bejáratánál tapasztaltuk, hogy ezt a kaput szigorúan őrzik, kísérővel érkeztünk, aki iratainkkal jó időre eltűnt az irodában s miután előkerült, Bandi minden további nélkül beléphetett a kikötő területére, engem kihallgató szobába vittek, körülálltak és komor arccal faggattak, Ismered-e Tar Pált?!, kérdezte a hadnagy, igenlő válaszomra felkapta a fejét, Áhá! köhintett jelentőségteljesen, társai pedig úgy néztek reám, mint akit torkosságon kaptak az éléskamrában; Milyen kapcsolatban állsz ezzel a személlyel?!, jött a következő kérdés, bizonygattam, hogy bensőséges családias kapcsolatban, Rokonod, ugye!?, Hol tartózkodik!?, Mivel foglalkozik!?, Mikor kaptál tőle utoljára levelet?, záporoztak a kérdések, az utóbbi megválaszolását tartottam célszerűnek, de lehetséges, hogy az érthetetlen kérdések fölötti ijedtség miatt igyekeztem sietve kimászni a csávából; Nem levelezünk, még nem, mert..., Ne tagadd!, csattant a tiszt hangja, Tudjuk mi a helyzet!, biztatott a maga módján, a rám húzott feszültség kényszerzubbonyából menekülve felsóhajtottam, Az jó... nyögtem, Akkor hát rendben van..., motyogtam, aztán mielőtt még eluralkodott volna kihallgatóim arcán a győztes vigyor, rendre elmeséltem, hogy Tar Pál a féltestvérem, első osztályos elemista, Kolozsváron lakik és még nem volt időm levelet írni neki...; fél óra múlva kezemben volt a kikötőbe lépést engedélyező papír, kioktattak, hogy a rakparton sétafikálni, bámulászni nem szabad, az idegen hajók

közelébe nem mehetünk, nézni sem szabad, mert az őrök nyomban letartóztatnak és szigorú büntetés vár reám, a városból is rögtön kiutasítanak, aztán az úszódaruhoz vezető zegzugos úton kísérőnk elmesélte, hogy az a bizonyos Tar Pál, akiről kérdeztek, néhány évvel ezelőtt egy idegen hajóra lopózva hagyta el illegálisan az országot, és minden valószínűség szerint nem úszsza meg büntetlenül, sejtelmem sem volt, hogy ezt honnan tudhatta; Annak már bottal üthetik a nyomát!, jegyezte meg alig palástolt kárörömmel Bandi, engem pedig az izgatott, hogy ha már feljutott egy idegen hajóra névrokonom, és elhajózott valamely neki tetsző távolabbi országba, ez miként tudódott ki?, feljelentette valaki?, vagy a hajó indulásakor ő maga kiállt a fedélzetre és röhögve fügét mutatott az őrségnek: Szervusztok, hülye gyereket, jól kiszúrtam veletek! Ne keseregjetek! Isten veletek!, az úszódaruig mendegélve, miközben fél szemmel egy fölénk ötemeletes háznál is magasabb görög hajót kémleltem só rakodás közben, eljátszadoztam a gondolattal, hogy annak a bizonyos Tar Pálnak Jávor-bajusza volt-e szökéskor, vagy még álla sem pelyhedzett, mint ama Toldi Miklósnak, akit kevés magyar irodalmi kötelező olvasmányaimból vitézkedéseiért számon tartottam: a hajók előtt, úgy harmincméterenként, elcsigázott kiskatonák álltak unottan, háttal a tengerjáróknak, bizonyára azért, hogy országhatárunkig terjedő kicsi világunkból nehogy ki-, hanem csakis befelé lássanak; az úszódarun csak egy öreg tengerészt találtunk, kékcsíkos inge és dörmögő hangja elég volt, ahhoz, hogy képzeletünket kitágítva világot látó tapasztalatokkal felruházzuk és megbámuljuk; másnap egy helyi tanárember, aki nem fogolytáborban sajátította el az orosz nyelvet, hanem anyanyelveként beszélte, és közreműködésével, a hajó ebédlőjét rajztábláinkra kiteregetett rajzainkkal elfoglalva, tusba húzott másolatainkhoz román szöveget írtunk, s így naponként

látványosan gyarapítottuk az úszódaru tekintélyes mennyiségű dokumentációját; Van itt vagy három hónapra való munkánk, mérte fel a helyzetet a szikkadt tanárember, akinek ráncos arca kislánysimaságúnak tűnt az öreg tengerész gyűrött fizimiskájához képest, Bandi gyakran kilépett a fedélzetre cigarettázni, a tanár is füstölt keményen, néha velük tartottam, hogy ebből a „munkából" is a szocialista szabályok szerint egyaránt merítsünk, és beszédbe elegyedtünk az öreg tengerésszel, akit jó volt hallgatni, mert szívesen mesélt, egyedüllétének testet lelket sorvasztó mérgeit így kiizzadhatta magából, nekünk is lett volna bőven panaszolnivalónk, de nem láttuk értelmét annak, hogy ezt idegenekkel megosszuk, tűrtük az éhséget is vitézül, ugyanis fizetést decemberben az áthelyezés miatt Nazarceáról *már*, új helyünkről pedig *még* nem kaptunk, csak január második felében volt esedékes, otthonról kapott pénzünk aprópénz volt, sanyarú helyzetünket az is fokozta, hogy közben a szállodából áttettek az Ovidius térről a város központi pályaudvara felé vivő másik utcába, a közös hálóba, ahol egy régi üzlethelyiségben felállított vaságyakon aludtak a csatornaépítők igazgatóságán munkát vállaló, távoli országrészből érkezettek, többnyire fiatal műszaki tisztviselők, válogatott, s mégis szedett-vedett társaság, kitűnt közülük egy levitézlett, sűrűn italozó fővárosi gyorsúszó bajnok és a tartományi bokszbajnok, aki a csatornaépítők ökölvívó csapatának edzője volt, szállásunkkal átellenben a sarki tengerparti vendéglőhöz és a közeli városi strandra vivő kis sikátorban, utcára nyíló üveges ajtó mögött volt az edzőterem, s benne a szükséges felszerelések, nem hiányzott a bordásfal, a birkózószőnyeg, az árnybokszoláshoz szükséges nagytükör, és a vállamig érően magas emelvényen a vastag kötelekkel kerített ring sem; és az L alakú közös háló kisebbik szára tekintélyes, az utca felőli fehérre

festett üvegfalával szembeni sarkában egy műlábas magyar fiatalember lakott, németes volt sok szempontból, szőke, kékszemű, választékosan öltözködő, mindig frissen borotvált, tartása katonás, szava a parancsoláshoz szokottak biztonságával csendült, reggel korán távozott, este későn jött, és később, amikor ismeretségünk elmélyült, bizalma jeléül megmutatta mutatós utazóládájának féltve őrzött tartalmát, amelyben többek között, ropogós tisztán, tizenkét fehér és ugyanannyi kikeményített kék inget őrzött, hogy naponta válthasson fehérneműt: Egy úriembernek, akárhol is tartózkodik, mindig kell, hogy tucatnyi tiszta inge legyen!, mondta kioktatóan, és mi, akiknek a képzelete egyetlen egy váltóingnél megrekedt, már azelőtt is felnéztünk rá, mert az igazgatóság gépkocsiparkjának ki nem nevezett vezetőjeként mindent tudott a motorokról; vasárnaponként ráérősen keltünk, és láttuk, amint a legkisebb feszélyezettség nélkül csonka combjára húzza pneumatikus műlábát, amelynek biztosító öve olyan volt, mint a Tom Mix filmekben a cowboyok pisztolytartó öve; olykor, a megerőltető gyalogolásoktól kisebzett combjába pedig szenvtelen arccal, injekciót nyomott, helyette mi szisszentünk, amikor magába vágta a nikkelezett dobozkából fertőtlenített csipesszel válogatott, a sűrű penicillinkészítményhez szükséges vastagabb sterilizált injekciós tűt, s mert többször is kérdeztük elvesztett bal lábának történetét, hetek múlva, amikor, mint mondta, kiérdemeltük a bizalmát, hajlandó volt elmondani, de ez még odébb van, most szomorúságunknak a története van soron, merthogy fizetés nélkül, akármilyen fiatal az ember, nem lehet vidám, a pénztelenség kikezdte Bandival való barátságomat is, sorsunkkal nem lehettünk elégedettek, hiszen, ha jól meggondolom, éheztünk, koplalva dolgoztunk tizenhat órákat is az úszódarun; a tanár, aki tulajdonképpen tolmács volt, nyolcórai kényelmes

gürizés után rendszerint lelépett, mi tovább forgattuk a tuskihúzókat, káromkodtunk, amikor pacákba folyt belőlük a tus vagy beleszáradt a ritkábban használt körzőkbe a fekete lé, igyekeztünk megfelelni az elvárásoknak, erőlködtünk, hiszen csupán inasok voltunk a műszaki rajzolás tekintélyes szakmájában; gyenge öltözetünk miatt csak néha merészkedtünk a tengerparti város szeles utcáira, reszketve nem volt érdemes bolyongani a kicsi, minden tekintetben provinciális városban, inkább maradtunk a nagy, négyszögű úszóalkalmatosságra telepített, toronymagasságú daru alatti meleg nagyteremben, ahol meg kellett szoknunk a kikötői vizet is megmozgató szelek okozta imbolygást, a hullám közeledtével idejében felemeltük a pauszpapírról a tuskihúzót, ha pedig vétettünk és elkenődött a vonal, Bandi találmányaként kéznél volt az ő egyetlen borotvapengéje, amivel hetenként egyszer a húszévesek komolyságával borotválkozott, óvatosan kikapartuk a papírra száradt hibát, erélyesen visszanyomkodtuk a fellazított felületet, hogy a következő tusréteget ne szívja itatósként magába; az íráshoz redisztollat kértünk és kaptunk, magamra vállaltam az írást, mert a Bandi betűi olyan messzire estek a szabályos műszaki írástól, mint Konstanca Kolozsvártól, ennél nagyobb távolságot mi még nem tapasztaltunk, nekem legalábbis néha úgy tűnt, hogy nincs is ennél nagyobb távolság a földön, nincs nagyobb messzeség, mert a szülőföldtől való távolságot hiába mérjük kilométerekben, hiába konstatáljuk, hogy ez kicsi vagy óriási, egyetlen mérő sem mutat igazat, mert valamilyen más mértékkel mérik ezt azok, akiket időnként valamiféle, talán születésből adódó szívfájdalomféle bánt, miután elsodorta őket otthonról a sors; ki emlékszik arra, talán már csak én: a kenyeret jegyre kaptuk, naponta 35 dekát, kiszámítottam, fizetésig annyi pénzünk volt, hogy kiváltsuk a kenyéradagot és hozzá gyufásdoboznyi marmeládét, vagyis vegyes ízet

vásároljunk, de Bandi meggondolta magát, kenyérre való pénzéért inkább cigarettát vásárolt, s miközben ettem a magam adagját, sajnálatos képpel addig szipogott mellettem, amíg megfeleztem napi ízes kenyeremet, amit pofátlanul elfogadott és sietve felfalt, ahelyett, hogy szépen majszolta volna, így inkább csillapítható az éhség, a leejtett morzsákért is kár, közben kiszámolhatja az ember, hogy még hány nap van a fizetésig; az éhség rossz kedvcsináló, ilyenkor az élő fába is beleköt az ember; a kikötő és a Vraja Mării (Tenger varázsa) sétány Kaszinóig tartó, népszerű korzó felé vezető Tudor Vladimirescuról elnevezett úton nem volt fa, ezért élő fába nem köthetett, maradtam én, a hallgatag gyerek, bátyámnak hittem, felnéztem rá, hiszen megyei ifjúsági pingpongbajnok volt, iskoláskorunkban tőle tanultam backhandből és csuklóból úgy leütni a labdát, hogy porzott, és amikor védekezni tanított órákon át, az asztal alól és az asztaltól öt méternyi távolságból is vissza kellett adnom, ehhez persze volt türelme, cigaretta nélkül pedig csak szipogó méregzsák volt, ha sajnáltam is; vasárnap pedig a mi utcánkon több volt az ismeretlen járókelő, a főtérről a régi állomás felé, vagy onnan vissza sétálgattak télen is, Bandinak sem volt köztük ismerőse, így hát belém akadt, cifrákat káromkodott, anyámba küldött; nem voltam rest, mondtam, hova menjen maga is, mindezt vidékiesen, mondhatnám falusiasan és indulatosan hangoskodva tettük, hiszen „úgy sem értik a járókelők”, és egy vasárnap délelőtt, amikor ünnepélyes képpel és többnyire ünnepi ruházattal járkálnak az emberek a városban, megállított minket egy töpörödött öregember; Ezt azért mégsem kellene!, mondta szemérmesen, és elmagyarázta, hogy még az utcáknak, a házaknak és a köveknek is füle van, a trágárságokat pedig, ha már elhangzottak, nem lehet összeseperni, mint a szemetet, elszállnak mindenfelé, talán még szülőhelyünkig is eljutnak, s akkor mit szólnak majd

szüleink, szomszédjaink, barátaink, ismerőseink; leforrázva álltunk szótlanul, mint az akaratlanul nadrágjukba rondítók, az öregember csóválta a fejét, majd búcsút intett és eltűnt a járókelők között, fejünkben hagyta a tanulságot, amit jómagam később minden világrészben tapasztalhattam: magyarok mindenütt vannak, s az se rossz, és az is valami, ha tőrödnek egymással; nem tudom már hogyan, de kihúztuk fizetésig, és aznap estére szalámit, túrót, vajat, cukrot vásároltunk, és az úszódaru hatalmas szamovárján, a tűzoltó-felszerelések közül kölcsönzött cinezett vedret tele töltöttük orosz teával, vendégül láttuk az öreg tengerészt, és degeszre ettük magunk, másnap persze tele voltunk tenyérnyi piros és viszkető foltokkal, tudálékos pofát, orvos-képet öltöttem, elmagyaráztam Bandinak, hogy kiéhezett szervezetünk nem bírja a nagy zabálás miatti megterhelést, vissza kell térnünk a böjtös napok étrendjéhez, s csak apránként adagolhatjuk a zsíros ennivalót, csodák csodája hallgatott rám, egy hét alatt rendbejöttünk és mert tanulékonyak voltunk, a tengerparti csontig ható jeges szelek ellen, helyi specialitásként, korsó sörünkbe deci rumot kértünk, aztán röhögve feszültünk a szélnek, a városháza előtti széles tér sarkán pedig bevártuk a többi járókelőt, ötön-haton összefogózva keltünk át a széles és huzatos Ovidiu téren, néhány percig úgy éreztük, befogadott ez a város, mert a szükségben összefogózva ezt nem nehéz elképzelni, és az aszfaltra fagyott tükrön vitorlának nézett a szél, belénk kapaszkodott és vitt kedve szerint, vidámak voltunk, tetszett, hogy anélkül haladunk, hogy felemelnénk a lábunk, és az is, hogy mégis mi győztünk, átjutottunk a huzatos téren és a házak között mentünk dolgunkra; aztán észrevétlenül beköszöntött a tavasz, az úszódaru minden rajzát lemásoltuk és ráírtuk a román szöveget, úgy látszik, elégedettek voltak munkánkkal, mert jelentkeznünk kellett az igazgatóságon, a főmérnök,

középkorú, műlába ellenére is délceg, tekintélyes, katonás ember, bizonyára hős, akinek a zakója ünnepek alkalmával telis teli van háborús kitüntetésekkel, tetszett nekünk és ő is rokonszenvesnek talált minket, oroszul biztatott, beosztott az igazgatóság tervezőosztályára, az Ovidiu téren, éppen a díszes városháza előtti római költő szobrával szembeni egykori szálloda mutatós épületének manzárdtető alatti két szobáját nyitották meg számunkra, ott dolgoztunk egy jóképű bukaresti vidám fiúval együtt, aki mindenütt, a hivatalban is szívesen játszott gitárján, a fülbemászó dallamokhoz olyan röhögtető szöveget dúdolt, amelynek foszlányai még most is fülemben zengnek: Duduie! Vino la fereastră, măncaţi-aş ochii şi nu mai face figurine la băiatu..., (Kisasszony! Gyere az ablakhoz, egyem a szemed, és ne játszd a szobrot a fiúnak...); hárman voltunk, mint Ovidius idejében a triumvirátus, tussal rajzokat másoltunk, és ozalid papírra sokszorosítottuk, a rajzlap méretű fémhengerből köhögtető ammóniagáz szivárgott, s amikor szünetelt a villanyszolgáltatás, előkerült Constantin Gelu gitárja, a vonalzókkal egészen tűrhető dobszólókkal tarkítottuk a táncra ösztökélő dallamokat, ringott a manzárd; ablakaink a tengerpart felé nyíltak, a napsütés és a fodrozó tenger varázslatától kábultan belefelejtkeztünk a ritmusok élvezetébe, a főmérnök, akinek irodája éppen alattunk volt, felüzente, hogy egy darabig nagyon élvezte előadásunkat, de órákig nem szívesen hallgatja, nézzünk más elfoglaltság után, lecsendesedve igazat adtunk a szimpatikus főmérnöknek, tisztelettel gondoltunk rá, hiszen ki is dobhatott volna, mert a munkahely ugyebár nem diszkó, vagyis nem bál, mert akkor még nem találták fel a diszkót és táncos helyek sem voltak a háborús sebeit nyalogató tengerparti városban, és dolgoztunk keményen; amikor nem volt áram és sütött a nap, az üveges fakeretbe, a fényérzékeny papírra fektetett tusrajzokat felvittem a tetőre és a napsütés erejéhez mérten addig

tartottam fényben, amíg tökéletes másolatot kaptam, ehhez elment néhány négyzetméter ozalid, mert eleinte vagy igen keveset számoltam vagy száznál is többet, s így vagy igen vörös, vagy halovány másolatokat kaptam, Bandi segített, s a tervezőiroda egyik régebbi alkalmazottja ösztönzött, hogy módszerünket adjuk be újításnak, irattartóba került a rövid leírás és néhány példaanyag, az újítóirodában szívesen fogadták, két hét elteltével félfizetésnyi újítási pénzen osztozkodtunk; életünk tűrhető mederben zajlott, az igazgatóság földszintjén a vendéglőt kantinná alakították, a meleg tavaszban kiülhettünk a vendéglő előtti teraszra és soha nem ízlelt ételeket ettünk, amelyek közül még ma is emlékszem egy fenséges leves ízére, amit borjúbecsináltnak hittem, arasznyi csont is volt benne, amit leszopogattam, s amiről kiderült, valamely hatalmas hal kopoltyújának alkatrésze, máskor tányéromról mindkét oldalán lelógó, ízletes sült kígyóhalak krumplipürével volt a második fogás, két kézre fogva, akár a főtt kukoricát, ettük fehér húsát; fizetésemből tízóraira is futotta, közelünkben, a Tudor Vladimirescu út első utcakereszteződésének sarki épületében tatár joghurtos üzlet nyílt, néhány kis, kockás terítővel takart asztal a kiszolgáló pult előtt térben, a tulajdonos termetes felesége nagy, a férje által pincéből cipelt cseréptálból szemmértékre jókora, kagylós törésű joghurt darabot mért tányéromra, amit vidáman „mélyen" aludttejnek neveztem, kiderült, hogy juhtejből készül és alig savanykás íze kitűnően társult frissen sütött, még meleg vajaskiflijükhöz, minden tízóraimat náluk fogyasztottam, egyszer nem volt aprópénze a joghurtos néninek, mondtam, hogy nem gond, maradjon a pénz másnapi tízóraimra, végül, talán mert anyai érzéseket is keltettem a kedvesen és figyelmesen kiszolgáló néniben, megegyeztünk, hogy havonta fizetek, egyszer előre, aztán pedig fizetés után fizettem egész havi fogyasztásom,

erősödtem és növekedésben is megindultam, mint a gondos házigazdák kertjében a facsemete, Pop Vasile, a bokszbajnok, reggelenként magával vitt, szaladtunk egy jót a közeli tengerparton, ahova a házaknál magasabb martba vágott lépcsőkön jutottunk, takarítók gyűjtötték a napozók előző napon elhullatott szemetét, az egyik áprilisi kora reggelen edzettségünket magunk előtt bizonyítandó, megmártóztunk a tengerben, jólesett az álmosságrepesztő tenger simogatása, frissen indultunk munkába; a tengerparti lépcsőlejáró mellett kicsiny templom mellett haladtunk el jövet-menet, a templom zárva volt, évtizedek elteltével jártam ott egy lánnyal, aki arra biztatott, hogy a félhomályban gyertyát gyújtsunk, talán azért, hogy vágyaink teljesüljenek, nem hittem, de a sárga méhviaszgyertyák biztatóan álltak a homokkal bélelt keretben, a félhomályban Doina hangja lágyan, szerelmesen simogatott, remény hajthat ilyen szelíd módon rügyet és levelet, amit rendszerint megéget és könnyen elpusztít a külvilág hidegen is égető fénye; tizennyolcadik évemben szerelmetes hely volt nekem ez a város, meglátott egy érett lány, az igazgatóság titkárságán dolgozott, az ilyen helyekre való mutatós kis teremtés volt, az újításunk irataival jártam nála, de lehet, hogy már első jelentkezésünkkor az igazgatóságon kinézett magának, valamiért tetszhettem neki, anyás érzései támadhattak gyermeteg külsőm láttán, tejfölös szájúságom miatt, nem tudom, csak éreztem, hogy dőlt belőle a jóság, mindig is szeretetre vágytam; apró, tökéletesen arányos termete, vállig érő hajának hullámzása elbűvölt, megbabonázott, elöntött a forróság, olyan kincsre bukkantam, amit kincskeresőként sem találhattam volna, s ez az érzés, ha megfagyott is később az élet szabványos medrébe terelten, a közöttünk lévő korkülönbség miatt, sokáig elkísért a szenvedélyes szerelem édesből méreggé vált íze, első regényemben, de

más írásaimban is felbukkan a lány alakja, hagytam, hogy hőseim ebben is osztozzanak valamennyire velem.

*

Az építőtelepen sár volt, és hideg szél söpört a tenger felől. Azt ajánlották az irodán, tanuljunk meg exkavátort vezetni, akkor indult egy tanfolyam. Lelkesedtünk, mert nekünk való feladat volt. Ráncigáltuk az exkavátor botkormányait, beletapostunk a pedálokba és az óriási gép engedelmeskedett; mint vajas kenyeret az ember foga, harapta a földet. És mi vihogtunk, akár a gyerekek.
Ali egy hét múlva hazautazott. Azt mondta, van oka: ellopták a kabátját.
Tavaszra már megvolt a magunk gépe, kiegészült a társaságunk, féllábú ember kapott helyet a hálónkban. Pneumatikusan működő műlába volt, egy nagy ládában rengeteg fehérneműje és ruhája. A gépkocsikhoz értett, kínosan ügyelt a tisztaságra, csupán fehér ingből tizenkét darabja volt.
Ez az ember azt mondta, nem politizál, de ehhez igen furcsa volt az élete. Tizenhét éves volt, amikor már tankot vezetett és a fronton harcolt, kétszer kilőtték; a nyakán látszott, hogy összeégett. Amikor hazakerült, behívták; eljött a katonaideje, és valóban peches ember volt, mert valaki a jugoszláv határon túlról térdkalácson lőtte. Háromévenként adtak neki két műlábat és havi nyugdíjat is kapott. Harmincéves sem volt, amikor felesége otthagyta, pedig szép szőke, kék szemű ember, nálunk, a barakkban Dajcsnak hívták. Sanyi bámulta ezt az embert. Talán mert nem látott még tizenkét fehér inget egy méretre, de lehet, hogy az hatotta meg, hogy Dajcs kijelentette, senkire sincs szüksége, egyedül is megél, akár a jég hátán is; saját magának adta be az injekciókat, ha a műlába felsértette a combját.
Jött a nyár, porzott a föld és alig látszottunk ki a

munkából.
Az egyik nap, amikor egy váltásban voltam Sanyival, Dajcsot az ágyban kaptuk, két ember hozta haza, zöld volt és gyenge, epét hányt. Kompótot és csokoládét szereztünk neki, forgolódtunk körülötte, mint a bábaasszonyok.
Másnapra megunta a falat nézni, kifelé fordult és azt mondta, elmegy innen, nem kapott fizetésemelést.
– Tudok egy helyet, jobban fizetnek és veszélyességi pótlék is van. Sándor velem jön – jelentette ki.
Olvastam vezércikkben a helytállásról – és nem hatott meg; szavalták valahol, hogy mi a kötelesség – azt mondtam, magas nekem; apám azt hajtogatta, sétafikálunk az életben – tiltakoztam. Most mit tegyek?
– Mit akarsz te tulajdonképpen ebben az életben? – kérdeztem.
– Pénzt! Pénzt, érted, hogy mi az; sok pénzt keresni – ordította –, ehhez jogom van! Nem?!
Azt mondtam, velük nem vitatkozom, és elmentem a gépkocsiparkhoz. Kérdeztem: mi volt itt Dajccsal. Ott dolgozott a párttitkár, az rakott be minket az iskolába. Szúrósan megnézett, nagy lajhár ember volt; istentelenül dörgött a hangja.
– Ha éppen tudni akarod, üzletet ajánlott a technikusod. Rendbe hozza az üzemanyagmérleget, ha kap még egy fizetést.
Az üzemanyaggal már régóta baj volt a telepen. Az exkavátorok töméntelen sok olajat fogyasztottak, sokkal többet a megengedettnél, a gépkocsik ették a benzint.
– Menjen az ilyen az anyjába! – mondta a garázsmester, és köpött hozzá, pedig hát róla mindenki tudta, hogy egy nagy „szivacs”.
Ezek után nem volt kedvem elbúcsúzni tőlük. Éppen kiadták az öltözetet, és megfelelő méretű nemezcsizmát kaptam, amikor hívatott a mérnök, és rábeszélt, hogy menjek el sürgős munkára, valami rajzot másolni, mert

valahonnan hallotta rólam, hogy ez megy nekem. És látta a klubban a nyomtatott írással készített irataimat. Vannak emberek, akiket nem lehet visszautasítani és ez a mérnök ilyen volt. Ez az ember mindenkinek előre köszönt, mint egy falusi, nem lehetett őt a köszönésben megelőzni. És ha valaki azt hiszi, hogy ezzel be akart vágódni a melósoknál, akkor nagyon téved. Végezte a maga munkáját, nem úgy nézett az ki, mint aki mindenáron fraternizálni akar velük. De az embereknek jólesett, hogy a mérnök mindenkit a nevén szólít, s feljegyzi a panaszokat. Háromszáznál több nevet kellett észben tartania, és soha nem hibázott.

Nem szívesen mentem az új munkára, mert vissza kellett adnom az új pufajkát, káromkodtam is ezért; a kezem remegett, tuskihúzóval nem lehet így bánni.
De aztán belejöttem, az igazgatóságnál meg lehettek elégedve, behívattak, és újabb munkát adtak a kikötőben. Jó három hónapra való munka volt. Úszódarun laktam egy öreg tengerésszel, aki unalmában meséket morgott nekem.
Megáll az ész, hogy milyen emberi sorsok vannak. Az öregnek nem volt senkije, pedig akinek hófehér haja van, és a bőrét sós szelek cserzik éveken át, otthonra vágyik. Tetoválásait unta és még a saját hangját is utálta, mert szavaival nem volt kit simogatnia.
Kékcsíkos tengerészinget viselt az öreg, lötyögött szikkadt mellén, és egy alkalommal felhúzta az ingét és megmutatta Liát; a nőt a marseille-i kikötőből.
Lia szíve az öregével együtt dobogott és nyíl volt beledöfve, a feje az öreg vállára borult, tetovált körvonala mély volt és aránytalan.

„Két hétig álltunk a kikötőben, és egy kocsmában sört ittunk rummal. Az emeleten szobák voltak és nők; amikor nem voltak foglaltak, felszolgáltak. És Lia kiszolgált

engem. Nagy mandulaszeme zöld volt, és nem nevetett, ha megpaskoltam karcsú csípője alatt. Haját befonva viselte, arcán nem volt festék, kreol bőre hűvös volt és combja hosszú. És istenem, micsoda melle volt. Mint két bója, ringatózott a levegőben. Két hétig mindennap ott voltam és szirénnek néztem azt a lányt, amilyennek a mellemre tetováltattam. Szívemet adtam a szirénnek, benne dobog, és ha a vállamra nézek, látom őt, mandulaszeme él és hívogat, mint a világítótorony. Pénzt csináltam, amiből tudtam, és minden este botrányt rendeztem, ha valaki kötözködni mert a lánnyal, mert én két hétre megvettem őt, engem szolgált ki, és engedte, hogy elnézzem szabályos vonalait; megcsodáltam, mint egy iskolahajót. De felmenni nem mentem fel hozzá."

„Szerettem egy lányt a falumban, amely a Duna mellett van. De mielőtt megláttam és megszerettem, sokfelé hajóztam a világban, és a kikötőkben szórtam a pénzt, minden nőt kipróbáltam. Valami betegséget is kaptam tőlük, kikezeltek és el is feledkeztem erről, de nem kívántam utána a nőket; úgy látszik, megkomolyodtam, gondoltam, és nem törődtem a dologgal. De ez a lány, akiről beszélek, várt rám. És egyszer hosszú útról érkeztem haza, hogy megtartsuk az esküvőt. Nem tudhatták, mikor jövök, lassan mentek az előkészületek. Kettőnket ez nem érdekelt, mert sétáltunk a parton és boldogok voltunk, szép terveket gondoltunk ki az életünkről. És harmadnap a lány nagyon megkívánt engem, amikor az ölemben tartottam. Egy tisztáson ültünk, szomorúfűznek támasztottam a hátam. Azt suttogta, hogy már az enyém, egészen az enyém. Megpróbáltam, de nem tudtam szeretni. S akkor dühömben sírtam és lerohantam a dombról, a vízbe vetettem magam, nem értem, miért nem tudtam belefulladni. Lia nagyon hasonlított arra a lányra, akit nem mertem magamra tetováltatni."

És én az ilyen történetekből megtanultam, hogy az életben vannak olyan pillanatok, amelyekre érdemes mindent tartogatni.
Aztán amikor újra tavasz lett és a sétányon hajnalig szólt a gitár, a tenger felől meleg szél bújt a lányok szoknyája alá, és új színeket hozott lágy hullámain, rám mosolygott egy lány. Megfogtam a kezét és elvezettem a parkba; megkérdeztem a nevét.
– Vika – mondta, és tréfásnak találtam, mint a kakukkot, ha megjelenik az óra belsejéből. Kicsi, szeplős, vörös hajú lányt vezettem, aki huszonegy éves volt, éppen négy évvel idősebb nálam; komoly udvarlója feleségül kérte.
Vikának gyermekszeme volt, egy nyáron át néztük egymást; udvarlójának azt mondta, várjon.
És nem tudtunk betelni egymással. Ha azt kérdeztük, meddig leszünk boldogok, nem tudtunk időben kitalálni olyan messzeséget. És ha azt kérdeztük, mi lesz velünk, nem tudtuk előre látni a következő percet.
Egyszer azonban Vika nem jött a találkára, és másnapra gyerekszeme eltűnt, egy nő nézett fel rám, józanul és hidegen mondta az igazat; nem várhat meg engem. Pedig biztattam, gyerekszeme megmarad, de ő az alakját féltette, s szeme alatt a készülődő ráncoktól megriadt s attól, hogy talán senkié sem lesz, magára marad.
Azt mondta, tanuljunk meg lemondani, s hogy segítsen, bemutatta a férjét. Ezután nem fogadtam a köszönését, más lánnyal jártam.
És aztán sokat egyedül, családi házas és kertes utcákban.
És megkérdeztem az öreg tengerészt, lemondani hogy kell?
– Lemondani?... – csodálkozott. – Lemondani nem kell... Felejteni nehéz!

*

Ha csakugyan van idő, és mindenütt, mindenben jelen van, ha megfoghatatlan is, akkor minden valószínűség szerint kaméleonszerű.
A múlt tanít. A jövő éltet. A jelen pedig, mint valamiféle lassan ható méreg: öl.
Mit nem adott volna azért, hogy fiatalemberként, legalább egyszer, hasonló gondolatokat terelgethessen terméketlen agytekervényeiben.
Tévelygünk, szívesen bolyongunk, önfeledten téblábolunk a megtörténtek és az elkövetkezendők világában. A jelenünket gyilkoló események sűrűségében megfeledkezünk az időről úgy általában, a sajátunkról pedig kiváltképpen. Mintha örök életre születtünk volna... Pedig tudva tudjuk, hogy az idő folyása ellen mindössze annyit tehetünk, hogy megpróbáljuk kitágítani minden pillanatunk. Merthogy kitágítható. A világegyetemhez hasonló tágulásban időnk feloldódik a végtelen körforgásban, a nagy egészben, amelynek részeként kénytelenül hisszük, hogy pont olyan porrá leszünk, amilyenből vétettünk.
Az efféle okoskodások végén hajlott arra, hogy higgyen a feltámadásban, az örök életben vagy a reinkarnációban. Benső hangja mindannyiszor kijózanította.
Add vissza az iskolapénzt, és vedd be a Cavingtont. *Tudod, azt a fehér vagy csaknem fehér, kerek, lapos felületű, metszett élű, egyik oldalán felezővonallal, másik oldalán 10 mg jelzéssel ellátott tablettát. Emlékezz! Figyelj!*
Igen, persze, hogy Csokonai:
Égiekkel játszó földi tünemény, istenségnek látszó csalfa, vak remény!
Na, most gondold végig...
Számtalanszor közel járt a megvilágosodáshoz, de folytonosan az élet apró-cseprő dolgaiba botlott, amelyek elterelték a figyelmét, az álmodozás helyett kénytelen volt az életet választani, s ez igazán kedvére való volt, mert a

körülötte forgolódó nők szépek voltak, akár füvek, tudták, hogy mikor legyenek harmatosak, és mikor kell felkínálniuk magukat, hogy a rajtuk és bennük hempergő férfiakat kedvükre csiklandozhassák.

Elképzelte, hogy ott, az iskola márványos előcsarnokában, érdemeinek megfelelően, nagyobb fontosságot tulajdonít az Ida melleinek. És úgy bánik velük, mint minden szépséggel, amely a semmiből született és oda tér vissza. Ha alaposabban szemügyre veszi őket, ha csak simogató pillantásával is növelhette volna körvonalukat és felbecsülhetetlen értéküket, akkor talán közelebb juthatott volna a szerelem mindig két élőlényben serkenő és lohadó érzéséhez.
De még sokáig abban a tévhitben ringatta magát, hogy az igazi szerelmi érzés messze elkerüli a testiség különös illatokat gerjesztő világát. Merthogy az igazi szerelem, valószínűleg csakis a szellem világában lüktető és mindinkább szorosabban egymásba tekeredő kettős spirál, amelyben örökké fájóan hiányzó másik énünkkel/felünkkel egyesülhetünk. Merthogy a bölcsességig élt addigi életében éppen elégszer próbálta már ama másik, a testiség élvezetes útján bekövetkezett együttlétek alkalmával létrejött egyesülés felől férkőzni a legszentebb emberi érzéshez. Be kellett látnia, hogy a megélt gyönyörök ellenére mindannyiszor kudarcot vallott, mert a belőle kéjjel távozó magok helyén, az ernyedtség percei után, csupáncsak szívszorítóan elhatalmaskodó és meggondolkoztatóan kongó ürességet érzett.
Szüzességét elvesztegette.
Szerelmi csalódása miatt történt, egy tengerparti kisvárosban, amikor, még katonáskodása előtt, másfél esztendőig távol került a szülői háztól.
Hirtelen felindulásból lefeküdt egy kisvendéglő kiszolgálónőjével.

Az ilyen dolgok természetesen és megmagyarázhatatlanul egyszerűen bekövetkeznek, mert ezeknek előre megírt forgatókönyve van az ember génjeiben.
A rendező... Na, igen... Ha van?! Szóval, ha fenntartás nélkül hisszük, hogy lennie kell.
Akkor is, ha hitünket másféle alapokra építjük, akkor sem jutunk a dolog végére. Pedig tök egyszerű a dolgunk: megkeressük kezdetünket és akkor már világos lesz, hogy merre találjuk a végét. Amíg ezt nem tisztázzuk, abban a hitben kell élnünk, hogy ha nem is személyünkben, de tömegünkben, mint emberiség, vagy mint naprendszer végtelenek vagyunk.
Nahát, ez se szép!?

A műszaki iskola elvégzése után, két osztálytársával együtt, minisztériumi kihelyezéssel került a csatornaépítő vállalathoz. Jelentkeztek az igazgatóságon, ahol a káderes hümmögve forgatta fémipari technikusi képesítésüket bizonyító papírjaikat.
Legyenek exkavátoristák, javasolta ellentmondást nem tűrő hangon, és kiküldte őket arra a munkatelepre, ahova három villamos lépegető exkavátort vártak a Szovjetunióból.
Maguk fiatalok, tanultak és majd könnyen elbánnak ezekkel az új gépekkel, biztatta őket a káderes.

Tél volt. A városból kivezető úton délutánra hirtelen tükörré fagyott a megolvadt hó. Túljutottak a város közeli falun, amikor leküzdhetetlen akadályba ütköztek. A könnyű terepjáró tapasztalt sofőrje erősen szorította kormányt, nem mert a fékre taposni, amikor feltűnt előttük a libasor. A libák is óvatosan haladtak, ferde sorban vágtak át az úton. A kocsi huppant egyet, amikor bal kereke átgázolt a sor végén haladó libán. Lassított filmhez hasonlított a jelenet. A második liba a kocsi alá került, a harmadik nyakán a jobb kerék ment át. A sofőr

káromkodott. Mi vagyunk az elsők, akik ma kijutottunk a városból, mondta büszkén a gépkocsivezető, és izzadt homlokán fennebb tolta bárányból kucsmáját. Nem értette, miért olyan sürgős az igazgatóságnak, hogy utasai a munkatelepre jussanak. Megszokta, hogy akár a szelíd igáslovak, teljesítse gazdái parancsát. Arra is ráérzett, hogy nem holmi tekintélyes főnököket fuvarozott, és mert egymás között valami törökös nyelven beszéltek, nem készségeskedett, nem jópofáskodott, mint máskor, hanem figyelt.

Másfél kilométerrel odébb a kocsi, megmagyarázhatatlanul lassan, az út bal oldalán árokba csúszott, és felborult. A könnyű, ponyvás tetejű terepjáró hátsó ülésén két fiú között egy nő ült, akiről mindent elárult az, hogy száján kihívóan vastagon állt a lila rúzs. A véletlennek köszönhetően ő is a három P városából való volt, munkát keresett és kapott a munkatelep kantinjában, sűrűn felkínált bájainak köszönhetően került a három fiatal technikussal egy kocsiba.

Amikor felborult a kocsi, a teltkarcsú Lina melle, a meggondolatlan véletlen akaratából Gágá arcára borult, Pati alteste pedig pontosan a Lina aránylag még gömbölyű hátsójára. Röhögve kászolódtak ki a kocsiból.

Jenőnk is megúszta a koccanást, amelynek rövid időre való emlékeztetőjéül, kis kakas nőtt a fején.

Közös erővel könnyedén talpára fordították a kocsit.

Egy darabig az út melletti behavazott mezőn haladtak, aztán másfél órányit a pusztaságba vezető mellékúton.

Sűrű havazás indult. Tengerről fújt a szél, a hó kavargásában tapogatózva, óvatosan haladtak az alig kivehető úton.

Aztán leállt a motor. A sofőr kotorászott egy darabig a motorházban, majd kirendelte az utasokat a kocsi hátuljához. Nekirugaszkodtak, tolták a második világháborút megjárt, kivénhedt terepjárót, de

mindhiába. A gépkocsivezető feltűrte nyakán bárányбőrgalléros pufajkáját és azzal, hogy segítségért megy, otthagyta őket az esteledő, hóviharos pusztaságban.
Jenő körbejárta a kocsit, ütemesen csapkodta a hidegtől zsibbadó két karját. Időnként, amikor bepillantott a kocsiba, látta, hogy Pati a nő bugyijában vájkál, az meg kéjes vigyorral a Gágá nadrágjának sliccén babrál. Rájuk förmedt, hogy mozogjanak, hiszen egyre fagyosabban süvített a pusztai szél. Nem kapott választ, de a kocsi ütemes mozgásából látta, hogy megfogadták a tanácsát. Később felvette őket egy teherautó, így jutottak a munkatelepre, ahol pufajkát és bakancsot kaptak. Szállásuk az egyik, emeletes ágyakkal berendezett barakkban volt. Némi pénzt is kaptak előlegül, amiből a lovagias Pati és Gágá rögtön kifizették a „fuvart" Linának. Biztatták Jenőt, hogy megéri, de ő nem kért Linából, mert a rúzsos nőktől csömör kerülgette.

A lépegető exkavátorok érkezéséig motoros földmarkolókon gyakoroltak, de Gágának a gépkezeléshez annyi érzéke sem volt, mint amennyi a nyilvános házakban szokásos viselkedéshez kellett. Ismételten késve kapcsolt, és az üresen is súlyos merítő kupa nagy döndülésekkel csapódott a kabin mellé, a gépházra. A kiképző sűrű káromkodásaiban ismételten a nemzés kötelességét emlegette, harmadnap lezavarta a gépről az impotensnek bélyegzett Gágát.
Patinak pedig az volt a bánata, hogy ellopták a hálóból bőrspencerét.

Mindketten panaszkodtak, hogy Linával nem lehet bírni, fuvardíját duplára emelte, és előre követelte a pénzt, s hiába próbálták ócska humorukkal, műveltségüket fitogtatva, operacímekkel jobb belátásra bírni, a nő nem engedett.

Kellene egy kis Bohémélet, Lina. Állóhely is megteszi, ha olcsón adod!, kérlelte Pati.
Fausztot!, A marmaládé is drágult...
Aida, ravasznak tetszik lenni. Pedig, ha nem lesz Pu(n)ccini, akkor Verdi lesz, Linácska!, mondta megnyerőnek gondolt széles mosolyával Gágá.
És a Parasztbecsület, hol marad, fiúk!, méltatlankodott Lina, és harsánykodásban otthonos cigánynéktől ellesett indulatos mozdulattal lába közé mutatva, beintett nekik.
A próbahónap leteltével, alapos okokra hivatkozva, Jenő két társa búcsút mondott a munkatelepnek.
A lépegető exkavátorokról megfeledkezett a szállító. A hirtelen beköszöntő tavaszt utánozva, a káderes a rügyezést támogatva intézkedett, műszaki rajzolói munkát ajánlott Jenőnek a központban. Szívesen vállalta. Barátok nélkül, Lina sürgető felajánlkozásait egyre nehezebben hárítva, amúgy is mehetnékje támadt.
A csatornaépítő vállalat igazgatósági irodái a tengerparti város központjában, az egykori legtekintélyesebb szálloda államosított épületében kaptak helyet. A rajzolóknak a legfelső emeleti szobák jutottak. Többnyire gépalkatrészek részletrajzát kellett pauszpapíron tussal kihúznia és sokszorosítania. Kedvére volt az aprólékos, nagy türelmet igényelő munka.
A sokszorosításhoz nagyméretű fényérzékeny ozalid papírt használtak. Megtörtént, hogy nem működött a fénycsöves megvilágító berendezés. Ilyenkor felvitte a keretezett üveglapot az irodaépület lapos tetejére, ahol ebédszünetben napoztak a fiatalabb alkalmazottak. A fényérzékeny papírra rásimította a tusrajzot, a nap felé fordította a keretet, és számolt. Néhány próbálkozás után az előhívóból egyenletesen megvilágított, kitűnően olvasható másolatokat kapott. A tervező technikus, akinek a keze alá dolgozott, azt állította, hogy ez újítás. Segített dokumentálni, és beadták a szükséges papírokat az újítási bizottságnak. Néhány hét múlva újításukat

elfogadták, pénzjutalmat is kaptak.
Így ismerkedett meg az igazgatósági adminisztráció titkárnőjével, aki a papírformák rendezése miatt többször is magához hívatta, kikérdezte, kicsoda, micsoda, honnan jött, hol lakik, mit csinál szabadidejében.
Vicusnak hívták a titkárnőt, kicsi, harminchoz közeledő, formás, babaarcú nő volt. Többször is együtt ebédeltek az igazgatósági épület földszintjén berendezett kantinban.
Vicus anyásan bánt vele.
Forró hullámokban gyötörte a pirulás, amikor Vicus közelébe jutott. De közben úgy sóvárgott utána, úgy kellett neki ez a felfokozott izgalom, mint Gágának a dohányzás, aki ha kevés volt a pénze, képes volt lemondani jegyre kiváltható 350 grammos kenyéradagjáról is, hogy napi hat cigarettából álló adagját megvásárolhassa.

Életének olyan időszaka következett, amikor nehezen megszerzett függetlenségét is feláldozta volna Vicusért. Az egyik nap, késő délután, amikor már mindenki hazament, Vicus irodájába hívta. Ültek egymással szemben az íróasztal két oldalán. Csuklott izgalmában, Pattanásai világítottak napbarnított arcán.
Vicus hivatali hangján mondta, hogy szereti.
Nem értette.
Úgy rémlett, benső hangját hallja. Valami azt súgta, hogy a saját vallomását hallja. Olyan volt ez a vallomás, mint amikor a nők valamely régen áhított ruhadarabra lelnek és szólnak, hogy készek megvásárolni.
Vicus hétköznapira alakított komoly hangon érzéseiről beszélt, mert látta, hogy nyugtatnia kell a szimpatikusan félénk fiút.
Hány éves vagy?, kérdezte Vicus mosolyogva.
Nem fontos, felelte, hogy kissé húzza az időt. Húsz leszek, toldotta meg hirtelen, mert a Vicus arckifejezéséből arra következtetett, hogy a lány a határozott választ szereti.

Irataidból tudom, hogy még a tizennyolcat sem töltötted be, mondta szigorúan Vicus.
Hát..., hápogott, és zavarában az ajkát rágta. Vicus megsajnálta a fiút.
Hagyjuk, szólt szerelmes hangon. Csókolózzunk inkább!
Felállt az íróasztal mellől, kéjes ringatózással átlépett az íróasztal másik felére, kimért, színpadiasan mozdulattal ráomlott.
Csókolóztak. Eleinte ügyetlenül, de ösztönüknek engedve egyre vadabbul.
Szeretlek, Vicus!, ordította hangtalanul. Remegett az izgalomtól.
Nem akarom, hogy szenvedj, mondta Vicus, és elmagyarázta, hogy bizonytalan időre felfüggeszti a csókolózást, különben még mielőtt nagyon jó történne, együttlétüknek rossz vége lesz.
Kirángatta Jenőt az irodából, kézen fogva sétáltak a Tenger varázsa tengerparti sétányon át, egy csendes kis utcába, ahol Vicus lakott.
És ez így ment néhány hétig.
Esténként, kosárlabdázók szökellését utánozva tért vissza a vállalati közös hálóba, pehelysúlyának megfelelően elszállni kész pehelynek érezte magát, úgy érezte, hogy minden lépéskor annyit maradhat a levegőben, amennyit csak akar, s egy-egy rugaszkodással a házak második emeletéig is könnyűszerrel felemelkedhet. A labda, amit maga fölé képzelt, Vicus formájú volt, könnyű, selymes teher, jó volt utána nyúlkálni, újra és újra nagyokat rugaszkodni utána. Eddig álomtalan éjszakáiban is felvillant a Vicus képe, hajnalban egyre gyakrabban a hasán és combján szétfolyó hideg nedvességre ébredt. Ágyszomszédja röhögve jegyezte meg a reggeli ágyvetéskor, hogy Jenő megint térképet rajzolt a lepedőre.
Vicus április végén két hétre, rokonaihoz utazott. A szerelem ismeretlen érzésétől letaglózott Jenő beteg

szamárként kóválygott néhány napig, s csak úgy szabadult nyomott hangulatától, hogy hajnalonként félóránvit szaladgált a homokos tengerparton, és néhány helyi gyerek példáját követve, bátorságát összeszedve, megmártózott a tengerben.
Rúzsosan látta viszont a lányt. Vicus sápadtságára panaszkodva indokolta a kozmetikát, és gyengélkedésére hivatkozva lemondta a vasárnap délelőttre tervezett sétájukat.
Az irodai folyosó tengerpartra néző ablaka előtt álltak. Vicus enyhén kormozott szempilláival jelezte, hogy fontos mondanivalója van.
Tudod, mondta megfontoltan, az a baj, hogy még annyira, de annyira fiatal vagy. Hidd el, nagyon tetszel. Istenem, milyen szép volna... Veled... De látod, a nővéred lehetnék, és ideje férjhez mennem. Nem tehetek mást, el kell hogy hagyjalak. Most kell, mert ha még inkább összegabalyodunk, még inkább fájni fog. Remélem, megérted. És ne haragudj...
Magára maradt az ablak előtt.
Jelentkezhetem az árva gyerekek ingyen vacsoráján, gondolta, és hülyéskedéssel próbálta elütni fájdalmát.

A háború nyomait viselő romos házak mögötti tengerparti homokon nagy gereblyékkel asszonyok fésülték a szőke homokot. A tenger, zátonyra futott halványzöld papiros, foszlányokra szakadt a parton. A hullámok elmúlásából merített annyi megszemélyesített együttérzést, hogy elmozdulhatott az ablak elől.
Úgy döntött, hogy a vasárnap délelőttöt a vállalat öklözőinek edzőtermében tölti, ahova a közös hálóban megismert edző és megyei bokszbajnok, Nelu hívta.
Amikor a tornateremhez igyekezve átvágtak a főutcán, éppen századnyi tengerész vonult előttük. A régi Százados úr sejehaj! kezdetű bakanótát énekelték, szilaj nekihevüléssel. A mellettük feszítő fiatal tiszt kukkot sem

értett a szövegből, de elégedett volt a csupa székely legényből álló, négy év sanyarú tengerész szolgálatra ítélt fiúk keserű lelkesedésével.
Jenő ismerte és tisztelte ezeket a székely fiúkat. Időnként meglátogatta őket. Amennyire lehetett, közel férkőzött a kikötőben sorakozó szürke torpedórombolókhoz. A többnyire székely fiúkból képzett matrózoktól tudta, hogy ezek a kivénhedt csatahajók harcra már nem valók, csak arra szolgáltak, hogy a fagyos teleken fémtestükbe zárt matrózok egészségét kikezdjék.
Az utcai bámészkodók tömegéből kilépve, Vicusba ütközött. Középkorú, nyilván festett bajuszkás férfiba karolva, mosolyogva magyarázott valamit. Látta, hogy Vicus asszonyosan rajongó tekintettel felnéz a mitugrász emberre. Hányingert érzett. Egy, az igazgatóságon dolgozó közismert mérnök volt a Vicus párja, aki mindenféle vállalati gyűlésen szót kért, és olyan művi lelkesedéssel beszélt mindenről, hogy a hallgatóság nem győzte ellenszenvvel. Ásítással, cöcögetéssel próbálták zavarba hozni, de az elnökségből valaki mindig a segítségére sietett. Nem tehettek másként, mert a mérnök mindig a szebb jövőről szónokolt, és a hallgatóság kényszeredetten hallgatott.
Hideg fuvallatként érte Vicus futó pillantása.
Aztán mindketten úgy tettek, mintha nem ismernék egymást.

A tornateremben, Nelu unszolására, felmászott a ringbe, felhúzta a bokszkesztyűket, és egy teljes meneten át, merész ütéseivel zavarba hozta a megyei bajnokot. Nelu nem akarta bántani a vézna fiút, mosolygott annak harcias kedvén. Egy jól irányzott balegyenessel aztán kissé lecsillapította Jenő fickándozását.
Nekitámaszkodott a köteleknek, forgott vele a világ, lihegve a töltött libákat utánozta. Képtelen volt megszólalni. Intett, hogy feladja.

Később, amikor segített kitakarítani az edzőtermet, elmondta bánatát Nelunak. A bokszbajnok káromkodva szidta a nőket, azzal hencegett, hogy nőgyűlölő.
Déltájban bejött az edzőterembe Doina, a közeli kisvendéglő kiszolgálónője. Jenő rögtön kapcsolt, hogy jelenléte fölösleges. Nelu kényszeredetten vigyorgott, miközben kituszkolta Jenőt az edzőteremből.
Közel volt a városi strand. A város magasságából száznál több lépcső vezetett a homokos partra. Néhány sietősen napozót látott a homokon elterülve. A hullámzó víz ritmusára lüktetett a vére. Méreg fröcskölt minden lüktetésében.
Vicus átejtett engem. Hát ez a szerelem.
A csalódás íze szokatlanul keserű volt. Bosszúra késztette. De fogalma sem volt arról, hogy mit tegyen. A következő hét közepén a közös háló takarítónője szólt, hogy sürgősen menjen a városi klinika bőrgyógyászati osztályára, és keresse a beutaltak között Pop Nelut.
Ide küldött egy embert, aki meghagyta, hogy sürgősen jelentkezzen ott, mert életbevágóan fontos, mondta a takarítónő. Szánalom volt a tekintetében. Jenő megjegyezte, hogy Nelu két napja nem aludt otthon, de ez máskor is előfordult már, valószínűleg a sok gyűlölt nő egyikénél töltötte ilyenkor az éjszakát.
Nelut könnyen megtalálta a klinikán. Nem engedték be a kórterembe. Nelu kijött a váróterembe, fakult kincstári pizsamájában szánalmas volt.
Mi van?, kíváncsiskodott Jenő.
Valami fertőzést kaptam, ég az egész gombom, panaszkodott Nelu. Máskor hajlakktól fényes, szabályosan göndör haja kócos volt.
El kell hoznod... Feltétlenül meg kell győznöd Doinát, hogy jelentkezzen itt a klinikán.
Mineeek?, kérdezte ostobán Jenő.
Minek, minek... Hát azért, mert vele voltam... És most tessék, megtöltött valami nemi bajjal! Mondd meg neki,

hogy addig nem kezdik el a kezelést, amíg ő nem jelentkezik. Ez a szabály...
Hmm!, csodálkozott Jenő.
Kérlek, könyörgött Nelu. És kezébe nyomta az edzőterem kulcsát.
Legyen nálad. Ha keresnének, mondd, hogy elutaztam. Mondd, hogy anyám nagyon beteg... El ne áruld, hogy itt vagyok!
Jenő megígérte, hogy még aznap beszél Doinával, hiszen éppen délutános a vendéglőben.
Mit kívánsz kisfiú?, mosolygott rá kedvesen Doina.
Vacsoraidő volt.
Tétovázott.
Tulajdonképpen..., nem tudta, hogyan győzheti meg a kiszolgálónőt.
Bízd csak rám, mondta mosolyogva Doina.
Kedves nő. Talán megérti.., gondolta Jenő.
Doina nagykocka, forró musacat tett elébe, a tetejére öntött tejföl alatt, barnára sült padlizsán és paradicsomszeletek között, vastagon, darált húsréteg kínálta magát.
Mondani szeretnék valamit, nyögte ki Jenő.
Egyél csak, biztatta Doina. Majd utána...
Jenőnek ízlett a kaja. Szódavizet ivott rá. Fizetett. Doina a bejáratig kísérte.
Miről van szó kisfiú?, kérdezte cinkos mosollyal. Jenő észre sem vette a lány felajánlkozását, feladatára összpontosított. Elmondta, hogy mi történt Neluval.
Segítened kell, tette hozzá komolyan.
Rendben. Holnap reggel veled megyek a klinikára, mondta egyszerűen Doina, ahogyan ezt az érett falusi lányok magától értetődően teszik, és sarkon fordult.
Ide gyere, nyolcra, szólt vissza anélkül, hogy Jenőre pillantott volna.

Doina vizsgálata a klinikán néhány percig tartott.

Közélelmezési dolgozóként kötelező rendszeres ellenőrzés alatt állt, bemutatott könyvecskéjével is bizonyította, hogy nem beteg.
Jócselekedetük tudatában vidáman bandukoltak vissza központba. Jenő fagylalttal kínálta a lányt, akiről kiderült, hogy néhány éve, egy Duna menti faluból jött munkát keresni a városba, s elégedett volt sorsával, tetszett neki a bóbitás, kisköténes felszolgálói ruha, a lehetőség, hogy rengeteg emberrel megismerkedhet. Mesélt, csak mesélt a lány, s Jenő is elmondta, miért kellett otthagynia szülővárosát, közben önkéntelenül is az edzőterem felé terelte Doinát.
Bejössz?, kérdezte a bejáratnál, miközben a kulcsot kotorászta nadrágzsebében. Doina bólintott, otthonosan mozgott az edzőteremben, egyenesen a sarokba tartott és természetes mozdulattal könnyedén hanyatt feküdt a kiterített birkózószőnyegen, combközépig felhúzta csaknem átlátszó nyári ruháját, nyújtotta két karját és lágyan magához ölelte a fiút.
Remegő kézzel lecibálta a lány bugyiját. Doina csiklandósan nevetve segített, aztán izmos lábai közé szorította.
Amikor zihálva, fejét a lány kézilabda nagyságú puha melle közé fúrva megpihent, Doina anyásan azt kérdezte, hogy volt-e már nővel.
Nem. Nem voltam, vallotta be őszintén.
Ilyenkor nem tódíthat az ember. A másik felemre leltem, biztosan minden tud rólam, gondolta. Az járt a fejében, hogy ő most így lett egész, vagy tulajdonképpen hárman vannak, ami akkor neki még nagyon szokatlan állapotnak tűnt.

Te vagy az első, mondta vallomásosan.
Doina kéjesen sóhajtott, és mint kedves ajándékot magához szorította a fiút. Büszke volt magára. Nem szívesen emlékezett az ő elsőjére. A nagybátyja volt, aki a

szénapadlás aljában olyan hirtelenséggel feküdt rá, hogy mire szólhatott volna, már megtörtént, aminek egyszer amúgy is meg kellett történnie. Kicsit megszeppent akkor, de hát már annak két éve, és még azelőtt, és azután is, havonként rendszeresen vérzett, s az még kellemetlenebb, mint a nagybácsi sietős lökdösődése.
Jenő, ahol csak érte, simogatta Doinát, közben a hűtlen Vicusra gondolt.
Négyen is lehetnénk?
Elöntötte a méreg.
Vele kellett volna ennek történnie, gondolta. Magát hibáztatta. Ráébredt, hogy magának kellett volna elvennie azt, amire csak titkon vágyott, amit Vicus odaadó kedvére bízott, mert szégyellte a szerelemhez társítani a testiséget, amelyben eddig még semmi gyakorlata sem volt.
Dühösen magához szorította Doinát, bársonyos fenekét simogatta és idegesen fészkelődött a lány lába között.
Akarsz még?, kérdezte szelíden Doina. Kibújt ruhájából, cirógatva vetkeztette őt is.
Válasz helyett keményen nekirontott, dühösen fickándozott, uralkodott a kuncogva élvezkedő lányon.
Igazi férfi vagy! A dicsérettől megtáltosodott s csak akkor hagyta abba, amikor Doina a gyönyörtől lelohadt alatta.
Jó kis gumiágy, gondolta férfiúi büszkeséggel, de aztán elszégyellte magát.
Rendes ember nem gondolhat ilyet! Ez a lány örömöt adott. Azt hiszem, sikerült viszonoznom kedvességét. Vicus sértéséért pedig elégtételt vettem. Úgy jártam el, ahogyan az a regényhős, aki vacsoráján nagy adag fokhagymás szeletnek képzelve hűtlen szeretőjét, aprólékos gonddal elfogyasztotta. Alaposan megrágva leküldi gyomrának sötéten csikorgó mélységébe egykori szeretőjét, hogy másnap reggel maradéka szagától is irtózva, mindörökre búcsút mondjon neki.
Nagyon jó voltál, te fiú!, szólt szelíden, miközben

szedelőzködött Doina. Nelu elbújhat melletted... Ki tudja, hol, kitől szedte össze baját, merthogy tőlem nem, az biztos! Doina körülnézett a lestrapált edzőteremben, és fejét csóválva mondta: Sírhat az édesanyja...
Jenő saját, mindenre figyelő, mindenben jót akaró anyjára gondolt. Igyekezetére, aminek makacsul ellenszegült.
Mi köze hozzá!, gondolta.
A testiség dolgait nem lehet siettetni. Lám, az én anyám is, mennyit erőlködött, hogy alám fektessen valakit. De mert nem jött el az ideje, nem volt értelme a dolognak. Most pedig céllal és jól történt. Orvosság ez, a felejtés gyötrelmeit gyógyítja.
Bezárták az edzőtermet. A kulccsal babrálva, minden egymáshoz érintésekor kölcsönösen meleg simogatást éreztek.
A kisvendéglőben Doina sietve munkaruhájába bújt, és protekciós adag csirkebecsinálttal kedveskedett alkalmi szeretőjének.

*

Szülővárosától messze került. Azt sem érzékelte, hogy sok, vagy kevés nővel volt dolga. Mihez képest? Nem volt fontos számára a nyilvántartás. Aki akarta, azt gondolkodás nélkül megkettyintette. A gyenge nemi erőszakot is mímelnie kellett néha, ha egyik-másik nő szemében félénk kíváncsiságot, netán sóvárgást látott, s azt, hogy fehér bőrén pirosan hullámzó foltokban kicsapódott a vágy okozta zavarodottság.
Eljött az ideje, hogy összeszámoljam azokat a nőket, akiket meghódítottam, akik magukra húztak, s akik alám és fölém feküdtek, mert bizonyára valami olyant akartak tőlem, amit másoktól nem kaphattak. Kapuzárás előtt ilyen gondolatokkal szórakoztatta magát.
Mit vártak tőlem a nők?

Nem tudta, mi lehet az, amit tőle kaptak, amit tőle vártak. Eddig még nem jutott ideje arra, hogy ezen rágódjon. De érezte, hogy lehet valami értelme ennek a dolognak is. Na, nem azért, mert attól félt, hogy a végső elszámoláskor orrára húzzák az elhalasztottakat, hanem mert féktelen önzésével kell majd egyszer szembenéznie. Ha csak a maga örömét hajszolja, és nem figyel arra, hogy örömöt is adjon, mi értelme ágybeli alakításainak, tivornyáinak. Hiszen mindig is arra vágyott, hogy valami olyat nyújtson, amitől pucérságukat tetézve, tovább vetkeznek a nők, néhány pillanatra odaadóan feltárják legbensőbb szépségüket, s a párzás sodró révületében, tudat alatti jóakaratukban, vele együtt döngetnek majd rikoltozva a mennyország kapuján.

Nőnek még nem fizetett, és nem fogadott el pénzt, még ajándékot sem, szolgáltatásaiért.

Rögeszméje, miszerint az ágyban mutatkozhat meg, csak ott tetten érhető az igazán nagy, az emberhez méltó érzés, amely mágikus erővel szorosan összeköt párokat, akiket a titokzatos véletlen egymás mellé rendel.

De ehhez nem feltétlenül szükséges testünk összeforrottsága. Amikor a másik hiányáért, magunkat is siratva és szégyellve, időnként akaratlanul is felzokogunk, és álmunkban lucskosra sírjuk a párnánk, mert úgy hozza a sors, hogy imádott társunk elhagyott, fájdalmunktól felriadva ölni is tudnánk. Talán ezt az érzést nevezzük szerelemnek.

Mint minden halandó, maga is erre vágyott.

Makacsul, egész életén át babusgatta hitét, miszerint az ő ideje még hátra van. Mindenkinek lehet egyféle perpetuum mobile-gondolata, ami magától jár, és nem hagyja nyugodni, ezzel fekszik és ezzel kel.

Ugyanazon apró sárdarabokat alakítjuk, forgatjuk magunkban szüntelenül, mint a fecskék fészekrakáskor a maguk formálta galacsinokat, amelyből a villás farkúak fészket, az ember pedig jövőt épít magának.

Hitte, hogy nem léphet le a térképről anélkül, hogy meg ne ismerné az igazi szerelmet.
Gyönyörű, nagy, makrancos vadról álmodott, akiért érdemes éveket, vagy ha úgy adódik, egész életében, lesben állnia, hogy apró figyelmességgel megszelídítse, kezes báránnyá, dörgölődző cicává formálja, olyanná, aki szerelmében felnézzen reá, paradicsomi kéjben részesíti, miközben szelíden kielégíti a férfiasságához szükséges hatalomvágyát is.

Egyszer egy távoli faluban járva, vadásztársaságba csöppent. Valakinek ott engedélye volt őzet lőni, őt is meghívták a vadászatra. Puska is került, és a vendégnek kijáró figyelmességgel beállították a közeli erdő tisztása mellé, a térdig érő lucernás szélére, ahol másfél órás ücsörgés után, az erdőszéli bokrokkal benőtt árokból, tőle alig három méternyire, éppen elébe szökellt a suta állat. Egymásra csodálkoztak. Abban a pillanatban olyan súlyossá vált az ölében tartott fegyver, hogy képtelen volt felemelni. Az őz fehér fenekét mutatva eltűnt a helyi rengetegben. Bosszankodtak a vadászok, s korholták, mert nem használta ki szerencséjét. Ezt a fiaskót úgy magyarázta magának, hogy az a szelíd és ruganyos őzike nem őt választotta, hanem másnak tartogatja magát.
Rögeszméje szerint az őzikék sem szerethették őt. Nem ismerték, nem tudhatták, hogy a neve: Joó Jenő. Hiábavalóan viselte nevét.
Engem senki sem szerethet. Nem ér a nevem, gondolta.
Hiábavalóan jónak érezte magát, s mert nem szeretik, neki sincs joga valakit is szeretni. Annyit tehet, hogy a hajdani cselédlányokhoz hasonlóan, felmegy valamely fővárosba, és ott sétál minden szombat este a folyóparton, ahol hátha majd valaki belé szeret, ahogyan ezt gyerekkorában a cselédlányok énekelték olyan elszántsággal, mint a szűz lányok, akik elhatározták, törjön, szakadjon, véget vetnek érintetlenségüknek.

Nyegle gondolat volt.
Ahelyett, hogy mélyebben kutakodott volna magában, ahogyan azt a bölcs görögök tették. De akkor már senki sem emlegette a görögöket, Szókratésznek még a nevét sem ismerték abban az osztályharcos környezetben, ahova született, ahol élnie kellett.
A jót ott naivnak, lagymatagnak, esetlennek, félszegnek, révetegnek, „papalápgyénak" nevezték.
Nevében hordozza sorsát, végzetét?
Badarság.
Nem akart mindenáron jó lenni.
Várnom, türelmesen várnom kell a csodát. Nem fontos, hogy szeressek. Az kell, hogy engem szeressenek. Az önismeret óvodájában magamat semminek tudtam, s mint a szél hordozta gyomnövény magja, arra vártam, hogy valahol, valamelyik szempárból, a nekem vetett föld puha életterében, rám tűzzön a melegen mosolygó napsugár.

Utólag be kellett ismernie, hogy végül is felnőtt, gyom között gyommá lett, burjánzó érzéseivel valamennyire emberségessé vált, és ez a folyamat nem mehetett végbe valamiféle szeretet nélkül. Ezek szerint vagy ismeretlen felhők mögül sütött reá a szeretet, vagy figyelmetlenségének betudhatóan azt sem vette észre, amikor időnként zuhogott reá valahonnan valamennyi fény, s melengette benne a dicséretes emberi jóérzéseket.
De azért olykor több volt neki a kutyája szeméből kiolvasott ragaszkodás, az eb farkcsóváló hűsége, mint valamely bizonytalanságokkal tele, nehezen létrehozható, őszinteséget méricskélő, kételkedéssel, gyanakvással járó emberi kapcsolatokkal való próbálkozás.
Jenő, Jenő! Életed felmenő!, biztatta magát önirónia.
„Hát jó! Jóóó... Legyek, ha kell!"

*

1953-ban kegyes volt a tavasz, április elején már fürödtünk a tengerben, a szovjet hadsereg városban állomásozó katonalányainak gömbölyűségeire feszülő szoknyák és blúzok látványa letaglózott, csupa szőke angyal, csilingelő nevetéssel vonultak át a szikrázó

Megjegyés: *A dölt betűs részek korrajzkiegészítő idézetek a szerző regényeiből, novellából, verseiből és egyéb írásaiból.*

napsütéstől ünnepélyes téren, tátott szájjal bámultuk kivirágzásukat, olyan erővel csapott meg szépségük varázsa, hogy nyálcsorgatva lerogytunk a járdaszegélyre, arcunkon a leplezetlen kéjsóvárgás, az elbambult kanok tettrekészségének minden mást érzéstelenítő feszültsége, megfoghatónak tűnt a levegőben vibráló ámulat, önkéntelen sóhajunk felerősödve cirógatta a lányok testét, nevetgéltek vidáman, hangszálaik pattanásig feszülten, apró sikolyokat indítottak biztatásunkra akaratlanul, emberi és állati ösztönöket ingerlően működött a tavasz, nem tudtuk mitől, de kimondhatatlanul boldogok voltunk, a lányok látványa elbódított, akár a langymelegben késő éjjelbe nyúló teleholdas tengerparti séták, a gitár messziről hallatszó hangja, szerelem, nosztalgia, édes-bús fiatalság, párzásra ösztökélő, ellenállhatatlan indulat, honnan tudhattuk volna, hogy az ilyesmi nem jön vissza soha már, lebegtünk, mint az anyás érzésekkel telítetten vonuló alacsony termikekben vitorlázó sokféle sikolyú sirályok, s a reánk törő szépségkavalkádban a patinás Kaszinó épülete melletti öbölben ringatózó hattyúkhoz hasonló, hófehéren tiszta párnak való szépségeket álmodtunk ébren is; a régi állomás mellett salakos kosárlabdapálya állott, délutánonként labda is került, néhány nálunk

mutatósabb izmokkal dicsekvő fiatalember játszott, hívtak minket is, mutattam egy-két trükköt, tetszett nekik, amikor a két kézre fogott labdát erőteljes mozdulattal mintha valamelyikük felé dobtam volna, de a labdát nem előre, hanem visszafelé löktem, két felsőkarom között tartottam szorosan, s aztán a kínaiaktól ellesett guggolósan vezettem a lábak között, s ha úgy adódott, félpályáról engedtem egy-egy, akkoriban még csak két pontot érő bombát, két hét után bevettek a városi válogatottba, és a szovjet hadsereg helyi csapatát vertük látványosan a lelkesen minket ünneplő közönség előtt; Pop Nelu edzéseire is be-benéztem az izzadság szagú terembe, kulcsom nem volt a teremhez, Doinát nem mertem többé odahívni, máshova sem, de nem ezért tűnt el a kisvendéglőből, hanem mert férjhez ment egy falubelijéhez; az edzőterem melletti sarokházban néhány szobás szálloda és a vékony pénzűeknek drága vendéglő működött, a bokszolóknál nem volt mellékhelyiség, ha kellett, a vendéglőbe jártam a WC-re, bemerészkedtem a bárpultos terembe is, ott láttam először jeges vederbe félig süllyesztett dobozban kaviárt, furcsa szakállukról felismerhető norvég vagy dán hajósok is megfordultak ott, akik, ha akadt lány, szobát béreltek, távoli világ illatát hozták magukkal, regényekből ismert érdekes pofák, tele voltam kíváncsisággal, vajon milyen lehet az élet túl a kikötőn, túl a tengeren, túl a mi kenyérjegyes, nadrágszíjat szorító világunktól, ahol csakis a szovjet ember hősiességét állíthatták elénk példának, Кто это? Вы знаете кто это? Познакомьтесь, это Человек Великан. Мы буде энать, пожалуиста..., mert akkor minden keletről jött, s hogy mi ment oda, azt sejtettem, duplatalpas, díszes, körbe rámás félcipőt vásároltam, valamely szovjetbe irányított hajórakományból maradt, valamiért nem tetszett a hadisarcba küldött szállítmány, ezért került a konstancai üzletekbe, apám is elcsodálkozott, amikor esztendő múltán megmutattam

neki, s szaktekintélyével kijelentette: első osztályú munka, válogatott bőranyag, a kolozsvári Dermatában, az európai hírességű cipőgyárban készült, amely az 1948-as államosítás után munkáshősünk, Herbák János nevét viselte, hat évvel később, mert a magyar név szúrta a soviniszták szemét, Clujanára változtatták a gyár nevét, de én büszkén viseltem a Herbák János cipőt, úgy jártam vele, mint a háború éveiben vásárolt „békebeli" bakancsommal, szétrúgni nem lehetett, csak kinőni, még katonakoromban is nyúltam, növekedtem, gyarapodtam, hogy túlszárnyalva apámat, elérjem a 182 centiméteres magasságot, húszesztendős koromban igyekeztem pótolni, amit pubertás koromban elmulasztottam, amikor iskolatársaim ámulatára a hozzám sokáig ragaszkodó, későkása tejfogaimat is kiköpködtem, rég volt, több fogam volt tejfog és iskolánk legfiatalabb tanulójaként Kölyök volt a nevem; már nem tudom, kinek ajándékoztam azt a kiváló félcipőt, talán Viorel kapta azt a cipőt, mert neki csak a „békái" és az ökle volt nagyobb, mint az enyém, csak abban vagyok bizonyos, hogy akárki örökölte, még sokáig jól járt vele; a hozzám hasonló tudatlanoknak akkor még nem volt nyűg a szovjet provinciához tartozás, az alig burkolt és erőltetett gyarmatosítás, kosárlabdázhattunk az orosz katonacsapattal, leeshetett az állunk az orosz „gyévucskák" karcsúsága és szőkesége láttán, a csatornaépítés munkatelepein láttuk: hemzsegtek a Szovjetunióból érkező strapabíró exkavátorok, a különféle traktorok, s ezek között a hatalmas Kirovok, a marhaerős földgyaluk, láttuk és dolgoztunk az ország első és egyetlen úszódaruján, és megismerhettük a szimpatikus, fél lábát Berlin alatt elvesztő szovjet főmérnököt, aki igazi orosz hős volt, épültek és egyre gazdagodtak a hatvan kilométeren terjeszkedő, sokunknak munkát biztosító, a dobrudzsai táj szegény falvaiban élő, földhözragadt lakosok életét gyökeresen

megváltoztató építőtelepek, ugrásszerűen fejlődött az ország egyetlen tengerparti kisvárosa, a mindig is varázslatos Konstanca; a tavasz pedig mindig gyönyörű, mindig vérpezsdítő, érdemes megélni minden tavaszt, ilyenkor mehetnéke támad az embernek,Vika vonzásában bódultan jártam a várost, a kis kertes házak során sétáltam, kíváncsian vizslattam, mi történik a kis kerítéseken belül, azt képzeltem, hogy mintegy véletlenül rátalálok Vikára valahol, nevét az Icának hangzó Vicára magyarul olvasva így kényeztettem, mert látni akartam, nem tudtam betelni az irodában olykor felvillanó arányos alakjával, karcsúságával, bizsergető nőiességével, amiből észrevétlenül lopni akartam, minél többet elraktározni magamban, mert nem tudtam még, hogy ennek legjobb módja a testiség, a legeslegközelibb emberi kapcsolat, ehhez még nem volt merszem, képtelen voltam elé állni, az edzőterembe hívni, magamról megfeledkezve nyíltan bámulni, s élvezkedésem jutalmául magamat mutatni szégyelltem; fogalmam sem volt arról, hogy a szerelem önfeladás, kitárulkozás, gátlásokat oldó bódulat nélkül lehetetlen, pedig minden erre tanított, ösztökélt; a járdaszegély zord tövében sárgán virágzott a pitypang, a tenger fölötti égre akvarell-színeket festett a langyos szellő, a hajókürtök hívogató hangjában dallamok vibráltak, a lányok mosolya a naponta erősödő tavaszi napfénnyel gyönyörű trillákká hangosodott, minden zenélt, dalfoszlányokat csírázott a megszokott városi zajok helyébe a tavasz: minél inkább távolodom emberré válásomnak ettől a feledhetetlen szépségű emlékétől, annál inkább élesebben rajzolódnak ki ennek a sohasem visszatérő tavasznak a szépségei: ismételten újraélem azt az egyik ráérős szombati napot is, amikor a késő délutáni csöndből alig hallhatóan ismerős dal foszlányaira figyeltem fel, azt hittem, hallucinálok, kikapartam fülemből a gyakori torokgyulladásaim miatt használt vattadugót, az erősödő, katonásan ütemes dal szövege

ismerős volt, vonzott, Bandinak és Dajcsnak is feltűnt, kirohantunk szállásunk elé, a Tudor Vladimirescu útra, nem írhattam meg egyetlen regényemben sem azt a látványt, amikor két század tengerész közeledett a központ felől, szabályos négyes sorokban, vidáman meneteltek és teli torokból fújták: Százados úr sejehaj! Százados úr sejehaj!, fiatal hadnagy vezette őket, büszkén lépdelt a járdán, látszott rajta, hogy fogalma sincs, mit énekelnek a katonák, mind egy szálig négy esztendei tengerészkatonáskodásra ítélt székely fiúk voltak, akik gyerekkorukban tanulták és egész életükben kedvvel fújták a legszebb magyar katonai dalokat, kópésan merészen hirdették a tengerparti város utcáin többek között azt is, hogy Horthy Miklós katonája vagyok, legszebb katonája!, a tisztnek az volt a fontos, hogy katonásan és vidáman szóljon a dal, a közfürdőből jöttek a heti egyszeri mosakodás után, a kötelező Kátyusamájátineviszakojszá és Nabirikátyusa és egyéb halandzsa szöveggel fújt orosz katonadalok helyett, ő is inkább a fiúk otthonról hozott ropogós dalait preferálta, az emberek kigyűltek a járdára, szánk a fülünkig ért, No de ilyet! És ekkorát!, sóhajtott Dajcs és pillanatra visszaképzelte magát a II. világháború függönyhúzása idején vitézkedők hangulatába, a tankosok előkelő alakulata parádézásának idejére, s miközben önkéntelenül kihúzta magát, könny szökött a szemébe, talán azt is sajnálta, hogy nem a fronton vesztette fél lábát, hanem a kötelező román katonai szolgálata idején, a jugoszláv határon, éjszakai motorkerékpáros szolgálata közben, a kutyafejű Tito katonái lőtték ki a határon túlról, és ő még oda sem csördíthetett Kalasnyikovjából; repülőn szállították a fővárosi katonakórházba, ahol szétlőtt térdkalácsát pótolni nem tudták, amputálni kellett, hadirokkanttá vált békeidőben, könnyezve élvezte a tavaszt, s akkor úgy együtt voltunk, mintha testvérek lettünk volna, holmi három testőr, d'Artagnannak

képzeltem magam, aki elhagyja otthontalanságát, hogy saját lábán álljon, legyen valaki, „Egy mindenkiért, és mindenki egyért”, naiv kisfiúként ezt komolyan gondoltam, mert már akkor sok volt bennem Nemecsekből, állami einstandokra készülve patinázódott lelkiismeretem, Dajcs konfliktusát munkaadójával más környezetbe helyezve ferdítettem kisregényemben, az igazság az, hogy a központi garázshoz szükséges mesterségbeli tudnivalókat többszörösen meghaladó szakképzettségét magyar mivolta miatt sem szívlelte a garázsfőnök, fizetését nem emelte, ezért kapott dühében epeömlést barátunk, s a csokoládéval való kezeléssel akkor be nem vallottan, nagyot csorbult orvos-gyógyász tekintélyem, ahelyett, hogy borsmenta, füstike, kamilla, angelikagyökér, kálmosgyökér, ezerjófű gyógynövények és zöldségek kivonatát ajánlottam volna, kéz alól szerzett csokoládéval traktáltam betegemet, mértékletességének köszönhetően közérzete javult, de elszántsága erősödött, itt nincs keresnivalója, mennie kell, nekifogott az elszámolás landarisát járni, közben Bandit győzködte, tud olyan építőtelepet, ahol dűl a pénz, arannyal fizetnek a szakembereknek, Bandi szaktudása nem a műszaki rajz területén domborodott ki, hanem a szerszámkészítésben, a fémmegmunkálásban, gyakorlati tapasztalatai és középiskolában szerzett szaktudása is erre a területre készítették fel, lázadó természeténél fogva sem a kitartás volt a kenyere, ilyenformán jutott tucatnyi brosúra tanulmányozása nyomán a rendszerellenességig, az állami vállalati alkalmazott státustól a maszek vállalkozásig; nem tagadtam igazukat, lebeszélni sem akartam távozásukról, őszig valahogyan kihúzom, gondoltam, aztán hazatérve, az idő hozta folyamatos változásokra számítva, egyetemi tanulmányaim folytatásának lehetőségeiben hittem konokul, mert mindenféle tanulás örömmel töltött el, kezdeményezhettem bármit, akkora szeleteket vághattam

le ilyen-olyan tudományokból, amekkorát agyam elbírt, próbára tettem magam a középiskola elvégzése után, a dicsőséges Szovjetunióba készülve, a nyári hónapok alatt átrágtam magam az orosz nyelvtanon, s valahonnan, még a magyar időből maradt cigaretta hosszúságú spirálos jegyzetfüzetbe írtam a helyes orosz beszéd kompendiumát, utazásom elmaradásának híre után pedig a következő egymondatos tervet fogalmaztam magam számára: Eddig a technika, a reália, jöhetnek a humaniórák!, és az antikváriumokban összeszedtem néhány szürke fedőlapos kiadványt, a Magyar Tudományos Akadémia és a Magyar Filozófiai Társaság ATHENÆUM füzeteiből, kézikönyvem pedig a Vass-villában hagyott Halasy-Nagy József: A filozófia kis tükre című könyvének második kiadása volt, amelyben egyebek között Platón, Arisztotelész, Descartes, Aquinói Szent Tamás és Kant fordítások is voltak, elsőnek egy latin közmondást jegyeztem meg: primum vivere, deinde philosophari, és a bátorítást, miszerint a filozófus is ember; nem durcáskodtam, valahogyan hidegen hagyott Bandi és Dajcs búcsúja, talán mert éppen akkor tettem túl magam azon, hogy Vikát elragadta tőlem az a bajuszkás, utálatos mérnök, aki persze rögtön házasságot ígért és minden pártosnak mondott hízelgő felszólalásával az ifjúsági szervezet gyűlésein, a semmit sem számító enyém mellett, a mások utálatát is kivívta, elfordultam, ha láttam őket együtt a tengerparti sétány felé igyekezetükben, Vica úgy nézett fel rá, mint valamilyen nagy emberre, mint régen szoktak azok a szegény sorsban vergődő lányok, akik a jólétre áhítozva, könnyedén elfojtják magukban az igazi szerelem utáni vágyat, és azt hazudják barátnőjüknek, hogy szegény öreg és beteg édesanyjukért feláldozzák maguk, testbedobással kívánnak tejben-vajban fürödni, hiszen a szerelem múló, és néha nem is annyira ragályos betegség, maradandó változást nem okoz, ha okosan legyűrjük és

győztesként kerülünk ki a magunkkal folytatott folytonos küzdelemből, a férfiak nyelvére lefordítva: nem a farkunkra, hanem a fejünkre kell hallgatnunk, ha szebb jövőre vágyunk, így történt, hogy magamra maradtam a tomboló tavaszban, a kezdődő nyárban, és még a nagy Sztálin halála sem változtatott keserűségemen, mert akkor még senki sem mondta környezetemben, hogy nagynak csak hóhérként volt nagy, anyám, aki nem hitt a szentekben, szentnek hitte, az ágya fölötti homokkőbe faragott Jézus töviskoszorús portréját csak azért nem cserélte ki a generalisszimusz képével, mert erre nem volt szükség, hiszen az emberiség atyja minden áldott nap megjelent lapjaink első oldalán, az ünnepi gyászgyűlésen Vicuskám bajuszkás vőlegénye remegő hangon emlékezett, és bizonyára könnyet is ejtett, de a bennem tomboló utálat elfordította fejemet, kinéztem a az Ovidiu téri egykori vendéglő kikötőre néző ablakán és a mindenfelé bujkáló halálra gondoltam, hiszen éppen azon a héten lépett le a téli zord idők fogságából szabaduló tengerpartiról, ahogyan nyeglén fogalmaztunk: a térképről egy kolozsvári fiatalember, akit szépen száguldó motoráról ismert a város; Ovidiuról, ebből a kicsi tengerparti helységből, ahol a tervek szerint tengerbe ömlik a Duna–Fekete-tengeri csatorna, innen tartott a Mamaia félsziget fürdőtelepi tó partján Konstancára, egy szekérről kiálló rudat a motor benzintartályával szerencsétlenül súrolva, a reá ömlő benzin lángra lobbant, bőr spencerét ledobva futott a tó felé, igyekezetétől haragosabbá vált rajta a tűz, félúton összeesett, mire segítségére siettek, halott volt; Gelu persze mindennap gitározott és már illendően lebarnult, mert amúgy is oltyánosan sötét bőrére könnyűszerrel rárakódott még egy árnyalat a nekünk ingyen és bérmentve dolgozó, a tengerparton mindig adakozó kedvű napsütésből, az igazgatóság tervezőosztályán pedig volt egy vállalkozó kedvű bukaresti manusz, egy

minden hájjal megkent, középkorú szaki, aki újítási pénzre vágyott, meggyőzte feletteseit is arról, hogy a másfél köbméteres markolóval felszerelt exkavátorok kisebb átalakítással kétszer akkorát haraphatnak ki a homokos dobrudzsai földből, s ezt szép kis haszonnal tehetik, ha a gépszerkesztők számításokkal és műszaki rajzokkal dokumentáltan az illetékes minisztériumban kopogtatnak ötletükkel, Nosza, rajta fiúk!, biztattak minket is az anyagilag is érdekeltek, a dicsőségre áhítozó vezetők, Fogjuk meg és vigyétek! alapon addig tökölődtek az áttervezéssel, amíg „körmükre égett a gyertya", az újítási versenynek határidőt szabtak, előtte egy héttel Gelut és engem is erre a munkára állítottak, szabtuk, nyomtuk becsületesen munkaidőn túl is, kaját a munkálat vezetője szerzett, az egyik rajzasztalról pofáztuk a szalámit, törtük a kenyeret, zabáltuk a zöldhagymát, egy hétig ki sem mozdultunk a rajzteremből, egybefolytak a nappalok és az éjszakák, nem jön, hogy elhiggyem, bírtuk a többnapos éjszakázást, átragadt reánk a kezdeményező lelkesedése, talán ezért, félve írom most ezt, dicsekvésnek tűnik, tényként nem tagadhatom, élveztük a munkát, csak vasárnap este, amikor több dagadt irattartóban sorakoztak fénymásolt rajzaink és egy mérnök kíséretében hajcsárunk éppen csak elérte a fővárosba tartó gyorsvonatot, akkor zöttyentünk össze, szállásunkra menni sem volt erőnk, a néhány száz méterre fekvő ágy elérhetetlen messzeségnek tűnt, letaglózott a fáradtság, a laposra állított rajzasztalra dőlve aludtunk, mint a tej, hófehér felhőkön guggolva végtelen hosszú csavarokat rajzoltam, az ozalid papír színe türkizkékre váltott, a tus vörös volt, végigömlött a lángoló láthatáron, csuromvizesen ébredtem, perzselt a déli nap, összeszedtem Gelut, és álmatag léptekkel, mint a hajón járó tengerészek, imbolygó léptekkel vonszoltuk magunk a puha homokos plázán át a tenger hűs és sós vizébe,

ébredésbe ringattuk magunk, és szállásunkra térve másnap délig aludtunk egyfolytában; hétvégén kaptuk a hírt, az újítást elfogadták, az érte járó pénzből nekünk nem jutott, a köszönetet sem gondolták komolyan a fejesek, a vállveregetésünkig sem jutottak, kicsiknek is aprók voltunk a nagymenők törtető fergetegében; hirtelen beköszöntött a meleg nyár, az UTC-ben, amit KISZ-nek tudtam, lelkesítő szavak özönével ez alkalommal a mezőgazdaságra kívánták terelni a figyelmünket, a mezőgazdaság éppen megint bajban volt, az állami gazdaság zöldségeseiben rohamosan ért a paradicsom, az uborkák ösztönüktől hajtva csak a jövőnek éltek, sietősen magosodtak; a betakarítás idejére nem hatottak a párthatározatok, a pártirányítás minket érintett, Vica vőlegénye folyamatos lelkesedésére még rátett egy lapáttal; csoportokra osztottak, ő persze csoportvezetőként Vicával került az egyik város közeli gazdaságba irányított osztagba, reményem, hogy majd együtt szedem az uborkát volt szerelmemmel, a méltóságteljességet sikertelenül utánozva, elúszott, akár egy sóval túlterhelt vadidegen teherhajó; Geluval egy Duna menti gazdaság földjein találtuk magunk, a közeli holtágban fürödhettünk, s már az első héten társaim biztatására elszántam magam: átúszom a holtágat, lehetett vagy kétszáz méter széles, akkor még egyetlen úszásmódot ismertem, a kutyaúszást, s csak annyira, hogy a szebeni huszonöt méteres medencében elégségest kaptam a Haza védelmére légy kész! ezüstérmével díjazott versenyben; társaim, tekintettel alapfokú úszótudásomra, körbevettek a folyóban, olyanformán, mint a vezérgépet a kékségben száguldó vadászrepülők, a Duna vize tejeskávébarna volt, iszapmedrének alját csak a jegenyefahosszúak érhették volna, amikor indultam, úgy tűnt, magasan áll a nap, lenyugodni látszott, amikor a túlsó part fűzfabokrai alá értünk, ahol a levegőkapkodást annyira alaposan és ráérősen gyakoroltam, hogy társaim

az én úszósebességemhez viszonyítva visszasüvítettek kiindulási helyünkre, rólam megfeledkezve vidám vízilabdázásba kezdtek; hajamba kapaszkodva végül nekiduráltam magam, tíz-húsz méterenként sűrűn gyakoroltam a vízbe fulladást, nem sok sikerrel, sehol biztató szó, dicsérő taps, drukkolás, ez a kínlódás egész életemre előremutatóan jelezte sorsom, a magam küzdelmével nem sikerül majd elkápráztatnom a világot, ha huzamosabb ideig eltűnök, akkor sem keresnek, nem hiányzom majd egyetlen táncból vagy versenyúszásból, hogy a vízi balett utáni vágyamat ne is említsem; naphosszat szedtük, kis ládákba raktuk a paradicsomot és az uborkát, került egy kis olaj és só, olykor aludttejjel nyakon öntve zabáltuk a vegyes salátát, hogy tele legyen a bendőnk, vitaminhiányunk feltöltése nem volt tudatos, kíváncsiságunk ennél nagyobb volt, Geluval bebolyongtuk a környéket, Csernavoda porosan ájult utcáit magunk mögött hagyva a csatorna megkezdett medrét kerestük, közepén keskeny árkot ástak a rabok, az suttogták, néhány éve a rabmunkára alakított kényszermunkatábort is szovjet mintára alakították, fegyveres őrök vigyáztak a foglyokra, közelükbe sem mehettünk, az itt megkezdett több száz méteres csatorna közepén a rabok által csákánnyal és lapáttal kiásott árokba a Dunából vizet vezettek, egy helyütt apró tóvá szélesedett az árok, draglinának nevezett vizes földkotró úszott rajta, lapos elefánthoz hasonlított, orrában forgószerkezet kavarta és iszappá oldotta a földet, erős szivattyú küldte vastag csövön át több száz méteres távolságba, a cövekkel jelölt csatorna partján túlra, ahol lassan kiszáradva dombot alkotott, Ez a jövő, mondta meggyőződéssel a draglina kezelője, s megértettük, hogy az exkavátorokhoz vezető vasúti pályák kiépítése, a rengeteg föld tehervagonokban és behemót tehergépkocsikban szállítása nemcsak bajos és poros, hanem sokkal költségesebb, mint a vizes eljárás;

felkapaszkodtunk a csernavodai vasúti állomásig, a dombról jól látható volt az a mészkőbe faragott hatalmas tér, ahová a tervezett atomerőművet építik, persze szovjet irányítással; a csernavodai Saligny-híd alatt dugig rakott uszályok vonultak méltóságteljesen és a hídfőnél a román katonaság török elleni küzdelmeinek hősét, a bronzba merevített dorobáncot is megbámultuk; kilométerekkel fennebb, a Duna jobb partján szőlő zöldellt, Gelu már járt arra valamikor, valamelyik nyári vakációja idején, jó borral kínálta őt ott egy gazda, az ember nem felejti az ilyen meghitten hangulatos vendégszeretetet; gyorsan teltek a napok, aztán a csatornaépítő vállalat tisztviselőit egyik napról a másikra visszavezényelték a paradicsomos földekről, Vicát nem láttam, a tervezőosztályon nem sok munka akadt, a Tudor Vladimirescu út melletti régi vasútállomás közelében, az ottani pihenőparkban szélén, nyári mozi működött, lombosodó fára vagy a mozi magas kerítésére kapaszkodva hatszor néztem végig a Hamletet, az Oscar-díjas Laurence Olivier volt a főszereplő, nekem az ideális színész volt, akikhez hasonlót hiába kerestem a Kolozsvári Állami Magyar Színház színpadán, ahol Csehov tragédiáit nem komédiának rendezték és a Gorkij-darabokban a kispolgárok vagy az éjszakai menedékhelyek emberei nem keltettek bennem könyörületet, sem részvétet, de félelmet sem, és nemcsak azért, mert nem sütögették el az előadás idején színpadra cipelt vagy a szertárban felejtett fegyvereiket, azt sem tudták, hogy a színen látható puskának annyi a dolga, hogy elsüljön; nyári moziba csak egyszer váltottam jegyet, amit a pénztárosnőnek, mert nekem fölöttébb viccesnek tűnt, és mert nem fértem a bőrömben, hat nyelven köszöntem meg; s hogy kiszolgált, akkor vetődött fel először bennem: anyanyelvemen és a kötelező, és egyre szigorúbban követelt állami nyelv mellett sok más idegen nyelv segítheti a polgárt a boldogulásban, mit adtam volna, ha szót értek azokkal a

furcsán szakállas idegenekkel, akikkel hébe-hóba találkoztam a vendéglők környékén vagy a szigorúan őrzött kikötőben, to be, or not to be: that is the question; ha elkeseredtem is, eszem ágában sem volt meghalni; mostohaanyám végre elküldte a Bolyai Egyetem látogatásnélküli matematika fakultása által kért megoldandó feladatokat, nagy paksaméta volt, nekiláttam buzgón megoldásuknak, később vettem észre, a beadási határidőt január végén lejárt, letettem a ceruzám, lelombozódva elkönyveltem ezt a vereséget is, és akkor végleg elhagytam a matematikát; megnövekedett szabadidőmben a fekete-fehér árnyalatairól töprengtem, sarkosra igazítottam véleményemet a világ dolgairól, úgy éreztem, mindenben zene van, még akkor is, ha a zongora fehér-fekete billentyűi alól szivárványszínesen áramlik; sejtettem, hogy éjszakára minden leegyszerűsödik, a fényt elnyeli a sötétség, akkoriban még nem álmodtam, nem kergettem színes álmokat, a nap egyharmadában tudatom sötétítő függöny mögött pihent, bambán nyugtáztam, hogy nincs miért, már az egyetemért sem érdemes hazatérnem; bizony, ha akkor tágra nyíltak volna az ország kapui, ma valahol a világ végén élnék, mert nemcsak nézni, hanem látni is mindig kedvem volt, úgy éreztem, pont erre születtem, egy kolozsvári munkásíró kisregényének hősével ellentétben engem nem „bekapott” szülővárosom, hanem kitaszított, elűzött, elidegenített mindenkor, így gondoltam később is, amikor visszatérve szülőhelyemre, egyetlen irodalmi hetilapunkban, az Utunkban megjelent erről és ebből az érzésből kelt novellám, egy fiatalemberről szólt, akit számtalanszor kitaszít a város, akiben a csak azért is lángja takarékra vált, ha álmait feladni képtelen is, de ez is még odébb van; Gelut elcsalta a nagymenő gépszerkesztő, aki annak ellenére jól forgolódott, hogy mérnöki diplomája sem volt, egy fővárosi céghez pártoltak, Gelu örömmel ment, hazamehetett, én meg

magamra maradtam, éppen tizennyolc éves születésnapomra kellett volna készülődnöm, egyedül ez sem megy, gondoltam, szállásunkon akkoriban megszólított egy idegen, állást kínált, egyféle cserét, hogy barátja az Ovidiusról elnevezett és általa megunt villanytelepről a csatorna igazgatóságára kerüljön; a város szomszédságába, a szürkehomokosan is kedvelt Mamaia tengerparti üdülőhely környékére cipelt magával, ahol úriember külsejű barátja végigvezetett a villanyfejlesztő telepen, elmagyarázta a műszertábla különféle mutatóinak rendeltetését, Semmi más dolgod nincs, ezeket figyeled, lejegyezgeted, mondta komolyan, hangjában szomorúság volt, Tizenkét órás váltásban folyik itt a szolgálat, figyelmeztetett, és biztosított, hogy rengeteget olvashatok, rejtvényt fejthetek munkaidőben, műszaki képesítésemnek pedig éppen megfelel a munkakör, Maga miért megy el?, érdeklődtem, már nem tudom mit válaszolt, hangjából éreztem, hogy mellébeszél, ketten is győzködtek, Nem maradok!, jelentettem ki, a semmittevés nem kenyerem, magyaráztam, közben arra gondoltam, hogy éppen ilyen munkahelyre lesz majd szükségem, ha majd folytathatom egyetemi tanulmányaimat; kurtán búcsúztam, hogy megszabaduljak tőlük, visszaballagtam a városba, a tatár joghurtosnál bekebeleztem a megszokott adagomat, délutánra elfogyott édeskés vajaskiflijük, sebaj, nem mindig fenékig tejfel, biztattam magam és sétáltam egyet a tengerparti sétányon, amelyet fordításomban *Tenger varázsának* neveztem, amelynek románul is zengzetes a neve: *Vraja mării*, esténként ott mindig zengett a gitár, néha egymásba fogódzva, ájult révületet játszva táncoltak a párok, újságpapírból csavart zacskókban apró rákokat szemelgettek a sétálók, sóstenger íze volt és köpködtük kemény maradékát szerteszét, a tenger felől szelíd szellő borzolta a lányok haját, olykor mutatósan kivilágított tengerjáró is felbukkant a láthatáron, elbődült egy-egy

hajókürt, zsibbadtság taszította az élni akarókat a magánkívüliségbe, amit szájasabb lányok a maguk nyelvén így fogalmaztak: Aşa şi aşa, plimbaţi, plimbaţi-vă până în neştire! (Így, csak így, sétáltok, sétáljatok bele a magánkívüliségbe!), és javában tombolt a nyár, amikor bejelentették, beszüntetik a Duna–Fekete-tengeri csatorna munkálatait; a munkanélküliek elsápadtak, de két hét múlva megjelent az üzletekben a fehér vekni, majdnem egy egészet egyből bevágtam belőle mohón, sok vizet kellett innom rá, lehetséges, hogy akkori vitézkedésemmel indult fél évszázaddal később majdnem tekintélyesre domborult pocakom, képtelenségek nyugtalanítottak akkor és ma is; akkor azt hiszem csak azért, mert naponta mindössze fél veknire jutott, megszüntették a kenyérjegyet, de a harmincöt dekás adaghoz szokva, a sablonos volthoz ragaszkodás jeleit fedezhettem fel magamon, végigkísérte ez tyúkszaros életemet, talán a másokét is, mondhatnám életünket; honnan ragadt rám ez a jelző?, anyám mondta a gyáva emberek életére, nagybátyám a magunk kicsinyességére, de apámtól is hallottam bizonyára, hiszen milyen lehetett annak és családjának az élete, akit a sors arra ítélt, hogy a hivatalosan névtelen, de a felvinci köztudatban és a helyiek napi használatában Tyúkszar utcának nevezett szegényes házsorból induljon, testvéreivel együtt meneküljön, a kiszámíthatatlanul is mindig sanyarú életbe; tizennyolcadik születésnapomat egy ilyen fehér veknivel magamban ünnepeltem, nem éreztem semmi különöset, még fájdalmat sem, csak úgy könnyedén átléptem a felnőttkorba; a Tudor Vladimirescu utcai közös hálót bezárták, karton bőröndömmel, Pop Nelu jóságának köszönhetően és biztatására átsétálhattam az edzőterembe, esténként leterítettük a tömbház-szobányi birkózószőnyeget, ruhadarabokkal takaróztunk, a fülledt levegő rossz álmokat fiadzó hatásától nem kellett tartanunk, az edzőterem a kelleténél huzatosabb volt,

tüszős mandulagyulladásom kéthetenként kiújult, mindig volt nálam szulfamid, ha éppen nem kornyadoztam, bokszkesztyűt húztunk és felkapaszkodtunk egy-egy menetre a ringbe, három percig, ha csak védekeztem, elfogyott körülöttem a levegő, Nelu meg sem izzadt, legalább két súlycsoporttal fölöttem állott, egyszer szabadtéri ökölvívó bemutatón is drukkoltam neki, ő is inkább csak védekezett, meggyőző technikája, pontos ütései, lábmozgása mutatta fölényét, de bátortalannak tűnt, hiányzott belőle Viorel barátom fölényes és félelem nélküli biztonsága, egészséges küzdőszelleme; a hosszú nyári éjszakákon beszélgetéseink olykor hosszúra nyúltak, Nelu nőgyűlöletét hangoztatta, valahol, valakitől szerzett titkos nemi bajának gondolata kínozta, szegény Giurgiu környéki, falusi fiú volt, közel a harminchoz, dédelgetett álmairól beszélt, tanult ember szeretett volna lenni, azok közé tartozni, akik öltönyben és nyakkendősen dolgoznak, vendéglőkben étkeznek és pénztárcájukban mindig van annyi, amennyivel szelíddé, kedvessé, odaadóvá tehetők a nők, remélte, hogy majd olyan is kerül, aki csendes feleségként, gondos családanyaként társa lehet abban az igazi életben, amelyről, nekem úgy tűnt, felületes értesülései és elképzelései voltak; évtizeddel később, amikor a bukaresti újságíró akadémia hallgatója voltam, összefutottunk a Cismigiu park melletti Cismigiu vendéglőben, hőhullámos nyár volt, esténként, régen Erzsébet királynőről, a csatornaépítés éveiben Gheorghe Gheorgiu Dej-ről, a román miniszterelnökről, később 1945. március 6-ról, az első kommunista román kormány megalakulásáról elnevezett sugárúton, a járdára terjeszkedő apró vendéglőkben, exportból visszamaradt olcsó muskotályborok mellett hűsültek a fiatalok, a Victoria sugárúttal ellentétben, amely tehetősebbekké volt, ide többnyire a diákok jártak, Nelu nyakkendőt viselt és zakója felső zsebében díszzsebkendő virított,

egy kolléganőmmel voltam, aki táncolni akart, Nelu kíváncsian kérdezett, mondtam, hogy az újságírás mellett kötöttem ki, megjátszotta a nagymenőt: Ügyvéd lettem, biztosított, belső zsebében kotorászott, hogy képesítését igazolványával bizonyítsa, intettem, semmi szükség erre, örvendek, hogy látom: Jó, hogy lettél valaki!, Emlékeink megszépülnek, ugye?, érdeklődött: Na látod!, biztattam, mintha én lettem volna az idősebb, a tapasztaltabb, sietve szabadkozott, mennie kell, és eltűnt, mintha csak látomás lett volna, kolléganőm saját, állítólagosan alapos emberismeretét hangoztatva, ficsúrnak látta, olyannak, akivel akkor is tele volt a főváros, afféle folyamatosan hazudozó, zavarosban halászó hímringyónak; Nem fontos!, simítottam el a dolgot, nem keltem Nelu védelmére, nem kívántam ellenkezni a lánnyal, más céljaim voltak azon az estén, de magamban baráti érzéssel gondoltam Nelura, hiszen 1953 őszén egyedül voltam a tengerparti városban, nem volt hol laknom, szeptember végén áttettek egy hirtelen alakított tröszt konstancai exkavációs vállalatához, műszaki rajzolói beosztásomat, amelyre hiába vágytam szülővárosomban, technikai referensre változtatták, hogy műszaki tisztviselőként dolgozzam a csatorna munkálatainak felszámolását intéző bizottság titkáraként; ponyvával takart katonai Willys Jeep gépkocsin jártuk a hatvan kilométeres építőtelep részlegeit, a nazarceai 7-8 telepen, és a Poarta Albă falucska mellettiben is, ahova közel egy esztendővel azelőtt Kolozsvárról érkeztünk és amelynek neve, a Fehér Kapu, szöges ellentétben állt a sötét valósággal; környékét járva, messziről láttam a földhányásokon magukat vonszoló rabok véget nem érő sorát, engedélyem volt, beléphettem a szögesdróttal kerített táborukba, ahol a fémmegmunkáló műhely gépeit leltároztam, s miközben a gépek elhelyezésének vázlatrajzát készítettem, pillanatra Koncz Rudit, egykori franciatanáromat láttam, elgyötört arcánál is gyűröttebb,

szakadt, koszos rabruhában, néhány ismerős kolozsvári arcot is megpillanthattam, nem csoportosulhattak körém, de kipróbált tapasztalattal, lassított filmekben látott mozgással sorjáztak mellettem, s kérdő tekintetükre fogam között szavanként szűrtem az információt, amit bizonyára már tudtak, Vége... Felszámolják a csatorna munkálatait... Leltározunk..., miközben egy fémeszterga leltárszámát jegyeztem fel vázlatfüzetembe, egy ujjatlan kesztyűs kéz irkalapra írt levelet csúsztatott a gépágyra, az öncenzúrázott levél lényege annyi volt, hogy küldője él és még remél, Konstancán postáztam egy Beszterce környéki faluba; torokfeszítő érzéssel, sietve végeztem a munkám a szögesdróton belül, nem bántam, hogy nem kell oda újból visszatérnem, később tudtam meg, hogy a rabok a csatorna munkálatainak megszűnte után is maradtak, sáncásó munkájuk, ha kellett, ha nem, folytatását parancsolta a hatalom, Hulljon a férgese!, vallották a fogvatartók, mi pedig sorba vettük az elnéptelenedő munkatelepeket, előkészítettük a medgidiai nagy javítóközpont átadását, gépjavító központ maradt továbbra is, volt mit javítani a sokféle földmozgató gépen, a különféle gépkocsikon, bizottságunk jól értesült tagjai úgy tudták, valamikor autógyárrá alakítják a csarnokot; különben nem törtük magunk, nem siettünk a leltározással: Jó munkához idő kell!, biztattuk egymást, kora reggeli utazással kezdtük a gyorsan lehűlt őszben, a városból kivezető utakon tükörré fagyott a víz, egyszer, nagy huppanásokkal sorban négy vagy hét liba nyakán is átgázoltunk, máskor lecsúszva az útról fejtetőre álltunk a sáncon túli földön, mindennapi legfontosabb teendőnk az étkezés volt, titkárként és legfiatalabbként nekem kellett beszereznem harapnivalót, s terítettem is, hol valamely elhagyott bűzös irodában, hol egy gépcsarnok csendesebb sarkában; ma sem felejtem, csupán behemót Kirov traktorból száznegyvenhatot számoltunk, százával sorakoztattuk a különféle traktorokat, erőgépeket,

exkavátorokat: az ötvenes években erőltetett mezőgazdaság átalakítás dobrudzsai látványos eredményessége a csatorna munkatelepeiről átkerült traktoroknak köszönhető, a barack-, szőlő- és zöldségtermelés felvirágzott, a félbehagyott és az öntözéshez szükséges vízvezetéshez átalakított csatorna pedig az állami gazdaságok sikerét szolgálta, évekig példaképül állította a propaganda a dobrudzsai mezőgazdaságot, kevesen tudták, hogy a gépesítés miatt mentek ott jól a dolgok; október elsejétől huszonhárom napig tisztviselősködtem, nem tudom milyen okból, Konstancán megszaporodtak az utcai ellenőrzések, a Tudor Vladimirescu úton párszor belefutottam az ellenőrzésbe, figyelmeztettek, hogy lejárt az ideiglenes tartózkodási engedélyem, kerülő úton lopakodtam az edzőterembe, ha valamiért már sötétedés előtt visszatértünk a leltározásból, valahol aludnom kellett; majd albérletben lakom, terveztem, és elmentem a rendőrségre, hogy személyimbe pecsétet szerezzek, figyelmeztettek, hogy nem lesz könnyű, ha üres kézzel megyek; nem makacsságból, hanem gyakorlatlanságból merészkedtem a rendőri hivatalba, ahonnan kurtán-furcsán kidobott egy főhadnagy: Jobb lesz neked otthon, mondta szívtelenül, hiába bizonygattam, hogy van állásom, fontos a munkám, ő is tudta, hogy a csatornánál dolgozók közös szállása megszűnt, albérleti lakást szinte lehetetlen szerezni, tehát le is út, fel is út, három napot adott, tanácsa tömör volt: Kopj le, vége a tekergésnek!, torkomon akadt a káromkodás, elszontyolodva meséltem bajom a leltározó bizottságban, senkit sem érdekelt, talán még örültek is, féltették a saját állásukat, hiszen a tröszt főnöksége sem kedvelte az áthelyezések miatt mesterségesen felduzzasztott tisztviselői létszámot, a leltározás utáni időszakra nem sok földmunkát kínált a környék, akkor még nem kezdődhetett a tengerpartot üdülőtelepekké átalakító építkezés, a háború utáni évek

szegénységében éltünk, az ország lakóinak még orrában volt az amerikai gabonaszállító óriáshajóval segélyként érkező dohos kukorica és az ebből sütött málé szaga, a csirizes szovjet feketetégla-kenyerek látványa, a kenyérjegy és a pontrendszerben kiutalt minden közszükségleti cikkben rejlő szomorúság, a kilátástalan jövőt szédületes propagandával takaró látszatdemokrácia; órák alatt megkaptam az elszámolást, felmondásomat igazoló papíromban a munkatörvény 18/a szakaszába illően jegyezték be, ez nem jelentett hátrányt további elhelyezkedésemben; Nelu szomorú képet mutatott, magát sajnálta, hogy újra egyedül maradt, a nőket szidta megint, mert nincs közöttük olyan, aki méltányolná férfiasságát tetéző, rendkívüli lelki gazdagságát, komolyan mondta, nem akartam megsérteni, magamban röhögtem, a gyorstalpalón érettségizettek elbizakodásával élte híg életét, az oltyánoknak tulajdonított kivagyisággal próbált kiemelkedni az őt visszahúzó falusi nyomorból, a nagymenők szokásait majmolva nincstelenül kapaszkodott álmodott sikerei foghíjas létráján; a harmadosztályú vonatfülkében az ablak mellé húzódva legeltettem szemem a tájon, gondolataim a Mihez kezdesz most?! kérdés körül méregfullánkos darazsakként rajzottak, kiebrudaltatásom a tengerparti városból ejtőernyős ugráshoz hasonlított, a szabadesés fázisában voltam, a zuhanásban még nem látszott a talaj, összemosódott szemem előtt erdő, mező, szántóföldek, köd takart folyót, tavat, emberi településeket, mindent, ahol földet érhetek, ebben a zuhanásban a szülőhelyhez való tudat alatti vonzódás lehetett a mozgatóerő, az ember, akár a tolvaj az izgalmas elbeszélésekben, mindig visszatér a tett helyére, amit addigi életemben tettem, az mind szülővárosomhoz kötött, még akkor is, ha a hozzám tartozókhoz való viszony taszított inkább, a maguk bajával küszködő szülőkre, féltestvéreimre érzelmileg sem számíthattam; a fővárosi pályaudvaron forró

palacsintával csillapítottam éhségemet, Brassóban pedig hirtelen elhatározással vonatjegyemet meghosszabbítva, a délutáni busszal érkeztem abba a faluba, ahol nővérem tanítóskodott; vidám, sportosan mozgékony lány volt a nővérem, bár semmilyen sportcsapathoz nem tartozott, nem járt edzésekre, utcai focicsapatunkban fényesen megállta a helyét, különös érzékkel megáldva valódi csapatembernek bizonyult, összjátékunkra barátaim is felfigyeltek, a kolozsvári tanítóképzősök tornacsapatát bámulta, s abban a legkiválóbb udvarolt neki az iskola befejezéséig, mindaddig, amíg látva nevelőapánk kisiparosságának csődjét, s anyagi helyzetünk siralmasságát, jobbnak látta abbahagyni a nővérem körüli legyeskedést, és visszatért székelyföldi falujába, ahol a szomszéd lányával alapított népes családot, s emelkedett lassacskán iskolaigazgatói tisztségbe; nővéremmel egyszerre végeztünk középiskolát, egy évvel volt idősebb nálam, közepes tanuló volt, de szorgalmas, nem ismételt évet, a tanügyi reform miatt veszített velem szemben egy iskolai évet, s jutottam vele egy szintre, de valójában ezzel én nem nyertem, inkább veszítettem azzal, hogy csak három gimnáziumot jártam, bánom ezt ma is, latint nem tanulhattam, matematikai jártasságom később megmutatkozó hiányjeleit később sem feledhettem; különleges osztályba járt a nővérem, tanítói diplomájával pionírvezetői képesítés is járt, amit nagy kedvvel tanult, amíg a Szovjetunióból holmi pedagógusi képzettséggel hazatérő Nagy Károly, Nagy István író fia, át nem vette a táborozásokkal tűzdelt gyakorlati felkészítésüket; Nagy Károly nevelőapám nővérének fiával, Cserey Györggyel járt fölöttem néhány évvel a Ref. Kollégiumba, Gyuri kis pisztolyt rejtegetett budinkban, Nagy Károly pedig a háború utáni esztendőben arról volt híres, hogy gránátot piszkált az osztályteremben, amely felrobbant, sebesülésének nyomait kezén és testén viselte, oktatóként olyanformán próbálkozott a lányoknál, köztük a

nővéremnél is, hogy sikerült többeket elidegenítenie a pionírfoglalkozásoktól, az egyik táborozáson rakétaindításával is felsült, ez sem vált javára, de azért a nővérem büszke volt pionírnyakkendőjére, tanárai pedig négy év alatt tudatosan nevelték a tanítói hivatásra, esze ágában sem volt valamely kolozsvári iskolában elhelyezkedni, városi lány létére önként ment falura, egy Brassó környéki magyar falut választott, ahol hivatásának megfelelve, az iskolai tanítás után a művelődési otthonban töltötte estéit; a fiatalok, még a brassói gyárakba ingázók is, szívesen tartózkodtak az új tanítónő közelében, színdarabot tanultak, a kolozsvári tanulók vegyes kórusa szólistájaként próbált hangjáért mindjárt rá osztották a kiválasztott népi daljáték főszerepét, a következő év nyaráig minden közeli faluban sikerrel mutatták be előadásukat, a bevételi díjakból nyáron új kerítést kapott az iskola, nővérem ezzel nem elégedett meg, kezdeményezőképessége, megítélésem szerint, a naivak bátorságának kiváló példája, azt hiszem, nem tévedek, ha azt írom, hogy forradalmasította a faluban az iskolai évzárók műsorát: balettelőadással lepte meg a nyájas közönséget; a legényeknek nem attól maradt tátva a szájuk, az öregasszonyok ijedten nem azért súgtak össze, a tekintélyek nem azért cöcögettek, mert a hirtelen felhúzott függöny mögött a lánycsapat a faluban sohasem látott különféle macska-, ostor-, angyal-, olló-, mérleg- és vadász balett lépésekkel táncolt, hanem a lányok krepp-papírból készült, bugyijukat sem takaró alig-szoknyája miatt volt általános az álmélkodás, a nyálas elképedés, talán csak a tiszteletes úr sejtette, hogy *pas de chat, a pas fouetté, a pas des anges* és a többi balettlépés mérsékelt művészi előadása nem éppen az elvárt módon szolgálja a klasszikus táncművészet kibontakozását a faluban; a fiatalság viszont nem hagyta ledorongolni a merész kezdeményezést, a balettes lányokat fergeteges tapssal jutalmazta; az iskolaigazgató, az előadás kiértékelésekor,

kíméletesen, alig érintette a dolgot: Talán nem kellett volna, sóhajtással zárta az ügyet, a nővérem kedves háziasszonyának lakatosmesterséget tanuló fiában viszont akkora bátorság kerekedett, hogy a fergeteget utánozva udvarolni kezdett a házuk tisztaszobájába költözött tanító néninek, ezt magam is észrevettem, amikor az őszi verőfényben vendégszerető házuk tornácán csendes beszélgetésbe elegyedtem nővéremmel; az is kiderült, hogy kihelyezésekor nem véletlenül választotta a Brassó melletti falut; apja, aki születésekor annyira megfeledkezett róla, hogy nevét is elfelejtette adni, kimondom: szerelemgyerekének, aki igazi apjáról csak érettségije után szerzett tudomást, nővérem addig csak nyelte mindazt a keserű furcsaságot, amivel apámtól, akinek nevét viselte, elválasztották; neki egyszer sem kellett apám születésnapján virággal megjelennie Tar Károlyéknál; felnőttkoráig, némi magyarázattal erre az az általa is ismert tény szolgált csupán, hogy engem a törvény salamoni módon apám gondozásába, őt pedig anyámnak ítélte; sajnáltam, hogy felnőtté válása idején őt is, mint akárki mást, rabul ejtette a kényszer, ki az, aki nem kíváncsi vér szerinti apjára?, anyám a teljes igazság kedvéért felkutatta nővérem vér szerinti apjának címét, Brassóban alapított családot ez az illegális pártsejtben is elítélt, onnan is kirekesztett ember; a nővérem tanítóskodása elején meglátogatta, bizonyára nem kis riadalmat okozott a brassói tömbházban lakó, ha jól tudom, gyermektelen családfőnek, hideg fogadtatásakor nővérem belátta, ha addig nem volt biztos benne, meggyőződött, hogy azután sem lesz apja, búcsút mondhat az elképzelt apai szeretetnek, tragédiája az volt, hogy valójában egy, az 1930-as évek elején, az akkori Romániában csellengő, kommunista pártaktivistaságot is vállaló gerinctelen ember kalandjának követ-kezményeként született; mindig vidám kedvét szegte persze az is, hogy udvarló osztálytársa elmaradt,

levelezésük is abbamaradt, egyedül az idegen faluban úgy érezhette, nincs jövője, kapaszkodott mindenbe, az iskola tanári közösségébe, a szállást adó családjába, odáig menően, hogy az özvegy háziasszonyának fiával kötött házasság is megfordult fejében: beilleszkedve elfogadtatni magát a faluval, amelynek jó tanító nénije kívánt lenni; Haza kell jönnöd!, tanácsoltam meggyőzően a nővéremnek, úgy éreztem, pislákol még benne együvé tartozásunk lángja; Jobb lesz anyánk mellett... És ne felejtsd el, testvéred vagyok, neked én egyetlen, nekem dettó, biztattam a tőlem telhető férfias komolysággal, mielőtt újra vonatra ültem; hazaérve anyámnak zord színekben festettem sivárnak akart körképet nővérem siralmas helyzetéről, anyám hazahívó levele döntően hatott, nővérem búcsút mondott a falunak és Brassónak is, hazatért, olyan arcot vágott, mint aki temetésről érkezik, szerencsére néhány hónapi kilincselés után katedrát kapott a Kolozsvár melletti Telekfarka egyetlen tanerős tanyasi iskolájában, amelyet megközelíteni csak gyalog lehetett, traktort akkor még nem láttak arrafelé, összevont I-IV osztályban tucatnyi gyereket tanított nagy lelkesedéssel, romantikus regények hősnőjének hitte magát, hétvégeken, ha éppen nem szakadt a hó, ha nem fújt nagyon a szél, ha nem ért térdig a sár, hazagyalogolt, kilenc kilométert bandukolt úttalan utakon, dombokon, völgyeken át egy kis ennivalóért, tiszta ruháért, biztatásért; hosszú utazásom után, október végén állítottam be apámékhoz, mostohaanyám szája húzásával nem éppen diplomatikusan adta tudtomra: nemkívánatos személy vagyok, apámra is panaszkodott: Egész nap loholok, hogy friss tehéntúrót és egy kis prágai sonkát szerezzek neki, mert szigorú diétát tartunk. Mi lesz velünk? Egy esztendeje intézik a nyugdíját, hogy olyant kapjon, amilyent megérdemel harcos életéért, ami van, abból nehezen élünk..., sopánkodásai fonalát azzal vágtam el, hogy emlékeztettem megszegett ígéretére,

nem küldte az egyetemről kapott borítékaimat; Volt nekem éppen elég bajom, sziszegte, nem figyeltem rá, szó nélkül megkerültem a konyha közepére állított asztalt, benyitottam a szobába: apám ágya a két kertre nyíló ablakkal szembeni sarokban állt, a sötétítő függönyök miatti mauzóleumi hangulatban hangja vádló volt: Meg akartak gyilkolni! Egy kommunistát!, nem sajnálkoztam, az ajtó melletti ablakhoz léptem és egyetlen rántással felengedtem a rolót, Legyen világosság!, szóltam bibliai hangon, apám nem fogta humoromat, bizonykodott: Tudod, mit mondott nekem az orvos, amikor hazaküldött?!, Nem tudom, feleltem megértően, Azt mondta, menjek haza, sétáljak fák és bokrok között, zöldmezőben, virágoskertben levegőzzek!, Mi ebben a rossz?, kérdeztem, Hát nem érted!, csattant fel, Halálraítéltségemből űzött gúnyt! Tudta, hogy megmérgeztek! El akartak pusztítani! Egy kommunistát!, értetlenkedtem, üldözési mániásnak gondoltam, de nem mondtam ki ezt, inkább csitítgattam, hogy halálfélelmét enyhítsem, kérésére lejegyeztem a szerinte nem tévedésből, hanem gyilkos céllal, szántszándékkal beadott injekciók nevét és az orvos nevét is, Rád bízom, miután meghalok, kutasd a hibást, leplezd le őket!, mit tehettem, megígértem, miközben kitártam az ablakot, hogy ne csak fény, hanem levegő is áramoljon a lakás egyetlen, sok hónapja áporodott szagú szobájába, amely apám betegszobája volt még évtizedekig, közel negyven sanyarú esztendő múlva, a rendszerváltás utáni zűrzavaros évben bekövetkezett haláláig; élete nagy részében egyszobás lakást bérelt, a háború után számára kiutalt szobakonyhánál többre sohasem vágyott, megvetette a kaparj kurta, neked is lesz felfogást, sajnálta a házépítésre elpazarolt, a vagyonfelhalmozásra fordított időt, pénzt, energiát, életét a köz ügyeinek szentelte, mert mélyszegénységből indulva, soha semmiféle luxusra nem vágyott, a jó

minőségű ruházaton és néhány kifogástalan lábbelin kívül, másra nem költött, gyűrűt, ékszert sohasem hordott, igaz, könyvet sem vásárolt, nem tudom, mikor olvasott, tanulmányokat, újságot rendszeresen, regényt talán soha, kezének adott inkább munkát, ha nem egyebet, akkor halászfelszereléseit javítgatta, mű-legyeket, körforgó villantókat, ólomnehezéket készített, rádiót szerelt, lábbelit soha nem javított, mert első osztályú cipészként ezt rangján alulinak tartotta, ágyban fekvő betegként sem mulasztott el egyetlen híradást sem a rádióból; apám fekete sárgaságos betegsége után mostohaanyám a konyhában aludt a fiával, nekem a szobában jutott hely a rekamién, nehezen szenvedtem a gyászos hangulatot, még a máskor ünnepélyes november negyedike, apám névnapja sem hozott enyhülést, komor képpel forgolódtunk a lakásban.

*

Szókratész volt az apám.
Nem jegyezte fel a történelem, hogy hányszor itta ki a méregpoharat. Legutóbb a múlt század közepén, amikor a régi szokások elhalványultak, ítélet nélkül, sunyin csempészték a kifőzde asztalára azt a poharat, amit nem a halál tudatában, hanem nyár végi szomjúságában, a kissé elsózott pörkölt után mohón fölhajtott. Az öregség küszöbéhez illően kopaszodott, és maga sem volt híjával az olyan közmondásoknak, miszerint:
Húz az öreg az öreghez! Egyik holló nem vájja ki a másik szemét! Hasonló a hasonlónak örül!
Kiszálláson volt. Akkoriban a sűrű „nem így akartuk" sóhajtások mellé olyan igazságokat mondott mindenféle gyűléseken, amelyek sehogy sem tetszettek a hatalmaskodó államnak. Sietős útjain is utána-utána szalasztottak egy-egy küldöncöt, aki köpenyegét hátulról megfogva figyelmeztette, hogy a hallgatás illendőségét az

osztályharc szellemében betartsa. De ő nem azért vándorolt ezer esztendőket, hogy korunkba érve az igazságosságot a silánysággal felcserélje. A poharat kiitta, búcsúját fekete sárgaságban kórházi ágyán elmondta, de csak félig halt meg, amennyiben az orvosok lemondtak róla, és házi fogságában betegsége béklyóit csörgetve élt még négy évtizedet.
Nem hiába.
Halászott a folyókban, sakkozott a szomszéddal, aki aztán jobb játékostársat keresve az Ígéret melegebb országába távozott.
– Amíg magának sakkot adok, maga engem nem bánt! – figyelmeztette Szókratészt, vörös bőrhaját hátrasimítva Zöldnagy úr, aki azt sem bánta, hogy időnként sakktársnak szólítják. Okos ember volt. Idejében visszatért ősei földjére, hogy ott is idegenek között – idegenként – hazát képzeljen magának, és végül hazátlanul sirüljön ki a mindannyiunk számára egyetlen életből.
Négy évtized alatt sanyarúbb lett a világ, fordult is az idő kereke, de Szókratész lelkesedni már csak magáért lelkesedett. Megpróbálta meggyőzni a környezetét, hogy volt valaki. De nem a város főterén sétálgatva mondta szövegét, hanem szobakonyhában borsóként szórta a falakra, környezetét kényszerítette, egyszer szemdörzsölésre, máskor háryjánosos prüszkölésre, elnéző álmélkodásra, míg aztán besöpörte mondandóját egy vastag irattartóba. Azóta is ott őrzöm ezt a paksamétát könyveim között, éppen Platón Állama mellett.
Valahogyan kiegészítik egymást.

*

Apám örökös könnyes búcsúzkodása az élettől, mostohaanyám sopánkodásai és folyamatos rettegése

kilátástalannak mondott jövőnkért menekülésre késztetett, reggel nyakamba vettem a várost, gyárról gyárra jártam kérvényeimmel, amit rendszerint el sem vettek, mert állítólag nem volt mit kezdeniük egy technikussal, az egyik délután összefutottam Balázs Lacival, osztálytársam volt a Ref. Kollégiumban, a fémipariban a szerszámgépesek osztályában végzett, apját, jó munkáskáderként, apámmal együtt avatták őrnaggyá, azt hiszem, Tordán teljesített szolgálatot komisszárként, az Óvárban laktak, s ismerős volt az ottani fiútársaságból is, akikkel hajdanán, még Görögtemplom utcai koromban fociztunk, később gombfociztunk, kártyáztunk, kirándultunk; Balázs Laci apja ismeretsége révén került a Carbochim tervezőosztályára műszaki rajzolónak, ígérte, hogy apja majd szól értem, hiszen apám betegsége miatt az ő apja is sajnálkozott, szól majd az igazgatónak; így kerültem a néhány éve alapított köszörűkő gyárba 1953. december elején, műszaki rajzolónak vettek fel, de a tervezőirodán nem volt hely, ezért a karbantartók megmunkáló műhelyébe irányítottak, ahol a mester kíváncsian figyelte, miként boldogulok a különféle szerszámgépkezelőknek készített megmunkálási rajzaimmal; fizetésemet lakatosként kaptam, a káderes azt ígérte, hogy amint megérkezik a következő évre jóváhagyott létszámelőírás, felkerülök a tervezőirodába; elégedettek lehettek a munkámmal, mert olyan addig meg nem oldott dologra vállalkoztam, amire addig valamiért nem találtak embert; az elektródákat égető kemence szellőzőcsatornáin nem volt zárlemez, amivel a levegőmennyiséget megfelelően szabályozhatták volna, méregettem, számoltam és rajzaim alapján egyszerű fémlapokból készített lappantyúkkal oldottam meg a kemenceüzemeltetők gondját, testhezálló feladat volt, hiszen a fémipariban kazán- és fémszerkezetekre szakosítottak, diplomamunkám: három-tűzcsöves

gőzkazán tervezése és gyártási költségeinek kiszámítása volt, duplahevederes cikcakkos szegecseléssel terveztem, mert akkor nálunk még gyerekcipőben járt a hegesztés, műhelygyakorlaton hiába várt tőlünk Zilahy mester mutatós varratokat; Tehénfos! kiáltotta mérgesen, és odaintette Hermann Bandit, aki megmutatta, biztos kéz, némi érzék kell a hegesztőmesterséghez; neki könnyű volt, tartományi ifjúsági pingpongbajnokként, de hajdani lakatosinasként is jó kezefogása volt; hálásan veregettek vállon a szellőztető berendezést kiegészítő találmányomért, és a mindennapi megmunkáló rajzok mellett megbíztak a kőmalom legnagyobb kopott fogaskereke gyártási rajzának elkészítésével; bemásztam a olajos fogaskerekek közé, és egykori Tehnofrigos szerelőműhelybeli mesterem tanácsát követve, többször is lemértem mindent, s miután rajzom alapján a szomszéd gyárban, a hírneves Unirea fémipari gyár öntödéjében elkészült a csaknem három méter átmérőjű fogaskerék, megelégedetten nyugtázhattam, hogy a kerék fogai primán illeszkedtek, a kőmalom talán még ma is ezzel az új kerékkel működik; azt hiszem, joggal vártam a minisztériumi jóváhagyással készült új gyári szkémát, amelyben nekem is lesz hely a tervezőosztály valamelyik rajztáblája mellett; az egyik délután szürke kisembert találtam apám szobájában, a konyhában nem volt dolgom, ebédelni a gyári kantinban kellett, benyitottam gyanútlanul, azt hittem, apám valamelyik régi harcostársával vigasztaltatja magát, vagy egymást vigasztalják, s formálják keserűségüket, amit apám a későbbi években is egyre gyakrabban, egyszer sóhajtással, máskor dühös pöffentéssel reám testált: Fiam! Nem így akartuk!, megvallom, akkor még nemigen érdekelt, mi az, amit akartak, és mi az, amit nem úgy, hanem másként, nekem az *Így is bunda a bunda!* bölcsessége súgta, hogy mindent, de mindent ki lehet, és ki is fordítanak mindenféle világban ahhoz, hogy a

hatalom igazságát a hiszékeny emberek előtt bizonyítsák, a nem hiszékenyeket pedig akkoriban úgymond, átneveli a proletárdiktatúra, ha átneveli?, ha nem akkor *Vesszen a férgese!,* láttam én ezt a Duna–Fekete-tengeri csatorna kényszermunkatelepein, hogy miként; Jó, hogy jössz, fiam!, nyögte betegágyából apám: Az elvtárs komoly ajánlattal érkezett, az életutadról van szó!, az elvtárs pedig, az akkori meggyőzés szabályai szerint, családom és apám dicséretével kezdte, minden valószínűség szerint töviről hegyire ismerte vörös színben pompázó káderlapunkat, apám a megye legidősebb illegális harcosa volt, KISZ-tagságom még a háborút követő évek elején abból adódott, hogy anyám kérésére a kolozsvári állomás környéki ifjúsági szervezetekbe kerékpárral szállítottam az akkori időkben természetesnek tudott magyar nyelvű ifjúsági lapot, a gimnáziumban az UAER-be (României Tanulók Egyesületeinek Szövetsége) kellett mindnyájunknak belépnünk, aztán 1947-ben, az ifjúsági szervezetek egyesítésekor pedig az UTC (KISZ) következett, amelyben én, apám szomorúságára, a titkári vagy bürótag cím helyett csak a faliújság szerkesztői megbízatásáig jutottam, ilyenformán a minket látogatásával kitüntető belügyi káderes reám is rakott néhány dicsérő jelzőt, mielőtt felajánlotta, hogy lépjek a belügy szolgálatába, talán el sem hiszi az olvasó, hogy akkor ez a társalgás a legtermészetesebb módon, magyar nyelven folyt: Nem szeretem a katonaságot, hoztam fel magamat mentve, kérdően nézett, nem értette, hiszen apámból egyik hónapról a negyedikre katonatisztet csináltak, ha csak amolyan káderesi beosztásban is, de végül amolyan szovjetektől átvett módszer szerinti politikai tiszt lett belőle, tehát katona, akit sapkához emelt kézzel köszöntöttek az egyenruhások, akárhol is közelébe kerültek utcán, úton, vasúton, de még az illemhelyeken is, vigyorogtam magamban, merthogy folyvást dolgozott bennem a morbidig merészkedő

groteszk szemlélet, a káderes tekintetében pedig ott volt a megdöbbenés, úgy tett, mint aki nem hisz a szemének: „Ez a fiú nem szereti az apját?!”, enyhítettem rögtön sarkos válaszomon: Nem szeretem a katonaruhát, sóhajtottam, mint aki bevallja végzetes és szégyellnivaló betegségét, Az nem baj!, kapott a segélyként dobott mentőöv után a káderes: Civilben járhatsz, soha másként!, jelentette ki, de sietve, magyarázatképpen, mint komoly tanulmányok lapjainak alján a kisbetűs jegyzetsorok, részletesen elmagyarázta, hogy, amennyiben ma aláírom a belépési nyilatkozatot, holnap vagy holnapután tiszti ruhába öltöztetnek, és kapitányi rangban leteszem a hűségesküt, után soha, esetleg némely ünnepnapon viselem az egyenruhát, ha erre kedvem lesz, merthogy tulajdonképpen engem külföldi hírszerző munkára fognak kiképezni, tudod te, hogy micsoda életed lesz?!, tért vissza alapvető szövegéhez a lábjegyzetből, Nem tudom, feleltem, de nem vártan hirtelen abbahagyta a szövegelést, két karját arca előtt táncoltatva elragadtató, szóval le sem írható nagyszerűséget mimikázott, olasz filmekben láttam ilyesmit, önkéntelenül is mosolyogtam, erre már valamit lelkendezett még a káderes és elővette kis kézitáskájából az előre kitöltött szabványnyilatkozatot, itt írd alá, mutatta olyan képpel, mint az esztergályos, amikor mikronos méretű munkáját megelégedéssel kifogja az amerikánerből; Tanulni szeretnék, toltam el magam elől a papírt, Ezt már rég eldöntöttem, és nem szoktam hirtelen változtatni, magyaráztam, és szegény káderes pont olyan pofát vágott, mint az előbb említett esztergályos, amikor mikrométerére pillantva látta, hogy munkadarabja méretei mégsem tökéletesen egyeznek a műszaki rajzban feltüntetett méretekkel, nekifohászkodott újra, aprólékosan elmagyarázta, egyetemet hivatalból végeznem kell, tudja, hogy kedvelem a franciát, de ezen kívül még két idegen nyelvet kell elsajátítanom, a saját és

gyerekei egészségére esküdözve bizonygatta, hogy olyan jó dolgom sehol sem lesz, mint a szekuritáté keblében, erősen úgy tettem, mint aki fontolóra veszi a dolgot, mély hallgatásunk cammogó idején elképzeltem, hogy a belügy jóságos édesanyaként ölébe vesz, kényeztet, de merthogy ilyen velem még nem fordult elő addigi sanyarú életemben, képzelődésem elakadt a katonáskodáshoz tartozók csörtető parancsolgatásánál, eszembe jutott a kolozsborsai vásártér, ahol a mostoha unokatestvérem falusi legényeket, bekasztlizott leventéket hajszolt azzal az undok anyaországi harsogó kiejtéssel üvöltött parancsokkal, és felrémlett a csatorna közepére vánszorgó rongyos rabokat hajtó géppisztolyosok trágár nógatása, ha ez a belügy, akkor akármennyire is messze esik az alma a fájától, a külügy se lehet jobb, Tárgytalan!, szóltam a tőlem telhető legkatonásabb módon; apámra tekintett a káderes: Mit szól hozzá?, kérdezte szemrehányóan, apám pedig, s ezért egész életemben áldom, széttárt kézzel hárította a rosszallást: Mondtam, hogy a döntés a fiam joga! Ebbe nekem nem lehet beleszólásom!, és miután némileg leforrázva távozott a beszervezésemmel megbízott, a civilségével is engem meggyőzni akaró tiszt, apám nem faggatott, nem magyarázott, nem akart sem rábeszélni, sem lebeszélni, úgy tett, mintha mi sem történt volna, betegsége óta először sakkozni kelt kedve; persze tévedtem, amikor azt hittem, ezzel vége a nem kívánt menyegzőre való ösztökélésnek; másnap, amikor a dudaszó előtti percben átléptem a gyári kapus fülkéből kidugott orra előtt, utánam szólt, hogy egyenesen a káderosztályra menjek, a januári hidegben elöntött a forróság, na végre, megjött a miniszteri jóváhagyás a műszaki személyzet beosztásáról, mehetek az irodaépület legfelsőbb emeletére, ahol a síri csöndben rajztábla elé állhatok és részese lehetek az alkotásnak, mert azt Balázs Lacitól tudtam, hogy ott köszörűköveket megmunkáló

gépeket szülnek az okos mérnökök, s az valahogyan lelkesítő, ha az ember keze nyomán maradandó dolgok születnek, a fémipariban is terveztem már magánszorgalomból apró, a Nádas-patak melletti házunk közelébe szánt hidat, amin a vasutasok járhatnak a fűtőházba; a háború előtti és háború után években joggal haragos patak időnként elvitte ezeket a lebombázott szerelőcsarnokok fémszerkezeteiből visszamaradt tartókra rögtönzött, maradék vasszerkezetekből és vasúti talpfákból összerakott hidakat, szóval elérkezettnek láttam, hogy valódi tervezett híd álljon azon a helyen, ahol magam is naponta megfordultam, hiszen a patak jobb partján, egész nyáron dúsan termett a sokféle burján, kövér volt a cikória, nyulaim, juhaim kedvenc eledele, jó étvágyú hízónk csemegéje; leesett az állam, a káderesünk belügyis kollégájával csevegett, amikor beléptem, s ráérősen kezelésbe vettek, nem értettem, hogyhogy nincs más dolguk, szóval elpazaroltak bő másfél órát győzködésemmel, és azzal küldtek a termelés babérokat termő mezejére, hogy gondolkodjam, ezt nagy általánosságban rögtön megígértem, mert gondolkodás nélkül tudtam én azt már akkor, hogy tapodtat sem mehetünk előre, mert ugye nincs más hátra, haladnunk kell, de szerencsémre hanyagoltam a káderesek által gondolkodásra kijelölt témát, néhány cserealkatrészt rajzoltam és vittem sürgősen a fémmegmunkálóknak, mert a gyár gépeivel cserealkatrész nem járt, magunknak kellett pótolnunk mindent, ami meghibásodott; másnap délután újra apámnál múlatta idejét a káderes, és ilyenképpen váltott helyszíneken elszórakoztunk vagy két hétig, közben megszületett a gyári személyzet beosztásának véglegesítése, nekem lakatosi beosztásban további munkarajzkészítés jutott, mert kitenni a gyárból azért nem mertek, benne volt ebben mindkét káderes keze, ezért önérzetem hirtelen úgy feldagadt, mint akit érdemtelenül felpofoznak, szép csendesen beadtam a

felmondásomat, érdemeim elismerésével, ami abban mutatkozott meg, hogy másfél hónapos munkaviszonyomat műszaki rajzolóként ismerték el, és ezt munkakönyvembe is beírták, 1954. január 21-én; mostohaanyám eltúlzott sopánkodására, utcán maradtam, megszokott munkarendemhez igazodva nem volt nehéz kora reggeltől kérvényekkel házalni a különféle gyárakban, ha jól emlékszem, egy hónap alatt hatvannégy kérvényt írtam; az egyik nap ritkán tapasztalt hideghullám zúdult a városra, éppen a város gyárnegyede felé gyalogoltam, a fülem bánta, azt mondták, mínusz negyven fokra süllyedt a hőmérséklet, a hivatalos időjárás-jelentésekben ilyent máig érően nem találtam, de úgy elzsibbadt a fülem, nem éreztem, az egyik gyár kapusfülkéjében valamennyire kiengedett, fájt, amikor hozzányúltam, de még ennél is jobban fájt a lelkemmel együtt mindenem, amikor február közepén, mostohaanyám szervezésében, apám elé kellett állnom, betegágyában nyakig húzta a paplant és kinyögte, eltartani tovább nem tudnak, menjek anyámhoz, nem volt apelláta: Megértettem, mondtam és valóban megértettem, nem tartozhatom ahhoz a családhoz, amelyhez engem a törvény igazított és köt, ami pedig az eltartásomat illeti, legfennebb vacsorát kaptam, ha volt valami maradék, villanyt sem fogyasztottam, mert könyvtárakba jártam olvasni, az oktalan kitagadás fájdalma pedig rögtön durcás örömmé változott bennem, mert éppen aznap kaptam igenlő választ a December 21 nevet viselő ipari termelőszövetkezettől, hogy alkalmaznak lakatosként; a szövetkezet nevében nyilvánvalóan nem a román történelem kezdeteihez kapcsolt Szent Ignat Teofil mártír ünneplését vagy a román parasztgazdaságok hagyományos disznóölésének napját, sem Románia 1921-ben alkalmazott címerének, vagy akár Károly király 1925-ben ezen a napon bekövetkezett trónról való lemondásának napját kívánták megörökíteni a névadók,

hanem az emberiség atyjának, Sztálinnak a születésnapját, nem gondolva arra, hogy ennek nem sok köze van azokhoz a bicikliküllőkhöz, amiket vagy negyven lány és asszony közreműködésével egy pirospozsgás, szemüveges mester és a magam lakatostudásával gyártottunk, és minden bizonnyal arra sem, hogy évtizedek múltán, éppen ezen a napon, olyan furcsaságok történnek majd városunkban is, amit egyesek forradalomnak, a kettesek véres rendszerváltásnak, mások pedig ma sem tudják, hogy minek nevezzenek, és a tévedés elkerülése miatt az ilyen nevű utak, utcák és terek már csak az 1989-es évszámmal együtt viselhetik a December 21 nevet, még akkor is, ha a Kreml falából kiebrudalt atyának erre forgolódni való kedve támad az ő hódolattal bebalzsamozott bőrében; a vágóhíd melletti Szamos-híd város felőli oldalán állt a vállalat, sokféle apróságot gyártott, mégsem nevezhetem gyárnak, amolyan kisipari műhely volt; leginkább a fémnyomókat bámultam, amint vasesztergákból átalakított gépük befogó szerkezetébe egyenként méretre vágott fémlemezeket fogtak s kézi szerszámukkal a gyorsan forgó lemezt a mintára simították, mozdulatuk a faesztergályosokéhoz hasonlított, a fémlemez, mint a vaj engedelmeskedett, lábas, fazék, tálak kerültek ki a fémnyomók keze alól, a négyszögbe rendezett épületek által zárt udvar tele volt nyersanyaggal és félkész áruval; a kerékpárküllő-részleget a vállalat legnagyobb, felében nyitott félemelettel rendelkező termében rendezték be, a munkaasztalok mellett, szép sorjában, különböző korú, öltözékű és hajviseletű nők ültek, az előttük lévő satuba fogott kézi fúrógép karját jobb kezükkel forgatva menetet vágtak a bal kezükbe szorított befogó szerkezetbe helyezett bicikliküllő-anyákba, pulóvert kötögető anyám beidegződött mozdulataira gondoltam, amikor a félemelet magasságából, közvetlenül az első sorban ülő Ica feje felett ülve, a küllők végére rövid vájatot sodorva

menetvágó gépemmel, ráérősen legeltettem szemem az örökösen nyüzsgő, vidáman, vagy indulatoktól ajzottan dühösen csevegő, cigarettázó, kávézó, pletykázó, nevető, daloló, nőies mozdulatoktól eleven virágoskerten; a mester rendre betanított, fokozatosan bővítve munkaköröm átadta nekem munkája legnagyobb részét, hogy aztán ő maga beszerzéssel, adminisztrációval és más férfiasan kellemes egyebekkel foglalkozzon, amikor órákra, félnapokra eltűnt látókörünkből; a küllőgyártás menete pedig a következő volt: az aranyosgyéresi gyárban húzott, karikába csavart drótot a félemeleten álló egyszerű húzógépen egy lány segítségével húsz-huszonöt méteres hosszú darabokra kiegyenesítettük, küllő méretre vágtuk, egyik végén fejet ütött rá egy gép, másik felére menetet penderítettem, ide kellettek a nők által fúrt és menetelt biciklikküllő-anyák, amiket vékony lemezcsíkokat húzó géppel összehajtva készítettünk és daraboltunk; technikusi végzettségemhez, amihez akkoriban természetes volt az almérnöki megszólítás, leginkább a szerszámlakatosok magas szakképesítésű kategóriájába tartozó spirálfúró-készítést kedveltem, vékony acéldrótból nyolc centiméteres darabokat szabtam, marógéppel fél hosszában spirális hornyot marattam, csiszoltam, felhevítve edztem és gázláng felé helyezett vaslemezen kékesszürkére visszaeresztettem, hogy a fúráshoz elég kemény, de ruganyos is legyen, mert különben könnyen eltörtek volna a nők ide-oda rángatott kézi fúrógépében; két hét alatt mindent megtanultam, amire szükség volt a küllőkészítéshez, a mester apró szemei örömmel ugráltak aranykeretes szemüvege mögött, több ideje maradt, mint mondta, szervezésre, és ebben gyakran besegített neki Ica is, aki szőke volt, tutajos szemű adakozó és rendszerint frissen rúzsozott; engem főleg a fúrók érdekeltek, anyagukhoz mérten kellett volna eltalálnunk az edzés hőfokát, nem a szerszámszakon végeztem a fémipari középiskolát, de két

tanéven át mi is tanultunk anyagismeretet, konyítottam az acéledzés tudományához, rendre bekukkantottam a vállalat minden műhelyébe, a szerszámkészítők prototípusműhelyében hárman dolgoztak, köztük felfedeztem iskolatársamat, a hallgatagon komoly Moldován Bandit, akinek a keze állítólag aranyból volt, bátorságát meg hegymászóként edzte emberségesen acélkeménnyé, éppen valami brossféleség gyártásához készített présszerszámot, amit egy kisebb bőrönd nagyságú villamos kemencében edzett, szívesen segített, tanácsai alapján egyre tartósabb fúrókat készíthettem, a nők pedig nemcsak valóságosan, hiszen alattam ültek, hanem képletesen is felnéztek rám, észrevették, hogy fiú vagyok; munkaruhát akkor nem adtak, apám magyar katonakabátjából szabott és anyám által sötétkékre festett anyagából készült hat esztendeje koptatott sínadrágomban dolgoztam, folt nem volt rajta, hasadás több, éppen a lábam között arasznyi, s ha az abban az esztendőben a korán beköszöntő tavasz hatására hevülő és vetkőző nők egyre többet mutattak kívánatos testükből, buzogott bennem a vér, a lábam közötti önkéntelen keményedés vége, anélkül, hogy erre felfigyeltem volna, kilátszott a nadrághasadékból, Ica feje másfél méterre büszkélkedett a nadrághasadéktól, érzékeltem, hogy mosolya kéjesebb volt, mint általában, negyedóránál tovább nem bírta, hagyta a fúrógépét, felszólt, hogy a mester utasítása szerint ki kell vinnünk a szemetet, örvendtem a feladatnak, szabadulni akartam a feszülésből, beleakaszkodtunk a nagy szemetes kosárba és a vállalat Szamos-parti drótkerítésén nyílást találva, a víz mellé húztuk és ott kiborítottuk a többnyire papírokból, ételmaradékokból a műhelyben összesepert szeméttel félig telt kosarat; ültünk a délelőtti bágyadt napsütésben, néztük a kávébarna vizet a „szőke Szamosban”, Ica hátradőlt, nem volt rajta selyemharisnya, amelyen le szokott futni a szem, az én

szemem felfelé futott a combján egészen az alapszervezetéig, ahová beilleszkedni merszem nem volt, felkínálkozása hiábavaló volt, mert volt egy falusi lány, akinek tele volt a szája apró fehér fogakkal, vele húztam a drótokat a félemeleten, és mindenféle kacagtató szellemeseket mondtunk egymásnak szerelmes hangon, olyan harsogóan vidámak voltunk, amilyenre egész életében vágyik az ember, ügyes, tűzről pattantnak mondható lány volt, akibe belezúgtam, és majdnem ennyire ő is belém zúgott, hetek múlva jött meg az esze, amikor szomorúan elhessegetve magától a szerelmet, ragyás képű vőlegényére hivatkozva, hirtelen megkomolyodott, és még évek múlva is olyan fájdalommal nézett reám, ha véletlenül találkoztunk, mint akinek a forró nyárban aszfaltra pottyan tölcséréből a vaníliás fagylaltgombóc, az élet kapujában csak bámultam, hogy miként zubog az emberre egyszerre a lányok okozta öröm és a bánat, a velem egykorú nőknek pedig, ha eszükre hallgattak, el kellett nézniük a fejem fölött, ők évekkel előttem jártak az érettségben, mire én férfivá értem, ők rég anyákká váltak, s egykori szép szerelmeiket titkos naplókban, gondolataikban magától előbukkanó képekben őrizték mindhalálig; én pedig valami rendesebb munkaruhát kerítettem; és egyszer a mester biztatására a félemeletről nyíló öltözőben végeztem a fúrók visszaeresztését, mert a mester hasonló célból a megszokott gáztűzhelyen dolgozott, és akkor Zsóka, akiről egyik regényemben egy Rozi nevű lányt mintáztam, sajnálkozva figyelmeztetett, hogy vőlegénye úgy akart kicsinálni, hogy tolvajlással gyanúsított a rendőrségen, merthogy eltűnt óráját ki más lopta el, ha nem én, aki az öltözőben dolgoztam; a Zsóka bizalma megerősített abban, hogy ez a lány nekem való, akkor sajnáltam igazán, hogy nem születtem elébb vagy tíz esztendővel, küzdöttem volna érte, és az enyém lett volna mindhalálig, mert akkor azt hittem, hogy minden

szerelem mindhalálig tart, arról morfondíroztam, hogy születésünknek sajnos nem lehetünk urai; még szüleink sem könnyen dönthettek afelől, kinek adjanak életet, van az úgy, hogy hiába nagyon akarják egyesek, nem lesz gyermekük, mások pedig úgy és akkor gyarapodnak, amikor nem ők, hanem a sors akarja, persze, most az ilyesmi könnyen megy, irányított minden, leginkább a szülőanya kívánsága szerint, nem bízzák már az ilyesmit a gólyákra, a gondviselőre is egyre ritkábban, ami miatt a munkanélküliség földi világunkból a mennyekbe is kiterjed; érthető, ha Zsóka alakja többször is visszatért gondolataimban, ahol nem barátkozott a tengerparti Vicával, akit kíméletlenül kitörölni igyekeztem, miként a gimnáziumban tettem ezt a fekete táblára írt hibás képlettel; Zsókát szívesen hagytam felrémleni regényeimben, ahol alakíthattam tetszésem szerint; nem hiszem, hogy van első, amely a legnagyobb, második, harmadik és sokadik szerelem, amely kevésbé lávaszerűen önti el az embert, a szerelem titok, titkos ajzószer, feledtet minden addigi szeretett lényt, csodás történést, lobog, lángol, éget, tisztává tesz, olyan kezdet, amelyet mindig, mindennél fontosabb első próbálkozásnak hiszünk, fájdalmas szívdobogással keresett és csak ritkán talált jogunk a valóságosan gyönyörű életre.

*

Tíz kérvényt adtam be különböző helyekre, mert nem voltam válogatós, oda mentem volna, ahol felvesznek. De ez az ügy nem ment nekem valami jól, pedig a műszaki rajzórán tanult szigorúan egyforma betűkkel írtam meg a kérvényeket, és azt sem mondhatják, hogy untatni akartam a nagyon Tisztelt Igazgatóságokat: kérésem három sorban elfért. Egy hónapig tartott saját kérvényeimmel való ügynökösködésem, és ez alatt csinos

vitákat tudtunk lebonyolítani mi, ketten apámmal. Ő nem tudta, hogy bennem hányan vannak, nem értette, hogy ha egyszer fickándozom és felugrálgatok a székről, máskor miért hallgatok bűnbánóan.

– Én biza, nem engedném a fiamat munka nélkül csavarogni – jelentette ki egyszer Lujza az apámmal folytatott vita holtpontján. De a sors úgy hozta, hogy engem nem bántott, éppen aznap került a zsebembe a felvételi cédula. Segédmunkásként alkalmaztak a gépgyárban, örültem neki, mint egy nyereményes lozinpliknek, amit az utolsó három lejével vásárol meg az ember. Korai öröm volt; falat véstem, vasat hordtam és sepregettem a nagyműhelyt órabérben. A dohány kevés volt, a meló unalmas, és ráadásul tönkrement a téli ruhám, mert a gépgyárban mindent áthat az olaj. Ez a dolog érzékenyen érintett, ugyanis párbeszédeink alkalmával egyszer könnyelműen kijelentettem, hogy önellátásra rendezkedem be, és ezt a hibámat még ma sem tudom kiküszöbölni; marhául szavatartó vagyok.

Az öregem akkoriban kezdte a „lemezgyűjtést". Ilyeneket mondott:

– Csak szomorúságot okozol nekem, nincs benned semmi örömöm, iskolába adtalak, nem végezted el, szakmára iratkoztál, rendben van, nincs ellene kifogásom, kell a szakember. De most mit dolgozol? Mire jutsz így az életben?! Mások bezzeg ki tudják használni az óriási tanulási lehetőségeket. Nézd, a híres Ali barátod érettségizik, és hány és hány ilyen gyereket tudok. Te nem látod, fölénk akarnak kerülni, jól tanulnak, vág az eszük, míg a munkásszülők gyermekei lazsálnak. És milyen munkásszülőké? A vezetőké, akiknek példát kellene mutatniuk. Kérdem én, miért éppen a vezető elvtársak gyermekei nem mennek semmire? Baj van velük az iskolában, nem áll az eszük a jóra, csak a sétafikálás, a léhaság, a züllés kell nekik. Miért? Hát én megmondom neked. Azért mert igen jó dolgotok van. Én a te korodban

már eltartottam a családot, pénzt adtam haza, komolyan gondolkoztam, kész voltam az életre. De nektek mindenetek megvan. A jó ebéd, a ruha, a mozi: minden. Minek törnétek magatokat, mi?! Hát így nem épül fel a kommunizmus, tisztelt úrfi!

Az öregem dühös volt, csapkodta az asztalt, és olykor körbesétált a szobában. Enyhén iksz lábait összedörzsölte, hallatszott, ahogyan sziszeg a szövet. Időt kaptam a gondolkodásra.

„Tisztelt öregem – szólalt meg egy hang bennem –, először is felhívom a figyelmedet arra, hogy a gyerek nem azért van, él és forgolódik ebben a rohadt életben, amiért te gondolod. A gyermek nem kirakati bábu, nincs szüksége csodálatra, még kevésbé az a rendeltetése, hogy örökösen az apai büszkeséget csiklandozza. Továbbá a gyerek nem magántulajdon, nem dróton táncoló bábu, udvari törpe vagy jóképű kéjnő. Szögezzük le egyszer és mindenkorra: nekem mint gyermeknek saját akaratom, elképzelésem és intencióim vannak ebben az életben. Nemcsak zabálok, öltözködöm, melózom, hanem gondolkodom is. Arról viszont nem tehetek, hogy elképzeléseim nem mindig klappolnak az élettel. S ha akarod tudni, nem tud érdekelni, hogy más mit csinál.”

Aztán két másik hang összekeveredett bennem.

– Az iskolát valóban ellőtted, fiú!

– Nem szerettem.

– Miért nem csináltad azt, amit szerettél?

– Hiszen éppen azt akarom. De mit tudom én, hogy mi tetszik nekem. Még olyan keveset láttam.

– Barátaid többre viszik.

– És a becsületesség, az egyenesség, a szókimondás és a nyíltság, az mind semmi? Ezzel kellene előrejutni az életben, nem meghajlással, lelki önsanyargatással és akarnoksággal.

– Tudod, mit beszélsz, te fiú? Ez anarchizmus. Az élet nem végeláthatatlan rét, ahol csikóként fel-le

szaladgálhatsz. Szabályok vannak!
– És korlátok...
– Normák. És mindenki betartja ezeket önszántából.
– Látod, éppen ez nem igaz.
– De én nem züllök, és nem léháskodom.
– Előre nézz, fiú, lehet, hogy éppen oda vezet ez az út...
– Gatyázz csak, gatyázz – legyintett bennem a nyegle –, így szépen káderezz csak, még meggyőzöd magad.
Apámnak pedig ezt feleltem:
– Ide figyeljen, édesapám! Én megtanultam egy szakmát és szeretem. Van alapom, amelyen biztosan megállhatok, mert a munkát megfizetik, és megbecsülik a munkást. De én még sok mindent meg akarok ismerni és próbálni, mert ilyen vagyok. Nem érdekelnek a diplomák, az elismervények, utálom őket, éppen azért, mert nagyon hadakoznak, tülekednek értük. Ott van nálunk Balla bácsi; a részlegvezetők hozzá fordulnak tanácsért. De jött a múlt héten két fiatal mérnök, nem tudták bekapcsolni a köszörűgépet. Nem diploma kell oda, hanem egészen más. És az, hogy egyik-másik fejes gyermeke léha lesz, mindent készen vár, hát ez igaz.
– Látod, ez a tiszteletlenség ránt vissza téged... – csapott le az öregem, de nem engedtem, hogy folytassa.
– Rendben van, a „fejes" helyett legyen vezető elvtárs. Szerintem az a baj, hogy ezek az elvtársak reggel mennek és este térnek haza, nem is látják a gyermekeiket. Igen elfoglaltak, belátom, de miért akarják jóvátenni mulasztásukat azzal, hogy évenként kétszer megjelennek az iskolában és elbeszélgetnek a tanárral, aki aztán biztosítja a papát a fia előmeneteléről. Nem akarok általánosítani, csak néhány esetről tudok. De mondja, miért nem foglalkoznak ezek a papák... jó, vezető káderek, a saját gyermekeikkel? Miért nem szakítanak időt erre, ha akkora fontossága lesz ennek a dolognak a kommunizmus építésénél? Hiszen saját gyermekeikről van szó, és ha már vannak gyermekeik, miért nem tartják

kötelességüknek nevelni őket? Vagy nekik nincs ilyen kötelességük? Megfeledkeztek erről? Mert az még nem minden, hogy ellátják őket, ruházzák őket és a többi. Engem például nem tud érdekelni az anyagi, különben is észrevettem, ügyel arra, hogy megtartsam proli külsőmet. Dehogyis szemrehányás ez, mondom, engem nem izgat, viszont az fáj, hogy csakis az anyagiakra gondol. De a ruha elkopik, ezt a bizonyos jólétet elfeledjük a kommunizmusig. Mit viszünk magunkkal hát?
Remegett apám szája széle, minduntalan hátrasimította a haját, észrevettem, hogy kopaszodik.
– Engem akarsz te nevelni, tanítani? – kérdezte fenyegetően, apró fekete szeme ide-oda ugrált. Angyali nyugalom szállt meg; én megtanultam vitatkozni, más tanuljon meg elviselni – gondoltam.
– Én nem akarom apámat tanítani, csupán arra emlékeztetem, hogy mindig azt mondta: nyílt legyek és legyen véleményem.
– Elég sajnos, hogy ide jutottunk! Hogy ez a véleményed. Komolyabban kellene felfognod az életet. Tudod, hol lenne a helyed? A te korodban én már szerveztem, agitáltam, politikai munkát végeztem. Úgy illene, hogy aki ilyen családban nevelkedik, többre vigye. Nem választottak be egy bizottságba sem, pedig ott kellene lenned az ifjúmunkások élén. De hiszen te még magadat sem tudod irányítani...
Rajtam volt a sor, remegtem dühömben.
– Látja, ez az, amit egykettőre kiutalnak nekünk: a bizalmatlanság. Sétafikáltok, zülltök, léháskodtok, nem tudjátok, mit akartok, ez jár nekünk. Hát én tudom, hogy mit akarok! Ember lenni, anélkül, hogy a maga dicsfényébe kapaszkodnék. Úgy, hogy ne köpjenek utánam az emberek, ne mondják: „Na, ezt a barmot is jól feltolta a papája." Nem akarom, hogy a káderlapom legyen a varázsszőnyeg. A magam erejéből akarok repülni. És tudja mit?!... Nem akarok tudni róla, hogy

van magasság és mélység. Mert aki megtalálja, amit akar, annak csak magasság van. És én meg fogom találni.
És a hangok bennem újra elcsitultak, mert ez nagy fogadalom volt; visszavonultak tanakodni, hogy most már mi lesz; én pedig beiratkoztam az esti líceumba.

*

Visszagondolva iskola utáni éveire, egyszer már tapasztalta, hogy a bosszúállás nem várt formát ölthet. Egy kisipari üzemben kapott lakatosmunkát. Huszonvalahány nő kézimunkával készített kerékpárküllőket. A jókora, és legalább hat méter magas műhely egy részén faállványokon nyugvó második szintet hoztak létre, ott volt az ő munkaasztala a dróthúzó gép mellett. Vékony, a küllőanyák fúrásához használt acélfúrókat készített egy marógépen. Kicsi villanykemencében edzte, utána pedig a vállalati öltözőben található szabad gáztűzhelyre borított lemezen acélkékre hevítve végezte a visszaeresztést, különben a keményre edzett fúrók munka közben mind elpattantak volna.
A fúrókészítést a dróthúzó segítségével kezdte, a kerek kötegbe csavart acéldrótot a feldaraboláshoz ki kellett egyenesítenie. Ehhez a mester kis termetű, barna lányt jelölt ki segítségéül. Vidám lány volt, valamelyik városszéli faluból járt munkába. Amikor nevetett, feltűnően széles szájából előtűntek apró, patyolatfehérnek a legjobb indulattal sem mondható fogai.
Öröm volt ezzel a lánnyal dolgozni. Csacsogott. Locska-fecske természete miatt könnyű volt vele a bizalmaskodás. Amikor együtt dolgoztak, vibrált körülöttük a levegő, nevetésüktől visszhangzott a műhely.
Szeretem azokat az egérpusztító fogaidat, mondta egyszer

halkan, amikor a munkamenetnek megfelelően, a dróthúzó gép melletti ingajárásban egymás mellé kerültek.
Én meg a kék eget szeretem, kacagta Rozi. Azt látom a te barátságos szemeidben...
Rozi megint csiklandozza azt a szegény fiút, jegyezte meg nyomatékosan az alattuk lévő szinten dolgozó nőket figyelmeztetve a babaarcú Jolán, akiről mindenki tudta, hogy a mester rajta gyakorolja apadó férfiasságát.
A küllőanyák menetfúrását végző, a satuba fogott kézi fúró karját gépiesen rángató nők szótlanul összenéztek.
Az irigység beszél belőle!
Fejük és elhúzott szájuk mozdulatával, fintoraikkal jelezték véleményüket. Egyiküknek sem volt mersze kikezdeni a mester nőjével.

Néhány nap elteltével hívatták a káderosztályra.
Lopással gyanúsítják, szólt unottan az ilyen sok másféle ügyeket megért káderes.
Egy civil rendőr visszakísérte a műhelybe, és miután bekukkantott az öltözőbe, pökhendi hangon rászólt, kövesse őt a rendőrségre.
Fogorvosi váróhoz hasonlatos teremben órákig várakoznia kellett. Időnként kihallgatásra hívták a váróból nyíló rendelőbe, ahol ugyan nem volt fogorvosi szék, de a nekiszegezett kérdéseket foghúzáshoz hasonlóan fájdalmasnak fogalmazta a fiatalságát szigorúságával ellensúlyozni kényszerülő rendőrhadnagy.
Fiatalember! Adja elő a karórát!
Miféle karórát?, kérdezte csodálkozva.
Minél inkább húzza az időt, annál fájdalmasabb lesz! Akarja, hogy módszert váltsunk!? Végül, mindent be fog vallani... A fiatal rendőrhadnagy papírokat tologatott íróasztalán, és gúnyos hangon, újabb gondolkodási időre, kitessékelte a várakozóba.

Estefelé jobbnak látta, ha maga jelentkezik kihallgatójánál.
Meggondoltam magam...
Na, ugye!, nyugtázta diadalmas arccal a fiatal tiszt. Hellyel kínálta az íróasztala előtti székre mutatva, és papírt csúsztatott az írógépbe.
Színpadias módon mély lélegzetet vett, filmekből tanult bűnbánó arcot vágott, miközben hosszan és némán nézett a fiatal hadnagy szemébe. Aztán megrázta magát, és a lehető legközönyösebb hangon mondta:
Meggondoltam, hogy nem élek tovább kedves vendégszeretetükkel. Rendszerint ott dolgozom az öltözőben, de nemcsak azért nem vettem el azt a bizonyos órát, mert nem szokásom a lopás, hanem mert van órám... Amely most azt mutatja, hogy előrehaladott az idő, és bizonyíték híján nem tartóztathatnak itt... Úgyhogy szíves engedelmével lelépek...
Mindig is emlékezni fog a hadnagy meghökkent képére, és arra, ahogyan apránként olvadt róla a szigorúság, hogy aztán vagányságát mutató enyhe mosollyal útjára engedje.
Másnap Rozi sietve jött munkaasztaláig és hadarva mondta:
A vőlegényem féltékenységében cirkuszolt... Megkerült az órája, de megígértette velem, hogy többé nem dolgozunk együtt. Mit tehetnék, férjhez kell mennem...

A történtek után, mint a korán beköszöntő őszi napok lomhán úszó, megszámlálhatatlan ködpacnijai, az egyhangúság áporodott bugyborékai ácsorogtak a műhelyben. A dróthúzót egyedül kezelve, nem volt elég fürge, munkaruhája beakadt az egyik drót végébe, és tenyérnyi hosszan, éppen a lába között, kihasadt. Nem figyelt rá, úgy ült munkaasztalához, ahol a fúrók marását végezte. Elmélyült a munkában, de amikor az alatta dolgozó lányok és asszonyok ruhából, blúzából

kikívánkozó puha fehér mellére esett, s ott kalandozott a tekintete, férfiassága önkéntelenül izmosodott, és munkaruhája hasadékán át, rövid gatyaszárából kitüremkedve mutatta vörösen izzó makkját az alatta két méternyire, tátott szájjal bámuló Jolánnak.

Jolán pirult, mint rák a forró vízben. Pihegett, mint a töltött libák.

Micsoda hőség, gágogta választékosan. Vágy hajtotta, bezsongott. Kirohant a műhely elé, az udvarra.

Ki kell vinnünk a szemetet, mondta sajnálkozva, amikor néhány perc múlva visszatért, és mosolyogva állt a Jenő munkaasztala mellé. Azt magyarázta, hogy ezzel a munkával kettőjüket bízta meg a mester, mielőtt eltűnt volna állítólagos anyagbeszerzői útján.

A nagy fonott szemeteskosár félig volt mindenféle ételmaradékkal, üres konzervdobozokkal és olajos rongyokkal. Szó nélkül kicipelték a szemetet a vállalati kerítés erre a célra kialakított résén át a folyópartra, hogy majd valamikor elvigye az áradás.

Szusszanjunk, mondta kedvesen Jolán, és hanyatt feküdt a parti gyom puha ágyán. Pongyolaszerű nyári ruhája engedelmesen hasáig kettényílott. Jenő ekkor megbizonyosodott arról, hogy nem igaz az, amit Jolán váltig hangoztat, miszerint nem festett, hanem természetes szőke a haja. A lába közét fedő szőrpamacs cigányfekete volt.

Szótlanul teltek a percek. Jolán, nagyot sóhajtva felült.

Biztosan már nagyon várnak reánk, mondta gúnyosan, és a kosár fülébe kapaszkodva megindult a kerítés felé.

Azóta, akárhányszor eszébe jut ez a jelenet, korholja magát:

Ezt is orrodra húzzák majd a végső elszámoláskor!

Az évelődő hang idegenül csengett a fülében. Jenő nem ismert a saját hangjára.

Mi lett volna, ha Jolán helyett Rozi fekszik ott a fűben?

Ezt azért nem tudta elképzelni, mert tapasztalata szerint

Rozin mindig volt bugyi.

*

A patak partján jártam be dolgozni, reggel korán még nagyon friss volt a levegő, és egész megbontatlan a csend. Negyedóránként dudált valamelyik gyár, nagyon lassan mentem, a dudaszó tételekre osztotta a bennem zsongó zenét.
Gitárt vásároltam, és néha beleakasztottam ujjaimat a húrokba, de nem tudtam visszaadni a bennem rejlő zenét. És úgy-ahogy megtanultam a hangokat leírni, mit sem használt; azt, ami fülemben csengett, bőrömben bizsergett, lehetetlen volt megfogni.
Egy szövetkezetben kaptam munkát, ahol huszonkét nő kerékpárküllőt készített. A mesteren kívül még egy férfisegítség. Anyagot hordtam, fúrót edztem és fentem; gépeket állítottam be, és csodáltam a munkásnőket. Nyolc órát ültek egyhuzamban, kézi fűróval menetet vágtak a csavaranyákba, s közben úgy meghányták-vetették a világ dolgát, mint a kiskapuba ülve a háziasszonyok teszik.
Egyik húgom lehetett volna, a másik nővérem, és volt olyan, aki anyámmal lett volna egyidős.
Zsóka a feleségem lehetett volna. Érte maradtam, mikor az ismerősök hívtak a gépgyárba.
Zsóka fekete hajú, ritka fogú, árva lány volt és én közel éreztem magamhoz. Ha együtt dolgoztunk a dróthúzó gépen, apró kacajokkal és bizsergéssel telt meg a levegő körülöttünk. Minden jól ment, azonban Zsókának is volt egy pasasa, mert nincs a világon olyan nő, akinek ne lenne valakije. És egyszer az öltözőben kellett dolgoznom, mert ott volt egy szabad gázcsap; mire végeztem a fúrók edzésével, dél lett, de nem mehettem ebédelni. Az udvarlója cirkuszt csinált; eltűnt az órája a szekrényéből. Ez egy igen jól megszervezett akció volt, mert nemsokára ott voltak a rendőrségtől, és mindenki

tudta, hogy rajtam kívül senki sem volt az öltözőben. Akkor én felöltöztem, és elmentem a milíciára, és röhögtem magamban, hogy ilyen palik is vannak a világon, így akarnak maguknak nőt szerezni.
A hadnagy kötelességének tekintette a karórát visszaszerezni, mondta, hogy többek között őt ezért fizetik. Semmi bajom nem volt nekem ezzel a hadnaggyal, bizonyára igen jól megértettük volna egymást, ha az óraügyet közénk nem penderítik.
– Nézze – mondta a hadnagy –, maga fiatal, megértem, mással is előfordult már ilyesmi; nem is tudja az ember, hogyan. Adja vissza azt a vacak órát, s mi részünkről befejezettnek tekintjük az ügyet.
Mit felelhettem? Nem volt nálam az óra.
– Gondolkozzék egy kicsit – mondta, és kitessékelt a várószobába. Gondolkoztam, és hamar rájöttem, honnan fúj a szél, Egy óra elteltével hívtak és kérdeztek. Mondtam, hogy mi van a lánnyal, persze történetemnek nem volt meggyőző ereje. Azt mondták, gondoljam meg. Ültem a várószobában és elolvastam egy-két brosúrát, de nem akartam elálmosodni, mert délután ötkor kezdődött az előadás az esti líceumban, Mondtam a hadnagynak, hogy meggondoltam a dolgot, Várta, hogy adom az órát is. De én felvilágosítottam, hogy gondolkodásom eredményeképpen elhatároztam: nem maradok tovább, köszönöm a szíves vendéglátást. Akkor egy kicsit mérges lett, és aláíratott velem egy nyilatkozatot. Aztán elsorolta a jogaimat a kivizsgálás kapcsán és kötelességeimet az állammal szemben. Azt mondta: ebben az ügyben sem könnyű kiigazodni, egyelőre bízik bennem, hogy igazat mondtam. Elnézésemet kérte, és én meglepődtem, mert biztos voltam, nem tudja, ki az apám.
Másnap Zsókától megkérdeztem, hiszi-e, hogy én loptam el azt az órát. Azt válaszolta, nem tudhatja; sajnáltam, hogy nem fogom elvenni feleségül. S akkor már mehettem volna jobb munkára, semmi sem tartott vissza, de jött egy

fiú faluról, fiatal volt, még, gyerek. A lakatosok elküldték kompresszióért egy vederrel, és még járni sem tudott rendesen; furcsán rakta a lábait. Maradtam hát, mert úgy éreztem, maradnom kell, az élet mindenkinek kioszt barátot, támogatót, aki útját egyengeti, öreget, akitől tanácsot kap. És mindenkinek vállalnia kell barátot, olyat, akit támogatni kell, aki tanácsot kér. Velem lakott ez a fiú és befejeztük iskoláinkat, járni is megtanultunk szépen, úgy egyengettük egymást, hogy ne fájjon. S miután bevégeztük, amiért összefogtunk, kifújtuk magunkat, azt mondtuk: nélküled nehezebb lett volna. Aztán elmentük útjainkra. Ő most nyelvtanár valahol.

És akkor bementem a gépgyárba. A káderes kicsit hümmögött, hogy mennyi minden van beírva munkakönyvembe. Nem szégyelltem, elmondtam: valóban sokfelé jártam és van egy kis tapasztalatom, de nem vagyok egy könnyű tollú vándormadár. A káderes leültetett, feldobott egy cigit, és elmesélte, hogy rengeteg baja van a fiával, aki idősebb lehetett nálam vagy öt évvel.

„Még rövidnadrágos volt, amikor azt mondta, elmegy. Menjél, mondtam, s ha jól megy dolgod, ne írjál, ha úgy találod, hogy vacak az élet, ne siránkozz. Két hét múlva visszajött, nem volt elég mosdóvíz a telepen. Vettem egy hosszúnadrágot, viseld, mondtam neki, hátha eltakarja a gyávaságod. Beállt esztergályos tanulónak, akkor még nehéz idők voltak és kevés a jó könyv. Egy évig iskolában voltam, nem tudtam, hogy piff-puffot olvas, bár nincs abban semmi veszély, egy kis ésszel nagyot lehet nevetni egy ilyen könyvön. De a fiam komolyan vette, nála és barátainál fél évnél tovább tartott a ponyvaolvasás periódusa. Elvegeztem azt az iskolát, és még az alsónadrágom is vizes volt az új, szokatlan beosztástól. Akkor mondja a feleségem, hogy eltűnt a gyerek, az éjjel nem aludt otthon. Rohanunk a barátaihoz, egy sincs otthon, a szülők idegesek, az anyák szipognak. Végül

találtunk valakit, aki látta őket hátizsákkal, kulaccsal és elemlámpával az állomáson, mindeniknek tőr volt az oldalán. Másnap az egyik szülő levelezőlapot kapott. Egy kisállomáson tették fel, a nevére nem is emlékszem. »Ne idegeskedjetek, a prérire mentünk cowboynak. Csókol mindannyiatokat, Pista.« Na ezen jót röhögtem, meg is sértődött a Pista apja, és azt mondtam, hogy akkor rendben van, jó helyen vannak.
Két nap múlva visszatoloncolták a társaságot a határról, ünnepi ebéddel vártuk a fiút, utána kapott egy pofont, hogy máskor ne jusson eszébe búcsúzás nélkül elutazni. A felszerelést pedig jó, hogy nem dobtam el, mint mások, mert még abban az évben szükségünk volt rá; elment a fiam a bumbesti-livazényi munkatáborba. Kellett az erőpróba, valami, aminek nekifeszüljön, hiányzott neki a küzdelem. Láttam ezt jól és nem ellenkeztem, hagytam, menjen, keressen. Meg is találta a helyét, most katonatiszt a határvadászoknál. Ezért aztán én azt mondom, hogy vannak hasznos kitérők is az életben, csak tudni kell idejében megállni.
Különben, hogy a tárgyra térjek, kedves szaktárs, azt hiszem, jó lesz magának a szerelőknél. Próbálja csak meg."

*

Zsóka férjhez ment ahhoz a bácsi lakatoshoz és kimaradt a munkából, töprengtem: miért kedveltem, talán lakatos férjéhez hasonlóan azért, mert a hely alakította valamiképpen hasonlóvá mindhármunk szokásait, beszédmódját, gesztusait, lehet, hogy gondolkozásunkat is; boldog gyermekkorom néhány éve a városszéli Királyhágó utcában zajlott, Kardosfalva közvetlen szomszédságában, ahonnan már csak egy ugrás Bács község, szorgalmas, építkező emberek lakják ezt a helyet, akik úgy vágytak a városiasodásra, hogy nem hagyták el

községüket, inkább a várost hozták közelebb, a tömegesen városunkba tolakodókat utánozva beépítették azt a néhány kilométert, ami elválasztotta őket a várostól; valószínűleg itt él most is Zsóka, és „egérpusztító”, aprón is szép fogai helyett ma már protézist használ, felnőtt gyermekeit figyelve, elégedett a maga életével, de magányos óráiban bizonyára felködlik az a különös villamossághoz hasonló érzés, amely egykor oly titokzatosan összekapcsolt minket, s amit jobb híján szerelemnek nevezünk, mert a vágyon kívül kikapcsolt bennünk mindent, ami ésszel kigondolható, ami tiltás, ami valóságlátás és igazodás erőltetett erkölcsi szokásaink egyszerre értelmetlen és hiábavaló szabályaihoz; s vajon mégis miért kellett az egymásról való lemondást választanunk, s engednünk nem a mi, hanem a mások józan eszével felfogható, átgondolható, eltervezhető jövőnek?, amelynek reménytelensége csak akkor töltött el bennünket, amikor egymás áramköréből kiléptünk; Zsóka az ingázók vonatán távolodott, én a Nádas-parton hazafelé baktatva döbbentem rá, semmiből nem építhetünk családi otthont, romantikátlan, szürke évek következnek, nem állhatunk még meg a saját lábunkon, megtűrtek fekhelyén alszunk, kisebb bőröndben is elférnek dolgaink, tudásunk agytekervényeink néhány százalékában elfér, az egymásba bolondulás tartson évtizedekig is, kikezdi lassan a nincstelenség, a saját magunkkal való elégedetlenség, az önmegvalósítás viszkető vágya; dolgoztam tovább a kerékpárküllőket gyártók műhelyében, örvendtem a lakatosmunkának, mert protekció nélkül szereztem, és éppen aznap, amikor apáméktól elküldtek, nekik nem szóltam erről, vettem a motyómat és mentem egyenesen anyámékhoz, nevelőapám is hallgatott, amikor biztosítottam, hogy nem kívánok a nyakukon élni, van munkám, megkeresem a magam kenyerét; üresen állt a fáskamarának és

padlásfeljárónak használt kamara mellett a pogácsaraktár, ahova egykor, vásárokra készülve, hetekig tartó, éjszakába nyúló munkával a különféle mézes árut gyűjtöttük, csupasz polcok éktelenkedtek az üveges ajtóval és lakattal zárható, külső deszkaajtóval is rendelkező, vályogból épült, kívül deszkaborítású kamrában, eltűnt mindaz, ami szemnek, szájnak való vásárfia volt, sajnáltam, hogy a sokféle mézeskalácsban a liszt, a méz, a szirup, a tojás és a különféle fűszerek és festékek áránál többszörösen értékes rengeteg munkára már nem lesz szükség, szegfűszeg, ánizs és fahéj illatkeverékében húztam meg magam, a polcokat áthurcoltuk a fáskamarába, anyám ágyat, szekrényt, kis kerek asztalt, két széket és még íróasztalt is szerzett, hogy bebútorozza legénylakásomat, a kicsiny, de a sokfiókos íróasztal lapjának zöld posztóborítása pompásan illett a világosbarna furnéros bútorok színéhez; nyári éjszakákon nyitva hagytam az ajtót, az udvar hátsó részébe, az elárvult tyúk- és nyúlketrecekig, a kis szénapadlásos juhistállóig, s onnan a Nádas partján húzódó kerítés melletti árnyékszékig keskeny járda vezetett, túloldalán tizenkilenc éves korában csendesen kimúlt házőrző kutyánk házikója helyén zöldségeskert virított, a járdát szegélyező estike bódító illatát félálmomban is éreztem, mert mindig is ébren alvó voltam, az éjfél utáni csöndben rendszerint becsoszogott hozzám egy kis sündisznó, Menj szépen, dolgodra!, szóltam rá barátságosan, és szófogadóan kisomfordált, nem úgy, mint Viorel, aki egy másik éjjel, udvarlásából hazatérve rám akarván ijeszteni, a koromsötétben lábujjhegyen jött az ajtómig, Mi újság?! Kit keresel?!, dörögtem rá félig csukott szemmel, s magamban kuncogtam, amikor láttam, hogy az ijedtségtől árnyalakjával együtt nagyot ugrott zöldségeskertünkön és kerítésünkön át, mert nem ismert a hangomra, csukaugrással átvetette magát a vállig érő kerítésen és

nagyot puffant a petrezselyem- ágyásukon; eltelt az a nyár is, meleg őszi este volt, amikor egy dundi lányra vártam a Sztálin születésnapjának dátumáról elnevezett vállalat bejáratával szembeni járdán, megígértem, hogy hazakísérem, a második váltásban dolgozott, este tíz óra lehetett; a néptelen utcán, a vágóhíd felől, éppen azon az oldalon, ahol egykor nevelőapám cukrászdája állott, s ahol kiszolgálóként rokoni munkát kapott anyámmal egyezséget kötött együttélésükre, hangoskodó bakalódó fiúcsapat vonult, útjukba estem, már messziről észrevettek, belém kötöttek, hátamat kerítéshez támasztva kíváncsian vártam őket, mert addig még sohasem verekedtem, lányért pedig azután sem sikerült ez nekem, kivált a csoportból egy zömök figura, értékeltem, hogy van bennük betyárbecsület, egy az egy ellen kezdődhet a küzdelem, gondoltam, legalábbis addig nem avatkoznak majd küzdelmünkbe, amíg meg nem futamodik az ellenfél, aki nem én leszek, hanem az a zömök fiú, aki izomzatát kéjesen ringatva fenyegetően közeledett felém; Lássuk, mire megyek egymagamban?!, biztattam magam és közeli iskolám, az egykori hadtestparancsnokság díszes bejárata fölötti homlokzatdíszítő falfestményére gondoltam, amely a magyarok bejövetelét ábrázolta, amíg le nem meszelték, de mert ma is ott van a mészréteg alatt, nekem már akkor biztatást jelentett, különben az iskola melletti átjáró utcán eltrappolhattam volna, ha úgy döntök, hogy felhúzom a nyúlcipőt; Te vagy az?!, szólt sajnálkozva a félhomályban közeledő alak, Nahát!, nyögtem én is sajnálkozva, hogy nem próbálhatom ki ökleim erejét; Viorel állt előttem, s aztán a csapattal való ismerkedés kényelmesen elhúzódó idején, a vállalati kapuban megjelent lány, rosszat sejtve, nyomtalanul elillant, se lány, se bunyó, két szék közt a pad alatt maradtam, de legalább együtt sétálhattam haza Viorellal, régi barátommal és szomszédommal, akinek

közreműködésével már másodszor is elkerültem a hajcihőt; békesség szaga volt annak az apróságnak is, hogy egyre több kerékpáralkatrészt kellett gyártanunk, az emberek előszedték és elszántan javították ócska kerékpárjaikat, összeszedték az útszélre dobott biciklironcsokat, köztük talán azt a guminélkülit is, amelyen a háború utolsó hetében egy vidám orosz katona harsányan zörögve igyekezett az állomástól a Főtérig vezető főutcán, és kérdő tekintetünkre kótyagos örömmel mindegyre azt ordította svejkes lelkesedéssel, hogy Fel Berlinre!, anyámnak is volt egy kerékpárja, amelyen még a magyar időkben véráldozattal tanultam meg biciklizni, utcánk hullámosan kőkeményre száradt sárkupacai között a megbicsaklott kerékpárról szerencsétlenül előreesve, a lábam közé került női kerékpár vázába ütközött fütyülőm vérzett, anyám hipermangános vizet készített a kicsi mosdótálunkba, komolykodva abban áztattam, mint azok a férfiak, akik az akkoriban gyakori nemi betegségnek számító kankójukat ápolták, a Nem kellett volna!, megbánást sóhajtozva; kamarámban nem volt fűtés, de télen belülről berigliztem a kamara külső deszkaajtaját, s az anyám készítette paplan alatt hamar bemelegedtem; saját juhaink gyapjából, saját paplankészítő kerettel, anyám saját békebeli pihepaplanának mintájára mindnyájunknak készített takarót, minden pihepárnánk, ágyneműnk, angóranyúlszőrből készült szvetterünk, sálunk, stuszninak nevezett gyapjúharisnyánk és kesztyűink mellett stafírungunk legszebb darabja volt a paplan; a háború végén, szomszédjainkhoz hasonlóan, önellátásra rendezkedtünk be, ismerőseink szerint mindig az volt a jó, ha szegény ember mindent, még a gyerekét is maga csinálja; furcsa, hogy csak most veszem észre, akkoriban milyen sok német eredetű szót használtunk, az valahogyan természetes volt, hogy a fém- és másféle iparban, de a mézeskalácsos mesterségben használatos szakkifejezések többségét is torzított németséggel

ejtettük, miközben német nyelvű társalgásra képtelenek voltunk; nevelőapám szorgalmán kívül semmit sem örökölt bajorországi származású apjától, de ezt a képességét igyekezett átadni nekem is, így aztán, mert nőtt a kereslet, három váltásban, belefelejtkezve aprítottam a drótot, készítettem a küllőgyártáshoz szükséges fúrókat a meleg nyárban, az esős őszben és a kemény havazásos időkben is, az óráknak, a napoknak, a heteknek nem ismertem még az értékét, nem figyeltem az idő múlására, moziba jártam, szombatonként, amikor magával cipelt Viorel, táncestélyekre is bemerészkedtünk valamelyik klubba, a vasutasok Harmónia termébe, az Óvárba a Fásokhoz, a kereskedők Egyetem utcai Viktória Klubjába, néha a Vasasokhoz és olykor a legelőkelőbb, tükörtermes Bőrösök Klubjába; nem szerettem táncolni, inkább csak legeltettem a szemem a lányokon; anyám valahonnan szerzett nekem egy gitárt, pengettem, de dallamokat, úgy, olyan természetességgel, ahogyan Viorel tette, amikor citera, szájmuzsika, tangóharmonika, balalajka, mandolin vagy akármilyen más hangszer került a keze közé, nem voltam képes előcsalogatni belőle, nekifogtam, és ahogyan a filozófiával tettem, átlapoztam a legszükségesebbeket a zenei alapismeretekről, amit a gimnáziumban alig, a fémipariban pedig nem tanulhattam; akkor még több dohos könyvszagú antikvárium volt városunkban, ezekben mindig megtaláltam azt, amire szükségem volt, kottapapírt is szereztem, mert rögzíteni kívántam valamennyit azokból a zenékből, amik bennem kavarogtak végtelenül, próbálkozásaimat nagy kedvvel végeztem, a nehézségek nem kedvetlenítettek el, olyan volt ez, mint amikor beláthatatlanul magas hegyre igyekszik az ember, amiben az a szép, hogy lépésenként tágul körülötte a végtelen világ, a hegycsúcsig pedig minden áldott nap kitartóan közeledve is, mindig marad és holnap is lesz még kapaszkodni való; Viorel, ő tudja honnan, kiszuperált

katonai síléceket kerített, felkapaszkodtunk a Fellegvár túloldalára, Virágosvölgybe, ahol gyermekkoromban katonák gyakorlatoztak, átvágtunk a Hója erdő melletti tisztásokon, a facölöpökre épített síugrató sánc maradék oszlopai mellett lesiklottunk a fák között, egy szép nevű iskolatársam, Szentmártoni, Szentpéteri, Szentkárolyi, Szentgerlicei, Szentandrási, de lehet, hogy talán Szentkarácsonyi, tudta ezt ijesztő bátran véghez vinni, amíg lábát nem törte, és kerekes székben eltűnt közülünk, mint a kámfor, ezért sokat ott nem vitézkedtünk, hanem végigcsúszkáltunk a hegygerincen a Bácsi torkon túlra, ott, ahol az egyik dombtetőn bőtermő vackorfák álltak, a völgykatlanban pedig a későbbi ásatások alkalmával kőkori érdekességeket találtak, egy tanítványait régészkedésre csábító tanár vezetésével; derékig érő porhóban siklottunk a Bács község fölötti meredeken, leereszkedtünk a Nádas-patak völgyébe, késő este volt már, amikor felkapaszkodtunk egy személyvonatra, amely a fűtőház melletti piros lámpánál fékezett, hogy maradék erőnkkel könnyebben hazavánszorogjunk; kellettek az ilyen erőpróbák; egyszer, amikor éjszakás voltam és a nyolcórás munka sem csillapította bennem, ahogyan tréfásan mondták akkoriban, a „puliszkalevet”, fiatalos buzgóságomban egyedül indultam a hegynek, dél felé pedig leereszkedtem a Gépész utca egyik kis házába, ahol, mert szóltam neki, dundi leányzó munkatársam várt reám, miután sietve kialudta magát, a havat magamról leverve elcsigázottan léptem fülledt levegőjű szobájába, álmos képe fénylett, kínált valamivel, és félóránylt beszélgettünk csendesen, öccse lehettem volna, szavak nélkül is tudtomra adta, hogy éppen akkor nem alkalmas valamiért az együttlétünk, és máskor sem alkalmas az olyanfajta együttlétünk, amelyre a tizenéves fiúk folyton vágynak, ez a valami pedig nem a szokásos női baj volt, hanem valami betegség, amitől ő becsülettel és szelíden távolt tartott, barátsággal váltunk el, fáradtan nem

erősködtem, szűzi kamarámban mély álmaimban sem láttam többé, később kórházba került a lány; nekem is volt elég bajom, pattanásaim egyre sokasodtak, nagyobbak és fájdalmasan tüzesebbek lettek, orromon, homlokomon, mellemen és hátamon is gennyes és mérges kilisekké dagadtak, amit fertőtlenített zsilettpengével magam nyitottam fel és nyomkodtam ki, hogy szabaduljak gyulladást okozó mérges levüktől; március végén már nyílott az ibolya, a Fásoknál bámészkodtunk, szólt Balázs Laci, hogy jóváhagyták a minisztériumban a Carbochim tervezőosztályának bővítését, jelentkezhetem, várnak reám; öt nap alatt elszámoltam és eljártam a szükséges orvosi vizsgálatokra, mert azt a szívességet már nem tették meg a két vállalat káderesei, hogy áthelyezéssel kerüljek a rajzasztal mellé, jelentkeztem és munkakönyvembe újra bekerült a „műszaki rajzoló" megnevezés, amit a magam részéről előkelőbb mesterségnek tudtam a technikai referensnél is, a lakatosságnál pedig mindenképpen; a klinikán a szokásos vizsgálatok között, egy apró termetű román orvos, akit a sors fintoraként Ursnak hívtak, pedig még medvebocs sem telt volna ki belőle, megmérte a vérnyomásomat és a fejét csóválta, aztán többször is visszahívott, sokszor pumpálta vérnyomásmérőjét a karomon, negyedóráig pihentetett, aztán újból mért, felfuttatott a második, aztán a harmadik emeletre, és megint mért, végül kijelentette, hogy valamiért magas a vérnyomásom, s mert közben sorozásra is jelentkeznem kellett, lelkemre kötötte, hogy behívóm kézhez vételekor, feltétlenül jelentkezzem nála; belenéztem a vállamig érő fehérköpönyeges, sztetoszkópos orvos sajnálkozó arcába, nem tudtam, mire vélni atyáskodását, hiszen nem éreztem semmi különöset, néha, amikor lehajoltam, zöldet láttam, kicsit forgott velem a világ, hirtelen nekifutásokkor is szédültem kissé, de pattanásaim és örökös mandulagyulladásom, amit rengeteg szulfamid

tablettazabálással gyógyítottam, inkább kínoztak, mint kivételesen magas vérnyomásom; a köszörűkőgyár új irodaházának legfelső emeletén volt a tervezőosztály, a tizenöt fokonként gyors állítású derékszögvonalzókkal felszerelt rajztáblák katonás sorrendben álltak a teremben; gregoriánus dallamok vettek körül, s tették számomra templomian ünnepélyessé a szentélyt, aminek ezt az alkotóműhelyt gondoltam, s ahol elégedett lehettem magammal, hiszen végre otthon, szülővárásomban, elértem a bennem önkéntelenül csírázó olthatatlan vágy teljesülésének első fokát, rajztáblám fölé borulva hálát adhattam a sorsnak, kiskutya voltam, akinek végre kinyílt a világra és önmagára figyelő szeme; a város három tekintélyes gyára, a bőrgyár, a gépgyár és a köszörűkőgyár által zárt tér felé nyíló nagy ablakokon beözönlő nappali fényben úgy álltam végre a fehérköpönyeges tervezők sorában, az iskoláskorom óta vágyott óriási rajztábla előtt, mint aki a mennyországba érkezett; Balázs Lacival együtt tusmásolatokat készítettem az éppen akkor véglegesítés előtt álló, köszörűköveket megmunkáló gép alkatrészeiről, és az a szelíd képű, középkorú ember, akit később titokban bátyámnak fogadtam, a gép tervezőjeként megengedte, hogy időnként mögé álljak, bepillantsak a gép alap- és oldalnézetének szédítő rajzába, Siposnak hívták ezt a barátságos embert, akiről Laci lebiggyesztett szájjal mondta, hogy még csak nem is mérnök, nehezményezte, amiért legyeskedtem körülötte, de nem hallgattam rá, mert rájöttem, hogy az osztály mérnökeinél tapasztaltabb géptervező, a városunkban híres Ref. Kollégium új épületének alagsorában működő, ugyancsak híres Gépipariban, legendásan híres tanárok keze alatt végzett, és emberséges volta abban is megmutatkozott, hogy megengedte, később pedig megkövetelte, mondjak véleményt tervezett gépjéről, én pedig hangosan gondolkozva vallhattam mindazt, ami eszembe jutott,

persze, akár a vak tyúk, szemet találtam magam is, és a befogó szerkezetben javaslatomra csavart cserélt, a szárnyas anyacsavarral könnyebbé vált a gép beállítása, az erőátvitelben nem volt szerepe ennek, és esztétikailag is passzolt a szerkezethez; nem tudom, milyen belső erő szabályozta magatartásomat, amikor én a tisztelet és bírálat pengeélén fickándozva, olykor félórákig úgy társalogtam vele rajztáblája mellett, hogy ő az atyai serkentéséből, én pedig a tanulásra éhezettek érzéséből kaptam lakmározni valót; rájöttem, hogy abban a világméretű hangyabolyban, ahol eszmélésem éveiben nyüzsögni kezdtem, tanítókra és tanulókra osztható a világ, ha az ember kissé megerőlteti magát, és elnyomja magában az örökké benne tomboló állati ösztönöket, hátra parancsolja magában a kivagyiskodót, a kákán csomót keresőt, a törtetőt, a hiúságban tobzódót, és az emberi melegségben engedi, hogy tulipánok módjára kinyíljanak benne a csak szerénységséggel elérhető tudásszomj csírái, a kettőbe osztható emberiség egyénekre osztott szerepei törvényszerűen felcserélhetők: ha időnket hasznosan beosztjuk, egyszerre lehetünk tanítók és tanulók, egymás kiegészítői; boldog voltam, bizonyára génjeim sugalmazták: a boldogságot a reánk bízott feladatokon túl kell keresnem, az önként vállalt, a magam által kigondolt szolgálat vezet az alkotás nyújtotta örömökhöz, melyek nélkül az ember félkarú, bamba óriás, süket és gépiesítetten céltalanul tengődő állat; lubickoltam a kellemes munkában, amely kellemes játék volt, a rajzmásolás kulimunkáját is könnyebben végeztem, nem értettem Laci apró mesterkedéseit, amelyekkel időhúzásra rendezkedett be: Minek törje magát az ember?!, nyögte, Többet úgy sem fizetnek!, bólogatásommal akaratlanul erősítettem véleményét, miszerint naiv ember vagyok, belátom, igaza volt, ma sem vagyok más: naiv, hiszékeny, szolgálatkész, egyike azoknak a balfékeknek, akiket csak jóindulattal neveznek

-féknek, valójában sajnálni való balfaszok az ilyenek, mint magam vagyok, sohasem lesz sarokházuk, vagyonuktól hízó tekintélyük, hatalommal járó beosztásuk, elengedett kormánnyal élhető kényelmes életük; ma is kutatom, mi a boldogság, akkor az önmegvalósítás útját keresők között nem a mindig sikeresek példáit másoltam, hanem Király nagybátyám nyomdokain járva a felhőtlen boldogság érzését próbálgattam, amely független volt az anyagiaktól, a nyilvános elismeréstől, a karrierépítés szokványaitól; a környezetemben tapasztalt és állandósított szegénységből eredő megnyugvás fordított az igazán emberibb, a nemesebb célok felé, jókedvemben szerencsés embernek mondhattam magam, beleszülettem abba a társadalmi kategóriába, amelyből a valódi kitörés nem pénzszerzéssel, hanem szellemi látóhatárunk kiterjesztésével úgy történik, hogy közben osztályt nem váltunk, életünk végéig József Attilásan tanulhatunk és taníthatunk mindenféle fokon; a műszaki tisztviselők ifjúsági szervezetét, egy nevében is arisztokratikus, cseppnyi nőiességét nyegle szigorával is tagadó, kommunista apáca szerepet játszó, vézna lány vezette, élvezte, hogy tartanak tőle, ezért úgy tettem, mintha észre sem venném, faliújságunk is volt, ahol apránként összegyűjtött ötleteimet felsorolva, a szerintem lényegétől eltávolodó egyesületet arra biztattam, hogy irányt változtatva nekünk való célokat jelöljünk ki, a magunk építésében segítsük egymást, 1953-ban még természetes volt, hogy ezt magyarul írhattam és a titkárunk sem cenzúrázhatta, persze falra hányt borsó volt, két hétig tűrte magán a faliújság, visszhangja sem volt, pedig Lacit biztattam, mondjon véleményt, de okosabb volt nálam, úgy volt ott a szervezet vezetőségében, hogy jelenlétét észre sem vették; a kezdeményezőkészség mágneses tulajdonság, az ötletek hátterében kíváncsiságunk buzog, a kíváncsiság pedig,

akkoriban a melósok közül előlépett politikusok szótárában gyakran használt lendkerék, transzmissziós szíj, fogaskerék és egyéb divatos kifejezések mellett, a tanulás motorja; hány ütemű motorral evickéltem akkoriban, nem tudom, korán keltem, s csak úgy könnyedén végigtrappoltam a Nádas-patak mellett a vasútállomás előtt, a vágányok vonalát követve át a Szamosra épített gyalogjáró hídon, az egykori ócskapiac szélén tornászgattam egy kicsit, aztán lazán átfutottam a vasúti sínek alatti átjárón a gyárkapuig, élveztem, hogy meg sem izzadtam, frissen láthattam munkámhoz rajztáblám előtt, munkaidőm felén, pihenőként néha átsétáltam Sipos bátyámhoz, az ablak felőli első rajztábla volt az övé, ha nem jelentkeztem, Na, mit szólsz hozzá? kérdéssel maga hívott és magyarázott, észrevétlenül tanított, barátian; és az addigiaknál szebb volt az a tavasz, nyár elejétől pedig minden napsütéses délelőtt azért imádkoztunk, hogy délután is tartson a jó idő, de pechünkre a munka végén felhangzó dudaszó után majd minden nap eleredt az eső, zuhogott a nyári zápor, amely májusban aranyat ér, de a valamiért hűvösödő júniusban számunkra nagy bosszúság volt, nem mehettünk ki a strandra, pedig másokkal együtt nekem is erre fájt a fogam, időnként valóban lüktetett a jobb alsó sorban az egyik, amit egy kedves fiatal doktornő már három hónapja, minden második nap, előszeretettel kezelt, de miután mindannyiszor negédesen mosolyogva helyet mutatott a fogorvosi székben, összesúgtak mögöttem munkatársai, nem tudtam mire vélni, miért kell nekik annyit babrálniuk azon az egy szem gyökértömésen, hiszen tejfogaimmal együtt már tizenhat éves koromban! elhánytam kilenc hagyományos amalgám tömésű rossz fogam, nincs más bajom, pirultam a velem játszadozó nők gyűrűjében, férfiasságomból, bár jól benne jártam már a legénykorban, még semmi sem mutatkozott, csak egyféle rossz érzés, hogy palira vesznek ezek a nők, ezért

egy esős délután beléptem a gépgyár kapuja mellett működő gyári fogorvoshoz, és mint a borbélynál szokás, rövid, nyári foghúzást rendeltem, amit novokain injekcióval kezdett a mázsás termetű, vízilabdás kinézetű fiatal fogorvos, hogy miután az injekció hatása lejárt, akkor is veszettül önkéntelen fejkörzésre kényszerítve engem, húzta, csavarta, rángatta, végül darab foghússal és ideiglenes gyökértöméssel együtt kitépte az erősen hozzám ragaszkodó, a beléfektetett munkát és a rengeteg fogorvosi váróban elvesztegetett időt tekintve drága zápfogamat, kicsinyített bombatölcsérnyi krátert hagyva maga után a szájamban, kiszakította, amit jó hétig megkékült pofával, némán jajgatva gyógyítgattam, és azóta is kétszer meggondolom, hol és miért tátom ki a számat; egy nap aztán, valószínűleg Sipos keze volt a dologban, lehívatott a vállalat főmechanikusa, szelíd szőke ember, és rövid kérdezősködés után közölte velem, hogy a jövőben nemcsak hagyományos kör alakú, hanem különféle idomú köszörűköveket is gyártunk, ezekhez öntőformákra lesz szükség, irattartójából előhúzott egy rendelést, amelyben trapéz alapú hasáb formájú köszörűköveket kérnek csiszológépekbe való felhasználásra, mellé tette egy hagyományos köszörűkő gyártásánál használt öntőforma rajzát és annak műszaki számításait, Próbáld meg!, biztatott atyásan, mert az hitte, betojtam a feladattól, de az is lehet, hogy reám pillantva rakás szerencsétlenséget látott, gyermekarcomon végigfolyt a piros lelkesedés, szótlanul biccentettem, és visszaballagtam rajztáblám elé, Sipos legyintett, Mi ez neked!, ösztökélt, hogy nézzek bele a műszaki dokumentációba, amit szerencsétlenségemre éppen az a szerény véleményem szerint antipatikus KISZ-titkárnő vezetett, akihez hasonlót feltételezésem szerint egész Erdélyben hiába kerestem volna, megdöbbenésemre, amikor jelentkeztem nála, leerőltette magáról a pökhendiséget és nyájasan mosolyogva segített, napokig

bújtam a szakkönyveket, a műszaki számításokat, és megfontolt méretezéssel elkészítettem a megfelelő öntőforma rajzát, a mechanikai osztály főnöke ellenőrizte, megkönnyebbülésemre jóváhagyta és aláírta a tervet, a rajzot leküldte a szerszámkészítőkhöz, a mintadarab kiállotta a próbát, s így búcsút mondtam a tervezőosztálynak, a magam ura lettem, s ha már önállóan dolgozhattam, haladtam a korral, az öntőformák valóban présformák voltak, a gyárban őrölt, köszörülésre alkalmas abrazív anyagot köszörűkőgyártó gépeken nagy nyomással különféle formákba préselték, láttam ilyent alumíniumból is, számoltam a kövek anyagától függően szükséges nyomással, és azután alumíniumformákat terveztem, az első gyártását leállította a főnököm, irodájába hívott, felkapta a fejét, Ezt, hogyan gondolod!?, kérdezte homlokráncolva, Biztos vagy abban, hogy kibírja az anyag!?, láttam rajta, hogy magasra ugrott amúgy is magas vérnyomása, a rajzra mutattam, Hiszen aláírta!, méltatlankodtam: Bízza csak rám! Felelek érte!, De ha mégis?..., kételkedett főnökösen, Ha aláfirkantottam, maga is nyugodtan aláírhatja!, tetszett neki halmozott önbizalmam, nem tudom; elrohantam és számításaimmal tértem vissza, miután ellenőrizte, bólintott és megjegyezte, vigyáznom kell az egészségemre, látta rajtam, hogy nekem is fejembe szállott a vér; szóval jól kijöttem a főnökömmel, mert hagyta, hogy fiatal korom ellenére, ha kedvem telik benne, legyek valaki a mesterségemben; a jó dolgokhoz jókat sorol a sors, végül a gyakori esők ellenére azon a nyáron is strandolhattunk; anyám megismertetett egy lánnyal, aki olyan szépen úszott, mint egy hal, nem volt különösen szép, hanem csak úgy egyszerűen természetesen szép, mint akármelyik lány húszéves kora előtt, azt hiszem, kicsit tartott tőlem, mert nem volt érettségizett, az ezerkilencszázötvenes évek elején diplomám révén sokkal több voltam, mint az egyszerű

emberek, voltak, akik almérnök úrnak szólítottak.

*

Özvegyült vagy elvált anyák egyszülött fiának lenni azért nehéz, mert az anya önkéntelenül is a Boldogságos Máriát alakítja egész életében. Jenő felfogta, akármennyire is igyekszik a ráosztott Jézus-szerepet elfogadhatóan alakítani, ez nem sikerülhet neki, mert képtelen önmagát feláldozni az anyai szenvedés oltárán.
Az anyja a szövetkezesítés csörömpölő történéseit szenvedve búcsút mondott a mesterségével együtt életcélját vesztett mézeskalácsos mesternek. Valójában attól szenvedett, hogy elfelejtett élettársai helyett az apa szerepét is magára kellett vállalnia. Fia biológiai érettségét ismételten tapasztalva, rögeszméjévé vált, és elérkezettnek látta az időt, hogy a lányok mirevalóságát vele megismertesse. S mert a tapasztaltnak vélt Herminával nem ért célt, ezért másodiknak egy, a fiával egyidős lányt, Sárát szemelte ki erre a célra.
Sára mosogatólány volt az egyik kekszgyárhoz közeli cukrászdában, és naponta kilométereket úszott a helyi élelmiszeri dolgozók sportklubjának tagjaként. Szeplői letagadhatatlanok voltak, de bronzbőre és feszes idomai – különösen nyáron – kívánatosak.
Gyere csak, kérte a fiát az anya, amikor iskolából jövet Jenő belépett a cukrászdába.
Nézd meg már azt a csaptelepet a konyhában. Szerelhetnénk rá valamiféle rózsát, hogy kíméletesen szórja a vizet, mert szegény Sára mindegyre összefröcsköli magát a változó víznyomás miatt? Hátramentek a cukrászda kicsi konyhájába.
Sára! Ez itt a fiam!
Igen?... bámult bambán Sára.
Jenő! Ez itt Sára!
Persze, nyögte és bámult bambán Jenő. Aztán a

helyszűke miatt akaratlanul is a lányhoz simulva, megtapogatta a vízcsapot.
Lehet róla szó, mondta vontatottan, és köszönés nélkül kimenekült a konyhából. Néhány nap múlva, az anyja örömére, újra beállított a cukrászdába egy olyan, az ócskavasak között guberált vízcsappal, amelyből, miután felszerelte, zuhanyszerűen ömlött a víz.
Kösz, mondta szűkszavúan Sára, és a fiú anyjának áradozásaiból már tudott annyit Jenőről, hogy érdeklődő pillantásra is méltassa.
Semmiség, válaszolta Jenő. Az anyja annyi szépet mondott Sáráról, hogy viszonoznia kellett az érdeklődést.
Jó meleg van. Igazi strandidő... Más nem jutott eszébe.
Jobb volna most a medencében. Alig várom a délutánt, sóhajtotta Sára, miközben egymásra halmozta a tiszta kávéscsészéket.
Ühüm, igenelt Jenő, és búcsút intett Sárának.
Ennek a jelenetnek semmi köze ahhoz, hogy aznap délután találkozott Sárával a strandon. Mint minden regényes történetben, itt is érvényes a figyelmeztetés: A történet szereplőinek bármiféle hasonlósága valóságosan létező személyekhez a véletlen műve.
A valóságosan megélt élet annyira egyedi, hogy aligha hasonlíthat a mások által tapasztalt, vagy regényekben ábrázolt életre.
Jenőt barátai unszolták, hogy aznap délután kimenjen a városi strandra.
A hivatalos strandidő után, hat órától a nagymedencét elfoglalták a klub sportolói. A medence melletti gyepen ücsörögve felfigyelt Sára sportos alakjára. Kifakult úszóruhájából fényesen világított a lány bronzbarna bőre. A minőségi csokoládéfagylalthoz hasonlította a lány bőrének hívogató csillogását. Nyalakodni kelt kedve.
Én az állatok királya, csurgatom a nyálam..., dudorászta fülébe szórakozottan az osztálytársa. Az edzés után, a startkövek mellett elhaladva majdnem összeütközött

Sárával.
Szép volt, fiúk!, bökte ki sietve köszönés helyett.
Maradj még, kérlelte kedvesen a lány, és meggondolatlanul arra is vállalkozott, hogy együtt úsznak még néhány medencehosszat. Sára levezetés-lassan úszva sem várhatta be Jenőt, mert a fiú fatuskót utánozva kínlódott a vízben, ötven méter után pedig kékült arccal tátogva szólni sem tudott, miközben Sára vidám csevegéssel palástolta zavarát.
Mire hazakísérte a lányt, öreg este lett.
Sára a város magyar színházával szemben lakott abban a mutatós új épületben, amely elé, a korhoz illő sietséggel, a városban sohasem járt ismeretlen román hazafinak mellszobrot emeltek. A szobor tekintete a színház bejáratára esik, mintha az volna a feladata, hogy szemmel tartsa az ott ki-be járókat. Szigorú tekintetű a szobor. Azt az akkoriban sokat hangoztatott figyelmeztetést juttatta a Jenő eszébe, miszerint mindenkinek vigyáznia kell, aki az ország kenyerét eszi!
Mire kell vigyáznia?
Nyilvánvaló, hogy mindenkinek magára kellett vigyáznia. A szájára például. És arra, hogy mikor és hol az a jó hely, ahol jókor forgolódhat. Ezt leginkább a felvigyázók tudták. Ezért kellett annyi sok felvigyázó, akikből, mert sohasem volt elegendő, szigorú felszólításokba és szobortekintetekbe is bugyolálni kellett némi fenyegetést, hogy féljen, és magára vessen, aki nem vigyáz eléggé magára. Mindenki az ország kenyerét ette, mert akkoriban nem volt szokásban a külföldi kenyérbehozatal. Az erre vonatkozó szigorú kijelentésből úgy tűnt, a kenyérnek nemzetiségi ismérvei vannak. Akkoriban, a sors érthetetlen packázásai miatt, ez nem is lehetett más, mint az egységes nemzeti államnak akart és mondott ország trikolórjának megfelelő. Aki nem ette, mást nem kapott.
A külvárosi pékségek dúcos kenyerén nevelkedett. Az

anyja dagasztotta kenyeret, nagy fatálban, játékszekerén húzta a pékségig, amelynek vörös mozaikpadlóján egymás mellett sorakoztak a különféle tálakban a különféle nemzetiségűnek alig mondható kenyerek. Megfigyelte, hogy egyik-másik tálból kitüremlett a színes takarókendők alól a túlkelt kenyértészta. Nemzetiszínű zászlót egyiken sem látott. De a terítők mintájából kikövetkeztethető volt, hogy magyar, szász, román, szerb, bolgár, lengyel vagy albán eredetű család kelengyéjéből valók. Akkor még nem tűnt fel neki, hogy a cigány és a zsidó családok elfelejtették magukat képviseltetni a pékségben. Az előbbieket a sütéskor messze terjedő kenyérillat vonzotta a pékség bejáratához kunyerálni, az utóbbiak, amint megállapodott a háború utáni, minden szokást felborító nincstelenség, egyre inkább a kóser betevőt részesítették előnyben.

A pékség bejáratával szembeni falon feketekoporsós rajz hirdette az utolsó házikenyérsütésig érvényes, gyászjelentésnek beillő szabályt:

Meghalt a hitel!

A sütés árát a pék már hajnalban kérte. Aprópénz volt, de e nélkül nem szívesen fűtötte be a kemencét. A bevetésre várva a kenyerek engedtek a kovász parancsának, tették, amit tenniük kellett, nemzetiségükre való tekintet nélkül szépen növekedtek.

Örökre megjegyezte, magában hordta a pékség reggeli, különféle tálakban dagadó kenyerekkel teli, színes képét, a kisütött kenyerek illatát, az anyja dagasztotta kenyér dúcának fenséges ízét.

Miközben kézen fogva vezette a lányt a márványalapzaton unatkozó szobor alatt, a bérház erős, kulcsra zárt tölgyfakapujáig, kenyérillatot érzett. Annyira lefoglalta gondolatait a különféle kenyerek milyensége és nemzetiségi hovatartozása, hogy nem érezte a lányból kiinduló, bizsergető delejes áramokat. Éhes volt. Sietve

búcsúzott Sárától.
Van időm, jegyezte meg Sára, és csak úgy mellékesen arról is szólt, hogy mivel másnap délutános, lesz ideje kialudnia magát. Tetszett neki a fiú gyámoltalansága. Máskor is, amikor úgy érezte, hogy segítségére lehet valakinek, anyás érzéseket melengetett. Ösztönösen olyan társra vágyott, akit úgy szolgálhat, hogy fölötte áll, ha az felnéz is reá.
A gyerekek tudásban, az új megismerésében és elsajátításában bármennyire is megelőzik az anyjukat, a szülő iránt érzett tiszteletük és rajongásuk nem változik, csak kivételesen szélsőséges esetekben, fájdalmas katarzis nyomán apad el.
Szép álmokat, mondta Jenő, és kívülről segített becsukni a nehéz kaput.
Furcsa, hogy ennek az új bérháznak záros kapuja van. Nem akárkik lakhatnak itt.
Eszébe jutott az anyja Sáráról elhadart ismertetőjéből, hogy a lány szülei a munkásosztály kivételezettjei, valamiféle fontos munkát végeznek a hatalom szolgálatában. Innen az, hogy a szokásosnál szigorúbb biztonsági körülmények között kell élniük.
Távoztában, a szobor alatt újra elhaladva, témát váltott. Újból a kenyerek jártak az eszében.
Azért csak van abban némi igazság, hogy a kenyér nemzeti sajátosságok hordozója. A magyar kenyér például jó magas, vékony héjú, foszlós búzakenyér. Vagy olyan káposztalapin sütött, vert héjú, amilyennel székelykocsárdi nagynénikéje kínálta gyerekkorában. A Prezenszky sütöde háromkilós, kerek kenyeréhez hasonlította azt a falusi kenyeret, amit a háború előtt kínáltak, s friss melegen kapkodtak a polgárok. Akkor a tehetősebbek pecsenyét is kaphattak hozzá, s erről álmodtak a háború utáni években is. Az álmokban sült kenyerek fenséges illata korlátlanul szállt ébredésig.
A szászok kenyere krumplis és köménymagos volt. Nem

akármi! Elszállt ennek az illata is.
A világégés utáni hónapokban, a mindent szovjet mintára akart világban, tömötten szalonnás, fekete téglához hasonlatos, szovjet kenyeret osztottak a pékségek.
Eszi, nem eszi, nem kap mást!
A komisz – kilós, kerek – katonakenyér volt. Ha megdobtak vele egy lányt, minden bizonnyal elterült. Sokan szerették volna...
De az egykor selyemharisnyáért vagy holmi amerikai tejkonzervért is mindenre képes lányokat abban az átmeneti időkben tenyérnyi darab máléval is le lehetett teríteni.
Évtizedek teltek, amíg újra a hosszúkás, ropogós zsemle héjú, francia kenyérhez hasonló veknikbe haraphattak a város lakói. És fogalmuk sem volt az embereknek arról, hogy a békés svédek kenyerüket mindenféle magvakkal elegyítik, s mindenféle ropogós kenyérpótlót sütnek, amelyek közül egy sem vetekedhet a Kárpát-medencei népek kétszersültjeivel sem.
A világháború előtt született gyerekek a kenyerek sorrendjében első helyre a diákkenyeret tették. Ez a színes rahátkockákkal és cukrozott-aszaltgyümölcs vagdalékkal tele sütemény csak formájában hasonlít valamely kenyérhez. Olyan, mint a hajdanán készített tartós mézeskalács, amit különféle mártások sűrítésére használtak a középkori konyhákon...
Na, és a román kenyér? Az bizony a puliszka. Pont olyan, mint a székelytorta. A szegények eledele.
Kis gondolkodás után belátta, hogy a román kenyér is lehet sokféle. A háború utáni években évekig ette, még szerette is a tepsiben sütött, kockára vágott málét. Az anyja vasárnapi csemegeként, tetején cukorral megszórt, tejes málét sütött.
A tejes málé képzelt illatával sétált haza külvárosi otthonukba.

*

Viorel barátom, miután a szilveszteri éjszakát szerelemtől gőzölögve Ebergényiek lányának ablaka alatt hiábavalóan töltötte, a Nagy Lajos király úti járdától legalább három méterre magasodó dombra épült, egykori fűszerboltos ház alól, bánatos szédületében, az időközben Gorkij útra változtatott kerekdombi főutca derékig érően behavazott sáncába fejjel előre belecsúszott, mert még karácsonykor végleg kiadták útját, a lány, akibe fülinél fennebb szerelmes volt, egyetemre készült, és szülei segítségével belátta, hogy az eltervezett pályához semmiképpen sem illik az országos babérokra érdemes román bokszbajnok, aki a baptista gyülekezetben tanult, citerán és tangóharmonikán sűrűn játszható szerelmes dalokkal kívánt betörni szíve választottja családi körébe, hát ezért feküdt ott a hóban eszméletlenségig, amikor a szomszédok riadóztatására testvérei onnan kivakarták és hazavitték, paplanos ágyba fektették, hátha megjön az esze; így történt; és Viorel nyárig élesztgette magát az életre, aztán talált magának egy barna leányzót az Armonia táncestélyén, aki magával cipelte a Kövespad sarki lakásába, ahol búfelejtést tanított neki az ágyban, találkozásról találkozásra javult, szemmel láthatóan javult a Viorel állapota, természetes volt, hogy rákapott a gyógyírra, de hetek teltével a lány a túladagolást megszokva egész éjjel követelőzött, Viorel pedig nekem panaszkodott, nehezen hittem: Nem bírom!, vallotta be megtörtént, de sehogy sem akaródzott nekem ezt elhinni, mert minden menetét láttam a ringben, olyan civilizáltan és kitartóan küzdött, verekedés helyett, pontosan és súlyosan ütött, hibátlanul védekezett, hogy minden ellenfelét leradírozta a ringből, nem!, egy ilyen kiváló öklözőt nem üthet ki egy nő, ha fehérmájú is, gondoltam, de az is lehet, hogy irigykedtem, hiszen nekem nem adott a sors ilyen vérmes lányt; egyszer történt meg életemben,

hogy egy mindenkivel kedves, közismerten szép és okos trafikos nő, miközben magát vidámítva, nevetve invitált lakására, ahol barátnőivel hajnalig tartó, minden szempontból szabad szórakozást ígért, hiába tette, amíg negédes unszolására nem mondtam olyan határozott nemet, amiből szerencsémre csak arra következtetett, hogy impotens vagyok; a lány, akivel jártam, nem követelőzött, magam is józanul tartózkodó voltam, nem bizsergett bennem szerelmet mutató bioáram, tetszett az uszoda vizébe simuló, egészségesen szép teste, később történeteimben Sárának, máskor Bözsinek neveztem ezt a lányt, ábrándként utólag hatott reám, akár a kicsi, de rendkívül ügyes és talpraesett Plank Antónia, aki évszázadokkal azelőtt élt rokonaim házában lakott az Óvárban: egy-egy lány volt a sok közül, akiket akkoriban futólag megismertem, de ösztönösen nem tervezhettem velük közös jövőt, mert katonáskodás előtt álltam, amely fenyegetően közeledett, és magamban titkolt lehetőséget is arra, hogy kilépjek szűk világunkból, ismerkedjem más vidékekkel, emberekkel, szokásokkal, más levegővel, amely könnyebben belélegezhető, mint a megszokott és a valamiért a valóságosnál áporodottabbnak képzelt saját környezetünk levegője; anyám jut eszembe, öreg korában rendszerint halkan kérdezte: Fiam! szagolj csak ide, nem vagyok büdös?, süldőlány korában zsugori rokonai kegyén élt, azóta üldözte a magukra nem adó, idős emberek mosdatlanságának szaga; városunk a háború után csigalassúsággal próbált kilábalni a szegénységből, sáros, latyakos utcán, agyonjavított lábbelikben jártunk, kifordított, újraszabott ruhákat hordtunk, nagykabát helyett lobogó lódenkabátot, a felnőttek java foghíjas volt, a gyerekek szurtosak, a vének elesettek, Ladó, az újságírók egykori helyi nagymenője, idegen nyelvű gyűrött lapokat szorított izzadt hóna alá, és minden szempontból olyan kopott volt, mint az albérleti lakások szúette bútorai, a mainál másként volt divatos a borostás

férfiarc, a nők ízléstelenül festettek vagy kozmetikázatlanok voltak, savós szemek, rendetlen külsejű emberek vagy rikítóan öltözködő divatmajmolók, lyukas lábbelik és öt centiméter magas malagamba cipők mutatták a háború után megrendült élet kibicsaklásait, taszított a város, és ezt az érzést központilag erősítette bennünk, kolozsváriakban is, a magyar lakosságot kimozdító sokféle rendelkezés, a regátiak Erdélybe özönlése, az iskolavégzett magyarok tervszerű Kárpátokon túl telepítése, tetejébe pedig ott volt fiatalság örökös kalandvágya, amely engem megkörnyékezett, és ösztökélt szédületesen: elutazni valahova, újra elmenni akárhova.

*

Azon az őszön, amikor katonakötelességére figyelmeztető behívót kapott, elszámolt a gyárban. Elbúcsúzott a tervezőosztálytól, a rajzasztalon szépen alakuló szerszámgéptől, amelyet a főtervező jóvoltából, késre menő, de mégis barátságos viták tüzében, a maga alkotta alkatrészekkel gyarapíthatott. Végigsétált a lakatosok műhelyében, ahol újításának megfelelően a köszörűkövek gyártásához szükséges alumínium formaszekrények készültek. Benézett a szilikátokat aprító malom tágas csarnokába, ahol a gyár legnagyobb, közel három méter átmérőjű fogaskereke forgott szünet nélkül, s amelyet a fiatal szülőanyák büszkeségével mutatott meg minden ismerősének, hiszen saját műszaki rajza alapján készítették a szomszédos fémipari üzem vasöntödéjében.
Sárától is ilyen nosztalgikus hangulatban búcsúzott.
Kora délelőtt ment fel hozzá, amikor csak a lány volt otthon. Kinézett a harmadik emeleti lakás ablakán. A színház előtti térről induló, hármas tagolású sétány fölé hajló gesztenyefák sárgásbarna levélrengetege szívszorító látványt nyújtott.
Sára az anyjától kapott napi feladatát végezte. Takarított,

főzött.
Jenő beleturkált a könyvespolcon található könyvekbe.
Mit olvasol? kérdezte hangosan tagolva, hogy a konyhában forgolódó Sára is meghallja.
Királydrámákat, felelte Sára kiabálva. Jenő elhűlten ízlelgette a választ.
A nagynénémtől kaptunk félméternyi aranykötésű könyvet, magyarázta Sára a szobába nyíló ajtóból.
Nézd, ott sorakoznak a második polcon.
Látom, intett, és leemelt egyet a kötetekből. VIII. Henrikről szólt a dráma.
Harsogva olvasta:

Henrik
Kelj föl, ím, itt helyed. Kívánatod
Felét ne mondd ki, mert magad bírod
Fele-hatalmunk'; a másik felét
– Még ki se' mondva – megadók. Nevezd meg,
Mit kérsz, s legyen meg.

Katalin
Felség, köszönöm!
Hogy a király szeresse önmagát,
S e szeretetben föl ne adja ön-
Becsületét s állása szent dicsét:
Kérésem ennyi.

Mióta olvasol te királydrámákat?
Nem jött válasz a konyhából.
Hirtelen fellángolt benne a birtoklás vágya.
Kell nekem ez a lány. Az érdeklődése miatt kell nekem, mert magával ragadhat, fölemel a szürke élet taposómalmából. Az ilyen lányba kellene belezúgnom. Ezt nevezném szerelemnek.

Egyszer már történt vele hasonló.
Osztálytársánál járt, egy régi bérház második emeletén. Az alattuk lévő lakás nyitott ablakán át érzelmes zongoramuzsikát hallott. Valaki odaadással játszott egy

akkoriban divatos érzelmes angolvalcert. Olyan volt ez a zene, hogy tizenévesen is eszébe juttatta a májusi rügyfakadást. Az ámulattól szólni sem tudott. Barátja levitte, betuszkolta az alsó szomszéd ajtaján, és bemutatta Babucinak, aki a nővére lehetett volna. A lány játszott még néhány dalt. A zongorára támaszkodva szívta magába a dallamokat, és hozzá sem nyúlt a lányhoz, mégis érezte bőrének bársonyosságát. Hetekig gomolyogott benne az édes zene, szédületes repülésre vágyott, szerelmes volt abba a lányba. Amikor ezt bevallotta barátjának, az felajánlotta, szól majd Babucinak, és azzal biztatta, hogy minden bizonnyal kegyeibe fogadja majd, mert nála ez nem nagy dolog, szereti a fiúkat. Jenő lemondta a megbeszélt találkát, a közvetítő erre felháborodottan lehülyézte, hiszen még arról is biztosította barátját, hogy megbeszélt látogatásakor a Babuci szülei nem lesznek otthon. Jenő maga sem értette, mi az oka furcsa viselkedésének. Nem kért, nem várt semmit Babuciból. Nem akart lenge ruhája alá nyúlni, nem kívánta lefektetni. Úgy érezte, őt inkább csak Babuci kábító erejű zongoratudása érdekli, áttetsző bőrét, combjának domborulatait, mellének ringását a zene részeként érzékelte, a szerelmet zenei futamokként nem altestében, hanem a szívében és ismeretlenségbe röppenő gondolataiban, szárnyaló szépségek sejtéseként tapasztalta.
Elkerülte osztálytársa házát, elkerülte Babucit is. Hónapokkal később, a tánciskola bálján újra látta Babucit, de már nem emlékezett azokra a nosztalgikus melódiákra, amelyeket a zongorán játszott, s amelyeket a lányról képzelt látomásaihoz társított.

Sára edényekkel zörgött a konyhában. Jenő elhessegette magától a szerelmes gondolatokat, a szükségtelennek tartott érzéseket. Végigheveredett a díványon, olvasott még néhány oldalt a dráma avítt fordításából, aztán

elaludt.
Elnyomott az álom, szabadkozott, amikor felébredt.
Sára a lábánál ült, és kitartóan nézte. Közben arra gondolt, hogy Jenő műveltebb, okosabb nála, hiszen tanult, gimnáziumba járt, technikumot is végzett és már katonasága előtt almérnöknek nevezik ismerősei. A faluról jött lányok józanságával gondolt a családalapításra.
Jenő szótlanul magához vonta és megcsókolta a lányt.
Sára engedelmeskedett. Jenő, szép lassan kifejtette ruhájából, némán és nagyon lassan lesimogatta róla a melltartót és a bugyit. A díványon ülve átfogta a meztelen lány derekát. Fejét Sára gránátalma-mellei közé fúrta, két keze, mint a lassúra állított gépkocsi ablaktörlői, a lány derekáról indulva, feszes hátsó domborulatain kóválygotak. Valami ösztönös érzés arra késztette, hogy felemelkedve a lány melleit cirógassa, és becsukott szemmel, szájával a Sára száját keresve gyönyörűséges bódulatba zuhanjon. A zuhanás egyben emelkedés is volt, élvezetes lebegés. Amikor tetőfokára hágott benne a vágy, együttérzésre számítva, Sára arcára pillantott. Ijedt, szomorú szemeket látott. Könny patakzott a lány sápadt arcán. A könnyek sós ízét ajkán érezte. Megfagyott benne az igyekezet. Karja ernyedten lefolyt az izgalmát tápláló lánytestről.
Te sírsz?, kérdezte ijedten.
Sára hallgatott. Tudott titkot tartani. Jenő mozdulatlanul állt. Minden erőfeszítéssel kereste a választ a miértre. Nem értette Sára viselkedését.
Mi lehet vele? Szüzességét siratja? Valami más gátolhatja abban, hogy nekem adja magát? Tartozom neki valamiféle szerelmi vallomással? Az ilyenkor szokásos fogadkozásokat hiányolja? Régi szerelmét siratja? Szülei felelősségre vonásától fél? Vagy attól, hogy küszöbön álló hosszú katonáskodásommal felmentem magam a következmények felelőssége alól?

Magára maradottságától irtózik? Azt sem tudom, szeret-e engem?
Öltözz fel, szólt ridegen Jenő. Sára tétován engedelmeskedett.
Csak nem képzeled, hogy megerőszakollak?!
Összeszedték maguk, és, mert eljött az ideje, szótlanul sétáltak a Sára munkahelyéig.
Jenő a berukkolása előtti napon maga vitte s csúsztatta búcsúlevelét Sáráék postaszekrényébe.

Kedves Sára!
Sajnos évekre el kell válnunk. Nem vagyok annyira önhitt, hogy arra kérjelek, hogy három esztendeig várj reám. Hiszen még alig ismerjük egymást. Nem tudom, mit gondolsz rólam. Nem tudom, mit gondolok rólad. Együttlétünk éppen csak elkezdődött. Igyekszem komolyan, úgy irányítani magam, hogy megnyugtató legyen önbecsülésem szempontjából is. Ezért nem ígérhetek semmit. Nem vagyok a fogadkozások embere. Jó volt veled lenni. Talán majd írok még neked. Akárhogyan is lesz, mire visszatérek, akkor te már választott utadon jóval előttem haladsz, s ha találkozunk, nem valószínű, hogy kedvedre volna velem újrakezdeni.
Kívánom, hogy légy boldog és mindig vidám!
Barátsággal: Jenő.

Újabb búcsú volt ez a szerelemtől.
A szerelem a nőktől való. Ők gerjesztik. És mert úgy akarják, jövőjüket szolgálja.
A szerelem kiszámíthatatlan. Fuvallat és orkán. Várva várt. És elhessegethető.
Lehetne jó mulatság, férfimunka?

*

...És ha valamelyik pali katonatörténetet dobott fel, hagytuk, hogy beszéljen, mert időnk volt, és vérünkben volt az udvariasság, de amikor befejezte, egy kicsit rámásztunk, és mennie kellett annak, mert ha mi valakire rátettük a szót, és volt egy kis esze az illetőnek, akkor lelépett. Ha pedig nem értette vagy nem akarta érteni a dolgot, sorban elhúztuk a csíkot; a muki pedig ott maradt az asztalnál és fizette a csekket, Az ilyen aztán messze elkerült minket, de mi éppen ezt akartuk, mert nem szerettük a katonatörténeteket.

Jánost kigolyóztuk, pedig János egy belevaló gyerek; egyszer az igazgató bejött a műhelybe, valamin nagyon el volt gondolkozva, nyitva hagyta az ajtót, és nem köszönt; János átkiáltott hozzám. Éppen éket passzítottam egy hornyos tengelybe, le kellett tennem a reszelőt, mert a röhögéstől úgy kocogott az éken, mint az ember fogai a hidegben. De még láthattam a diri ijedt arcát, s hallottam, hogy elremegte a jó napot-ot, mert János azt kérdezte tőle, bejött-e valaki, És akkor mindenki megjátszotta a jókedvűt, a mosolygós úriembert, hogy kisegítse a dirit pillanatnyi zavarából, de János angyali nyugalommal fogadta a köszönést: – Jó napot kívánok, igazgató elvtárs. Lesz szíves becsukni a budiajtót, mert egy icipicit cúg van. – Mondom, hogy belevaló gyerek volt, de amikor arról beszélt nekünk az Ursusban fenntartott törzsasztalunknál, hogy az őrségben állás alkalmával érezte a legnagyobb hideget életében, meg hogy neki nem jutott nemezcsizma, és a raktár sarkánál felbukkanó szamárra az egész tölténytárat kilőtte, mert jobban félt egy esetleges támadástól, mint a tíznapi szigorított zárkától, hát akkor mi egymásra néztünk. Én mondom, hogy sajnáltam ezt a Jánost, mert volt néhány izgalmas meséje a feketézés idejéből, amelyek tetszettek nekem és a fiúknak is. És kicsit fájt, hogy el kell tőle válnunk, mert még emlékeztünk a Lónikáról szóló történeteire, amelyekkel apró sóhajokat csalogatott elő

belőlünk. És arra, hogy megfogadtuk neki, amint egy kicsi időnk lesz elérzékenyülni, megtesszük, mert olyan szépen elénk varázsolta Lónikát.
Az igazság az, hogy többnyire húszévesekből állt akkor a gárda, és megkívántuk Lónikát, mert János mondta; bomba egy nő volt, Tizenhét éves volt, és nem fogadta pongyolában a vendégeket, mert nem volt neki pongyolája, hanem fehér kötött blúzban és fekete szoknyában, János azt mondta, hogy szerelmes volt belé; nagyon tudott vetkőzni, És egy kicsit elmerengtünk azon, hogy János minden pénzét a kupiba vitte, és inkább nem nyúlt a lányhoz, de megkérte, hogy meséljen magáról, és már a második látogatáskor bevallotta, hogy nagyon szerelmes belé. A lány valószínűleg átejtette Jánost, mert érzelgős történeteket akasztott le; eltűnt szüleiről beszélt, és arról, ahogyan abbahagyta az iskolát. És hogy azt, amit csinál, tulajdonképpen utálja, de meg kell élnie valamiből. Lónika története egy jó tízéves történet volt, kár, hogy János bő szirupban tálalta, A lényeg azonban az volt, és ezzel mindannyiunkat paffá tett, hogy részletes leírást kaptunk Lónikáról, akinek natúr szőke haja volt, gyöngyház szeme, olyan kék villanásokkal, mint a hegesztő lángja, a bőre bársonyos; feszes melle két forró zsemle; a feneke kicsi, de gömbölyű, nem kellett alá párnát tenni; combja hosszú és erős, szorítása vad, simogatása anyás. Azt mondta János, hogy a hajával takarózott; ha remegett alatta a lány, ő is remegett, és egyszer, amikor már jó ideje benn volt nála, az öreglány rájuk törte az ajtót, mert Lónikának nem volt szabad lazsálnia.
Húszévesek voltunk és tetszett nekünk, amit János mondott Lónikáról, de nem tudtuk megbocsátani a katonatörténeteit, mert fogadalmunk volt rá, hogy senkit sem kímélünk, aki azon a nyáron eszünkbe juttatja, hogy novemberben be kell vonulnunk.
De Jánossal finoman bántunk el. Azt mondtam; nem ízlik

a sör. „Langyos, mint a pisi, menjünk ki a tó mellé a teraszra.”
Kimentünk. Persze asztal nuku; a pincérek vadidegennek néztek, pedig én ismertem közülük egyet, aki egy alkalommal kihozta nekünk a konyhaasztalt, és hófehér abroszt is szerzett rá, mert tudta, hogy a húszasért, amit feldobunk neki, finnyáskodhatnánk is. Pedig mi nem vagyunk murisok; nem várjuk el, hogy töltsön nekünk az ipse. Mi felváltva vagyunk sorosak, amikor a veder mellé ülünk, tudjuk, kinek tetszik a habos, kinek a sima lé.
Ezen az estén azonban nem lobogtattunk a pincérek felé semmiféle bankót, mert az az igazság, hogy le akartuk építeni Jánost.
Végigsétáltunk a parkban a fák alatt, és szépen hazamentünk. Másnap és harmadnap pedig hiába keresett János minket az Ursusban, a törzsasztalnál. Szünetet rendeltünk el, és János, akinek családja van, hamar lemorzsolódott, pedig mondom, hogy belevaló gyerek volt...
És utána megint együtt voltunk, és összetrécseltünk egy csomó dolgot a világról meg az emberekről, de valójában melankolikusak voltunk, nem döngettük az asztalt vita közben, és aztán már nem kellett odajöjjön az asztalunkhoz Borbás bácsi, a főúr, hogy csitítgasson.
Éreztem, hogy baj van, későn érkezett abban az évben a nyár, hosszúra nyúlt a tavasz; a város fölötti szmogot áttörve illatsávokat aggatott elénk a legapróbb légvonulat. Bizsergett bennünk a vágy; Lónika dolgozott bennünk. Valamelyikünk megpróbálta elmesélni a lány vetkőzőszámát; sikertelenül; mert mi durvák voltunk és mocskos fantáziájúak. Mi sohasem szerettük Lónikát, csak megkívántuk. Ültünk a korsó sör mellett, és hallgattunk, mint a nyugdíjasok, akik emlékeiket láthatatlan képernyőre vetítik; kibámultunk a korzóra.
Kezdtem érteni, hogy miért vihognak a lányok. Nekünk vihognak. És amikor az ember azon kapja magát, hogy

vihogásukat hívogató csilingelésként hallja, és örül neki, mint gyerek a csillagszórónak, akkor menni kell és keresni egy lányt, aki tágra nyílt pupillákkal magába fogad, és apró trillákká erősíti édes mosolyát.

Bözsit, a pincérlányt kísérgettem. Nem volt nehéz dolgom, a délutánokat úgyis a strandon töltöttem. Az edzési napokon kivártam, míg sorjában lecsobogta az adagját, fülön fogtuk a fürdőtáskát, és megindultunk hazafelé. Ezeken a napokon nem kellett bemennie, mert cserélt, volt időnk csókolózni. Nem tudom, mások hogy csinálják, de mi ahelyett, hogy kerestünk volna magunknak egy jó kis zugot, végigcsókolóztuk a várost; sétálva szerettük egymást. Bözsi ruganyos volt, kemény, mint egy jól felfújt napozóágy, de formás, alakjára imádott sportja rakott néhány kilót. Nem volt szőke, én nem tudom, milyen színű rövid haja volt, a combja sem volt hosszú, mégis néha úgy éreztem, Lónikával sétálok, ő az enyém. De akkor túl kíváncsi voltam, a mellét szerettem volna látni. És amikor a szülei nyaralni utaztak, felmentünk hozzájuk; reggelig gyötörtük egymást, mert ahelyett, hogy egyszerűen az enyém lett volna, sírni kezdett. És ha sírt, hiába várta, hogy erőszakoskodjam, de lehet, hogy az zavart, hogy a haja fiúsan rövid volt; semmi a Lónika hajzuhatagához képest. Nem tudtam megnézni magamnak azt a lányt, mert állandóan birkóznunk kellett.

Aztán néhány nap alatt sokat komolyodtunk, Shakespeare-drámákat olvastunk együtt, a díványon.

És a nyárral együtt lassan elvonult belőlünk a vágy, nem féltünk egymástól. Egyetlenegyszer említette, hogy a feleségem lenne, pedig biztos vagyok, hogy még most is emlékszik, már az első találkán kikötöttem, hogy legalább még tíz évig nem nősülök. A medence partján üldögéltünk, lábunkkal habosra vertük a klóros vizet; egyikünk sem tulajdonított jelentőséget a kimondott szónak:

– Nem kell, hogy elvegyél – mondta, de csak később jöttem rá, hogy nem mondott igazat. Maga sem hitte, amit akkor mondott. S ha többet erről nem is beszéltünk, napról napra egyre inkább éreztem, hogy közibünk tolakodik, lefogja érzéseinket a félelem; mi lesz, ha mégis összegabalyodunk. Éreztem, hogy ő nem bánta volna, de ahogy múlt a nyár, úgy tűnt el belőlem a zsibongó érzés. A szerelem nem lehet ilyen.

Ritkábban találkoztunk, többet voltam a fiúkkal, mert újra jó volt összeverődni; eljött a búcsú ideje.

Csak Bözsitől nem tudtam becsületesen elbúcsúzni.

Az utolsó napon megittunk egy csomó sört a fiúkkal. Viszlát, mondtuk, és elmentünk, három évig nem is láttuk egymást.

Bözsivel más volt, Mondani kellett volna neki valamit, ígérni, fogadkozni, vagy legalább hosszan a szemébe nézni. Akartam valamit ettől a lánytól, és ő is akarhatta, de tilalomfák között sétáltunk, a fák pedig azt suttogták, hogy mindent meg fogunk bánni. És az emberek, akikkel találkoztunk, tisztelték gyávaságunkat, mert reánk volt írva, hogy ártatlanok vagyunk. Az öregek a parkban negédesen mosolyogtak, amikor végigvonultunk a fák alatt.

Utáltam őket, mert úgy éreztem, miattuk nem lehetünk őszinték egymással; nem vallhattuk meg, hogy nem értjük, mi a szerelem és sok más ilyen dolog, amiről szónokoltak nekünk, csak azt tudtuk, hogy rettenetesen kívánjuk egymást. És hogy ők rontották el a dolgot, mert belénk oltották a „mit mondanak majd?" mindent megkeserítő kérdését.

Bözsinek nem szóltam, hogy másnap be kell vonulnom.

Később rájöttem, hogy ez nem volt szép tőlem. És az sem, hogy nem írtam meg a címemet abban a levélben, amelyben szándékom szerint tisztázni akartam ügyünket.

*

Besorozáskor eszembe se jutott elmenni a vérnyomásommal bajlódó orvoshoz. A katonai orvosi vizsgálatkor nem mérték a vérnyomásunkat. Pőrére vetkeztetve hosszú sorban álltunk a sorozóbizottság előtt. A Balassa utcában, két-három szobán át kígyózva jutottunk az alacsony hosszú asztal egyik felén ülő fehérköpenyeges bizottság tagjai elé, akik között egy nő is volt, a szemérmesebbek kezükkel takarták félteni valójukat, mások oldalukat mutatták, ezeket maguk felé fordították az orvosok, az előttem araszoló cigánygyerek, a bizottság kegyét keresve, kaján vigyorral, bátran szembefordult az asztalnál ülőkkel, kirívóan termetes dákója éppen a doktornő orra előtt himbálózott, rászóltak, hogy forduljon oldalt és a sor végén a fenékvizsgálatot is megspórolta a bizottság tőle; megtudtam, hogy nincs lúdtalpam, kézlegyintéssel alkalmasnak nyilvánítottak; ráérős meztelenkedésem ideje alatt nyugtáztam, hogy végre tudom, miféle munkát végzett apám katonai komisszár korában; kétszer jártam nála Szamosújváron, az egyik alkalommal egy özvegyasszony vasút közeli házának külön bejáratú szobáiban ténferegtem, amíg hazatért, hogy mostohaanyám kosztját átadjam neki; a másik alkalommal bevitt a város főterének déli oldalán álló katonaság számára lefoglalt patinás házba, amelynek hangulata a régi erdélyi városok céhes korát idézte, az épület alatti bejáróját masszív tölgyfakapu védte, az oszlopos belső udvaron néhány katona sürgött a kétlovas fogat körül, amelyen később Dés felé trappoltunk, ahol a Nagy-Szamoson kerestünk és találtunk halászatra alkalmas partrészt, nekem kín volt az utazás, a bakon ülve a kavicsos utak ráztak, azt hittem, vesém kiugrik a helyéből; a háború után években, estébe nyúló téli szórakozásként, fűzfabotokból faragott ütőkkel fáradhatatlanul hokiztunk a Nádas-patak jegén, ahogy bebőrödzött a patak vize, rámerészkedve táncoltunk rajta,

hangoskodva élveztük a talpunk alatti puha jeget, Gumijég! Gumijég!, ordibáltuk a világba örömünk, persze, hogy alattam is beszakadt a jég, történetesen mélyebb gödör fölött történt, mellig merültem a jeges vízbe, mire hazaértem, rám fagyott a víz, napokig fájt mindenem, lélegeznem is nehéz volt, akkor tudtam meg, hogy van vesém; a katonai lovas fogaton robogva újra fájdalmasan lötyögött bennem, hogy ki ne ugorjon, magam ugrottam le a kocsiról, s szaladtam mellette kilométereket; a halászhelyre érkezve apám elbocsátotta a katonát kocsistól, furcsának találtam, hogy rövid Igenis! Igenis, megértettem!-mel válaszoltak, és vigyázzba vágták magukat előtte a katonák; a focipályán, mert apám nagy kedvvel rúgta a labdát negyvenöt éves korában pocakosan is, a katonacsapatban ő volt a gólkirály; apám katonáskodásának emlékei felől akár meg is békélhettem volna a hadsereggel, hiszen a magyar időkben őrvezetőségig vitte és a katonai hadtest-parancsnokságon végzett irathordozó beosztásához testre szabott mundérjában olyan mutatós volt, hogy még mostohaanyám is cirkuszolt, amikor főhadnagyával, persze annak parancsára, csinos dámákkal éjszakába nyúlóan szánkózott a Hója erdő melletti, erre különösképpen alkalmatos dombok lejtőin; csakhogy ismertem én másféle katonákat is, a főtéri kardlapozó lovas rendőröktől, akik nekem, mint minden durva egyenruhás, katonák voltak; nevelőapám sógoráig, aki zászlós egyenruhájában feszítő pökhendiségével az anyaországi tisztekkel vetélkedett, a kolozsborsai szabadságos főhadnagy italos akarnokságáig, amikor éjszaka idején, a jegyzőné ablaka alatt mámorosan forgolódva és minket is fellármázva, kitaposta a ház legszebb virágait, el egészen az Örkény Őrnagy urának rangjával megegyező, általam ismert tiszt úrig, aki dobozolás helyett a Kolozsvár–Borsa között ingázó busz sofőrjével való erőltetetten nyilvános birkózásaival vált

röhögtetően bámulatossá a községben, amelynek egyik közeli falujában, nem sokkal azelőtt, a levetett csuhájú molnár ember, Isten igájában címmel szült tanulságos regényt a küzdelemről; a dolgok egymásra hatásából kialakult ellenszenvemre az tette a nagyobb rakást, hogy apámat, miután pártparancsra katonaságot vállalt, a megyei választásokon is indították, és tévedésből nem civilnek, még csak nem is katonának, hanem milicistának, tehát rendőrnek tüntették fel a falragaszokon; ezért vágtam a sorozáson savanyú képet, s meg sem fordult a fejemben, hogy annak a kis törpe orvosnak a jóindulatával elhalaszthatom a katonáskodást, másrészt működött még tudatomban gyermekkorom felnőttektől kapott intése, miszerint apró bajaimra késedelem nélkül jött a vigasz: Katonadolog! Elmúlik, amíg katona leszel!, az ilyen biztatásokat úgy értelmeztem, a katonáskodás gyógyít valahogyan, másrészt az öregektől tudtam, hogy a nélkül nem lesz ember a fiúkból, onnan kilépve bábból kikecmergő, majd magasra szálló pillangók lehetünk, feledjük majd báb előtti hernyótermészetünk, mindenki lehet valaki; besoroztak, munka után a színesedő őszben céltalanul jártam a várost, búcsúztam ösztönösen kicsiny múltamtól, szülőhelyem múlttól terhes falaitól, amelyekben lerakódott történelméről akkor nem sokat tudtam, csak sejtettem, mert mágneses erejüket éreztem; még divatban volt akkor a korzózás, és akaratlanul találkoztam ismerősökkel, osztálytársakkal, egykori sporttársakkal, akik arról meséltek, hogy megjárták már a közeli, a helyben lakóknak pedig mindig is távoli vidékeket, láttak, tapasztaltak, meggyőződtek: az élet képzeletünknél egyszerre jobb és rosszabb, kinek-kinek szerencséje szerint; és egy alkalommal teljesen véletlenül belebotlottam Hermann Bandiba is.

*

Megyek az aszfalton. Színes hólyagokat szór elém az elkésett nyári eső. Szivárvány íveli át a várost. Lányok sietnek valahova; a fal mellett próbálkoznak, nagy adag vizet zuhint rájuk az eresz, kartonruhájuk megfeszül és átlátszik; nem mind hordanak alsó fehérneműt.

– Süket vagy, Béla – nevelem magam –, egy kislányt kellene szerezned. Akkor nem járnál egyedül a színes esőben, és nem feküdnél le keményfedelű, vaskos könyvekkel, álmaid is szebbek lennének.

– Ritkán szoktam álmodni – vitatkozom a hanggal –, nem is tudom, miket...

– Beteg az ipse – röhög belőlem a kaján –, nem érdeklik a nők. – Fél. Minek komplikálja az életét? A nő felelősséggel jár...

– Csend ott bent! Más témátok nincs? Majd ha eljön az a lány...

Az egyik kapu alól törpe ember ugrik elém. Megfogja a karom, és húz, tol befelé a védett helyre.

– Édesapám, mióta nem találkoztunk?! – Furcsán szipog, az orkánkabáttal együtt rángatózik. Magas kalapot visel. Nézem az arcát; egy kb. négyikszes pasas. Erősen szorítja a kezem, tenyere érdes.

– Gyorsan vedd le a kalapod, Sanyi, különben meg sem ismerlek – mondom, és rázogatjuk egymás kezét. Leveszi egy pillanatra a tökfedőt, látom, félig kopasz. Tartózkodóan kérdezgetjük egymást. Mondom neki, hol dolgozom, s hogy nagyjából elégedett vagyok az élettel.

– Szivarkám, te elégedett? Hova írjam fel? Különben tudd meg, én is sokat lesrófoltam az ellenzéki oldalamból. Hogy mennyit hánykódtam az utóbbi tíz évben, az nem igaz...

És beszélt, mondta szüntelen. Rámászott a mellemre, mindenáron a számba akart beszélni.

– Ide figyelj – mondtam neki –, itt van a közelben egy falatozó, ha gondolod, folytasd ott tovább.

Ránézett az arany Doxájára, és intett, hogy rendben van.
– Vendégem vagy – tette hozzá, és felemelte a mutatóujját, hogy tudjam, nem tréfál.
Konyakot rendelt magának, én sört ittam. Egy hajtásra megitta a fél konyakot, leöblítette néhány korty szódavízzel, kért egy másikat és elkezdte:
– Fiú, amikor otthagytunk téged abban a sárfészekben, nem gondoltam, hogy marhaságot csinálok. Feladtam a biztos dohányt a bizonytalanért. Megérkeztünk arra a telepre, engem felvettek volna, Dajcsot nem. Azt mondták, nem neki való, ott mindkét lábára szüksége van az embernek. Igazuk volt. Láttam már olyan firkást, felvétette magát, s aztán beteget jelentett, nyomták bele a betegpénzt hónapszámra. Mentünk hát tovább. Lehet, hogy dörzsölt fickó vagyok, de aljas nem. Belementem a zsugába, folytatom. Hát találtunk egy neki való helyet a bányánál, mert meló az van mindenfelé dögivel. Le is pakoltuk szépen a fehérneműs ládáját, s már másnap nekiugrottunk a munkának. Ő fönn a kocsikkal, én lenn a javítóknál. Nem volt rossz dolgunk, gyűlt a lové. Ő nem ivott, én később rászoktam. Pénzt küldtem haza jócskán. Kapok magamnak egy lánykát. Dajcs piszkál, dumál, vörösödött bele az a fehér képe. Hogy minek nekem, ilyen fiatalon; tönkreteszem az életem stb. Jól van, mondom, te vagy az idősebb, felszedtél egy kis tapasztalatot ebben a szakmában. Abbamaradt a dolog azzal a spinével. Egy év múlva bűzlött valami, azt mondja, menjünk tovább. Mutatom neki a központomat, tapogasd csak meg: lágy vagy kemény? Kemény, ugye, na, akkor minek nézel te engem?! Csúnyán összevesztünk, mégsem mentem vele. Hogyisne. Amikor kezdett egy kis tekintélyem lenni, nyomták a prémiumot, a bányászok erőszakkal cipeltek a kocsmába, azt mondták, jó fiú vagyok. Tudod, visszautasítás nincs, vagy velük iszol, vagy fejbe vernek. Megittunk haton két láda sört, s ezzel el volt intézve; befogadtak maguk közé. Mikor a legjobban megy, jön a

sürgöny, szegény anyám meghalt. Hamar otthagyom a bulit, megyek haza, a két fiú bőg, a temetést elintézte a gyár. Jönnek a rokonok, adjam oda az öcsit, a nagyobbiknak akkor már technikus diplomája volt. A kicsi tizenkét éves, nézem a bizonyítványát, nem arany; számtanból gyenge, irodalomból, természetrajzból jó. Mondom neki, válassz gyorsan szakmát és rokont, a többi majd elintézem. Azt mondja, rajzolni akar, festeni. Vált az agyam, számolok: érettségiig még hat év, utána öt, mondom, ez magas. Akkor legyen rajztanár... Három év a pedagógián. – Mondom a fiúnak, te be vagy gerjedve, ki akarsz menni falura?! Kiegyeztünk a természetrajzban, nemsokára végez, csakhogy már a nagyobbik öcsém tartja. Abból mérnököt csináltam, családja van, lakást kapott a gyártól. Hogy én mérnök lettem-e? Nem, minek? Ha megnyomom a gombot, többet keresek, mint akármelyik mérnök.

Akkor is sokat kerestem, amikor jött Dajcs és felpiszkált, csináljunk maszek alapon gyöngyház gombot. Belementem. Akkor nősültem. Elvettem egy kicsi bérelszámolót a gyárból. Stafírung semmi, csak a szoba-konyha a mutter után. A fiúknak nyomás a pénzt, rendesen minden hónapban, ott nem volt mese. Azt mondom Dajcsnak, rendben van, munka után tiéd vagyok. Szerszámot szerzett: szabtuk. Mikor kész volt egy adag, vittem, cipeltem, ő rossz lábakkal nem jöhetett. Szombaton mentem, vasárnap vagy hétfő reggel jöttem meg, nem volt könnyű elkapni a zugárusokat. Egyszer mi történt? Az állomásban találom a pasast, akinek a szajrét vittem, éppen indult volna hozzám, kellett neki az áru. – Marha nagy szerencsém van, tata, végre lesz egy csodaszép vasárnapom – mondtam a pofának, és meghívtam egy pohár italra. Egészen jó kedvem lett. Úgy éjfél felé hazamegyek. Nyár vége volt, mint most. Eső előtti fülledt meleg. Nyitom az ajtót. Hát ezek ketten marják egymást az ágyon... Mondom, Dajcs úr, nagyon

örülök, hogy le tudta győzni az ellenszenvét a gyöngéd nem irányában. Legyetek boldogok! Tátogtak egy kicsit, de intettem nekik, hogy nyugalom, lelépek. El is mentem. Gyorsan, ahogyan csak tudtam; féltem, hogy kinyírom mind a kettőt. Visszamentem az állomásra. Ami pénz volt nálam, azt mind letöltöttem. Itt, né! Igaz, reggel felé már nagyon sok jó pajtás volt körülöttem, de akkor felejteni akartam és én mondom, nagyon megy ez olyan állapotban... Reggel felléptem a trolira. Arra ébredtem, hogy a nap kissé a szemembe süt. Kinézek az ablakon, látom, hogy ki van írva: Kocsárd. Troli helyett a vonatra ültem.
Megfizettem visszafelé a vonatjegyet, a büntetést, és új életet kezdtem.
Mire hazaértem, mindketten eltűntek.
Öt hónap múlva a falujából írt az asszony, hogy jól van és gyereket vár.
Meg is szülte rendes időre a kislányt, Akkor még nem mondták ki a válást, a kislány a nevemet viseli. Tulajdonképpen nem is tudom, kié a gyerek.
Dajcs vitte haza a nőt, de nem maradt vele. Azt mondta: fél lábbal nem tud neki egzisztenciát biztosítani, Te mit csinálnál a helyemben?! Minden hónapban küldöm az ötszázast, sóher sose voltam. A gyárban rám bízták a festőgépek beszerelését. Sokat utazom, ez való nekem...
– Főúr kedves! Repetír...

*

Első regényemben hasznosítottam a Bandi történetét, akár nagyobb munkáikban a képzőművészek a sietve felvázolt krokit; a valóság sokkal összetettebb és drámaiabb, ha ezt akkor beleláthattam volna, bizonyára mélyebben ábrázoltan kerül könyvembe, de akkor úgy gondoltam, nem másolom az életet, éppen elegendő belőle holmi felületes, egysíkú kép, amit róla felvázoltam

a társadalmi változásokkal kibékíthetetlen és örökösen lázadó főhős mellékfigurájának ábrázolására, s amely aztán maga alakította magát a regényben szükséges módon, a főszereplő helykereső vándorlásához tercelve; amíg én a tengerparti városban próbáltam az önálló életet, az örökösen nyughatatlan Hermann Bandi igyekezett függetleníteni magát a fennálló rendtől, amely a proletárdiktatúra sebtében kialakított szabályai szerint fűnyíró elvet alkalmazott az osztálykülönbségek kiegyenlítésére, földosztáson és államosításon túl, szigorú káderezéssel könnyítette a szegények iskoláztatását, kizárta a régi értelmiségieket a közéletből, a párthűségre neveltekből vagy intettekből alakított új vezető réteget, megszüntette a kisipart, felszámolta a kulákságot, eltüntette a középosztályt, a „mindenkinek munkája szerint" jelszót hangoztatva hirdette és építette a minden addigi társadalmi berendezkedésnél kiválóbbnak akart szocializmust; lelkesítő elképzelések lobogtak az egyszerű emberek fejében, új értelmet kapott az egyenlőség, a testvériség, a nemzetköziség, a szabadság is fényesebbnek mondott volt, mint a háború előtti időkben, de ahogy erősödött a pártfegyelemben edzett, a gondolkodás nélkül munkálkodók élcsapata, úgy alakultak a sokféle rossz emberi tulajdonságokat tűrő, elnéző, a saját érdek előtérbe kerülését elfogadó és támogató klikkek, az önzés, a törtetés, az irigység, a másfélék kéjes üldözésének vágya, az ember embernek farkasa szindróma; ez már benne volt az indulásban, amikor az osztályharc szellemében különféle címkékkel jelölt egyéneket az osztályellenség tetszőlegesen tágítható kategóriájába osztottak, mert az emberiségnek minden időkben szüksége van olyanokra, akiket ütni, sanyargatni, megsemmisítni kell, s így tobzódhat bennünk az ellenség megsemmisítésének vágya, az őrjítő féltés, hogy már így többen vagyunk a Nap alatt, mint kellene, ölheti, kínozhatja, kisemmizheti mondvacsinált

ellenségét az ember, hogy örökölt dühét, állatiságát kitombolja, jól tudták ezt az osztályharcra buzdító teoretikusok és a botcsinálta vezetők, a harcban, az elvakítottak vad küzdelmében könnyebben szerezhettek hatalmat, az okosabbak vagyont, mindenféle előnyöket saját maguknak; a nagy és közös bográcsból azok merítettek többet, akik a bográcshoz közelebb állottak, az elengedhetetlenül szükségesnek mondott proletárdiktatúra mutatós elméletének gyakorlatát a párttitkárok és az aktivisták személyre szabott diktatúrájává változtatták, a szocialista demokrácia szemfényvesztő színpadi díszlete előtt a gyorsan elhatalmasodó hierarchikus személyi kultusz színészei játszották a minden időbeli királyoknál, hadvezéreknél, felkent papoknál kíméletlenebbül, a mindentudással felkentek szerepét; Mit vártunk?, a történelemből tudnunk kellett volna, hogy így ment ez minden időkben, a hatalomvágy válogatás nélkül dolgozik az emberekben, az egyéni célok mindig fontosabbá váltak a közösségieknél, a vezetők minden időkben elhatalmasodtak és a szörnyszülötteket utánozták, a ragaszkodás az uralkodáshoz, a kivételezett osztályokhoz, csoportosulásokhoz és az anyagiakhoz, elnyomókra és elnyomottakra osztotta a világot, irigység, uralkodási vágy és egyéb emberi szörnyűségek mértéktelensége erjesztette a társadalmat, véres küzdelem indult még az egyházakban is, amelyek leképezték a társadalom visszá- ságait, az erkölcsi tanítások hirdetése mögött elképesztő erkölcstelenség tombolt és tombol mindenkor, mindaddig, amíg a forradalmak időleges változást hoznak, a reneszánsz visszatérést szorgalmazott a görögök bölcsességéhez, a reformáció a Bibliához, a szocialista gondolkodás az őskommunizmusban keresett követendő példát; ilyenformán rendre minden elfajul, aztán minden kezdődik elölről, új remények, új rügyek, új arcok, új ígéretek, akár a gonosz gyermek

fogadkozása, miután felfordította otthonát, felégette a környéket, összetörte kezét, lábát, és egyéb más elképzelhetetlen bajokat okozott: Jó leszek! Most már igazán jó leszek! fogadkozással; néhány emberöltőn át tűri a szenvedést, a gyötrődést az emberiség, aztán újra felforgatja a világot, háborút vív kikiáltott ellenségei ellen, egyre többet pusztít maga körül és magában, hogy serényebben építkezhessen az újabb, és egyre inkább az egész világot átfogó rombolásra készülve, mint a megveszekedett balta, csörömpöl, vérben, szitokban halált osztogatva élőknek, környezetnek, a felhalmozott tudásnak, megfogadni érdemes tapasztalatnak; azt hiszem, ez ellen lázadozott Hermann Bandi; megfogadta, hogy az államnak nem dolgozik, a kisipar felszámolása és az egész országra kiterjesztett ipari szövetkezesítés ellenében ő lesz a „kis maszek", vállalkozásaival a piac igényeit követte; néhány héttel katonáskodásom előtt találkoztam vele, éppen inggombokat gyártott a tengerparton összeszedett kagylók héjából, akkor még sehol sem volt nálunk a műanyagipar, az ingekre és blúzokra hagyományosan gyöngyház gombokat varrtak; a Duna–Fekete-tengeri csatorna igazgatóságán dolgozva egy egész nyáron át, naponta fürödtünk a tengerben, Bandi látta, hogy a homokos part tele van tengeri kagylóházakkal, gombgyárosként időnként több zsákkal gyűjtött belőlük, aztán megbízott egy napozót takarító embert, aki bagóért válogatottan ép kagylóhéjakkal látta el, s így már érkezésének napján visszafordulhatott zsákmányával a Kolozsvárra tartó első vonattal; Pálfi Mircea vitt el Bandihoz, az Attila negyed egyik nem különösebben mutatós villájának alagsorában bérelt lakást, kis kamarában volt a műhelye, felesége és azt hiszem, Mircea is segítette a gombgyártásban, mutatta, hogy a törékeny kagylóhéjakból vigyázva miként esztergálja ki a különféle méretű gyöngyházgombokat, vékony fúróval két lyukat fúrt bele, és már

csomagolhatták ötven- és százdarabonként; Bandi újabb utazással vitte vásárokba, ahol viszonteladókkal alkudozva értékesítette; láttam, hogy boldog: tizenéves feleségét Moldvában szedte össze, árvaházi lány volt, kicsi, ügyes, lassú beszédű, nyílt tekintetű sajátos moldvai szépség; nehezen fogtam fel, hogy az az iskolatársam, aki a negyvenes évek végéig ölnyi piros fedelű brosúrát, s ezekben válogatott Marx, Engels, Lenin és Sztálin szövegeket olvasott, miként fordított hirtelen hátat mindazoknak a tanoknak, amelyekben nálunk tanultabbak és tapasztaltabbak bíztak, és bizakodva hirdettek, nem kérdeztem, de mondta magától, sorolta kapásból ellenvetéseit, amelyek bennem nem álltak össze, nem voltak rendszerezhetőek, nem mutatták világosan a szocializmus elmélete és a gyakorlat közötti egyre mélyülő ellentétet; mi hárman, Bandi, Mircea és én triumvirátusnak tudtuk magunk, ha nem is mindig értettük egymást, egymás ellenére nem cselekedtünk, barátok voltunk, annak ellenére, hogy hárman három különböző személyiséggel rendelkeztünk: Bandi vérig menő küzdelmeket vállaló, Mircea lelkes, de körültekintően belenyugvó, én inkább szemlélődő, konokul kitartó majd mindenben; Bandi a nyüzsgő kis maszek szerepében a „Ha alma a lóvé, túró a meló!” felkiáltással bátran „pisilt a széllel szembe”; Mircea bejutott valamiképpen a Tehnofrig gépgyárba, ahol élelmiszeripari gépek és felszerelések készültek, a műszaki tisztviselőségnél többnek tartotta, hogy a megmunkáló műhely egyik korszerű fúrómaró-műve mellé állva, a napi normateljesítés gondjaival küszködjön, tehette, mert iskolánkban ő a szerszámkészítő szakon végzett, fémszerkezetesként én csak a lakatosmesterséghez konyítottam valamennyit, de szép és pontos műszaki írásom révén a műszaki alkotómunka boldogított; náluk kevesebbet kerestem, így nem tartottak sokra, nem irigykedtek, inkább szánakoztak

szerencsétlen sorsom miatt; Bandi gyakori utazásai miatt aztán Mircea közelebb került Anához, Bandi román feleségéhez, a dologból válás lett, de a lánynak nem kellett Mircea, nem kellett a felajánlott új házasság; nem tudom, de elképzelhető, hogy mi történt Bandi és Mircea között, nem lehet bocsánatos bűn az, ha az egyik barát elszereti a másik feleségét; anyagi gondok is adódtak, a gombgyártást megtiltotta a hivatal, a fiatalasszony visszatért Iaşi-ba; már nem voltam Kolozsváron, amikor ez történt, később tudtam meg, hogy a Bandi felesége kislányt szült, Bandi rendszeresen küldte neki a gyermektartásdíjat, aztán eltűnt a láthatárról; évtizeddel később még egyszer és utoljára találkoztam Bandival, ha jól emlékszem, a fémipariban végzettek harmadik találkozójáról sétáltunk Crişan utcai lakásunkba, hajnalig tartó beszélgetésre, apámat akkoriban szemelték ki „díszpinty" szerepre, és kérésére, feleségemet rábeszélve, költöztünk az egykori Vass-villa legnagyobb szobájába, a négy és fél méter magas, negyven négyzetméternél valamivel nagyobb szoba, inkább terem, az öregek lakásba vezet ajtaját Bazsó Zsiga kollégám baráti szívességből befalazta, a falfelületeket, művészien megosztva krém, zöldes és halványsárga pasztellszínre festettük, a színeket Túrós Laci keverte, szerkesztőségünk grafikusaként, sajátos, a régi Kolozsvárt megidéző olajfestményeivel kápráztatott el minket, szerkesztőségi kollégáit, nagyméretű képeiből hármat szobánk falán őrizhettem néhány évig, amíg nagy nehezen lakáscserével elköltözhettünk mostohaanyám a családi együttélést folyamatosan megtorpedózó indulataitól menekülve; ültünk Bandival hármasban egyetlen ágynak használt kanapénkon, sört ittunk, meséltünk, de nem vitatkozhattunk, éreztem, gátolta Bandit a kevés bútor ellenére is szokatlan, talán neki puccos környezet, már nem voltam osztálytársa, hanem a megyei büróban szereplő díszpinty fia, akivel nem

lehetett őszinte, nem lehetett szókimondó, enyhíteni szerettem volna fájdalmán, őszintén szóltam kételyeimről, világunk ferde alakulásáról, arról, hogy alapjában nem változtam, megváltozott körülményeim ellenére is külvárosi gyerek maradtam, az, aki akkor is megosztotta vele napi kenyéradagját, amikor képtelen volt lemondani a cigarettáról; a magas szoba miatt nálunk rágyújthatott volna, de nem tette, futólag láttam, hogy régen nikotintól sárga ujjai színtelenek voltak, talán mérsékelte a dohányzást, ideges szipogása sem volt annyira mellbevágó, mint régen, ültünk és nyomtuk a szöveget, feleségem hallgatott, később lefeküdt szobánk ablaktól távoli sarkába, másfél éves fiúnk mellé; nem győzködtük egymást, nem hiszem, hogy meggyőzhettem volna valamiről, magunkról, jövőnkről, amit együtt képzeltünk örökös ellenzékiként, mindig másként jobbnak valamikor; 1955. november elejére szólt a behívóm, akkor még nem gyötörtek ilyen gondolatok, Bandi sorsa hidegen hagyott, mert elpártolt tőlem, amikor ott, a már megkedvelt tengerparti városban, Dajcs mellé állt, követte őt, mert tetszett neki Dajcs lázadása és felnézett rá, hiszen ládájában örökké tiszta és gondosan vasalt ingek sorakoztak, az embert vonzzák az erős egyéniségek, mindaddig, amíg a felületes ismeretség szépítő sugarában bámulja társát, hogy aztán a jobb megismerés nyújtotta tapasztalatok alapján valóságos értékeit kevésnek találja, rámegy az ilyesmire valamennyi időnk, de megéri, mert a tapasztalás tesz mindnyájunkat bölcsebbé, az idő mérsékelte bennem is a keserűséget, amiért magamra hagyott, katonáskodásom előtt is éreztem ebből valamennyit magamban, amikor elszámoltam és a langyos őszre való tekintettel szürke, teveszőr utánzatú spenceremben, nagybátyáméktól kapott katonaládámmal jelentkeztem a Fellegvári út egyik, akkor a katonaság által használt villájában, hogy valamely titokzatos helyre vigyenek kiképzésre; a

Moldvába vivő vonatra várva őgyelegtünk egy teremben és a kis udvaron, amely gondozatlanságában is mutatta: valamikor ez a hely egy jómódú család válogatott díszfákkal és bokrokkal díszített oázisa volt; egyetlen ismerőst sem láttam, végül egy vörös képű, tömött, szíjas és szájas fiú mellett kötöttem ki, egymásra csodálkoztunk, mert egyforma volt a spencerünk, kissé nyers modora, nyeglesége nem zavart, mellette utaztam a Romanig tartó hosszú vasúton, azonos századba kerültünk és játszva szenvedtük végig a kiképzés hónapjait, Tosa Árpi barátjává fogadott, ő halk szavúságomat, én bátor nyíltságát, harciasságát, becsületes munkaszeretetét kedveltem, apjától tanulta a kőművességet és azt is, hogy a munkában nem ismert tréfát; a katonák fegyelmezésének tisztek által előszeretettel használt eszköze volt valamilyen munkában kifárasztani a fiúkat, farakásokat hordtunk a folyó melletti csupa barakkból álló kaszárnya egyik szegletéből a másikba, s aztán, mert úgy találták, maradt bennünk még fickándozni való erő, az összes farakást visszarendelték az eredeti helyére, Árpival ezt nevetve végeztük és nem válogattunk kisebb és nagyobb fahasábok között; egy peckes kapitány a rádiótechnikai zászlóalj összes katonáját felsorakoztatva a barakkok közötti úton, órák hosszan díszlépésben indította a századokat, de néhány méter után éles hangon visszakozást rendelt, így ment ez egy álló délután, nyilván abból a célból, hogy akaratunkat és akaratosságunkat megtörje; Árpi arcába könnyen felszökött a piros, és úgy védekezett, hogy ellenfelének gondolkodás nélkül rögtön behúzott, ezt azzal a tiszttel nem tehette, kínunkban röhögtünk, zsebemben örökké volt kenyér, amit napi cigarettaadagomért cseréltem, ezt rágtam, akkor még nem ismertük a rágógumit, és azt hiszem, egyedüli voltam, aki a katonaság embersanyargató kiképzésének időszakában nem

fogytam, hanem híztam, nyugodtan zabáltam az árpakását, úgy utánoztam Svejket, hogy nem is tudtam róla, utálattal magamra kapott katonai öltözékemmel és bamba vigyorommal sikerült kivívnom egyik-másik kiképző tiszt ellenszenvét; egyszer a Moldva partján gyakorlatoztunk és valamiért a pihenő idején kezelésbe vett a hadnagy, a folyópart buckái között gyakori Feküdj! paranccsal addig futtatott, amíg kifulladt, vigyorogva biztattam, ne hagyjuk abba, próbáljon meg kifárasztani, nem tudhatta, hogy a reggeli ébresztő előtt én már kilopózom a közös hálóból és tíz kilométernyit szaladok a kaszárnya néptelen útjain; elméleti kiképzéskor katonaládánkon vacogva ültünk a zúzmarás vaságyak mellett, a beiktatott cigarettaszünetekben ledobtam magamról vászonrubáskámat és derékig lemosakodtam a mosdó jeges vizében; amikor pedig ránk ijesztett valamelyik tiszt és támadásban használatos ugrásokkal a folyónak vezényelt, mi Árpival akkor sem kíméltünk erőnket, elöl járva csak azért is belevetettük magunk a folyó jeges vizébe, a reánk fagyott mundért látva, a tiszt kapkodva visszaparancsolt a kaszárnyába, mert megfordulhatott a fejében, hogy tüdőgyulladásunkért majd őt vonják felelősségre; edzettek voltunk, nem történt bajunk, és ilyenformán győztünk undok káplárunk felett is, aki valamelyik távoli hegyvidéki faluból kikerülve, a katonai rangjával járó parancsolgatást megszokta és túlteljesítette megbízatását beosztottjai nyomorgatásában, hiszen a rádiótechnikai alakulatnál többségükben érettségizetteket osztottak a keze alá, iskolázatlanul, dühös irigységgel tobzódott uralkodási vágya kielégítésében, de egy valóságos erőpróbán kiderült, semmiben sem különb katona nálunk; az egyik vasárnap a terepfutó verseny győztes szakasznak kimenő járt, csak úgy győzhettünk, ha parancsnokunk fegyverét magam, többi felszerelését pedig Árpi és a Toldi Miklós erejű, maga is kolozsvári önkéntes védelmezőm, a jó

Székely Sanyi, és a többiek magukra vállalták, káplárunkat pedig közrefogva cipeltük a célba, de mert ebből sem tanult, leszerelésekor megvetésünket minden lehetséges módon kimutatva, kiűztük a kaszárnyából, a saját kontingenséből való néhány káplár és őrmesteri rangig felkapaszkodott katonatársai is leköpdösték, amikor szegényes falusi ruhájában kaszárnyán kívülre került; a szemfüles Árpit követve, mi ketten nem társaink ellenében igyekeztünk előnyökhöz jutni, hanem munkával: Árpi kileste, mikor érkezik kaszárnyánkba a kenyereskocsi, úgy intéztük, hogy mindig kéznél voltunk, szorgalmaskodtunk a lerakodásnál, és néha azzal is megelégedtünk, ha a kenyér friss illatánál nem kaptunk többet; barátokra tettünk szert a konyhán, és nemcsak akkor, amikor kötelező krumplipucolásra osztottak be, hanem úgy hajnaltájban, amikor a szakácsok kiemelték az üstökből azokat a nagy marhacsontokat, amelyekről az éjszakai tartós főzés után könnyen levakarható volt a hús, de a szakács jóindulatából mindig maradt rajta elég porcogós zabálni- való, amit takarításért, cipekedésért belakmározhattunk, éppen akkor, szokássá alakítva a véletlent, mindig kéznél voltunk, hogy az egészben főzött fél marha csontjait eltakarítsuk az álomszuszék szakács konyhájából; minden alkalmat megragadtunk, hogy valamennyi időre, akár csak félórákra kilábaljunk az unalmas katonai gyakorlatok agyat tompító kötelezettségeiből, velünk is előfordult a viccből ismert eset, miszerint a felsorakozott ezred előtt a szolgálatos tiszt: Ki tud zongorázni? kérdésére többen is előugrottak, hat mutatósabb legényt választott közülük a tiszt, bajuszkája alatt mosolyát bújtatva, egy káplárra bízta őket, hogy felcipeljenek egy páncéltőkés kereszthúros zongorát egy harmadik emeleti lakásába; katonaládámban volt egy irattartóm, s benne kottapapíron néhány dalkezdemény, sebtében odavetett hangjegyekkel, naivul azt hittem, szabadidőmben majd

folytathatom a komponálást; az egyik ládavizit alkalmával egy bukaresti muzsikus cigány felkiáltott: Te ismered a hangjegyeket?!, aztán napokig győzködött, hogy egységünk zenekarában a helyem, s ott jó dolgom lesz, mert ők csak úgy hallásból zenélnek, akármennyire is csábító volt ajánlata, autodidakta zenei tudásommal nem vállalkozhattam erre a kalandra, inkább a sport területén szerzett ismereteimet próbáltam hasznosítani, a hosszútávfutásban reggeli önkéntes edzéseimmel próbáltam kitűnni, s az egyik tiszt kiemelkedően tehetségesnek mondott, tiszttársával fogadott, hogy megnyerem háztömb körüli bajnokságunk, amit, mint minden más szórakoztató tevékenységnek akart rendezvényt, vasárnap délelőttre időzítettek; mint a tavaszi legelőre hajtott csorda, egymást taszigálva indultunk ki a kaszárnyakapun, a városba vezető két kilométeres út porát taposva, a kaszárnya melletti vasútvonal mentén visszafordulva, majd a kaszárnyatér körül körözve; ötezer méternél több, tízezernél kevesebb volt a táv, nem törtem magam, visszaérve a kaszárnyába élre álltam, Na, mit mondtam!, dicsekedett velem a tiszt társainak, amikor ismételten elhaladtam a parancsnokok csoportja előtt, csizmám slattyogott, rubáskám lobogott, kissé izzadtam, úgy éreztem, kijár nekem a győzelem, hiszen régi kosárlabda edzéseim erőnléti gyakorlata és kora reggeli futásaim hozzászoktattak a trappoláshoz, vár rám a célban a délutánra érvényes kimenőcédula, majd álldogálok a kisváros központjában, a mozi előtt, ahol a csángó magyar beszéd zenéje keveredik a lassú moldvai román szavak dallamával, beülhetek a moziba napraforgómagot köpködni, ihatok egy csupor brágát, amelynek magyar nevét, miszerint kölessörnek nevezik ezt a kellemes ízű, de moslékhoz hasonló hűsítő italt, csak fél évszázad elteltével tudtam meg az Internetről; Az álmodozás az élet megrontója! bölcsesség sem jutott eszembe, így aztán a célegyenesben zajtalanul ellibegett

mellettem a kolozsvári Szabó Laci, mire észbe kapva sebességet váltottam és tátogva próbáltam utolérni, vigyorogva átszakította a célszalagot; pártoló tisztem leforrázva szobrozott, nem tudom, mennyibe fogadtak, de veszteségként nagyon csúnya képet vágott, kimenőcédulát sem kaptam, bánatomban arról is megfeledkeztem, hogy utáljam győztes katonatársam, aki viszont azzal nyújtott elégtételt, hogy többé semmilyen versenyre nem jelentkezett, nem akart semmiben sem kitűnni, észrevétlenül morzsolta katonasága szürke napjait; azon a télen sífutásban jeleskedtem, nem sok katonatársam szerelt már lábára sílécet, a csizmánkra csatolt kötéssel, akárhogyan szorítottunk rajta, táncolt talpunk alatt a síléc, kibicsaklott a lábunk, estünk nagyokat, de ez nem akadályozott abban, hogy a városi bajnokságban is jól szerepeljek; egymás után indítottak a városi park körül kijelölt, félméteres hóval borított útvonalon, hét vagy nyolc versenyzőt sikerült megelőznöm, egy sem állt félre utamból, ahogyan ezt a becsület kívánta, mindeniket szapora ugrálásokkal, szökelléssel előztem meg a szűz hóban, végül, ha nem is kaptam érmet, a katona részvevők közül a legjobb voltam, ezért a Brassó melletti Poianán rendezett Katonai Spartakiádra utazók közé soroltak Tosa Árpival és még egy kolozsvári fiúval együtt; Romanból hosszú, átszállásokkal tarkított utat tettünk meg Ploiesti érintésével át a Kárpátokon Brassóig, katonai útlevelünk harmadosztályú vasúti kocsikba szólt, ráérős, zsúfolt és fülledt levegőjű személyvonatokat váltva izzadtan, gyűrötten, mosdatlanul, fáradtan utaztunk, teljes felszerelésünk súlyától rogyadozva jutottunk a Cenk alatti gyűjtőhelyre, ahonnan késő délután indítottak fel a hegyekbe, nem tudhattam, hogy a Cenkre, a Fellegvárra vagy a Csiga-hegyre kapaszkodtunk fel és jutottunk onnan egy hósipkás csúcs alá; törpefenyők között derékig érő hóban másztunk, töltött libákat utánozva szedtük a levegőt;

Nem bírom! hörögte Árpi; fabőröndjét is magával cipelte, folyt rólunk a víz; Már nem sok lehet hátra!, sivítottam, és nekilendülve a negyvenfokos emelkedőnek, a csoportunk előtt ötvenméternyi előnnyel feljutottam a gerincre; ünnepélyesen sziporkázott a puha hó a holdfényben, ledobtam felszerelésem, hajdani földrajzi felfedezők öröme bizsergett bennem, megszusszantam és visszaereszkedtem Árpiig; hason feküdt és havat zabált szomjúságában; Nyomás!, biztattam a parancsnokot utánozva, mámoros részegeknek tűnhettünk, de nem akadt bámulónk, a többiek is magukkal voltak elfoglalva, úgy éreztem, órák, telnek el, amíg mindnyájan elfoglaltuk a hegygerincet, onnan aránylag könnyű, talán kilométernyi magunkat vonszolással jutottunk a telefonpóznáknak való szálfák, nálunk háromszor idősebb fenyőfák között lapuló katonai megfigyelő ácsolt épületébe; akkoriban országszerte ilyen megfigyelőhelyekről kémlelték az eget éjjel-nappal a rádiótechnikai alakulatok távcsővel felszerelt katonái, telefonok jelentették a központnak, ha láttak valamit, a központban pedig hatalmas üvegtáblára rajzolták a repülőgépek helyét, irányát, felbecsült sebességét; 1956 januárjában még ilyen kezdetleges módon zajlott a légitér megfigyelése, néhány hónappal később kezdődött és hároméves katonáskodásom végéig történt az átállás a radar megfigyelésre; három hónapi képzés után „plansetist” lettem magam is, megtanítottak, hogy a nagy táblán jelöljem a repülők égi pályáját és kövessem ezeket az esedékes célpontokat az országhatáron belül, jelentsem parancsnokomnak, aki az esetleges ellenséges gépek esetében nyomban kapcsolatba léphetett a légvédelemmel, hogy megsemmisítsék a fenyegető ellenséget; de ezekről akkor, ott a Brassó fölötti megfigyelő ponton, nem sokat tudtam; tágas terembe tereltek, voltunk húszvalahányan, bádogkályha ontotta a meleget, emeletes vaságyak között vetkőztünk,

szárítkoztunk, fegyvert pucoltunk és röhögtünk a szamárbőgésen, amely az épület melletti istállóból indulva vegyült a hegycsúcsot kedvelő, havat kavaró téli szél titokzatos zúgásával; egy-egy ilyen állomáson tucatnyi katona és majdnem annyi, hegyvidékhez szoktatott katonai szamár teljesített szolgálatot, időnként élelmet hordtak fel a városból és vizet a hegyalji forrásból, a rendet többstráfos öregkatona fegyelmezése révén biztosította a parancsnokság, jövetelünkkel számolva fiatal tisztet is küldtek velünk, tapasztalt lehetett, tudta a rendet, mert annak ellenére, hogy jóval elmúlt éjfél, kóválygogtunk a fáradtságtól, takarodó előtt elrendelte a tetűvizsgálatot, egymás mellett állva, kezünkben katonaingünkkel vártunk sorunkra, hogy a szanitéc végigfürkéssze ingünk varrás menti szegélyét, gatyánk korcát; letörten, mint a bili füle, leforrázottan, földbe gyökerezetten álltam, két vendégkatonánál találtak tetűt, az egyik én voltam, ingnyakamban bújt meg a vadállat, minden valószínűség szerint utazás közben szedtem fel, szorgalommal rakta petéit, mert úgy találta, gyerekeinek is lesz mit falatozniuk belőlem, szégyenérzetemben sírás kerülgetett, Árpi vigasztalt; Mit vacakolsz!? Nem te vagy a tetű!, előkerült a dédété, szagáról ráismertem a háború utáni időszak kolozsvári állomásának szagára, akkor akaratom ellenére nyomták ruhám alá a fehér port, most magamnak kellett beporoznom minden ruhaneműm; Micsoda szégyen!, önkéntelenül is ezt darálta agyam, s nem hagyott aludni a gondolat, tíz esztendővel a háború után a tetvesek közé sorolt a sorsom; másnap síléceket kaptunk, éppen olyan kiszuperált, fehér katonai lécek voltak, amilyeneket középiskolás koromban osztottak ki nekünk, hogy a haza védelmére készülve sífutásban elérjük az arany, ezüst, bronz fokozat megszerzéséhez szükséges normát; úgy-ahogy csizmánkra erősítettük és sűrű hóesésben, sűrű elterülések közepette, csak úgy könnyedén, rubáskában,

amely alá ki két inget, ki otthonról hozott és titkon őrzött pulóvert húzott, lesiklottunk Poianára, ahonnan a versenyt indították; a START feliratú kapu alatt egyenként indították a versenyzőket, megbámultam a CCA (a Hadsereg Központi Háza sportklubja nevének rövidítése) testhezálló, színpompás sífutó öltözékben és mindössze öt centiméternyi szélességű, hihetetlenül könnyű, frissen viaszolt síléceken sikló, hivatásos sportolóinak könnyed mozgását, a sorkatonák felszereléséhez hasonlítva, ma, a léglökéses vadászgépek és a II. világháború végén, kolozsborsai menekültségünk idején, a község Kolozsvár felőli hegyoldalára zuhant dupla fedelű vadászgép összehasonlíthatatlan sebessége jut eszembe; bámultam, mint borjú az új kaput; egy rendező negyed citromot nyomott a számba, két korlát közül csúsztam a pályára, s igyekeztem egyenletesen ütemes mozgással előre tolt jobb lábam után húzni a bal lábamon összevissza csúszkáló kötés alatt táncoló kopott katonai sílécemet, amely sohasem látott vakszolást; tágas völgyből kanyarodott az út a gyér erdőbe, emelkedő következett, V betű alakot rajzoltam léceimmel a puha hóban, aztán tovább, dombról le, összeszorított térddel, rubáskám alól csorgott az izzadság, táncolt a fejem búbján az usánka, fülét azon a télen csak egyszer engedték meg leengedni, amikor mínusz huszonötnél lejjebb esett a hőmérő higanyszála; amikor elhagytam a sípályán egy sorkatonát, néhány sportruhás, akár egy-egy gyönge fuvallat, hangtalanul elszáguldott mellettem, aztán már automatikusan aprítottam, nem éreztem fáradtságot, a kijelölt tizenvalahány kilométeres pálya vége felé kilenc társamat hagytam el, ez nem lehet akármilyen eredmény, lelkesedtem, a cél előtt még két bukdácsoló sorkatonát ugrattam ki magam elől: Félre! Jövök!, ordítottam, de csak második felszólításra adtak utat, kosárlabdapálya hosszúságú emelkedő tetején volt a CÉL, győztesek örömével robbantam a célvonalba; egy

stopperórás, unott arcú bíró levegőnek nézett, másnap hiába kerestem a nevem a versenylistán az első tíz között, az összes befutó között sem szerepeltem; a harmadik napon rendezték a lesiklást, a kilométernyi meredeken több volt a jég, mint a hó; Ide fémkantnis síléc kellene, legyintettem lemondóan, Árpi flegmán szólt: Le se fosom!, és hátat fordított a lesiklópályának, ténferegtünk egy darabig az erdőben, a versenynapon pedig, saját szakállunkra, szabadnapot vettünk ki, csavarogtunk és közben kigondoltuk, hogy az egységünkhöz való visszatérés legyen körutazás, merthogy útlevelünk erre is alkalmas; tervünk kapós volt, velünk tartottak néhányan, hiszen egységünkben és a síversenyre küldöttek csoportjában is csupa Kolozs megyei fiú morzsolgatta katonakötelessége khaki zöld napjait; Kolozsvár érintésével a Dorna Vatrán átvezető vasutat választottuk; a vonaton és szülővárosom állomásán is kikerültük a katonai ellenőrzést, szétrebbentünk, mint a lógombócok lakmározását kenyérmorzsákért odahagyó szürke verebek, azzal a kemény fogadkozással, hogy másnap, ugyanabban az órában, az állomásra becsörömpölő személyvonattal folytatjuk együtt utunk a romani kaszárnyáig; az állomás gyárak felőli oldalán már sötétben igyekeztem a Nádas-patak mellett hazafelé; anyám öröme felfrissített, miközben sietve minden ruhám kimosta és szárította, szűkszavú beszámolóm végén nem fárasztott faggatózásával, látta, nincs miért panaszkodnom, jó húsban voltam, gyerekkoromban megszoktam, hogy ételben ne válogassak, maradékot tányéromban ne hagyjak, ezért nem esett nehezemre megszokni a három hangra komponált katonai kosztot: az ólomnehéz árpakását, a reggelire is sűrűn kapott párolt savanyú káposztát és az ünnepinek számító paszulyfőzeléket; olykor főtt hús is előfordult ezekben az ételekben, konyhai bejáratosként láttam és kóstolhattam belőle, tudtam, mikor mennyire kevés juthat porciónkba;

nevelőapám nem volt otthon, Erdélyen kívüli útra merészkedett, hogy a szövetkezetek szövetségéhez tartozó egységekben mézes keksz készítésére tanítsa az alkalmazottakat, ennyi maradt híres mézeskalácsos iparából; anyám naivságával járó mérhetetlen becsületességével rábeszélte, alapítsanak édesipari szövetkezetet, és megszületett Kolozsvár összes cukrászdáját magában foglaló Vitadulci; felbecsülhetetlenül nagy értékű szerszámait mind beadta a közösségbe, de mézeskalácsos reményeit, mert egyedül volt, felülírta a cukrászok érthetetlen ellenkezése, ma sem értem, miért nem maradt meg jól felszerelt mézeskalácsos műhelye a szövetkezet keretén belül, ahol a minden időkben hasznot hajtó, vásárokban könnyen értékesíthető színes árut és a városi lakosság által is kedvelt, bajor földről örökölt és a debreceni mézeskalácsosoktól ellesett sokféle ínyencséget készíthettek volna; a szövetkezet a kekszgyártáshoz idomított négyszögű mézes kekszet gyártott, a cukrászdákban ez nem sok hasznot hajtott, Nägl József mézeskalácsos szerszámai egy raktárban porosodtak, majd eltűntek rendre, és az utolsó erdélyi mézeskalácsos mestert, miután elvégezte tanító körútját az országban, a szövetkezet virslikészítő műhelyének vezetésével bízták meg; a légtér megfigyelését végző számtalan hegyi megfigyelés feloszlatásakor felszabadult szamársereget megetették a lakossággal; nevelőapám a magyar időkben is kapott kisiparosokat segítő állami kiutalásra a libazsírhoz hasonló sárga szamárzsírt, tapasztalatát hasznosította a virsligyártásban is, csakugyan ízletes virslit gyártottak a szamárhús megfelelő adagolásával, élvezettel fogyasztottuk, amikor hozott belőle kóstolót; a mézeskalácsos mesterség halálának más oka is volt, nevelőapám liszttől és a szúrós szagú szalalkálitól kapott asztmája egyre súlyosbodott, nehezen lélegzett, reggelenként tűzgyújtás közben sűrűn köhögött, harákolt

és nagyokat köpött tűzhelyünk lapjának karikáját felemelve a tűzbe, undorral figyeltem, anyám, ha látta, figyelmeztette, de szokásává vált, észre sem vette, mások jelenléte sem zavarta megkönnyebbülésében; anyám katona holmim mosása közben panaszkodott, nem tudtam, mit tehetnénk; majd két évtizedes érdek-házasságuk, Nägl József egyetlen leányának orvosilag előre látott halála után egyre inkább megromlott, Gréti szívbaját a híres Vass doktor állapította meg, s mert akkor még elképzelhetetlen volt az ilyen műtét, tizenkilenc évet jósolt neki, ezért bízták nagyanyja gondjaira, aki Király József színművészt, anyai rokonunkat követte Sepsiszentgyörgyre; ott serdült Gréti gyönyörű, kékszemű és bajorországi őseitől örökölt szépségű szőke lánnyá; és pont az orvos által megítélt évben, a kolozsvári klinikán, huzamos szenvedés után távozott az élők sorából, olyan apai fájdalmat okozva, amit akkor mi elképzelni sem tudtunk; fiam halála után döbbentem rá, hogy mit jelent az ilyen tragédia másoknak is, megszámlálhatatlanul számos rokonomnak, barátomnak, szomszédomnak, ismerőseimnek, mindenkinek, akinek utódjára vagy hozzátartozójára lesújt a halál; anyám reggel dolgozni sietett, megelégelve a pénztárossággal járó egész napos elfoglaltságot jelentő cukrászdai vezetést, áthelyezését kérte és kapta a kekszgyárba; civil ruhába bújva ténferegtem egyet a Főtéren, benéztem a könyvüzletekbe, az antikváriumba; amióta apám túl volt az életveszélyen, elkerültem a mostohaanyámmal való találkozást, háromesztendős katonáságra ítéltségemet rosszindulatúságának számlájára írtam, ha megegyezésünk szerint idejében küldi Konstancára a matematika kar látogatásnélküli kurzusának kötelező feladványait, már valamelyik faluban tanárkodom, akár az Óvárból ismert Kiss János, későbbi szerkesztőségi és írótársam, aki annak rendje és módja szerint elvégezte a kétéves matematikai

tanárképzőt; akkor érdemes lett volna magas vérnyomásom miatt ígért felmentésem igazolásáért a klinikákat járnom; nem tehettem; fájt a tüske és jövőmet tervezhetetlennek hittem; késő délután a megbeszélt időpontban, tisztán és feledve a tetűződésem óta rám ragadt önkéntelen viszketegséget, frissen, az anyám pakolta hazai ennivalókkal és a nemcsak általam kedvelt hófehér, tele cipős doboz havasi kiflivel felszerelkezve, vidáman zötyögtünk át a Keleti-Kárpátokon és érkeztünk Suceava érintésével egységünk állomáshelyére; valami lelkiismeretfordulás-féle bántott, olyan ez, mint a viszketegség, nem nyughattam, az első pihenőnapunkon levelet írtam apámnak, amolyan sokáig semmi szöveget, amelyben egészségéről érdeklődtem, és szorosabbra fűzhető kapcsolat végett kértem, küldje el tenyérnyi bibliapapírra nyomtatott, Athenaeum kiadású, Ady összes verseinek kötetét, amelynek első fedelének belső felére apám 1941. május 10-én, tehát harmincötödik születésnapján, feljegyezte, hogy Tar Károlynak Pistától, most törhetem a fejem, hogy ki volt az a Pista, talán ugyanaz az ügyvéd, aki ugyanazon évben születésnapomra kendermagos tyúk rajzolatú irídium hegyes töltőtollal ajándékozott meg engem, s reggel az ágyam fejéhez állított kicsi széken csodálhattam ezt az írásra ösztökélő gyönyörű szerszámot; apám nagykorúságomig őrizte, hogy akkor ünnepélyesen használatát is megengedje; kutakodtam apám emlékirataiban, de ott sem találtam Nagy Istvánon kívül más Pistát, ha ő volt az ajándékozó, akkor van kit áldanom, hiszen, valamennyi időre, a katonai kiképzés után következő könnyebb szolgálatom kezdetére, elküldte a kívánt könyvet; fedelének belső oldalán talált, 1941. X.. havában jelölt bejegyzésből kiolvashatón arra következtetek, egész nyáron olvasta koszorús költőnk verseit, melyek a dátum fölé írt négysorosát ihlették:

Írjatok és olvassatok!
Tanuljatok, tanuljatok...
Szenved a nép ne hagyátok!
Tanicsátok, tanicsátok...

Sajátos helyesírásán megbocsájtóan mosolyognak félig magyar unokáim, ők is hasonló nehézséggel küszködnek, amikor vasárnaponkénti diktálásaimkor, olykor felejtve a szabályokat, engednek a számukra is könnyebb kiejtés szerinti írásmódnak, hiszen jól számolnak, hogy dédnagyapjuk ezeket a sorokat immár háromnegyed évszázaddal ezelőtt rótta abba a könyvbe, amelynek lapjait ők is szeretetteljes ámulattal forgatják, s próbálgatnak sorokat, szakaszokat, mindennapos használatban gyakorolt és iskolai tanulmányaikkal tökéletesített apai nyelvükre: svédre fordítani; még egy apai megjegyzést idéznem kell a kötetből: a 49. oldalon kezdődő *Az én menyasszonyom* című Ady vers címe alá írta és kézjegyével hitelesítette apám: *Az igazi szerelem* mondatát, ez pedig nekem is szól, mert magyarázatot ad arra, hogy apám a költővel azonosan gondolkodva miként volt képes megbocsájtani tizenhat esztendős anyám tévedését és nevére íratni más apától fogant nővéremet; évek során, könyveim lapjainak margójára magam is számos megjegyzést írtam, de az apám kézírását megőrző Ady-kötetbe, csak miután a 75. életévemet tapostam, engedtem meg egy aláhúzást: *Halál kaszál, gazos kertünknek alján;* a magam véres panorámáinak tavaszán, a gyomlálókkal való együttműködésre biztatók parancsát őrzöm ebben a váteszi sorban, amely úri sírásókat és zsebrákoknak nevezett fosztogatókat, Istent árusító kövér papokat megnevező sorok fölött állnak ebben a vörösmartys dörgedelmű költeményben; katonai kiképzésünk tervezetten kemény sanyargatásunkkal járt; miután ünnepélyesen felesküdtünk, hogy életünk árán

megvédjük az országot, feletteseink hivatalosan is megbízhattak bennünk; az ünnepség órák hosszan tartó ácsorgással volt, kitűnően alkalmas arra, hogy a katonák csökkentett szellemi tevékenysége közbeni szkizofrén állapotáról gondolkodjam: valami homályos ösztön arra késztetett, hogy másként értelmezzem a haza fogalmát, mint az eskü szövegének fogalmazói, a hazafiságukat arckifejezésükben hordozó felettesek vagy román katonatársaim; NAGY ROMÁNIA helyett megelégedtem egy darabka Erdéllyel, amit hazámnak mondhattam, s amelyre születésem jogán illőnek tartottam felesküdni, az zavart, hogy úgy kellett szerénykednem, miközben a többségiek igazságtalanul vádolhattak, miért akarok magamnak többet, miközben kevesebbel is beérhetném; ott legyen hazám, ahol nevemet helyesen írják és mondják, és még az sem hagy hidegen, ha sírom felirata valóságos; katonaidőmben annyit hallottam a Tar helyet Tár és Tárá megszólítást, hogy néha a hanyag megszokásnak engedve magam is így használtam, így mutatkoztam be; kutyául éreztem magam ott a placcon állva, gyötrődtem: vajon, ha kutyának születek, érdekelt volna, hogy korcsnak, vagy fajkutyának mondhatom magam; emberként miként válhat belőlem elfajzott, vagy amolyan minden mindegy alak, választhatok magamnak nemzetiségeket, ha már szüleim jussán beleszülettem egybe, a vegyes házasságokban születettek miként bírják idegileg a kettős identitást, az anyanyelv a fontosabb nekik vagy az apanyelv, lehet-e a kettős önazonosságúaknak két hazája, avagy a földrajzi hovatartozást felülírhatjuk a szellemi hovatartozással, végül is műveltségünk végtelen kiterjesztésével egyre kevésbé érdekes és vezet belső vívódáshoz nemzeti hovatartozásunk kérdése; zavaros gondolatoktól mosogatótál szag szivárgott koponyámból, a katonaságnál, nyilván, tudnak az ilyen meghasonlásokról, erre is számítanak a felettesek, ezért az eskütétel végén

féldeci búfelejtő vodkát és az addigiaknál ehetőbb, már-már embernek való ebédet kaptunk, valamint néhány órás városban való téblábolásra alkalmas kimenőt; az esemény után a Szeret partján végzett, gyakorlatnak nevezett kínzás folytatásaként bevezették az őrszolgálatot, zászlóaljunk időnként bevonult a hálóhellyel, fegyvertárral, ebédlővel felszerelt őrszobára, meghatározott sorrendben három óránként váltottuk egymás különféle őrhelyeken; az egyik raktárnál társam az a bukaresti zenész volt, aki a tisztek mulattatására verbuvált zenekarba hívott; ropogott a hó, fújt a szél, végigsepert Moldván könyörtelenül a Crivăţul, topogtunk egy raktárépület mögé bújva; A fogam!, kiáltott ijedten társam, miután a hidegtől kettépattant fogát lábam elé köpte a szikrázó hóba; az sem igaz, hogy a zenészek hosszú életűek, gondoltam sajnálkozva, a klasszikus zenét művelők esetében ez igaz lehet, de a cigányzenészek kivételek; elővettem orvosi dolgokban tűrhető tapasztalatokkal rendelkező valómat, vizsgálgattam társam; sápadt, dohányzástól kínzott, öregember arcú fiú volt, akinek gyerekkorában semmilyen kosárból, de legfőbbképpen a bőség kosarából, nem jutott elég ennivaló, valamelyik fővárosi füstös kocsmában volt a gyerekszobája, a katonaság nálamnál sokkal nagyobb megpróbáltatások elé állította, néhány héttel később hazaengedték kiújult tüdőbaja miatt; amikor nem kellett őrségben állnunk, közös hálónkban a szolgálatot teljesítők ágyáról kölcsönzött négy-öt pokrócot terítettem magamra, reggel kidugtam fejem a pokrócok alól, a vaságyak lábain kristálycukor fehéren állt a zúzmara, pillanatra szépnek tűnt, ma csontjaimban érzett és ronda fájdalmaimhoz társíthatom ezt az emlékképet; az egység kapujánál volt a legfontosabb az őrség, onnan jöhetett legnagyobb ellenségünk, a kívülről érkező ellenőrzés; az ott őrt állónak nem volt szabad behúzódnia fal mellé, épületek

szegletébe, fa alá, őrházba; a kíméletlen téli fagyban súlyos, földig érő bárányбőrrel bélelt kabátban és csizmára húzott nemezcsizmában álltam ott, s hogy el ne aludjak, a bejárathoz vezető százméteres úton cammogtam le és fel, egyszer-többször elaludtam útközben, elvágódtam, összerogytam, máskor menet közben szundítva fának ütköztem, háromórás gyalogolás közben úgy elfáradtam, hogy az őrszobán ájultan dőltem akármelyik felszabadult fekhelyre; nem volt szabad levetkeznünk, az őrségnek állandó készületben kellett állnia, mit őrzünk, nem firtattuk, tulajdonképpen csak magunkra kellett vigyáznunk.

*

Ötpercenként indították a szakaszokat. Teljes felszereléssel: pokróccal, gázmaszkkal, lapáttal, puskával, tölténytáskával, nagykabátban álltunk a rajtnál. A derékszíjhoz csatolt rövid nyelű tábori lapát már akkor kényelmetlen volt, de az az állat Gavra nem volt hajlandó tudomást venni arról, hogy a lapátokat csakis a mi szakaszunk emberei csatolták fel, a többiek „elfelejtették". Ezen a vasárnap délelőttön a katonai szakaszok versenyfutása inkább sport volt, mint kiképzésünket szolgáló sanyargatás, minden újonc számára kötelező gyakorlat. De hát Gavra őrvezetővel nem lehetett beszélni. Klausnak, aki éppen csak megemlítette az ellenfelek lapáthiányát, soron kívüli mosogatást sózott a nyakába, rögtön utána pedig végigpattogott előttünk, mint kecskeszar a deszkán, s azzal folytatta, hogy ilyen rohadt balraátot évekre visszamenőleg nem produkáltak kaszárnyánkban. Nem is tudta volna tovább folytatni a szövegelést, ha meg nem dolgoztatja társaságunkat az útszéli porban. Különös tehetsége volt Gavra őrvezetőnek hasaljt és kúszást vezényelni, és amikor ebbe belejött, sehogy sem tudta

abbahagyni. Azon a vasárnapon végül a századparancsnoknak kellett közbelépnie. Ő valahonnan tudhatta, hogy nem éppen egészséges dolog tizennyolc kilométeres versenyfutás előtt a katonásdit forszírozni. Gavra sziszegett, vér tódult az arcába. Éppen csak leráztuk a port magunkról: mi következtünk.
A köpcös őrmester meglobogtatta kis vörös zászlaját, az órájára nézett, és miközben évek óta legfontosabb feladatát teljesítve mutatósan, szinte pattanásig feszülten kitöltötte ránctalan egyenruháját, zsírpacniktól nem várt erélyességgel szólt, hogy írják be a versenylapra: Gavra őrvezető vezetésével a negyedik század önkéntes szakasza a tervezett időpontban megkezdte a versenyt.

Az istállók mellett trappoltunk el, ki a kaszárnya hátsó kapuján, a folyó felé. A folyópartig lankás mező, egyenletes terep került a lábunk alá, puha fűszőnyegen futottunk. Az őrvezető diktálta az ütemet, vele együtt tízen voltunk. Elöl a csontos őrvezető, utána Klaus következett, a szikár német fiú, csizmája szára bő volt, klattyogott minden lépésekor.
Azt mondtam neki, ne kérdezzen semmit, jöjjön, majd megmagyarázom később a dolgot. Amikor aztán ő is jelentkezett, a fiúk röhögtek, de én komoly maradtam, mert tudtam, hogy mit akarok. Klausszal már katonáskodásunk első napján megegyeztünk, hogy segítjük egymást. Azt mondta, ilyenformán majd mindent könnyebben elviselhetünk. És engem később sem érdekelt, hogy az egész század idétlennek tartja Klaust, ő észre sem vette, hogy kiröhögik. Nyugodt volt mindig, mint egy cúgos cipő és kimért, valahonnan magasabb régiókból szívta magába a levegőt és a józanságot, értem megtette, hogy beállt az önkéntesek közé. Radu és Kőműves is szó nélkül követett. Lefogadom, hogyha alkalmuk adódott volna a locsogásra, akkor sem szóltak volna egy szót sem. Kiálltam, és ők mellém álltak, mert ez

az egész vasárnap délelőtti buli önkéntes volt.
Engem azonban Gavra elsőnek választott maga mellé, csupa szimpátiából. Pedig akkor már jól benne jártunk újoncidőnkben, s tűrhető katona voltam, pofázás nélkül tudtam teljesíteni a parancsot, de amikor néha elgondolkoztam, emberi külsőt kaptam újra, nagyon kiríttam a sorból, ami úgy látszik, sértésnek számít a katonaéletben. Ezért aztán különféle akarnokok rendszeresen és kiemelten foglalkoztak velem, az őrvezető is, mégpedig megkülönböztető szívélyességgel, mondta, hogy van valami a nézésemben, ami cseppet sem tetszik neki. Mire eljött a tavasz, már eléggé edzett voltam ahhoz, hogy megjátsszam Svejket. Gavra nem hallott a „derék katonáról", de amikor végigpillantott rajtam, mindegyre begerjedt, olykor óránál is hosszabban ismételtette velem a rohamozást. Mellettem futott és vezényelt. Ledobtam magam a zsenge gyepre, és ha Tovább!-ot kiáltott, pattantam, mint a gumilabda. Aztán már nem is figyeltem dühtől torzult arcát, élveztem a tavaszi illatok táncát a kaszárnyaudvaron, folyóparton, árkon-bokron, beledugtam fejem a serkenő fűcsomókba, és arra gondoltam, hogy ha netán egyszer kimenőt kapok, átmegyek a folyó túlsó partjára, nyírfaerdő fehére világított onnan. Egyszer gyakorlatozásunk közben láttam, amint egy vadász nyulat ejtett el a fák közötti tisztáson, a megsebzett állat porhóból felhőt rúgott maga fölé. Abban az erdőben zene van – gondoltam, és vigyorogtam közben, mert úgy éreztem, szeretem azt az erdőt.
És akkor is ott volt a mosoly a szám szögletében, amikor az őrvezető izzadt-vörösen jelentette a századparancsnoknak, hogy nem tudja, mit kezdjen velem. A tiszt leültetett tenyérnyi tűzrakása mellé, amellyel munkaidejének unalmát próbálta elűzni, előtte éppen pihenőt rendelt, és akkor szóltam neki, hogy ne haragudjon rám, amiért ez alkalommal is elfelejtettem

elfáradni. És mert okosan hallgatott, beszéltem neki az erdőről is, úgy tűnt nekem, hogy van kinek beszélnem. Azután, mondhatom, kölcsönösen tiszteltük egymást, másodéves katonakoromban pedig tiszta frocliból meghívtam egy sörre, és az lett belőle, hogy rendelt még egy túrt, aztán nagyvonalúan kifizette az egészet.
Ám akkor Gavranak fájt a sértés, és valamilyen, talán még hazulról hozott indulatból, úgy határozott, hogy rám pazarolja kitűnőnek képzelt ötleteit. Állandó éjszakai hálófelügyelettel sanyargatott, és mindegyre külön kiképzésben részesített, amin újra és újra mosolyognom kellett. Ez a futóverseny is éppen kapóra jött neki. Előtte való héten reklamáltam nála, hogy kezd egyhangúvá válni a műsora, koncentráljon egy kicsit, hátha kitalál valami igazán újat a fegyelmezés terén.

A vízfolyással egy irányban haladtunk. Az őrvezető feszült izmai egyenletesen dolgoztak, akár a bejáratott gépkocsimotor, fegyelmezetten, katonásan haladt előre.
Görög előttem fickándozott, mint egy gyermek. Örült, hogy gyönyörűen szép napunk van, a tisztára sepert égboltnak örvendezett, a langymeleg szélnek és a győzteseknek kijáró délutáni kimenőnek. Néha nagyon tudott lelkesedni ez a görög fiú, a tengerpartról származott, és irigyeltem is azért, ahogyan jókedvét maga körül táncoltatja, nem rejti el. Kiképzés közben, jól megérdemelt pihenőnkön szívesen körbevettük, vicces volt, ahogyan hadarva magyarázta a különféle hőstörténeteket a tengeri halászokról. Ő ugyan technikus volt a konzervgyárban, de azt mondta, szokása viharban fürödni, és amikor beveti magát az őrjöngő hullámok közé, mélyen beúszik a tengerbe, addig megy, amíg eltűnik szeme elől a part.
Mesélt.
Tudtuk, hogy mesél. Közben mindegyre előkotorta kistükrét a zsebéből, lekapta a katonasapkát a fejéről,

nézegette magát. Türelmetlenül várta, hogy visszanőjön göndör fekete haja. Röhej volt, ahogyan ezt csinálta, kancsi lett bele.

Sorban futottunk. Görög időnként kiugrott a sorból, meghőkölt, mint egy feledékeny öszvér, ügyelnem kellett, nehogy letapossam. Figyelmeztettem is, nyugodj kisapám, mert bokán rúglak. Féltem, hogy miközben ráfigyelek, elvesztem a lélegzés ritmusát, lépembe kap a fájdalom, s akkor lőttek a tervnek, pedig jól kigondoltam az egészet.
Nádas következett.
Keskeny ösvényen zörögtünk, csúszkáltunk.
Kőműves káromkodott. Olyan volt ez a fiú, mint a majdnem fekete komiszkenyér dúca, kemény és érdes. Sokat hergeltük apró termetéért, megjátszotta, hogy begerjed, és irtó cifrákat káromkodott. Merthogy amellett, hogy prímán tudott melózni, ez volt az erős oldala. Egyszer a parancsnok előtt káromkodta el magát, persze ez is sértésnek számított: a katonaéletben a felettesek igen sértődékenyek. Kőműves kapott tíznapi kényszerpihenőt, mert magyarul szidta a világot, s hogy ne unja magát, kimeszeltették vele az őrszobát. Bizonyára észrevették, hogy ez könnyen megy neki, úgy vonalozott, mint egy békebeli címfestő, azon túl kedvére káromkodhatott: vakolta, festette, folyamatosan javította a kaszárnyaépületeket.
Amikor a nehéz tél után eltakarodott a hó, szétverte a szűkös őrszobát. Parancsnoki engedéllyel délutáni műszakot szervezett, és úgy hajtotta az építőmunkában járatlan, keze alá került századot, hogy rossz volt nézni. Alapot kellett ásni, téglát pucolni, az egyik távoli kaszárnyasarokból az építés helyére targoncázni, keverni a betont és a maltert. A falrakásnál is ő diktálta az iramot. Bal csuklója felett, karja hosszában, eltorzult női mellkép tetovált körvonalai éktelenkedtek. Alatta részeg

nagybetűkkel írás: ROZI. A megbicsaklott Z-ből arra következtettem, hogy inkább Rózsi.
Rózsinak három melle volt.

Adtam Kőműves kezébe a téglát, s ilyenkor egy villanásnyira újra és újra felém fordította Rózsit. Szólni nem mertem, hogy Rózsi középső melle „kék". Úgysem értette volna. Tettettem magam: nem érdekel a nője. Bámultam. Úgy bánt a malteres kanállal, mint a pingpongütővel szokás. Aztán kalapácsot kapott a kezébe, kopogtatta a téglákat, s dobta pontosan egymás mellé és egymásra a puha mészhabarcsba. Arca lángolt, centis haja szálanként állt az égnek. Amikor elkészült egy falrésszel, kiegyenesedett, feltűrt ingujjába törölte izzadt fejét, fél szemmel a vízmértéket figyelte.
– Ez a mesterség, te szarházi – mondta vidáman, s csak úgy megszokásból lekiáltott a fiúknak. – Mit ácsorogtok ott, sok ingyenélő, kurva banda! Maltert, téglát ide, hogy állna a görcs a kisasszonyos beletekbe... – s nyomta tovább a szöveget és a melót, mindnyájunkat megizzasztott.

Kőműves futás közben a lábszárához ütődő lapátot szidta hangosan és kacskaringósan. Nyolc ember felröhögött. Gavra most nem fordult hátra, szokatlan volt, hogy nem inti csöndre a társaságot, csupán nagyokat fújt, és észrevehetően gyorsította az iramot.
Kiértünk a sás közül, és jobbra felkanyarodtunk az országútra. Finom por lepte be a csizmánkat. Széles völgyben vezetett az út, a távolban egy falu házainak

körvonalai látszottak. Csókák keringtek a mező fölött.
Albu hangosan felböfögött. Röhögtünk. Albu folytatta. Tulajdonképpen akkor böfögött, amikor akart. Kiadósakat. Nagyevő volt, s amíg meg nem szoktuk disznóságait, jócskán maradt étel szakaszunk asztalán. A maradékot megette, nem finnyáskodott. Később beállt szakácsnak, hízott néhány kilót, de még így is röhej volt ránézni, gúnár nyaka és kidagadó szemei miatt. Albu védekezésként használta bamba vigyorgását, bármit tett, nem tudtunk rá haragudni, úgy nézett kiguvadt szemével, mint egy kiöregedett, hűséges szobakutya.
Gavra kiugrott a sorból. Háttal szaladt előttünk és vezényelt.
– Egy-kettő, egy-kettő! Mese nélkül, mert... – fenyegetőzött szokásos módján. De nem volt kedvünk az általa diktált ütemre szaladni.
Gyors egymásutánban Feküdj!-t vezényelt. Aztán át kellett ugornunk az utunkba került árkot. Csatárláncba kényszerített, ide-oda rohangáltunk egy kicsit a jobbra érdemes legelőn.
A visszakozás nehezen ment. Csak Albu vigyorgott szüntelen.
Székely a fogát vicsorgatta, pedig neki ártott a legkevésbé ez a kis kitérő. Nyolcvanhat kilós csupa izom gyerek. Mindenféle sportot próbált már, az egyik spartakiádon könnyedén felemelte és szőnyegre dobta száztizennégy kilós ellenfelét. Vicsorgott, mert nem szerette potyára pazarolni az erejét.
Gavra sorakozót rendelt el, Radu Albu mellé került és finoman oldalba vágta. Albu fájdalmasan vigyorgott még egyet, aztán lecsendesedett. Raduval nem lehetett viccelni. Fővárosi rögbicsapatban játszott katonáskodás előtt, vasárnaponként verset írt, hol robbant szét az idegességtől, hol szelíd volt és annyira jólelkű, hogy képes volt a legvadabb marhaságra is.
Az egyik fiú a századunkból naponta írt levelet a

kislányának. Mindegyikünk levelezett, volt, aki egyszerre több lányt is bolondított, de az a fiú, azt hiszem, túlzásba vitte a dolgot, mondták, hülyéül szeretheti azt a lányt. Többünket sértett a hülyülése, azt hittük, nem férfias dolog ennyire elkényeztetni a nőt. Aztán az egyik nap valaki elcsente a levelét. Villanyszerelők dolgoztak a kaszárnya egyik épületének tetején, feltették a levelet a csatornára. Este, amikor kigyúltak a villanyok, megmutatták a fiúnak, röhögtünk azon, hogy ott himbálózik a levél az ereszhez kötve. Könyörgött, sírt az a fiú, de nem volt, ki levegye onnan a levelet. Akkor Radu megfogta a fiú vállát, azt mondta neki, hogy írjon gyorsan egy másik levelet. Félórán belül megszületett a másik szerelmes üzenet. Radu óvatosan berakta a zubbonya zsebébe, a vacsoránál hiányzott, az esti névsorolvasásról is elkésett. Azt jelentette, hogy az árnyékszéken hirtelen elnyomta az álom. Kapott háromnapi zárkát. Később megtudtuk, hogy átbújt a kaszárnya szögesdrót kerítésén, az állomásra vivő kilenc és fél kilométeres utat oda-vissza futva nem egészen három óra alatt tette meg: az esti gyors aznap késett, megvárta, és a postakocsiba adta föl a fiú levelét.

Az őrvezető szúrósan végignézett a társaságon.

– Rendben van – jelentette ki fenyegetően –, gondom lesz rátok! Ezt a versenyt pedig megnyerjük, ha vért izzadtok is!

Széleset vigyorogtam. Ez volt az első és utolsó alkalom, amikor egyetértettem Gavrával.

– A sor elejére! – csapott le rám az őrvezető.

Beálltam Klaus elé.

Gavra mellettem futott, észrevétlenül fokoztam az iramot. Az őrvezető nyakában géppisztoly lógott, oldalán könnyű gázmaszk-táska. Belefogódzott a mellén keresztbe feszülő szíjakba, majd riadtan testéhez szorította az ide-oda táncoló felszerelést. Összeszorított szájjal szaladt, ahogyan a fölöslegesen büszke falusi gyerekek szokták,

frissen borotvált képén izzadság és finom por keveredett. Időnként ránéztem és mosolyogtam. Láttam rajta, hogy küszködik, kissé gúnyos mosolygásom tekintélyrombolás volt, először önkéntelenül is vezényszóra nyílt a szája, a düh összerándította a szemöldökét, a pofacsontján idegesen táncolt a bőr. Valahogyan legyőzte magában az indulatot, nem vezényelt álljt, nem futtatott a mellettünk emelkedő domboldalra. Ekkor már biztos lehettem abban, hogy győztem: az őrvezető nem bízott az erejében. A tagjaiba lopakodó fáradtság megalkuvóvá tette, és ez nagyban megkönnyítette a dolgomat.

A falu előtt egy kilométernyire lemaradtak az Ikrek.
Ők, ha kellett, ha nem, megjátszották a bajtársat. Egy faluból valók voltak, szalmakalapban és lajbiban vonultak be, peckesen lépkedtek fényes csizmájukban, és büszkén állították, hogy nemcsak ugyanabból a faluból valók, de mindketten a híres község felszegén laknak, ezért aztán ha egyiküket büntetésből latrinaszolgálatra osztották, a másik segített neki. Összetartozásuk miatt sorozatos bonyodalmakba keveredtek. Aki tehette, gúnyolódott velük; amikor egyikük éjjeli hálószolgálatos volt, a másikat is felköltötték. Az Ikrek alig értettek valamit a hivatalos nyelvből, egymást segítve tátogtak, a tolmácskodás sem ment nekik, tiltották ezt is persze, a parancsnok később is sorozatosan megvonta tőlük a kimenőt.
Most Dániellel volt baj: kapkodta a levegőt, kezét hasára szorítva ténfergett a sorban, vállán a pokróc csuromvíz volt már az izzadságtól.
Gavra hátramaradt. Dühösen vicsorgott.
Lassítottam.
– Egyenletesen lélegezz! Az orrodon át szívd, fújd a szádon! – fordultam hátra. Gavra elkékült, mert magyarul szóltam, de úgy tett, mintha nem hallotta volna.
– Átjutunk a holtponton, akkor könnyebb lesz... – biztatta

a tagokat Klaus.
Gavra visszatért mellém, fújtatott, mint egy bivaly.
Rendkívül örvendtem annak, hogy erőlködik.

A falu első házánál letértünk az útról. Fehér gatyás, térdig kivinges gyerekek bámultak utánunk.
Patakokban ömlött rólunk az izzadság.
Tűzkarikák táncoltak a szemem előtt. Mindegyikünk megvívta a maga harcát önmagával, gyakoroltam a magam fölötti győzelmet, életre szólóan fontos minden ilyen siker, elképzelésem lépésenként viaskodott minden porcikámmal, évek óta ezt teszem, így lettem aztán a magam ura, olykor fura gondolataim szolgája.
Szántóföld szélén, friss ösvényen haladunk. A csizmám ólomból van, fülemben kivénhedt rádió zúg, fütyül, sivít, lapátom egészen hátra csúszott, verdesi alfelem. Otthagyom, már nem érzem ütéseit tomporomon. A pokróc felsértette a nyakam, tudom, hogy felsértette, mert forrónak érzem, az érzéstelenítő fáradtság ellenére minden szellőfuvintás csípős fájdalmat okoz. A gázmaszk hengeres fémtokja nyomja a mellemet, időnként vissza-visszatolom a hónom alá. A fegyverem legalább kétszer olyan súlyos, mint máskor. Fásult tompán, érzéketlenül emelem a lábam. Fullasztóan szorít a zubbonyom, a nyakamnál kiengedem a kapcsot. Gavra a vízbe fulladók riadtságával néz, szólni képtelen. Később ő is kigombolkozik.

Kikerüljük a falut.
Amikor beérünk az erdőbe, csordaként caplatunk előre az ösvényen, felbomlott sorunkból felváltva horkantás, nehéz fújtatás hallatszik mögöttem. Gavra valahol a csoport közepén küszködik.
Emelkedik az út. Csak azért is gyorsítok, mégis mintha nehezebben, lassabban haladnánk.

Akácfaerdőben vezet az utunk, száraz, vízmosásos, rázós út, látom, minősítem, de nem érzem, mert már semmit sem érzek, állati vágy száll meg, hogy mielőbb felérjek a tetőre, minél előbb, annál jobb. Pedig utálom ezt az akácfákkal borított dombot, tiszta szívemből utálom, akár az őrvezetőt, aki utánam lohol és feltételezhetően szégyelli a szerencsétlen, hogy ócska motorként zörög a melle, a füle pedig éppen úgy zúg, és ugyanúgy kiugorni készen dobog benne megerőltetett szíve, mint akármelyik közönséges közkatonáé. Az őrvezetőt kiválasztotta a hatalom, ő elhitte, hogy a hatalom részese és kiváltságosa, most pedig minden magával tusakodó lépésével hatalmából veszít. Büdös az izzadságtól, és velünk együtt eszeveszetten kapkodja a levegőt, a torka száraz szélmalom, fekete madársereg táncol a szeme előtt, agya zsibbadt szürke massza, rövidzárlatos tekercshalmaz. Gavra akarata ellenére visszacsúszik katonaság előtti lényébe, egy szánalmas falusi legény lohol utánunk, akinek önhittségét saját izzadsága lúgozza mardosó szégyenérzetté.
Imbolyognak a fák, az apró akácfalevelek egybefolynak a szemünk előtt, minden szürkül, egybefolyik, sötétségben baktatunk, erőnk maradékával kaptatunk az erdőoldalban, szemünk villámai vetnek olykor fényt a lábunk elé. Nem érzékeljük, mikor elérjük a dombtetőt és a makadám utat.

A kanyarban az előttünk indított szakasz katonái szanaszét hevernek az árokparton. Gúnyosan nézik, amint eltrappolunk mellettük, de nem tudnak érdekelni, nincs erőm hozzájuk vágni néhány válogatott sértést, még csak le sem nézem ellenfeleinket, nem velük van leszámolni valóm. De valami pici büszkeség motoszkál bennem, érzem, hogy nő testemben a putyera.
– Ezeket lehagytuk! – szólok hátra feleslegesen Klausnak: Kőműves és Radu vigyorognak rám vissza.

Gavra csapzott és falfehér. Az Ikrek szájában zsebkendő.
– Marhák! Ki akartok teljesen készülni!?
Lemaradok, kikapom a Marci szájából a fehér katonazsebkendőt. Dániel szót fogad, zsebre teszi a magáét.
Beállok a sor végére. Előttem Görög húzza magát. Teljesen ki van készülve. Levette a puskáját a válláról, szíjánál fogva húzza a porban, minden zörög rajta, úgy néz ki, mint aki bedilizett.
– Nem bíííírom... – lihegi sápadtan.
Káromkodom. Nyilallást érzek az agyamban: csakugyan mi lesz, ha ez a barom most beadja a kulcsot. Erre nem számítottam. „Egyszerre kell beérkeznünk!" Ha ez nem sikerül, akkor, amikor közülünk a tízedik célba ér, csak akkor nyomják meg a stopperóra gombját.
– Add ide a fegyvered! – szólok a Görögnek.
Annyira kivan, hogy hálás képet vágni sincs ereje.
Az útkereszteződésnél katona áll, zászlóval mutatja az irányt.
Lefelé indulunk a falu felé. Önkéntelenül szabálytalan csatárláncba fejlődve engedjük, hogy magához vonzzon a völgy, a tavaszban pompázó kövér legelő puhává teszi lépésünket. Érzem, hogy rögtön összecsuklom, a lábam, mint rugós colstok, összecsukódni akar, rogyadozva fékezem futásomat.
„Meddig lehet ezt csinálni?"
A két fegyver súlya nehézkedési erő, fokozza sebességemet. Félelem szorít: nem tudok majd megállni. Oldalazok, cikcakkban lassítom kényszerzuhanásom. „A lejtőn nem lehet megállni! A lejtőn nem lehet megállni!... „ Ez a süket mondat zakatol mindegyre a fejemben, nem tudom eldönteni, hogy slágerszöveg vagy aranyköpésnek álcázott közhely.
„Hogy került a sapkám a kezembe?"
Tölténytáskáim egészen félrecsúsztak a hasamról. Még jó, hogy hiányzik belőlük a töltény, most az is zörögne.

Nézem a társaságot, ha nem volnánk borotváltak, valamely partizánfilmben is szerepelhetnénk, annyira rendetlenek vagyunk.

Gavra sápadtabb, mint bármikor, zubbonya fehér a megszáradt izzadságtól.
– Állj!... – inkább kéri, mint parancsolja.
– A legnagyobb marhaság most leállni! – ellenkezem emelt hangon, bár tudom, hogy ez rendes körülmények között pofázásnak számít, amit a felettesek nem hagynak megtorlás nélkül. Az őrvezető nem reagál a nyilvánvaló kihágásra. Liheg és törülközik. Görög felé int, aki mögöttünk elmaradva csak most zötyög le a hegyoldalon, egyik kezében a karikára csavart pokróc, a másikkal gázmaszkját húzza maga után a földön. A közelben zsákként zuhan a földre, de azért ügyel, hogy az oldalára essen.
– Kikészült – nyugtázza indulat nélkül Székely.
– Frászt! Figurázik... Mindjárt belerúgok! Egy szarházi!... – idegeskedik Kőműves.
– Mi a fenének jelentkezik az ilyen önként?! – méltatlankodik Klaus.
Radu odalép Görög mellé, elveszi tőle a pokrócot, a karjára fűzi, a gázmaszkot felénk nyújtja. Kőműves áll közelebb, dühösen kikapja a kezéből, és a vállára dobja.
– Menjünk – mondom –, nem jó most ácsorogni.
Székely felráncigálja a földről Görögöt, aki fájdalmas pofát vág, nyöszörög, mint a halálra sebzett állat, de nem mer ellenkezni.
Friss szántás mellett haladunk. A földtábla végében traktor pöfög, mellette loholunk el. Fiatal fiú a traktoros, röhög rajtunk.
– Majd rád is sor kerül, apafej! – mordulok rá, de nem érzem, hogy ez a tény kicsit is megvigasztalna. A traktoros meg sem hallja, amit mondok, játékosan szalutál: hülyegyerek.

„Marhaság, amit csinálunk, csak azért erőltetjük, mert belekezdtünk. Az ember olyan, mint a kutya – hű magához. Ezt nevezik akaratnak, kitartásnak? Az ilyesmiért dicséret jár. Hát köpök a dicséretükre és a szép megfogalmazásokra. Tudom, hogy megnyerjük ezt a versenyt, utolértünk és elhagytunk egy szakaszt, ez több mint ötperces előnyt jelent. De engem nem a verseny érdekel és nem a jutalmul ígért kimenő. Nekem leszámolásom van, és másként nem lehet leszámolnom, csak ha betartom a szabályokat. A szabályok a fölötteseket védik, lám az őrvezetőknek könnyű géppisztolyuk és gázmaszkjuk van, lapátjuk sincs és tölténytáskáik sincsenek, nekik könnyebb a futás, nekik mindenben kijár a könnyítés. Nem tudom megváltoztatni a szabályokat, kit győzhetnék meg az igazamról? Azt mondanák, hogy a fölöttesek is a nehezénél kezdték valamikor, úgy jutottak föntebb a ranglétrán, hogy kitűnően teljesítették a nehéz feladatokat."

Átvágunk az országúton, kertek alján haladunk tovább venyigéből font kerítés mentén.
„Hát ez egy nagy blöff, uraim, nyári mese! Aki beveszi, bedilizik, és úgy tesz, mint egy ló, húz, és csak előrenéz, mert ez a mese nem más, mint egy jókora szemellenző. És tudják, kérem, mi történik az elkoptatott, régi szemellenzőkkel? Persze, hogy tudják: kicserélik, uraim: szebbre, újabbra, korszerűbbre valamennyit. A ló azonban marad. És nem csinál cirkuszt, húzza tovább a nehezét, akár egy állat. Csak akkor rángatózik furcsán hátán a bőr, amikor hülyének nézik, mert ellenzője van, és úgy bánnak vele, mint akinek sohasem volt alkalma háromszázhatvan fokban szemlélni a világot. Nem, velem ez nem megy, már túl vagyok ezen, de emberszámba veszem magam, jogot formáltam a leszámolásra: szabályokat alkottam magamnak, és ezeket a szabályokat szigorúan be akarom tartani."

Átvágunk az országúton, a kertek alján haladunk tovább; venyigéből fonott kerítések rügyező fákat őriznek. Balra búzaföld zöldell, aránylag könnyen haladunk.
Görög mögött aprítok. Derékszíját lecsatolta, nyakában himbálózik a tölténytáskákkal együtt. Nem engedem lemaradni.
Megkerüljük a falut, aztán az országúton trappolunk, hat kilométernyi van még hátra. Előttünk egy szakasz katona erőltetett menetben halad, két társukat közrefogva, csaknem a levegőbe emelve cipelik magukkal. Ahogy lépésről lépésre közeledünk hozzájuk, úgy nő bennünk az önbizalom. Jó érzés, hogy van közvetlen, látható célunk: mindenáron utolérni akarjuk őket.
Görög epileptikushoz hasonlóan csikorgatja a fogát. Elveszem tőle a derékszíját, és Albunak adom. Menet közben letépi magáról a nagykabátot, a zubbonyt. Megembereli magát, erősít.
– Gyatra egy szakasz – kínlódja ki magából a felsőbbrendűséget Gavra, amikor beérjük az előttünk haladókat. Rongyák őrvezető géppisztolyán kívül két puskát cipel. Gavra megjegyzésére köp egyet, és káromkodik.
Székely szúrósan Gavrát nézi. Látom rajta, hogy a legszívesebben elakasztaná. Radu is őrvezetőnket figyeli. Klaus és Albu fenyegetően Gavra mellé nyomulnak, csaknem leszorítják az úttestről. Dühös indulat lebeg a levegőben. Kétszáz méterre növeltük előnyünket a Rongyákék szakasza előtt.
„Most már nem szabad valami marhaságot elkövetnünk!”

Azt mondtam magamban: eljött az én időm. A felülemelkedettség áldozattal jár.
Kettős sorban szaladunk, én hátul a Göröggel.
– Radu, ügyelj rá – szólok előre, és a Görögre mutatok.
Aztán beállok az élre. Gavrának azt mondom, hogy

megdöntjük a rekordot. Apránként fokozzuk az iramot, a fiúk mintha kitalálnák, hogy mit akarok, tudják mire megy a játék, zsibbadtságukat lerázva követnek. Csak Marci akadékoskodik.
– Úgyis megnyerjük! Mire való a további hajsza?! – dünnyögi. Látom, hogy a legszívesebben leheveredne az árokpartra.
– Nyomás – sziszegem –, tegyétek ezt meg a kedvemért.
Székely elveszi a Marci fegyverét, Klaus a Dánielét. Kőműves azt ajánlja, hogy fogjuk a kezünkbe a lapátot.
Gavra beleegyezik, hogy erősítsünk, szól, hogy az Ikrek egyik pokrócát magára vállalja, de azok nem adják. Az őrvezető arra gondolhat, hogy az előttünk elsőként indított szakaszról nem tudhatjuk, milyen időt fut, a biztos győzelemhez erősítenünk kell.
Radu és Klaus felváltva vontatják maguk után a lapátnyélbe fogódzó Görögöt.
Alaposan kilépünk.

Amikor letérünk az útról, és sorjában bevetjük magunkat a nádasba, Gavra a sor végére marad. Látom, hogy nagyon erőlködik, riadt pillantásokat küld utánunk, sapkáját leveszi, géppisztolyát a kezében lóbálja. A nádas tele van meglepetésekkel, csupa cikcakk az ösvény. A puha vizenyős út, a zöldellő sás, az imitt-amott virító sárga virágcsomók, a legkisebb levegőmozgásra zizegve mozduló száraz nádrengeteg kibillenti a legjobb futót is a kedvező ütemből.
Két méter széles gát magasodik a nádas fölé, a folyó felé vezet, oldala nedves és síkos. Megcsúszom, sárba húz a két fegyver. Káromkodom. Hátraszólok a fiúknak, vigyázzanak. Aztán rohanok tovább a folyó felé. Vissza-visszanézek.
Székely négykézláb mászik a töltés oldalán.
Klaus a Görögnek nyújtja kezét.
Albu szétvetett lábakkal ül a sárban, és maga elé bámul.

– Ne álljatok le! – ordítom, ki tudja hányadszor.
Később már nem nézek hátra. Félek, hogy magamra hagynak. Valamelyikük legyint, és azt mondja: „Rohanj bolond, rohanj, ha akarsz... „ És a többiek hallgatnak beleegyezően.
A folyóparton reménytelenül lassítok.
Utolérnek.
Nem szólok semmit. Belebámulok az arcukba. És lassan cseperedik örömöm. Látom rajtuk, hogy nem a kimenőért szaladnak, nem miattam, hanem csak. Csak úgy. Csak azért is!
Most már csak azért szaladunk, mert nagyon nehezen bírjuk, mert tüzes-forró a légcsövünk, és fájdalmasan feszít a mellkasunkban, mert már alig emeljük mázsányira nehezedett lábunk, az izzadság vitriolként csípi ágyékunk, a só kimarta ajkunk és szemünk, fejünk zúgó-zubogó katlan, velünk imbolyog a folyó, képzelt képtelen képek elevenednek meg előttünk, tűzkarikákkal tele az egyre zsugorodó láthatár...
„Vajon még mi mindenből áll az akarat?”
Kétségtelen, hogy az akarat nem más, mint a magunk által szépített, undorító nehézség.
Sietve arcot mosunk a folyóban, akaratlanul is iszunk néhány kortyot a vizéből.

Indulunk szótlanul tovább a park homokterítőjén, közel a vízhez. Nehezünkre esik otthagyni a folyót.
Kőműves hátranéz, kémleli a nádast. Látom, hogy lehajtott fejjel vigyorog.
Aztán kitör belőlünk a röhögés: Gavra még nem mutatkozik a töltésen.
Kilencen vagyunk.

Balról a gyakorlótér.
Otthagyjuk a folyót, átvágunk a jól ismert kínpad-réten.
Előttünk a kaszárnyakapu. A bejáratnál katona integet

zászlajával és lelkesedik:
– Nincs öt perce, hogy befutott az első szakasz! – újságolja.
Már nem érezzük a fáradtságot. Nem szólunk, nem dicsekszünk, de tudjuk, hogy többet is kibírnánk, akár estig szaladhatnánk már egyfolytában.

Az istállók melletti árnyékba telepszünk. Rendbe tesszük magunk, ellenőrizzük, hogy szabály szerinti legyen az öltözetünk, felszerelésünk. Innen jól látni a kaszárnyakaput, örömmel vesszük tudomásul, hogy Gavra nincs sehol.
– Ha nem jön meg idejére, lőttek a kimenőnek – sopánkodik Görög.
Cipeltük a felszerelését, vontattuk kilométereken át, és még van pofája sajnálkozni. Radu felemelkedik. Indul Görög felé. Ha most behúz neki egyet, holnap temethetünk.
– Menjünk! Mutassuk meg magunk... – ajánlom hirtelen jött ötlettel. A fiúk összenéznek, s máris katonás rendben dobogunk a cél elé. Ott vezénytelenül is szabályosan leállunk, kincstári pihenj-t erőltetünk magunkra.
Az őrmester megszámol bennünket, lelkesedik, dicsekszik a parancsnok felé fordulva, aztán cöccöget, hadonászik a stopperórával.
A parancsnok nem kérdez. Látja, hogy a szakaszvezetőnk hiányzik.
– Kár! – szól varjúhangon a tiszttársaihoz.

Gavra tűnik fel a kaszárnyaudvaron.
Húzza a lábát, sáros, fegyvere is piszkos.
– Huhu, őrvezető! – integet pillanatig hülyéskedve Kőműves.
A többiek némán állnak. Gúnyos mosoly az arcunkon.
Az őrvezető is áll imbolyogva. Tétovázik.
– Gyerünk már! – biztatja kemény káromkodással az

őrmester.
Gavra a szakasz élére sántít, és besétálunk a célba.

– Győztünk, fiúk! – kiáltja később harsányan az őrvezető, miután a visszatért szakaszok egyike sem ért el nálunk jobb időt. Sugárzik arcáról az öröm, keresi tekintetünket, ugrál benne a jókedv. Úgy viselkedik, mint aki közös pénzből vásárolt nyerő sorsjegyet húzott ki: övé a dicsőség, semmi sem tudja jókedvét letörni.
Izzadtan, sárosan egy ember áll előttünk: kvittek vagyunk.
Ruhát váltunk, ebédhez készülődünk.
Gavra a régi: pattog, vezényel, csinálja az eszét.
A századparancsnok nyilvános dicséretétől odavan.
Amikor kiosztja közöttünk a kimenőcédulákat, nem mulasztom el újra az arcába vigyorogni.

*

A kötelező kiképzés fél esztendeje után, a melengető tavaszi napsütésben könnyebb volt a „katonaviselet”. Egyre többet tudtunk meg egymásról, a tisztek is rólunk, következett a tulajdonképpeni katonai szolgálat, elosztásunknál és beosztásunknál figyelembe vették képzettségünk, viselkedésünk és talán még azt is, hogy milyen környezetből származunk; egységünknek, mint általában minden katonai alakulatnak, önellátónak kellett lennie, ezért a zömében középiskolai végzettségűek mellé besoroztak különféle mesterségű iparosokat: kiderült, van közöttünk szabó, cipész, asztalos, villanyszerelő, sofőr, kőműves, fodrász, lakatos, és falusiak is szép számmal, akik értenek az állatgondozáshoz és növénytermesztéshez, a kertészkedéshez; kikerült közülünk egy megyei szinten is sikeres focicsapat is; a piszeorrú cipőgyári Fülöp volt a centercsatár, Szilágyi a sziklafalként áttörhetetlen hátvéd, egy duzzadt ajkú

fővárosi gyerek a középpályás és még néhány kolozsvári, a kisvárosi környezethez viszonyítva csapatunk iskolajátékot mutatott, látványos gólokkal szórakoztatott bennünket is, ha otthonunkban játszott; egységünkhöz számos alegység tartozott Moldva területén, az oda beosztottakat is szükség szerint válogatták; közeledett május elseje, a civil életben is a megszokott jelszavas táblás és feliratos, vörös és nemzetiszínű zászlós ünnepi díszítést majmolta a hadsereg is, a vezetők sokszorosított képeinek sorában feltűnt a Moszkvában, egyéves kiképzéssel vezérőrnagyi, majd altábornoki rangra emelt Ceauşescu képe; Ki tud itt szépen írni?, kérdezte a cigányképű politikai tiszt; Árpival minden munkára kaphatóak voltunk, gondolkodás nélkül jelentkeztünk, de ez alkalommal magamra hagyott; vörös papírra fehér festékkel és fehér papírra nagy vörös betűket rajzoltam, a jelszavak az unalomig ismételt szokásosak voltak: Éljen a Román Munkáspárt! Éljen a világbéke! stb., a jelszavak szerint annyi sok mindent kellett még éltetnünk, hogy felsorolni sem tudom. Az ebédlő hosszú asztalain dolgoztam ráérősen, a műszaki írás szigorúan egyszerű betűit használtam, munkámmal elégedettek voltak, nekem is tetszett, hogy órákra-napokra kiléphettem az utálatos katonáskodás megszokott keretéből, nem kellett begombolkoznom, derékszíjat hordanom, letehettem a katonasapkát is; miután a jelszavak felkerültek az emeletes vaságyakkal zsúfolt, hálóteremnek nevezett, egykori istállóbarakkok homlokzatára, megszólított egy hivatásos őrmester, tömzsi fekete képű, moldvai ember, szigorúságot mutatóan, összeszorított szájjal mustrált, tömpe orrán fekete, szúrós szőrszálak virítottak; Te vagy az, aki írni tud!?, lágyan Igenis!-eztem, ki se húztam magam, rühelltem a vigyázzállásba merevült, csattogtatós, sablonválaszos katonáskodást erőltető, a parancsot ismételgető, közlegényi alárendeltséget szenvedők, csupa kurta válaszra kényszerítettek

párbeszédét; az őrmester tétovázott, iskoláimról kérdezett, aztán kibökte: Elviszlek magamhoz, irodai szolgálatra!, Am inţeles, să trăiţi!, fújtam neki lelkesedve; ma sem értem ezt a katonaságnál általánosan használt jókívánságot, a mondat magyarul, szó szerinti fordításban: Megértettem, éljen!, értelemszerűen: Igenis, megértettem!, de a közelállók prüszkölését is Să trăieşti! kívánsággal: Egészségedre! értelemben szokták köszönteni; másnap, az őrmester felettesének, egy horgas orrú gazdasági tisztnek a közbenjárására hivatalosan is parancsot kaptam, hogy az ellátmány kaszárnyai felszereléseket kezelő őrmesterének írnokaként folytathatom katonai szolgálatom; íróasztalt kaptam az egység bejáratához közeli, irodáknak átalakított barakkjában, két szekrényben sorakoztak a különféle átíratok, leltárkönyvek, könyvelést tartalmazó, századelőn készült, cirkalmas írással teleírt kötetek; első dolgom az volt, hogy nyomtatott írással néhány átiratot készítettem holmi fakiutalást szorgalmazandó és bútorátadást sürgető ügyben; az őrmester végigvezetett a különféle raktárakon, ahol a kaszárnyai felszerelések állottak; a legérdekesebb a körzetünkben „ideiglenesen" tartózkodó szovjet katonai tanácsadók számára fenntartott stílbútorok, perzsaszőnyegek, velencei tükrök, étkészletek és luxuslakásokba való mindenféle csecsebecsék raktára volt; az építőanyag-, földmegmunkáló szerszám-, és szögesdrót-lerakatoknál sokkal nagyobb érdeklődést mutattam a faraktárban, amit egy sánta civil alkalmazottra bíztak; később, amikor magam is adhattam félmázsányi tüzelőfára kiutalást, ez lett a valutám, s mert volt mit adnom, a szabók testre szabottá varázsolták lötyögő rubáskám, katonakabátom, a csizmadiák újjávarázsolták és lábszáram vastagságára alakították addig slattyogó csizmám, s jutottam mindenféle más, a sorkatonák által ismeretlen előnyökhöz; volt egy olyan régi és ócska írógép is az

irodában, amilyen apámék kiutalt lakásában maradt a háború végén, s amit kíváncsiságomnak engedve akkor szétszedtem, s ennek a gyakorlatomnak most láttam hasznát, akkor szerzett jártasságom segített abban, hogy működőképessé tegyem a gépet, fekete tintával frissítettem a gép tuspárnáját, az őrmester elismeréssel mosolygott, amikor látta, hogy pötyögtetni kezdtem rajta a betűket, átiratainkat azután írógépen küldtem aláírásra az ellátmányért felelős kapitánynak; Khm... Bine, băiatule!, (Jól van, fiú!) jegyezte meg elismerően, és mert elfogadott, igyekeztem ezt nagyobb szabadságom reményében időnként valamilyen, az anyagok elszámolásában használható meglepetéssel öregbíteni; reggel, a tisztek érkezése előtt irodát takarítottunk, a szomszéd szobában jóképű, tömzsi fiú teljesített írnoki szolgálatot, vidám és barátságos volt ismeretségünk első pillanatától; takarítás után szájából csurgatott vízzel mosakodott az épület előtti udvaron s tanított engem is erre a furcsa szokásra; a közeli kisváros melletti faluból való volt, Tecuci környékéről, nyüzsgő természetét, azt hiszem, gazdálkodó szüleitől örökölte, kapcsolataik segítségével sikerült katonakötelességét szülőhelye közelében, egy ápolt külsejű dundi és kellemesen tudálékos főhadnagy védőszárnyai alatt végeznie; a virág nevű Bujor Radu jó barátom lett, tetszett sportos alkata, rózsás arcára nézve mindig eszembe jutott szép családneve, amely bazsarózsát vagy pünkösdi rózsát jelent, a fővárosban végzett valamilyen technikumot, és miután játékos természetének engedve, az irodai munka zsibbadásait oldandó, a füves réten elszabadult cikázásaink közben egyszer-többször utánam vetődött, két lábszáramat a rögbi játék szigorú szabályai szerint pontosan a térdem alatt összefogva, szorosan a vállára húzva nyekkentett a földre, megbizonyosodhattam a bukaresti rögbi csapatban szerzett elméleti tudásáról is; katonakoromig belekóstoltam sokféle sportba, a

gimnáziumi osztályunk II. focicsapatának balszélsője voltam, és csak azért nem jutottam be az első csapatba, mert ott a balszélső druszám és később újságíró kollégám, Nagy Károly, ferde bal lábával utolérhetetlen teljesítményt nyújtott, tehetsége iskolánkban csak a tanári csapat balszélsőjéhez, a mindannyiunk által kedvelt Árkossy tanár úréhoz volt hasonlítható; sakkoztam, atletizáltam, asztaliteniszeztem, kerékpároztam, síztem, jégkorongoztam, kézilabdáztam, és Viorel barátomhoz szegődve megpróbáltam az ökölvívást is, de a rögbiről semmit sem tudtam, nem éppen egyszerű szabályait Radu magyarázta nekem először; gyakran kapott eleséges csomagot otthonról, szüksége nem volt rá, hiszen felettesével az egység élelmezését intézték, s a popotának nevezett tiszti konyháról jutott neki bőven falnivaló; otthonról kapott csomagjából egyszer sem hiányzott a sült csirke, amit sajátos moldvai módon készítettek el; később magam is láttam, hogy nem éppen gusztusosan sütötték: a csirkét vagy tyúkot valamilyen kéznél való szerszámmal, lapáttal, villával, kapával, baltával, vagy nehezebb tárggyal agyonütötte a „főszakács", tettének színhelye a mindig sáros baromfi-, vagy gazdasági udvar volt; az élettelen jószágot a sárban hengergetve, agyagos burokban tűzbe vetette, s miután, akár a primitív módon készült tégla, kiégett, a burok széttörésekor a majorság bőre, tollazatával együtt az „agyagedényben" marad, s a saját levében, zsírjában sült madár ehető, s talán kedvelt koszt volt azok számára, akiket nem zavart az állat égett tollazatának és abált belének sajátos bűze; Radu otthonról kapott sült csirkéin ennek a bűznek a szelídített változatát éreztem, de mert életemben nemigen gyakorolhattam a finnyáskodást, megszoktam ezt is; Radu baráti gesztusát többre becsültem annál, hogy hálátlanságot mutató megjegyzést tegyek anyja „szakácstudományára", ami nyilvánvalóan, a szájból való mosakodás higiéniai szintjén, dicséretes is lehetett; az éhség nagy úr, a

kiképzés alatt egy kolozsvári cingár és örökösen vigyorgó, hülyéskedni bármikor kész fiúval eljátszottuk azt az internátusi időmben tanult módszert, miszerint utálatos disznóságokat, gennyes sebek részletes leírását vagy például a harákolás részleteit felelevenítő, a köpetek színvilágát boncolgató párbeszédünkkel elűztük, kiütöttük a tíz porciót tartalmazó tál mellől finnyás társainkat; az internátusban a mellettem ülő Pálfi Mircea barátom szótlanul bírta egy darabig, aztán ájultan fordult le a padról; a katonakoszttal nehezen kibékülő asztaltársaink, miután felháborodott tiltakozásuk ellenére sem hagytuk abba az „étvágygerjesztő" témát, sűrű káromkodások közepette, rendre eloldalogtak, s mi dagadtra ehettük magunk a gyomorsüllyesztő árpakásából; írnokoskodásommal szelídített katonáskodásom elviselhetővé vált, ha leszámítom a szívfájdító szabadsághiányt, s a körülöttem is folyamatosan keringő darázstermészetű parancsokat, amelyeknek engedelmeskednem kellett, tűrhetővé vált életem; délutánonként, miután hazamentek a tisztek, nyugodtan ülhettem irodámban, igyekeztem oly módon kitágítani szögesdrótok közé szorított világunk, hogy nemcsak Adyt olvastam, hanem, cseperedő nyelvtudásomat gyarapítva, román könyveket kölcsönöztem a könyvtárból; az őrmester régi, szükségtelennek ítélt könyvviteli lajstromai között találtam egyet, amit kemény fedelével együtt kettőbe vágva felhasználhattam: előbb naplót, de a katonai titkok őrzésének parancsát tiszteletben tartva, végül verseimet írtam bele: nyers szöveget, ahogy jött, nem annyira a rímes verselés szokásának engedve, hanem a bennem felhorgadó zene kényszerével; észrevétlenül gyűltek ezek a verskezdemények a könyveléshez szükséges piros-kék színnel vonalkázott füzetben, s mert a lírától idegennek éreztem a nyomtatott szövegekhez hasonló, egymás mellé állított betűkből álló műszaki írásomat, hirtelen

elhatározással átálltam a folyamatos írásra, élvezettel utánoztam a régi számadási könyvek cirkalmas betűit; valójában nem hirtelen elhatározásból tettem, hiszen már technikusi diplomám kézhezvételekor eldöntöttem, hogy pótolni fogom három gimnáziumi évem utáni műszaki pályára terelésem miatti hiányos humán műveltségem; matematikában eljutottam az integrál- és differenciálszámítások élvezetes birodalmába, kisebb hidat és gőzkazánt terveztem a műszaki középiskolában, beleszagoltam a géptervezésbe, a megmunkálókat segítő műhelyrajzok készítésébe: a filozófiatörténet, a nyelvtudomány érdekelt és a klasszikus görög írók művei; a folyamatos írás újratanulása tudatos irányváltásomat szolgálta, nem volt nehéz, hiszen elemiben, amit a „magyar időkben" kezdtem és végeztem, tetszetős gömbölyű betűket tanultam, szerettem az egyenletes zsinórírást és a délutáni önkéntes foglalkozásokon tanult cirkalmas, sajátosan ódon hangulatú gót írást; jól tettem, hogy Radu előtt nem titkolhattam verseim, ő is megmutatta a saját költeményeit, melyeket menyasszonyának írt Eminescu verseinek mintájára; ilyen apróságok alakították barátságunkat testvéries együttműködéssé és oldották szűkre szabott világunkban a nekünk idegen emberek és megszokhatatlan környezet miatti riasztó egyedüllét szomorúságát; írnoki munkámban igyekeztem hasznossá válni; apránként elvégeztük az addig halogatott valóságos leltárt, kiderült, hogy többek között néhány vagonnyi szögesdrót hiányzik a raktárból; a régi iratok között találtam egy kezdetleges műszaki költségvetést építőanyagok elszámolására, ennek mintájára s műszaki középiskolai tanulmányaim alkalmával felszedegetett szakszó használatával néhány alegységünk már meglévő szögesdrótkerítésének felújítására készítettem részletes elszámolást, amellyel elszámolhattuk a hiányzó szögesdrótot, betonvasat, cementet; ölnyi papírt vitt be a

kapitányhoz őrmesterem aláírásra, a kapitány kételkedett: Khm... Crezi că va merge, băiatule?, (Fiú, gondolod, hogy menni fog?), Miért ne menne!?, biztattam, Khm... khm..., köszörülte zavarodottan torkát, éppen úgy nem tudta, mitévő legyen, mint amikor az egység zöldségeskertjének ellenőrzésekor rajtakapta válaszúti böhöm nagy katonatársamat, hogy a murok- és petrezselyemágyások között, fényes nappal, saját, hirtelen szárba szökkent palántáját dugdosta egy kaszárnyába merészkedő leányzóba; Khm..., köhintett néhányszor figyelmeztetően a kapitány, de ez a Szamos menti falusi legény minden más munkájához hasonlóan ezt is eltökélten végezte a befejezésig, ugyanúgy, ahogyan odvas zápfogát kezelte, amikor már nem bírt a fájdalommal: sajnálattal figyeltük, mint vergődik a fájdalomtól, hatalmas termete, tekintélyes súlya miatt sérthetetlennek hittük, óriás is volt mindenféleképpen, mert végül tüzes vassal maga égette ki lovak szájába illően nagyméretű zápfogából a fájó ideget; Elintéztem!, hörögte vigyorogva, miközben bűzös füst gomolygott ki tátott szájából; az ágyások között pedig vinnyogva dugta a lányt, akinek bizonyára hirtelen jött nőies felindultságból azon a délelőttön a békésen gyomláló nagydarab kertészre fájt a foga; Fiú! Khm... Miután befejezted, jelentkezz nálam!, mondta kissé megemelve a hangját a kapitány; az irodai kihallgatásra parancsolt legény előtt sem ordítozott, a nemi betegségekről mondott egyet s mást, és a paradicsomtermést féltette az önkéntes lányok látogatásaitól; miután számításaimat elfogadták az ezredparancsnokságnál is, nekem is kijutott néhány jóindulatú kapitányi köhintés és az első lehetséges alkalommal előléptettek, adtak egy sárga stráfot, amit „elfelejtettem” felvarrni rubáskámra: utáltam a katonaságot!, és ezt nem titkoltam, őrmesterem is tudta, ezért aztán, amikor másodéven a második stráffal is megkínáltak, szóltam, hogy inkább szabadságra

engedjenek, az előléptetést adják másoknak, akik úgy gondolják, hogy visszatérve a civil életbe, fél téglával addig verhetik majd a mellüket, amíg maguk is elhiszik katonaemlékeiket szépítve, hogy rettenthetetlenül aranyos vitézek voltak; a szögesdrót-elszámolás okán utazhattam, így meglátogattam Tosa Árpit a Tecuci melletti megfigyelőállomásunkon; ő már nagymenő volt az egységnél, mert ott építeni kellett, s a munka vezetésével bízták meg, amikor látták, kíméletlenül hajtja a többieket, de magát sem kíméli, így szokta meg, az apjától tanulta a mesterséget, s ha dolgozott, azt megfeszített iramban tette, égett keze között a munka, ahogyan ezt az öregek mondták nálunk, nevelőapámnál csodáltam ezt a mélyen emberi képességet, hogy képtelen volt lazsálni, látványos csípődobással lökte a hosszú mézeskalácsos asztal mellől félre segédjét, ha az elmaradt a szíjas mézes tésztanyújtásban, és maga végezte el a munkát, mert a munkának mennie kell, ezzel a munkát kedvelőket lelkesítette, a lustákkal utáltatta magát, ezért az ilyen fajtájú embernek szigorúnak kellett lennie, Árpitól is féltek társai, talán mert ezt kívánta a mestersége, nem épített, sohasem akart Déva várat emelni; katonaság után is jó barátságban maradtunk, apósom agyagra, gyenge alapokra épített háza repedt falait, akár a szegény ember a nadrágszíját, vasbilinccsel úgy összehúzta, hogy még ma is áll a Györgyfalvi út végén emelt vasbetonos tömbházak között; nekem nem kellett sietnem a munkámmal, jutott időm arra is, hogy Árpi segítségével körbenézzek a környéken; elkísért a közeli faluba, ahol csupa csángó ember lakott, furcsa volt anyanyelvem régi hangzású szavait hallani szájukból, kivarrt bőrmellényük, varrottasaik szerint románnak tudtam őket, mintha egy régi letűnt világ emberei közé tévedtem volna; figyeltük a lányokat, de oly távoliaknak tűntek a városi lányokhoz szokott szépségideáljainktól, hogy inkább egy másik faluba mentünk búfelejtő bort

vásárolni, mert lányok nélkül, akármerre is vitt sorsunk, szomorúság környékezett; néptelen, kicsi koszos faluba vezetett Árpi, a földbeágyazott sártégla házak nagyobbik fele borospince volt; Itt még a gyerekek is vörösbort reggeliznek!, dicsekedett Árpi, s valóban láttunk tökrészeg porontyokat: Megitatják őket, s aztán elvannak, amíg szüleik dolgoznak. Mit tehetnének?! Így megy itt az élet!; a bor pedig sűrű, ízletes és kemény volt, bagóért adták, munkanapjaik fejében kapták ezek a nincstelenek az állami gazdaságból; és elrepült a nyár, a következő korosztályra várva szigorúbbá váltak a tisztek, az egyik belém akadt, mert hiányosnak tartotta öltözékem, hiányzott rólam a derékszíj és gombolatlan a ruhám, három napi zárkára ítélt, őrmesterem sem védhetett meg, bevonultam az őrség szobáival szomszédos fogdába, a fiúk ismertek, a falra erősített, a szabályzat szerint csak éjszakára leengedhető csupasz deszkaágyat nappalra is lent hagyták, pokróc és szalmával töltött párna is került, írtam egy-két fautalványt, és a „kenyéren és vízen" helyett jó kaját küldtek barátaim a konyháról, olvasnivalót is bevihettem, kitűnően éreztem magam, de őrmesterem beküldte a sürgős könyvelni valót, vissza-üzentem: Sajnos... Kötve kezem-lábam, hagyom az irodai munkát másra, ha arra sem képes, hogy büntetésemet töröltesse!; válasz helyett fájdalmas arcot mutatva meglátogatott, de csak a kémlelő ablakba bújtatott fejemben gyönyörködhetett; hamar eltelt az a három nap, és újra sorjáztak kettős fogságomtól alig különböző unalmas napjaim; vasárnap, amikor úri dolgú gépkocsivezetőnknek nem kellett a II. világháborúból maradt katonai Willys Jeepen kaszárnyánkba hoznia egységünk parancsnokát, ott állt a fészerben a kocsi, benne a kulcs, sehol senki, úgyhogy saját magamnak adhattam néhány órát autóvezetésből, eleinte néhány métert vezettem előre, aztán curukk vissza, később keringtem néhányszor a parancsnoksági épület előtti

virágos rondó körül, mértékletességemnek köszönhetően a vezetés fenséges érzésétől sem rúgtam be, hanem Jóból elég a kevés is!, noszogatással, visszaállítottam a járgányt a helyére; kis örömök idejét éltük mindnyájan a kaszárnyában, azzal vigasztaltuk magunk, hogy a tengerészeknél négy évet, mi csupáncsak hármat veszítünk fiatalságunkból, az élet értelmét pedig majd lesz még időnk megkeresni; ólmos idők következtek, az ősz csak színeiben szép, a lelombozódás fiatal fejekben fájdalmas, az elmúlás térdroggyantó, önpusztítóan kívántuk az idő múlását, mert bezártságunkban halott perceinket szültük, amelyeket elsirathattunk bánatos kedvünkben; a parancsnokság épületében, különszobában volt a rádiósítási központ, kezelője, hogy kikunyerált néhány napos szabadságra mehessen, helyettesítőt keresett, nem tudom, miként talált meg engem, biztatására követtem, félóra alatt megmutatta, miben áll szolgálata; a politikai tiszt által rögzített műsor szerint működtetni a központot, ehhez rádió, erősítő, lemezjátszó, néhány román népzenei hanglemez, egy csergőóra, a laktanya hálótermeiben és különböző külső tereken elhelyezett hangszórók, valamint egy vaságy állt a szolgálatos rendelkezésére, mert minden eshetőségre számítva a rádió kezelőjének éjjel is ott kellett tartózkodnia; megbízóm egy kapcsolóra mutatva figyelmeztetett: Nincs más dolgod, reggel bekapcsolód a rádiót, hozzá ne nyúlj, Bukarestre van beállítva, a hírek után felteszel egy lemezt, a délutáni és az esti program táblázata itt áll a falon; biztatott: Városi gyerek vagy! Ez neked smafu!; szaporán bólingattam, vette a cókmókját és elviharzott; örvendtem az egyedüllétnek, csak másnap éjjel merészkedtem a rádió közelébe, örömömre rövidhullámú adások vételére is alkalmas volt, tízszer is ellenőriztem a kapcsolótáblán, hogy a **be** vagy **ki** pozícióban áll a kapcsoló, aztán élvezetesen lassan végigszánkáztattam pályáján a kondenzátort, a

középhullámon hangzavar fedte a budapesti rádió adását, 1956. október végén történt, a különféle rövidhullámú adók közül megállapodtam a Szabad Európa Rádió adásánál, ekkor hallottam először a forradalomról, másnap hirtelen megszigorították a kaszárnyai életünket, riadókészültséget rendeltek el, megkettőzték az őrséget; éjszaka keveset aludtam, nappal katonatársaimmal suttogva váltottunk híreket, a tisztek bizalmasaitól kiszivárgott, hogy más alakulatokhoz hasonlóan, nálunk is különleges felkészültséget rendelnek el, a román hadsereg bevetésre készen áll a magyarországi ellenforradalom leverésére; visszarendelték szabadságáról a rádiósítási központ kezelőjét is, elestem a friss hírektől, gyötrődtem katonatársaimmal együtt, s vallottam erről néhány versemben is; a kemény fedelű, félbevágott nyilvántartót fémszekrényünk aljában tartottam, a szekrényhez rajtam kívül őrmesteremnek volt kulcsa, az egyik reggel hiába kerestem a kötetnyi versemmel majdnem tele füzetet, eltűnt, mint a kámfor; őrmesterem aznap szolgálatos volt, biztos voltam benne, hogy ő a tettes, nekiszegeztem a kérdést, de úgy tett, mint aki semmiről sem tud, azt mondta, nem látta, még csodálkozott is, hogy versírásra is van időm a sokféle irodai munka mellett; mit tehettem, hallgattam; örvendenem kellett volna, hogy őrmesterem nem tud magyarul és nem olvasta, vagy nem olvastatta el mással verseimet; de az is lehet, hogy sejtette, a forradalom idején magyarul írt soraimmal bajba keverhetem őt is, ezért tüntette el, másrészt, ismerve hajcsár természetét, bosszankodtam, hónapokig bánkódtam rosszindulatán, amiért sajnálta tőlem azt a kis kikapcsolódást, amit írással töltött estéim jelentettek katonáskodásom gondolkodás-sorvasztó napjain; csalódás volt, mert azt hittem, szolgálataimmal kiérdemeltem elnézőbb magatartását, nem értettem, hogy hivatásos katonaként képtelen emberszámba venni engem, a közkatonát;

rabszolgatartó természetét valószínűleg elődeitől tanulta és gyakorolta kíméletlenül; válaszként Radu segítségével eljártam, hogy a rádiótechnikai alakulatnál nyert mesterségem időnkénti szükséges gyakorlására, hiszen hivatalosan a légitér ellenőrzésére szolgáló főtábla kezelője voltam, írnoki szolgálatomat felfüggesszék, áthelyeztek, igaz, nem az ellenőrző táblák előtti fárasztó éjjel-nappali szolgálatra, hanem a városszéli repülőtéren felállított rádió adó-vevőkhöz, ahol szabadidőmben

néhány versemet emlékezetből a városban vásárolt iskolásfüzetbe írtam.

A cél
Hír jött. Látom a lángot, a füstöt,
hallom a halálordítást.
Érzem az anyák aggódását,
a rombolás fájdalmát
Tűrnöm kell nemzetem pusztulását,
s csak a híreket hallgathatom?
Minek annyi vér, s halál?
Kell az áldozat, hogy a holnap
embere előbbre lépjen?
Egymás holttestén találtok-e igazságot?
Mi a cél?
Szabadnak, magyarnak lenni,
a népnek új utat keresni?
Hát így! Akkor, előre hát!
De nézd, lásd a nép fiát,
S ne vedd soraidba az árulót!

1956. október végén

Lélekhalál
Végre egy ebéd után
csöndes nyugtom lelem

a piszkos kaszárnya udvarán
meg itt magamban, benn.
A harci zaj elült,
sereghajtó sincs köröttem.
Gondolkozom, hogy is volt,
amikor szabadon jöttem,
szabadon mentem,
amikor még éltem, s félve is reméltem.

1957. elején

Egy őszi este
fény felé meneteltünk,
vitt a hivatás
és még valami.
A búzaföldön,
amelynek kenyerét ettük,
cammogtunk barátommal,
és bennem még valaki.
A dombokról lehallatszott
a farkasordítás.
A kutyák ugattak.
A hó tiszta volt,
s fehérlett szűzen,
mint a szemérem.

1957. november

Önarckép
Arcomban két vonás
mélyen belevésve.
Egyik a jövő,
másik a múlt feledése.
Szemeim sötétek,
sorsommal aláhúzva.
Homlokom ráncolt,
ajkam összeszorítva.

Repdeső tekintettel
nézek fel az útra,
s megyek: előre.

1957. június

Mérték
A pirulás mértékegységével
őszinteséget, tisztaságot
mérni mentem gondolatban.
S a sok-sok arc, amit felsorakoztattam,
reszketett, sírt, hazudott sápadtan.
El nem hittem! Nem én!
Igaz szívek lángját kerestem,
s hívtam a vörös őszinteséget:
Fesse pirosra, igazra őket.
Fesse bíborra a világot.
Mi lesz akkor, ha majd pirulással
mérjük az igazi tisztaságot?

1957. június

Mit tudtam a szabadságharcról 1956-ban? Nem sokat. A titkon hallgatott rádióból a kétségbeesett segélykiáltás, a lelkes buzdítás hangja maradt meg bennem, lelkesedtem magam is, azt hiszem, törvényszerű, hogy a fiatal változást akar, a forradalomtól sem riad vissza; engem Ady versei lelkesítettek, ezeroldalas, külsőségeiben is bibliás apám könyvéből 1956-ra is érvényes tudósításként olvastam a *Rohanunk a forradalomba* sorait: *Budapest futós utcáin / S falvak csöndjén dühök*

remegnek” és hatott reám az intés *„Ma még tán egymást összetévesztjük, / Holnap egy leszünk, észre se vesszük”*; sajnáltam a megszállók és a hatalom elleni küzdelemben a megveszekedett balta csapkodását mutatók dühét, a könnyebb levezetés útján egymásellenességbe fordult világot; a törj! zúzz! indulatban bestiális gyilkosságok, féktelen fosztogatások történtek, semmilyen forradalmi cél ezeket nem szentesíti, mert akkor éppen odajutunk, ahová a kegyetlen proletárdiktatúra, amit másolni embertelenség, a bibliai bölcsességek ellen való; ha csak a hozzánk eljutott román lapokból tudtam volna a küzdelemről, talán elhiszem, hogy ellenforradalom zajlik; képekre emlékszem, utcán heverő halottakra, lábánál fogva felakasztott, a felismerhetetlenségig összeégett emberekre, bezúzott kirakatokra; kiszabadult börtöntöltelékek fegyveres rémtetteiről írtak, arról, hogy veszélyben a rend, a demokrácia, a szocializmus; nem kellett ahhoz sok ész, hogy rádöbbenjen az ember, valami nem megy rendben azokon a helyeken, ahol életük árán lázadnak az emberek; a szabadság hiányát katonaként tapasztalhattuk, a fegyelmezés szigorúsága miatt nyílt lázadásra gondolni nekünk nem volt érdemes; húszévesen ki látott át a mindent lehengerlő propaganda mögötti politikán, amely szocialista és imperialista táborra osztotta a világot; mi beleszülettünk az egyedül jónak, emberinek, igaznak és jövősnek mondott világba anélkül, hogy a másikról, az embertelenről, a lejártról, a sír szélén tántorgóról, a szajkózott becsmérlésen kívül fogalmunk lett volna; Raduval arról beszélgettünk, hogy milyen képtelen dolog lenne, ha nekem, vagy akármelyik erdélyi magyarnak, román katonaként, Budapesten kellene harcolnom véreink ellen; Nem hiszem, hogy oda rádiótechnikai alakulatokat visznek! Mert ha visznek, akkor tankosok, gyalogosok kellenek, nyugtatott Radu; nem szóltam neki az őrmester által eltüntetett verseimről; karácsonyra senkit, szilveszterre őt hazaengedték, nagy

havazások jöttek, napokig lapátoltuk a havat a kaszárnya útjairól, hogy közlekedhessünk; fagyott keményen, mínusz huszonöt foknál megengedték, hogy orosz sapkánk fülét leengedjük, a kaszárnya megtelt újoncokkal, gyakrabban kerültem őrségbe, a csikorgó hidegben csillagfényesen szikrázott a hó, gyémánt gondolatokkal vágott az eszem, amikor életről, elmúlásról, szabadságról, jövőmről kavargott bennem sokféle kérdés, megfogalmazásra váró vágy, terv, akarat, de leírni féltem, nem másoknak, magamban tartogattam, amíg parazsát elfedte a minek? kérdésből okádott hamu és unott napjaim cselekvést bénító szürkesége.

*

A rádiótechnikai katonai alakulat előretolt állása a vidéki város használhatatlan repülőterén háromszobás, földbe ásott épületben működött. Szakasznyi katona teljesített itt szolgálatot. Meghatározott rendben, tizenvalahányan vigyáztak az adóvevővel felszerelt, terepszínű hálókkal álcázott rádiós kocsikra és az adótoronyra. Az állandó őrséget, a rádiós szolgálatot és a kaszárnyai koszt szállítását felváltva végezték. Hivatásos tiszt helyett egy másodéves káplárt bíztak meg a parancsnoki teendőkkel. Rendes ember volt a szakaszvezető, unta a katonáskodást, nem vitézkedett, s a szolgálat a megszokottan unott rendben zajlott.

Az éjszakai őrség kezdetén Jenő körbejárta a hadállást, és a kaszárnya felé vezető ösvény mellett, mintegy százötven méternyire az épülettől, leheveredett a fűbe. Csillagfényes nyári éjszaka volt. Fölöslegesnek érezte az őrséget. Nappal sem járt erre senki. Nagy néha egy-egy juhnyáj vonult át a reptéren, éjszakánként kóbor kutyák, és egyik-másik elcsángált szamár tévedt erre.
Az legfőbb ellenség a másfél kilométernyire fekvő

kaszárnya felől kiszámíthatatlan időpontban érkező őrségellenőrző járőr volt. Ha valamely túlbuzgó tisztecske vezette a járőrt, a repülőtériek nem úszták meg büntetés nélkül. Ilyenkor az egész állományt teljes felszerelésben kivezényelték az épület elé. A látogatás következményeire rámént az egész napjuk. Felborult a szolgálat és a pihenés időrendje, a katonák kótyagosan lézengtek, szidták a katonáskodást, a tisztet, a tiszt édesanyját és egymást.

Hanyatt fekve bámulta a csillagokat. A hold sarlója, mint gyermekkori meséskönyveiben. Ott fenn, valaki mindent lát, számon tart engem is... Gyermeteg gondolatokkal szórakoztatta magát. Aztán mindenben kételkedő kedve kerekedett. Nyilván minél magasabban van, annál nagyobb a rálátása a világra... Tamáskodott.

Mit tegyen az ember, ha maga sem tudja, miért ilyen sekély gondolatokat szül. Kigondolt két mondatát síró ikreknek látta, tehetetlen csecsemőknek, akik táplálékot követelve döfködik a duzzadó anyamellet.

Ez is a mások gondolata, nem az enyém.

Kell lennie valahol a saját véleményemnek is. Éppen csak ki kell gondolnom. Merthogy csakis akkora a mi világunk, amekkorát belőle az agyunkkal látunk. Hinnünk kell a szemünknek, de gondolatban ennél is többre vagyunk képesek. És nem vagyunk egyformák. Agyvelőnk súlya sem azonos, gondolataink fajsúlya is más és más kell hogy legyen. Bizonyára sikerül majd egyszer valakinek valamiféle mendelejev táblázatban rendszert alkotni agybeli sajátosságainkról.

Az már most is vitathatatlan, hogy a gondolatoknak súlya van. A mondatok értéke a benne található gondolatok súlyától függ. Az üres mondat-kavalkád: fecsegés. Ilyenkor nem gondolkozunk, csak beszélünk. Ez sem az enyém, de okos idézet...

A kora nyári langyos éjszaka csillagterítője alatt nagy elszántságot érzett arra, hogy kigyomlálja agyából a

közhelyeket. Rájött, hogy tabuk környékén születnek a merész gondolatok. A teremtés, a lét, az elmúlás, a hit és ehhez hasonlók, a tudatunkban észrevétlenül meghúzódó kérdések, kemény diók. Beláthatatlan időkig rágódik még rajta az emberiség. Hétköznapi dolgok, olykor ünnepi tálalásban.

A magány az igazi ünnep. A meditáció az ész tornaórája. A katonáskodás is arra való, hogy elvonultságban, a reánk erőszakolt szigorú rendben alkalmunk legyen előre lépni az emberré érés folyamatában.

Azon kapta magát, hogy érzéseit, hitét, életről való felfogását vizsgálja. Máskor is eljutott már az élet értelmét boncolgató kérdésekig.

Élet, halál, feltámadás... Töprengésre való dolgok ezek? Hiszen nem tőlünk függnek. Hát kitől valók?

Erről is, mint egyébről, családi hagyományain alapuló különvéleménye volt.

Hatéves korában, amikor iskolába akarták íratni, kiderült, hogy a család különvéleménye nem egyeztethető össze az általánosan elterjedt szokásokkal: kereszteletlenül nem fogadták be az iskolába. A sietős pap, a keresztelendő több éves késése miatt, a szükségesnél nagyobb adag keresztvizet loccsantott a fejére, a szentelt lé végigcsurgott a nyakán, színes pántlikából sebtében készült nyakkendője vörös levet eresztett, s szívtájig elrondította patyolatfehér ingét. Magasztos, bensőséges érzés helyett kényelmetlen feszélyezettséget érzett.

Később, szülei legyintésére, kimaradt a vasárnapi iskolából, aztán „elfelejtették" istentiszteletre küldeni, emiatt minden hittanórán büntették. Csak azután lett nyugta, miután törölték a gimnázium órarendjéből a hittanórát, konfirmálnia sem kellett. Kimaradt gyermekkorából a transzcendentálistól való félelem hagyománya. Az „Isten szeme mindent lát, ne lopd el a léniát!"-féle intéseket senki sem vette komolyan,

viccesnek találta maga is. Akár a műemléktemplomok aranyozott díszítéseit, giccses túlzsúfoltságát, a papok misztikus öltözékeit, az embert alázó, erőltetett áhítatokat. Ezért aztán, amikor eljött az ideje, hogy a lét kérdésein törje a fejét, nem voltak korlátai, a kételkedés és a tagadás nem okozott neki gondot, félelem nem volt benne, csak erős kíváncsiság és a megismerés csillapíthatatlan vágya.

Hasra fordult a repülőtér térdig érő kövér füvében, kihúzott tokjából egy kakaslábfű szálat, és mint gyermekkorában, élvezettel rágta édes szárát. Jobb volt, mint akármelyik rágógumi. Szerette a füvek édes ízét, a mezők illatát és a zabolátlan gondolatokat.

Hitt a feltámadásban.

Merthogy, mint minden, ez is többféleképpen értelmezhető. A kétezer vagy több ezer esztendeje kigondolt megoldás a halál elfogadására. A mai ember eszével elfogadhatatlan, valamiféle infantilisan csökönyös, szolgai és csodavárásra berendezkedett kényelmes ragaszkodás ez az őskori gondolkodás szintjén kiötöltekhez, amit megdönteni azért nehéz, mert az egyházak akkurátusan kiépített, fifikásan védett és kiterjesztett világuralmi hatalmát veszélyezteti. Be kell látnunk, hogy évszázadokig tarthat még a tudomány, a fölöttünk állónak képzelt mindentudó és az erőltetetten köré épített hatalmi dogma összeegyeztetésének időszaka. Az emberiség művelődési szintjének lassú, de megállíthatatlan emelkedése, a nietzschei vagy valamilyen más eszmeiség szerinti új ember folyamatos kialakulása jelentheti a távoli jövőt. Tudatában kell lennünk annak, hogy amíg milliárdok éheznek és állati körülmények között tengetik életüket, korai a transzcendentális világlátás megváltoztatásának gondolata. A feltámadás nem lehet más, mint halálunk utáni jelenlétünk hozzátartozóink, barátaink, ismerőseink emlékezetében. Ezek szerint minden ember saját

feltámadásának és „örökéletének”a kovácsa. Úgy kell élnünk, hogy megmaradjunk az emberek jó emlékezetében. Nem harmadnapra, hanem már halálunk előtt illene feltámadnunk, élnünk mások gondolatában. Ehhez persze nemcsak szavak, hanem tettek kellenek. Jelen kell lennünk az életben ahhoz, hogy emlékünk fennmaradjon. Jézusi tettekkel talán? Igen. De csodákkal már nem sokra megyünk. Megfoghatatlan, hogy nagy koponyák, értelmes emberek úgy tesznek, mintha hinnének még az aprószentek csodatevő erejében, a könnyező képek, a nyomorékokat istápoló helyek varázsában. Abban is lehetne hinni, hogy eljön az idő, amikor korunkat, a sötétnek tudott középkor mintájára, szörnyülködve túlzottan feketére festik az utánunk következők. Pedig hát évszázadok óta számos gondolkodó kerülgette a hit kérdését, és bizonygatta rengeteg dogmává kérgesedett tan ésszerűtlenségét. Megvetést, megaláztatást, kirekesztést és máglyát vállalva tették ezt mindazok, akiknek volt merszük, hogy haszontalan dolognak látszó felfedezéseikkel megelőzzék koruk.
Kedvenc tanárának szövegeit fogalmazta újra és újra, addig-addig, amíg magáénak érezte. Hiányzott belőle a szokványos gyermeki hit és az érett ember alázata.

Fix pontja: a tagadás. Innen indulva kereste a merész állításokat, próbálta megérteni a világot.
Az egyházak által általánosan elfogadott az Úr dicsérete. Tegyük fel a kérdést: mi szükség van erre? A ma elképzelt Istennek vajon tetszik-e az általa teremtett lények hozsannája? Kell-e neki a mi nagyrabecsülésünk, imádatunk? Nem valószínű. Ha a mindenek ura, önmagában nagy, utolérhetetlenül mindent tudó, segíthetünk-e neki ajnározásunkkal szebbé, emberibbé, igazabbá tenni a világot? Tulajdonságaival bizonyára ellentétes, hogy kérje, elvárja és elfogadja imádságainkat, hiszen a ma emberéhez méltatlan a

tömjénezés. És az öntömjénezés is. A saját képére teremtett bennünket, illetve a magunk képére teremtettük őt, tehát az ilyenfajta viselkedés ma már nem lehet ínyére.
Évezredek előtti emberi kapcsolatok tükrét fényesítik az egyházak, s konzervativizmusukban nem gondolnak a történelemmel, amelynek folyamatában annyi kín között az emberiség ráébredt az örökre kikiáltott, egyetlen vezető dicsőítésének, erkölcsünkkel és világlátásunkkal ellentétes voltára. Könyörgéseink arra valók, hogy félelmeinket konzerváljuk, gátat szabjunk a bennünk fel-felhorgadó rossznak, igazságtalanságnak, irigységnek. Ha senki sem úr fölöttünk: elveszünk? Az ember állati sorsából magával cipelt halálfélelme keres megnyugvást a transzcendens Isten létében. A félelem a szépnek nevezett élet fogszabályozója. Menekülés önmagunktól, önmagunk teljes megismerésétől, pótcselekvés, amely a megismerés magasabb régióiban minden bizonnyal szükségtelenné válik. Vállalni önmagunkat s életünket, amely a természet törvényei szerint magától értetődően fűszál természetű – ennyi a dolgunk a világon. Az emberi gondolkodás óvodájában járva sokféle hitünk eredménye lehet ez. Az európai kultúra a kereszténység bűvöletéből szabadulva, a föld lakosságának nagyobb részét kitevő másféle gondolkozás hatására igazodni fog valamely megnyugtató, korszerűbb világlátáshoz. Eddigi rengeteg istenünk egy sem volt – maga az egynek mondott Isten sem lehet – örökkévaló. Erősödő hitünk az emberi fejlődés felgyorsult ütemében önmagunkba fordítható: a „vagyok, aki vagyok" így kap elfogadható értelmet.

Neszezésre ébredt. A fűszálak rácsán át, mintegy félszáz méterre maga előtt imbolygó feketeséget látott. Visszafojtott lélegzettel hallgatózott.
Nem a járőr, állapította meg örömmel. A fű surrogása elárulta, hogy egy valaki vagy valami közeledik. A hold

párnányi felhő mögött pihent. Az imbolygó alak, mint az alvajárók, tétova léptekkel egyre közeledett. Két kézre fogta fegyverét és kuncogva várta, hogy amikor közelebb kerül az alak, majd jól ráijeszt. Tízméternyire engedte közel.

Állj, ki vagy?!, szólt unottan, mert szoknyás alak állott előtte, valamilyen világos színű blúz volt a lányon, vállán, hanyagul átvetve, szvetter.

Ki vagy?, kérdezte halkabban, mert nem ismerte a lányt. Teréz?

Teréz vagyok, hát nem ismersz?, magyarázta a lány, miközben lépésnyire közeledett. Mosolygós, vézna teremtés volt.

Fektében felnézett a lányra. Tornacipős erős lábakat látott, a feszes combok közén meleg feketeséget.

Nincs rajtad bugyi, állapította meg hangosan, és tépett egy rágni való fűszálat, a lány lába mellől.

Percnyi tétovázást játszottak.

Eltakarod a holdat. Ülj már le!, biztatta.

Teréz nem kérette magát, mellé feküdt a fűre.

Kijöttem a kórházból. Nincs semmi bajom, magyarázta vidáman.

A lány arcába nézett. Pisze orr, pici, fekete szemek, érzéki ajkak.

Lehet vagy húszesztendős, gondolta.

Az jó, szólt tétovázva, miközben lassan felhúzta a lány gyűrött szoknyáját.

Persze, hogy nincs rajtad bugyi, dörmögte. A lány hallgatott.

Feltérdelt, kibujt katonaköpenyéből, ráfektette a lányt, és szótlanul befeküdt a készséggel felhúzott lábak közé.

Sietve végzett.

Az járt az eszébe, hogy mi lesz vele, ha hazudott Teréz?!

Már úgyis mindegy...

Azzal nyugtatta magát, hogy ezek a kaszárnya körül mutatkozó, csellengő lányok nem hazudnak. Nyilván

azért ólálkodnak a kaszárnyák környékén, mert tudják, hogy ott mindenkor kapósak, és mindig akad számukra kiéhezett katona, akikkel veszélytelenül kefélhetnek, mert a katonákat rendszeresen ellenőrzik a katonaorvosok. Tőlük nem kaphatnak betegséget.

Teréz pillanatig magához szorította az íjként megfeszült, fújtató fiút, aztán összeszedte magát. Tisztában volt azzal, hogy nem várhat többet ettől a kiéhezett fiútól.

Beviszel?, kérdezte, s már indult is az épület felé.

Jártál már itt?, kíváncsiskodott, miközben magára kapta köpenyegét, és sietve megkereste puskáját a fűben.

Persze, felelte Teréz. De azt hiszem, akkor te még nem voltál itt...

Na, gyere csak, mondta Jenő, és betessékelte a szolgálatos rádiós műanyagillatos kocsijába a lányt.

Beszélgessetek, szólt kaján vigyorral, és rájuk csukta a korszerűen felszerelt Csepel-kocsi ajtaját.

Éjfél után még két órája volt az őrszolgálatból. Körbejárta néhányszor az épületet. Látta, hogy a rádiószolgálatos társa később átkíséri Terézt az emeletes vaságyakkal zsúfolt hálóba. Néhányszor kigyúlt ott a fény, aztán sietve kikapcsolták.

Szórakoznak a fiúk, állapította meg magában öregesen, miközben próbálta visszaidézni a lány érkezése előtti gondolatait. De sehogy sem sikerült újabb tetszetős gondolatokat kiagyalnia az életről. Találomra kihúzott egy-egy fűszálat, de hiába rágta, ízlelgette a réti perje és a kakaslábfű édeskés szárát, az élet nagy kérdései helyett mindegyre az a nyári kora délután jutott eszébe, amikor az egységirodából, ahol szép írásának, egyformán kerek betűinek köszönhetően hivatásos őrmestere irányításával időnként meghúzódhatott, szakasztársa a kaszárnya egyik félreeső sarkába csalta azzal, hogy ott valami rendkívülien érdekes történik.

Az a kaszárnyasarok tele volt titokkal. A lelakatolt öreg barakkraktár mögötti szögesdrót kerítés résén, akinek

mersze volt, kijuthatott a folyóig húzódó mezőre, s onnan, soron kívüli eltávozásra, a kilométerre fekvő kisvárosba. Mindig akadtak olyanok, akiknek a pucájában több volt a vér, mint amennyit a teában bőven adagolt, kangörcsöt szabályozó orvosságával az ezredorvos megfelelőnek gondolt.

A raktár ajtaját résnyire nyitva találták. Beléptek. A raktár tele volt a háború utáni években a hadsereg által kötelezően fenntartott szovjet tiszti lakásokból összegyűjtött civil bútorokkal. A félhomályban, hatalmas diófafurnéros szekrényt látott. Előtte, terebélyes patinás íróasztalon egy nő feküdt virágos kartonruhában, hasáig kitakarva. Szandálos lába egy katona vállán himbálódzott, a nemi aktus hol lassú, hol gyorsabb ütemére.
Tisztes távolságra, lehetett vagy két-három méter, két bajtársa állott, sorára várva. Amíg a váltás történt, a nő nagy tányér napraforgóból szemelgetett.
Az egység csizmajavítója nagy kedvvel állt a hívogató lábak közé. Társai eleinte vidáman biztatták, de amikor elhúzódott a dolga, gúnyolódva siettették. A csizmadia segélykérően nézett körül, nem értette, hogy miért nem jut el az élvezésig. Folytatta kitartóan. A nő fészkelődött, kereste a napraforgókorongot.
A soron következő katona óráján mérte az eseményt: Hűűűha! Tizenhárom, tizenhárom és fél... Tizennégy perc! A nő ekkor felemelte fejét, rekedtes hangon sziszegett valamit, és a napraforgótányérral püfölte, majd mindkét kezével igyekezett eltolni némileg magától a nemileg továbbra is csökönyösen ragaszkodó csizmadiát. Az pedig kétségbeesetten fokozta az aktus ütemét, a nő erre ijesztően gurgulázó állati hangokat hallatott, és hirtelen felemelkedve, teljes erőbedobással kivetette lába közül a fiút. Sírva mutogatta a lába közét, rázta a fejét, fájdalmasan vinnyogott.

Néma?, kérdezte Jenő riadtan előtte szórakozó szakasztársától.
Azt hiszem süket is, mondta vihogva a fiú.
Ezek időnként elszabadulnak az intézetből és itt kószálnak, nem riadnak vissza a szögesdrót kerítéstől sem.
A diófafurnéros íróasztalra tálalt nő méltatlankodott a maga módján még egy darabig, aztán intett a következőnek.
Végül ő következett, de nem kért belőle. Igyekezett kíméletesen tudtára adni ezt a néma lánynak, mert arra gondolt, hogy ezeket a nőket valami furcsa ösztön hajtja, rabjai nemiségüknek, és mert jóságosak, önként vállalt szolgálatot teljesítenek. Ezek nem pénzért árulják maguk. Felajánlkozásukkor hajszolják az örömöt, de csak olykor-olykor, teljesen véletlenszerűen kapnak belőle, hiszen ritka alkalmakkor jutnak a csúcsra.
Sajnálta ezeket a nőket.
Nem nevezhetjük őket kurváknak, mert nem azok. Boldogságkeresők ők is. Sorsuk a civilizációs fejlődés alagsorába rendelte őket, jussukat kérik az emberi örömökből.
A néma lányt hidegen hagyta az ő suta, elutasító integetése. Komótosan összepakolta magát és a katonáktól kapott néhány konzervet. Miután megbizonyosodtak arról, hogy kinn „tiszta a levegő" átsegítették a lányt a drótkerítés alatt.

Katonakötelessége teljesítésének utolsó nyarán, másodéves katonákból álló szakasz élén, rábízták a hadgyakorlat miatt kiürült kaszárnya őrzését. Kényelmes őrszolgálat volt, mert nem kellett tartaniuk a mindenben piszkálódó tisztek ellenőrzéseitől. Az egyik nap kis barna leányzó ajándékozta meg kegyeivel társaságukat. Az eset az egyik raktár melletti őrhelynek kialakított apró lombsátorban történt. A szolgálatban lévő őrök is rendre

kipróbálták a lány adományozó kedvét. Miután nem volt több jelentkező, a lány kikászolódott a lombsátorból és a kíváncsiskodó fiúk gyűrűjében rendbe szedte magát.
Aztán elmenőben rámosolygott.
Ő az igazi!, mutatott Jenőre a lány. Tudjátok meg, hogy ő az igazi férfi. A többiek nem érnek egy fabatkát... Mosolyogva mondta. Jókedvében megszépült, mint általában azok a nők, akik imádni való férfira lelnek. Azt is megígérte, hogy néhány nap múlva visszatér, mert ami jó, abból többször is kér az ember.
Büszkén nyugtázta férfiassága dicséretét. Ruhástól hanyatt feküdt parancsnoki szobája ágyán és mozdulatlanul, hat álomtalan órát aludt egyhuzamban. Ritkán aludt egyhuzamban ennyit.
Másnap erős viszketegséget érzett a gatyájában. A mosolygós barna leány lapostetű-adományával gondoskodott arról, hogy még sokáig megtartsa őt emlékezetében.

A repülőtéri őrségben nehezen teltek az órák. A felidézett kalandok sem nyugtatták Jenőt. Vánszorgott az idővel a földbe ásott helyőrségi épület körül. Tökét vakargatta idegességében. Nem volt egy épkézláb gondolata. Fáradtan botorkált, rótta a köröket. Karórájára pillantva látta, hogy késik a váltás. Negyedórát még téblábolt az ajtó előtt, aztán bement a hálóba és felrázta álmából a szolgálatost. Meg sem várta, hogy az felöltözzön, lerakta fegyverét, sietve levetkezett, és lefeküdt. Rögtön elnyomta az álom.
Órányit aludhatott.
Félálomban konstatálta, hogy nyüzsög a háló. Az emeletes vaságyakkal tele szobában társai visszafojtott hangját hallotta, valamivel vagy valakivel nem tudtak mit kezdeni.
A fal felé fordulva feküdt. Fejére húzta a durva lópokrócot.

Gyorsan!, suttogta idegesen egy hang. Belül, belülre! Valaki hirtelen, a fal felőli oldalon, a pokróca alá bújt, és befurakodott a karjai közé. Feje a mellén, két zsemle nagyságú puhaságát az ő csontos melléhez szorította, hasa égette, combja tolakodóan a lába közé feszülve, férfiassága szerszámaihoz támaszkodott. Nem tiltakozott. Álomnak hitte, csukott szemmel fogadta a jóleső érzést, elengedte magát.

Megbomlott az idő, képtelen volt felmérni, hogy órányi vagy csak percnyi csöndben lubickolt. Aztán hallotta, hogy valaki elfordítja a villanykapcsolót.

Az emeletes ágy alá beszűrődő villanyfény átsütött a szemhéján.

Nem érdekel!, gondolta és összeszorította a szemét. De a fülét nem dughatta be.

Hadnagy úrnak alássan jelentem, az őrség állománya tizenegy fő, szolgálatot teljesít három fő, a hálóban nyolc katona pihen!

Kissé remegett a jelentéstevő hangja.

Lássuk csak?, kérdezte szigorúan a hadnagy, és végigsétálva az ágyak közötti keskeny folyósón, számolt. Egy... Mellette megállva, lehajolt. Kettő...

Tisztán hallotta a tiszt nehéz lélegzését.

Ez ki?

Riadtan nyugtázta, hogy a szakaszvezető, idegességében kappanhangon kimondja a nevét, s katonásan jelenti, miszerint ő, aki betakart fahasábként nyomja az ágyat, a második váltásban őrködött.

Igeeen!, nyomta meg a szót a hadnagy, és újra lehajolt, hogy ellenőrizze a feje búbjáig takart katonát.

Jenő fülében valószínűtlenül hangosan, ijesztően felerősödve a lány és saját szívének gyorsuló, egybelüktető dobbanásait hallotta. Összefonódva eggyé vált Terézzel, s ez hidegrázós félelme ellenére, kéjes érzéssel töltötte el.

Nem érdekel!, gondolta mindenre elszántan, és a

melléből kitóduló levegőt horkantással kettéharapta. Kattant a villanykapcsoló, a hadnagy és kísérete elvonult. Aztán megnyugtató sötétségben boldogan, a lány ijedt melegében elterpeszkedve, mély álomba merült.
Korinthoszi oszloperdő határolta fényes teremben járkált, és egyszer csak ott állt a szeretet istennője előtt. Átlátszó ujjatlan selyemstólája alatt szív alakúra formált homálypamacsot hordott, lassított filmek mozgásával közeledett, hajában szikrázott az aranyeső, édes mosolya tele volt csillagragyogással. Az ilyen jelenésekhez hasonló lányokkal töltött egyetlen éjszakáért szoktak meggondolatlan fiatalemberek éveket felajánlani az életükből.
Letaglózott bikaként maga is hevert már barátjával együtt két szovjetkatona-lány lábai előtt, egyszer, amikor a tengerparti város tavaszi zendülésében olyan tüneményes szőkén és búzavirágkék szemekkel libbentek elébük azok a katonalányok, ott a langyos szellőkkel tömött téren. Könnyű rubáskájuk, khaki szoknyájuk és fényes csizmájuk olyan erővel feszült ruganyos testükön, hogy ez a zsongító feszültség pillanatok alatt átterjedt a környezetükben minden hasonló látványra szomjazó férfiak robbanékonyan merevülő keljfeljancsijára. Jenőék azért, hogy palástolják a nadrágjukban végbement daganatos betegséget, szájtátva lehuppantak a járdaszegélyre, éhes marhákhoz hasonlóan csorgott a nyáluk. A gyévucskák, mintha csiklandozták volna őket, sziporkázó trillákkal ünnepelték az ölükbe kívánt és képzelt győzelmet.

Kapsz tőlem egy mókuskát, szólt galambhangján az istennő. Keresd a párját, hogy félemberből egésszé válj. Keresd a lányok szemében és a lábuk között. De vigyázz, a pár kettőt jelent, s e kettőnek valamiként ugyanannak kell lennie. Ha nem találod mókuskád párját, magadra vess! Félbehasítottan, félemberként kell leélned

tyúkszaros életed!
Kétségtelen, hogy az anyja hangját hallotta. Az istennőnek, a lassított videofelvételen, Karádi Katalin arca volt.
Kapd el!, mondta leszbikus kacérsággal, szűzies nászágyában kéjesen nyújtózva a filmcsillag, miközben olyan frissen vert nagy kupac lyukas húszfilléreseket dobott feléje, amelyeket nem a gyárban, hanem a művésznővel együtt, az ágyban fúrtak.
Tóparti látomás, nyugtatta magát. Érezte: az ajándékba kapott kismókus bolondos örömmel otthonra lelt, és vidáman ugrabugrál a lába között.

*

Másodéves katonaként lemérhettem, hogy a politikai tiszt kegyeltjei utálatosabbak voltak az őrvezetői tisztjüket halálosan komolyan végző, úrhatnám falusi fiúknál; az ifjúsági szervezet gyűléseiről senki sem hiányozhatott, mint a civil életben, mert nem volt mivel indokolnunk távolmaradásunkat; semmitmondó unalmas órákon át ültünk, hallgattuk a sablonszövegeket, és a politikai tiszt által kijelölt, mindig egyhangúan megválasztott vezetők fogadkozásait; a KISZ-titkár sasorrú, alacsony oltyán fiú volt, civilben aktivista, nyomta a sódert kegyetlenül, tapasztaltuk, hogy a maga képére választott bürótagokkal együtt, legfőbb elfoglaltsága a besúgás volt, amit maguk között tájékoztatásnak neveztek, nyomukban rendeltek el ellenőrzést a hálókban, hogy tiltott dolgokat, mint például a rubáska alá felvehető gyapjúpulóvert, romlandónak mondott élelmiszert, pókerkártyát, pornóképet elkobozhassanak; az árulkodóknak sunyi képük van, titkárunk minél inkább igyekezett beépülni az egyszerű katonák közé, annál inkább magára maradt, hiába juttatták a legmagasabb altiszti rangra, félni lehetett tőle, de tisztelni nem, tekintélyt sohasem szerzett; a fiatalabb

tisztek sem kedvelték, inkább csak tartottak tőle; apám időnként biztatott, hogy illegális kommunista utódjaként a szervezet vezetői között a helyem; ettől mindig vonakodtam, s titkárunk példája megerősített abban, hogy az ilyen talpnyalásra idomított, felfelé dicshimnuszt zengő, lefelé arrogáns vezetőket messze elkerüljem, viselkedésüket megutáljam, és irtsam gyökerét is az effajta embertelenedésnek; titkárunk már őrmester volt, amikor protekciós futárszolgálatot teljesítve, útját megszakítva, vigyázatlanul anyjába eresztett géppisztolyából egy sorozatot, megdöbbentett mindnyájunkat az egységünknél biztonsági vagy másféle okokból elhallgatott hír, édesanyját sajnáltuk, a gyilkost az sem mentette meg megvetésünktől, hogy sajnálatos balesetnek mondták a történteket; figurája belekérezkedett regényeimbe, de úgy érzem, az utálattól, a mai napig nem sikerült ábrázolnom az ilyen természetű alakok hitványságát; az újoncok kiképzése utáni egyik napon belebotlottam egy komoly, első látásra is tartásos fiúba, olyan átlagos embernek mutatta külalakja, hogy könnyű volt vele szóba állnom, ő hasonlókat gondolhatott rólam, mert felvarratlan stráfom nélkül egyszerű kiskatonának nézett; arca meglepően szabályos, finom metszett orra, okos kék szeme, tisztasága elárulták, hogy városi gyerek; Klaus Bittermann volt a neve; mesterségemből adódóan több tízezer emberrel találkoztam életem során, háromnegyed évszázados kopottságom miatt a rengeteg nevet, ha nyelvem alatt is vannak, kimondani nem, vagy csak percek és órák múlva tudom már; miért éppen az ő neve rögződött, gyarapodó elmeszesedésem ellenére, kitörölhetetlenül emlékezetemben?; rendszerint a kaszárnyaudvaron sétálva beszélgettünk, irodalomban, esztétikában, művészetekben volt járatos, bukaresti német családból való volt, összefűzött kisebbségi voltunk és irodalmi érdeklődésünk, nem felejtem egy valahonnan idézett

verssorát: Ein knie get in die Welt..., ma sem tudom másként fordítani: Egy térd járja be a világot...; titokzatos, hogy miért éppen ez maradt meg emlékezetemben, hiszen bőven idézett szakaszokat, talán a maga alkotta versekből is; ez a bizonyos *térd* járja velem is, még mindig szűkre szabottnak érzett világom; elképzelem, ha nem szakad hirtelen félbe kezdődő barátságunk, mennyi mindent tanulhattam volna tőle, németes pontossága, mondandójának szigorú logikussága, tiszta fogalmazása, szűkszavú gondolatgazdagsága ma is példamutatóm; családja kivándorlási kérelmét sem titkolta előttem, kiéreztem szavaiból, hogy új életkezdetétől nem fél, a régit, a megszokottat sajnálattal hagyja majd el, amikor menniük kell; rövidesen leszerelték, kitagadták a hadseregből, mi történt vele, nem tudhatom; azonos nevű, nála tizenhét évvel fiatalabb író él Berlinben, bizonyára névrokona; évekkel később, a bukaresti Kiseleff úti parkban látott és csodált költő, Tudor Arghezi, halk szavúságával idézhetem kisebbségben gyötrött sorstársaink hiányát sejtetően: *N-avem, şi noi, nemţii nostrii.. Nincsenek már nekünk németjeink sem*; azóta is érezzük hiányát a rendes, pontos, megbízható, okos németeknek; eladták őket, akár jó zsidóinkat, valutáért és úgy jártunk, mint a felsődernai aszfalttal, amit, mert kellett a valuta, a legfelsőbb vezető parancsára hordónként centekért elprédáltak, azt rebesgetik, hogy London összes utcáját ezzel a különleges hangtompító hatású anyaggal borították, miközben Románia útjain annyi volt a kátyú, mint égbolton és a sofőrök szemében a sűrű hánykolódástól ugrándozó csillag; a kifosztott lelőhely mérnökével kiszámítottuk, hogy az onnan az 1980-as évekig kitermelt aszfalttal az ország összes útját, beleszámítva az erdei utakat is, beboríthatták volna; 1990-ben be kellett zárni a felsődernai kitermelőhelyet és ugyanakkor befejezettnek nyilvánítható tény volt: Erdély egyik meghatározó népe,

akiknek városaink európai képét, polgáriasodását, számos mesterségben iparkodó polgárságát köszönhetjük, nincs, eltűnt, s a helyébe nyomult betolakodók képére alakul itt minden; kincses Erdély helyett kifosztott Erdély a neved, hazám, te drága föld; amikor Klaus barátom képét vetíti elém az emlékezet, ilyen fájó gondolatok környékeznek, s hiába hiszem, hogy jobb volt neki, és nekem is a kivándorlás, mindez életünk ellenesen történt; lehet, hogy egyénenként boldogulunk, s új gyökerekkel, sikeresen kapaszkodunk az életbe a befogadó hazában, de örökös önvád keserít, hiszen szülőföldről való kiszakítottságunk közösséggyengítő tettének következményei nyilvánvalóak: németek nélkül otthon is oda a pontosság, zsidók nélkül sápadt a kereskedelem és tompább a szellemi élet, megfogyatkozott értelmiségei miatt sekélyesebb a magyar művelődés, szegényedik minden, ami megmaradásunkat szolgálná Erdélyben; ha végiggondolhattam volna mindezt az egyhangú katonaéletben, talán másként alakíthattam volna életem?, nem valószínű, mert ehhez még nem volt elég eszem, éltem a bárgyú egyén szürke életét: *Az ember lusta állat!* erre is csak később döbbentem rá, hiszem, talán nem hiábavalóan.

*

Rongyák azt mondta, álljunk sorfalat, úgy hatásosabb lesz. Igaza volt a szakaszvezetőnek: az új fiú krétafehér volt, Mikes pedig pulykavörös. De mi egyiküket sem sajnáltuk, magunkban röhögtünk, mert olyan volt a hangulat, mint egy kivégzésen. Láttam egy filmet, amelyben egy katonai kivégzés volt, ott mindenki nagyon halkan viselkedett; mi is így tettünk, néztük az őrvezetőt, akit „új fiúnak" hívtunk magunk között. Ha nem lett volna ott Mikes és vállán a szakaszparancsnoki jelzés, bizony isten leköptük volna azt az embert. Mert mind az ötön úgy álltunk ki a fedezék elé, hogy ha egy szót is szól,

kinyírjuk, legyen, ami lesz. De ők ketten nagyon csendesen viselkedtek, talán az arcunkra volt írva az a sok idegmunka, amit az új fiú szerzett nekünk, vagy elszántságot láttak a szemünkben, és féltek tőlünk.
Mi készültünk erre a percre, és bár nem beszéltük meg egymás között, éreztük, hogy egyféleképpen tudjuk fogadni és elküldeni az őrvezetőt: a lehető legridegebben. Ezért Giliszta még a reggel felmászott a figyelőbe, oda vittük fel neki a reggelit; mindegyikünk azon volt, hogy a lehető leghamarabb megtudjuk, ha jönnek. A figyelőből az egész repülőtér látszik; a temető és a téglagyár közötti úton kellett jönniük, ez volt a legközelebbi út a kaszárnyához. Már tegnap megtelefonálták, hogy az új fiú nem jön vissza, s azt sem bántuk, hogy nem küldenek mást. Ötön maradtunk, pedig hatunknak sem volt könnyű a szolgála. Különösen a kötelező éjjeli őrség keverte meg az életmódunkat; a kaszárnyában hozzászoktunk a rendszeres alváshoz; ebéd után is volt pihenőnk. Nem is beszélve arról az időszakról, amit az irodán töltöttem. Vezettem a nyilvántartást, és ha az a kapzsi őrmester kevesebbet lop, vagy nem bízik bennem, és úgy csinálja, hogy ne vegyem észre azt a szekér deszkát, amit nem a lőtér, hanem a saját háza építésére használt fel, akkor talán végig nála húzom ki a katonaidőm. De én nem tudtam feledni a deszkaügyet és azt sem, hogy miután kiadta a tüzelőt, a többletből az ellátó osztály parancsnokának is juttatott.
– Ebből baj lesz – mondtam, és nem mentem el az őrmesterrel egy féldecire; különben is a sört szeretem. Hanem az első adódó alkalomkor megkértem a nagyfőnököt, hogy tegyen engem olyan helyre, ahol katonai szakmámat gyakorolhatom. Visszakerültem a századhoz, és Mikes, aki közben szakaszvezető lett, tudta, hogy mit csinál, amikor a repülőtérre küldött.
Szolgálatot teljesítettem a rádióadóknál, éjjel-nappal, grafikon szerint. Három embernek kellett őrséget állnia,

mert ahol katonaság van, ott őrség is van. Tizenkét kilométerre a kaszárnyától ásták földbe az adókat, a fedezékben két helyiség volt, a nagyobbat hálószobának használtuk. Vizet, élelmet a kaszárnyából hoztunk; a falu messze volt. A szolgálatosnak maratoni távot kellett gyalogolnia, ha főtt ételt akartunk enni. Azt mondták, fontos dolog, amit végzünk, s mi nem kételkedtünk ebben. De hogy kibírtuk, az csak azért volt, mert a véletlen folytán mind belevaló fiúkat szemeltek ki erre a feladatra. Beosztottuk és rendesen elvégeztük a munkánkat, ez volt a fő. Rongyák nem forszírozta a katonai fegyelmet, az éjszakai szolgálatot papucsban végeztük. Ám az adók körül mindenütt ragyogó tisztaság volt, a fedezék elé virágokat ültettünk, melléje zöldségeskertet varázsolt Marci, csupa passzióból. A nappalok úgy teltek, mint egy üdülőtelepen, nagyjából mindenki azt csinálta, amit akart. Giliszta a gitárját pengette a figyelőtorony tetején. Klaus olvasott, mi Rongyákkal vertük a blattot, Marci kertészkedett vagy levelet írt.

Így telt el vagy három hónap, s ha ellenőrizni jöttek, nem találtak hibát. Rongyáknak volt egy ismerőse a telefonosoknál, és másik pedig az őrségben, mert Rongyáknak mindenütt haverei voltak. Ha ellenőrizni jöttek, mi azt már előre tudtuk, és puccba vágtuk magunkat. Éjjel persze nem volt mese; akkor katonák voltunk, és attól, aki sorra került az őrségen, elvártuk, hogy valamivel jobban őrködjék, mint azt a szabályzatban előírják. Azt mondtuk, nyomor az, ami velünk történik, és világos, hogy csak egy lehetőségünk marad; becsületesen elvégezni a melót. Annyi helyt megfordultam már, de még sohasem fizettem meg olyan szívesen munkaerőmmel a nyugalom perceit, mint itt. Egy héten egyszer bementem a kaszárnyába, és a fiúk, akikkel találkoztam, irigyeltek. Pedig azt nem is tudták, hogy még nőket is szereztünk, mert nem kellett kilépő ahhoz, hogy

bemenjünk a faluba. Kijöttek elénk a lányok, felváltva udvaroltunk nekik, és ők nem bánták, hogy csak felváltva tudunk udvarolni. De Gilisztáért nagyon oda voltak, mert ő gitárral szédítette őket, és a hangja sem volt kellemetlen. És az esztenánál is barátokra leltünk, ordára és sajtra cseréltük a kaszárnyakosztot; a repülőtér tulajdonképpen legelő volt, mindössze kétszer láttam rajta repülőt.

S amikor már megszoktuk és nagyon megszerettük ezt az életet, jött az „új fiú". Feltűnt nekünk, hogy a politikai tiszt kísérte el. És az is, hogy azt mondta, amit mindenikünk tudott: nehéz itt nektek a szabálytalan létszám miatt.

Bemutatta az őrvezetőt, és nyomban megtette helyettes parancsnokunknak. Persze nem szólhattunk a tisztnek, hogy nálunk a rang csak felelősség, az őrvezetőnek sem említettük; rájön magától, gondoltuk. De nem jött rá, és hamar összejöttem vele; sapka és zubbony nélkül ültem be a rádióadókhoz. Rangomon és teljes nevemen szólított, azt hittem, viccel. Megkért, hogy előírás szerint jelenjek meg. Megnéztem, mint egy furcsa bogarat, és barátian mondtam: – Ne hülyéskedj, – Zúgta a magáét, és akkor már tudtam, hogy nem tetteti magát. Soron kívül lementem az ételért a kaszárnyába és lekáderezem a fiút. Az első században jól ismerték. – Rangéhségben szenved – mondták, és látszott rajtuk, hogy nagyon utálják. Ebédnél aztán szóltam az új fiúnak, hogy nálunk nem megy, próbáljon kigyógyulni belőle, Mondtam neki; legyünk haverok, és hogy bemutatom neki Anucát. Erre bólogat, ájtatos képet vág; dörgölőzik, Hittünk neki, folytattuk megszokott életünket.

Néhány nap múlva telefonon hívattak a kaszárnyába; három nap szigorítottat kellett leülnöm feladatmulasztás címén. Aztán Rongyák következett, s míg a büntetését töltötte, alkalmunk volt megismerni minden szempontból az új fiút. Mikes méltó utódja lehetett volna. Mi tettük,

amit parancsolt, mert Rongyák helyett teljhatalmú főnök volt, és nem akartunk egészen nagy cirkuszt. De Rongyák visszajött, és másnap az új fiúnak már mennie kellett. Rongyák jelentette telefonon: nem felel értünk, és általában semmiért sem felel, ha az őrvezetőt visszahelyezik hozzánk.

Pedig nekünk kedvünk lett volna megnevelni az őrvezetőt; Giliszta azt mondta, a besúgás csúnya betegség és nem ragályos. Az új fiú azonban lágy pacer volt, semmiképpen sem számíthattunk reá. Aznap éjjel ugyanis mindnyájunkat felköltött azzal, hogy a fedezéktől jobbra gyereksírást hall. Ezt komolyan mondta, lövésre készen tartotta a fegyverét, és nagyon ráhajlott, ami rosszul állt neki; nyápic, fekete fiú volt az őrvezető, a sötétben véznának, esetlennek tűnt, mint minden alak, aki begazol. Marci ingben-gatyában, elemlámpával rohant a megadott irányba, láttuk, amint elzavarta a macskát a vakondtúrás mögül. Röhögni kellett volna az egészen, de mi zabosak voltunk, különösen én, mert azon az éjjelen már csak egy órát alhattam; fel kellett váltanom az őrvezetőt. Arra azonban egyikünk sem gondolt, hogy az őrvezető még egyszer fellármázza a környéket: lelőtte a juhászok csellengő szamarát. Mire kijöttek hozzánk a kaszárnyából, hajnalodott. A delikvens velük ment. Enyhe büntetést kapott az elprédált golyóért.

Krétafehéren jött vissza a holmijáért, amihez sorfalat álltunk, nekem úgy tűnt, nem is a rongyait szedi össze, hanem azt a sok utálatot, amit iránta érzünk. Mikes pulykavörösen segített neki, parancsszavának a mi fedezékünkben nem volt ereje. Aztán az őrvezető vette a bőröndjét, batyuját Mikes elkérte tőle, és elindultak, Giliszta nem bírta ki szó nélkül:

– Fújj! – kiáltotta, s akkor mi is vele tartottunk. A két távozó embert egyre kisebbé tette a növekvő távolság, valami nagy szomorúságot éreztem ki a járásukból.

Az őrvezető később azért megkapta a szakaszvezetői

rangot; fontos küldetéseket bíztak rá, s így szülővárosába is eljutott. Özvegy édesanyja volt ennek a fiúnak, sovány, beteges asszony. Felolvasták a körlevélben; egyetlen gyermeke volt a mi őrvezetőnk, aki otthon a karosszékben ülve vigyázatlanul bánt a géppisztolyával, és egy sorozattal megölte az édesanyját.
Ez ősszel történt, amikor az „öreg katonákat" hazaengedték. Mikes a többiek után egy nappal ment el. A kaszárnyában az a hír terjedt róla, hogy felajánlotta, végleg katona marad. De aztán mégis civilbe öltözött. Barna posztóruhát és új bakancsot viselt. Fekete pörgekalapja alól szelíden nézett a világba, tekintetére, arcvonásaira nem lehetett ráismerni. Körülményesen búcsúzkodott, néhány katonával megpróbált lekezelni, de senki se nyújtotta a kezét; a kapuban álló őr leköpte. Még visszafordulhatott és jelenthette volna, de nem tette. Fáradtan cipelte otromba katonaládáját.
Ott álltam a kapuban az üres kondérokkal. Szótlanul néztem ezt az embert; nem tudtam rávigyorogni.

*

Visszakerülve rádiós szolgálatomból őrmesteremhez, eseménytelenül teltek napjaim. Rühelltem ezt az embert, kurtasága röhögtető volt, örökösen visszataszító fokhagymabűzben fürdött, zsíros, tömpe orrán a fekete szőrszálak dárdásodtak, bármit tettem összekuszált nyilvántartásának, a rábízott és folyamatosan előálló anyaghiány tisztázására és elfogadható elszámolására, munkámat soha meg nem köszönte; felfogásán, miszerint a nehéz katonai szolgálatból kimentett, s az ő számlájára írhatóan lebzselhettem az irodában, változtatni nem akart, rabszolgájának tekintett; anyám csomagjaiban küldött süteményekből mohón evett, de viszonzására egyszer sem gondolt; olyan, valamilyen emberi kapcsolatra vágytam, amilyent Radu barátom és tisztje között

tapasztaltam, dundi főhadnagya vele bátyjaként viselkedett anélkül, hogy feladta volna a tiszt és közkatona között elvárható tisztes távolságtartást, nem bratyizott vele, hanem az okos felettes módján emberszámba vette, persze könnyű volt neki, hiszen mindössze hat-hét esztendővel volt idősebb Radunál; kapcsolatuk, mint azt évtizeddel később, Radu megírta: tiszt barátja már őrnagyi rangot viselt, a moldvai kisvárosban, ahol éltek, kapcsolatuk igazi barátsággá mélyült; nekem is elkelt volna egy ilyen tolsztoji figura, egy életrevaló Bezuhov, akinek hiányát éppen úgy éreztem, mint Pierre Bezuhov az Andrei Nyikolajevics Bolkonskyét; úgy tűnik, az ember, a szerelemhez hasonlóan, vágyik az őszinte, a maga kiegészítését szolgáló barátságra; az élet különben sivár egyedüllét, azt mondják, a haldoklónak is könnyebb, ha valaki fogja a kezét, nem a mások általi vezetést kívánja egyéniségünk, hanem a hívőt, aki velünk együtt tart utunkon; feltételezésem szerint a haldokló vezeti a kísérőt a halál közelébe, s mutatja, félnie egyiküknek sincs miért, természet adta minden érzés, a szerelemtől a halálig, mert semmi sem félelmetesebb az életnél; katonáskodásom előtt és alatt, furcsa kárhozatként, kéthavonként elkapott a torokgyulladás, manduláim tüzes csomóként égtek torkomban, töltött libaként szuszogtam és belázasodtam; már azelőtt is visszatérő bajom volt ez, Konstancán egyszer úgy bedagadt a torkom, hogy kinyitni sem tudtam a szám, az orvos erővel feszítgette, hogy torkomba nézhessen; ezért aztán mindig volt nálam egy doboz szulfamid, akkoriban erre nem volt más orvosság a patikákban; két hét, húsz nap alatt rendszerint kikúráltam magam, sós vízzel gargalizáltam, hideg vizes borogatással segítettem magamon, így volt ez katonaságom ideje alatt is, s amikor elfogyott az orvosság, mentem a felcserhez újabb adagért, én voltam a hadsereg legnagyobb szulfamidzabálója, s mert ezzel

nem dicsekedhettem, óvatoskodtam, hideg vizet nem ittam, fagyos levegőt nem szívtam, a prüszkölőket kerültem, de semmi sem használt, járatos lettem a betegszoba környékén, a felcser szívességéért ellenszolgáltatásképpen elvárta, legyek a segítője; egyszer-többször vérvételnél is segédkeztem, utasítása szerint veder vízben öblögettem az injekció kellékeit: a fecskendőt és két árva injekciós tűt; akkor még ismeretlen volt a HIV-fertőzés, az AIDS-betegség, és nem gondoltunk sem a vérbajra, sem más, az ilyen mészáros módon történő vérvétel következményeire; az őrmesteri rangot áhítozó sergentmajor, magyarul ez is őrmester, évek óta hivatásos egészségügyi katona, akinek a felkészültségére jellemző a következő viccnek jópofa, de egyébként siralmasnak mondható, előttem történt párbeszéd: Mi van?! Miféle ereid vannak neked, te fiú?!, kérdezte a felcser, miközben újra és újra próbálkozott, hogy a frissen mosott injekciós tűt egy falusi legény vérerébe szúrja; a tű közepes nagyságú kopott jószág, ajánlottam a frissen mosottat, cserélte, beledöfte az orra alá tartott karba, de hiába mozgatta a fecskendő dugattyúját, vér nem jött: Mă, tu ai gunoi in sânge! (Te, szemét van a véredben!), mondta döbbent arckifejezéssel, nem tudtam röhögjek, vagy ordítsak az emberi butaság ekkora kupaca láttán; a felcser elzavarta a véradót, káromkodott, sűrűn szidta a szerinte pofátlan katonát, akinek volt mersze ilyen vérerekkel bevonulni a normális katonák közé; ilyen egészségügyi ellátás közepette nem sokra mentem a magam manduláinak gyógyításával, megunva a rengeteg szulfamidot, amely elvette az étvágyam, keveset zabáltam a nem mindig kalóriadús katonai kosztból, fogytam, erőnlétem gyengült, már nyűgös volt a hajnali tíz kilométeres hosszútávfutás; másodéven elhatároztam, hogy kidobatom rakoncátlankodó manduláimat, az ilyesmiért kár elfecsérelni a civil élet napjait; nem kellett sokat

győzködnöm, az őrmester és a vezérkari tiszt is látta, nem a katonai szolgálattól menekülök; néhány hetes várakozás után beutaltak a városi kórházba; az orr-, száj- és fülbetegek ellátása régi, kopott villában történt, négy vagy öt katona lébecolt az egyetlen kórteremben, ők bírták „cérnával", a reggeli vizit után műtét előtti vizsgálatra hívtak mindnyájunkat a rendelőbe, amikor minden katonát a fal melletti padra ültetett a szolgálatos ápoló, karika végű drótot nyomott mindenik orrába, aztán szép sorjában, egyetlen jól irányzott ütéssel, átverte a drótot orrsövényükön, koppantak a falon a hátravetett fejek, félelmetes ordítással nyugtázták a katonák, hogy aznapi kezelésük nehezén túlestek, utána már csak félóráig kellett fújniuk a véres váladékot, ami homloküregükből csöpögött a köpőcsészébe, amit kezükben kellett tartaniuk; egy-két ilyen nem éppen kíméletes kezelés után, mint a kivert kutyák menekültek vissza egységeikhez a katonák, némán tűrték azt a kis homloküreg-gyulladást és minden más megpróbáltatást, amit az orvosok segítségével szerettek volna elkerülni, a képzelt betegek is jobbnak látták leszerelésük utánra hagyni gyengélkedésük; mandulaoperációmmal nem siettek a kórházban, ennek éppen annyi oka volt, ahány orvos dolgozott a klinikán: ketten voltak, az egyik kizárólag civil betegekkel foglalkozott, többnyire gyerekek manduláit műtötte; a beutalásom előtti héten meghalt a kórházban egy katona, őt a másik orvos műtötte, ritka eset lehetett, elég nagy volt a visszhangja, suttogva mesélték egymásnak a betegek, hogy folyik a kivizsgálás, és az orvos nem ússza meg börtönbüntetés nélkül; hétvégén érkeztem, kedden az egyik mindenféle szolgálataiért megtűrt katona a főbejárat lépcsőjének terméskövén a műtő két, láthatóan viharvert szikéjét fente a bennfentesek egykedvűségével, egy orrsövényes asszony meg nevezett forrásra sem hivatkozva, a jó szolgálatosak szenvedélyével újságolta a női kórterem

háborúban kopott ajtajában: Holnap operálnak!, súgta, miután magához intett kedvesen, nyugtattam, én leszek az áldozat; Hát nem fél?, csodálkozott a nem éppen ifjú asszony; Most már mindegy, feleltem, hogy ne dicsekedjem bátorságommal; Na de tudja, hogy éppen az operálja, akinek a hibájából meghalt az a katona?!, azt már nem hallottam, hogy ki volt az a katona, aki kiszenvedett az orvos kezei között, mert csuklás környékezett, és otthagytam szíves beszélgetőtársam; másnap reggel összeszurkálta a torkom érzéstelenítővel az orvos és azon sopánkodott, hogy nem vagyok normális, gennyes mandulagyulladásaim eredményeként torkomban már csak szétmarcangolt mirigyek vannak; sportos alkatú, középkorú ember arcába szuszogtam, tekintetében némi zavarodottságot véltem, arckifejezése a szófogadó gyereké, akire ráparancsoltak, írja újra házi feladatát, játszani csak azután mehet, ha megoldja a szöveges számtanpéldát; kivezényeltek a váróba, s amíg a nagy adag novokain érzéstelenítő hatott, gyerekkori emlékeimmel bátorítottam magam, osztálytársaim között többen is átestek mandulaoperáción, felnőttek magyarázták tudálékosan, hogy az orvos bácsik egy hurokkal, akár a cowboyok a borjút, elkapják a mandulát és egy rántással már kint is van, az a pici torokseb pedig gyorsan begyógyul, a bátor gyermek pedig megszabadul a gyulladásoktól, a láztól, a rettenetes gargalizálásoktól és kényszerű ágyba fekvéstől, mehet szánkózni vagy korcsolyázni; a műtét alatt számomra az volt a legnehezebb, hogy nagyra tátott szájjal, kényelmetlenül merev testtartásban bizonytalan ideig várnom kellett; az orvos percekig fürkészte torkom, bal kezében fogó, jobb kezében a bejárati lépcső kövén élesített szike, sóhajtott, remegő kezében a kés megtorpant ajkaim között és vágott, alsó ajkamból két helyen is vér buggyant, az orvos jobb keze visszakozott, a nővér tamponnal törölte az ajkam, nem éreztem semmit, amikor újra indult az

orvos remegő jobbja, bal kezemmel elengedtem a szék karfáját, megfogtam és megszorítottam az orvos karját, Nyugalom!, mondtam hangtalanul, tekintetünk találkozott, azt hiszem, sikerült elhitetnem vele, hogy nem félek, tőle a legkevésbé, s valóban olyan angyali nyugodtság szállt meg, amikor már semmi sem számít, legkevésbé az, hogy merre visz, életbe vagy halálba sodor a következő pillanat, ilyen megnyugvásnak képzelem a halálom is, életem legjózanabb pillanatának, amelybe egész életem mindenestől belesűríthető; nyilván csoda történt, állítaná valamely hívő lélek, az orvos keze kevésbé remegett, kivágta, kikaparta csökött manduláimat és köszönésképpen nem román, hanem a rövidebb francia szót sóhajtottam a műtőből kifelé menet: Merci!; éjfél után két órakor közelebbről is megnézett az ügyeletes nővér; szép, szőke fiatalasszony, előző nap néhány kérvénypapírt szerzett nekem, mert látta, hogy unalmamban mindenféle papírra, újságszélre portrékat rajzolok; rémült kiáltására ébredtem, ágyam tele volt vérrel, lelógó karomról a padlóra is jutott, töltött libaként szuszogtam, nem szólhattam, szám és torkom tele volt alvadt vérrel; fél órán belül berobogott az otthonából riasztott orvos, pingponglabda nagyságú vattacsomókat dugdosott a torkomba egy ollószerű fogóval, amelyen, mert biztatott, hogy ráharapjak, meglátszott a fogam nyoma; órákig tartó kín volt a javából, amíg végre elállt torkomban a vérzés; mandulaműtétem, amely másoknak bolhacsípés, és egy napig tartó kórházi kezelést igényel, majdnem két hétig tartott; kórházi ágyam szalmazsákja alatt tucatnyi ceruzarajzot hagytam a nővérkéről, életmentőm iránti szégyenlős szerelmem elárasztott, tavaszi kikeletek idején hirtelen dagadó patakként gyűlt ereimben a friss vér; néhány hónap elteltével önkéntes véradással háláltam a sorsnak, hogy életben maradtam; ősszel parancsot kaptunk a kaszárnya elhagyására; ez az ország légterének megfigyelésében beállott műszaki

haladás következménye volt, néhány nagy hatósugarú radar pontosabb munkát végzett, mint ezer eget kémlelő katona, távírdász, üvegtáblák mögött kapkodó operátor, és összehasonlíthatatlanul gyorsabban tájékoztatta a légvédelmet, mint addig bármikor; ehhez szakemberek kellettek, kevesebb bamba katona, akiknek az etetése és kordában tartása sokféle gonddal járt; persze ez sem volt kifizetődő, évtizedek óta senkinek sem fordult meg a fejében, hogy ellenséges szándékkal repdessen országunk légterében; a város csendesebb részén találtak egységünknek helyet; régi kaszárnyánk felszámolása az ellátmány elszállásolási részlegére, tehát őrmesteremre tartozott; egy szakasz katonát bíztak rám régi laktanyánk felügyeletére; négy fegyver- vagy lőszerraktár őrzését is parancsba kaptuk, eleinte éjjel-nappal magam vittem a mögém sorakozó váltást a raktárakhoz; nem a felelősség nyomott, hanem a háromóránként ismétlődő unalmas őrváltás szertartása, néhány napos fontolgatás után, a magam szakállára, amely persze alig pelyhedzett még lányos arcomon, átalakítottam a szolgálatot, olyanformán, hogy csak úgy, ellenőrzésszerűen vezettem az őrségváltást, azt mondtam a fiúknak, figyeljék az órát, s váltsák egymást pontosan, ceremónia nélkül; hetekig megfeledkeztek rólunk, nem ellenőriztek, eleinte étkezésünket sem biztosították, valamiféle előretolt helyőrségnek tudtuk magunk, s a lehetőségek szerint éltünk szabadságunkkal; másodévesként volt tekintélyem, leintettem a jelentést tevőket; Hagyd a sódert! Magunk között ez minek?, biztattam a sablonra hajlamos kiskatonákat, nem fontos, hogy szakaszvezető elvtársnak szólítsanak; úgy tettem, mintha leszerelt emberekből állna szakaszom, civilkedésre bátorítottam őket, s rövidesen tűrhetően katonaruhás polgárokká váltak; a lényeg az volt, hogy megértsük egymást elhagyatottságunkban; akkor fogadtak el igazán vezetőjüknek, amikor az első ebédidő elteltével, vacsora

idején sem szólt az ebédlőbe hívó harang; kérdően néztek reám, magam is éhes voltam; Várjatok!, ennyire futotta parancsnoki képességemből, berezeltem volna, ha nyomban nem jut eszembe anyám példája, hiszen voltam már hasonló helyzetben, a háború végén anyám állt olyan kérdőjelként előttünk, ahogyan csapattársaim előtt álltam fél szájjal kimondott parancsom üresen kongó burkában; Várjatok csak..., a nyert időben aztán csak leesett a tantusz, anyám példáját követve, aki az őszi elmúlással küszködő, szobányi zöldségeskertünkben is talált egyedi, de éhségünket csillapító ízletes leveséhez valót; két katonát küldtem az árván hagyott zöldségesbe, mi pedig a többiekkel átkutattuk a konyha környékét; találtunk egy tartály alján valamennyi étolajat, az egyik pincesarokban pedig halom csírázó krumplit; kosárnyit vittünk a konyhába, tüzet raktunk, hámoztuk a krumplit és vékonyra vágtuk, forró olajban annyi szalmakrumplit sütöttük, amennyi belénk fért; a zöldségesből pedig bőven kitelt a hosszú lére eresztett levesnek való; az átköltözés kavalkádjában néhány nap múlva jutott jelentésem a parancsnokig, aki elrendelte: hordhatjuk a kosztot az új kaszárnya konyhájáról; szakaszunk létszáma kevés volt a Szeret partján kilométer hosszan húzódó kaszárnya őrzésére, a magunk módján a raktárakra vigyáztunk inkább; a négy katonai titkot rejtegető raktár minden ajtaja pecsételt volt, évek óta nem járt abban a négy épületben senki; elsőévesként a raktárépületek közé emelt földhányások sűrű bokrosában a kötelező három óra idejére megbújtam, miután egyik társunk hirtelen felindultságában néhány golyót pazarolt a raktár sarka mögül bólogató, többszöri felszólításra néma, magát megadni képtelen szamárra, s ezzel hetekig tartó vizsgálódást hozott egységünk parancsnokának nyakára; számomra nem maradt más választás, úgy döntöttem, semmiképpen sem használom fegyverem, a nyílt térre állított őrbódé könnyű célpontja lehet a

támadónak, gondoltam; puskámat a legsűrűbb bokorban hagytam, órákig vállon cipelni rendkívül kellemetlen, mert mint minden katonai fegyverünk, ez is Brnóban, vagyis Brünnben készült; az első világháborút is kiszolgált gyalogsági Mauser-puskák hajlamosak a szigorú szolgálat közben vállfájdítóan elnehezülni, s ha megijed az ember, akaratlanul is elsülnek, a töltényekkel pedig oly körülményes és mindenféle kellemetlen ellenőrzéssekkel jár az elszámolás, amelyek akkoriban a legfiatalabb altábornok példáját követve elrettentőek voltak, és ahogyan ezt a szemtanúk állították, valahogyan így zajlottak: Tábornok (vezérőrnagy, ezredes vagy akárki) elvtársnak jelentem, X.Y. ezredes (őrnagy, kapitány stb.) vagyok..., bokázott a szolgálatos tiszt az egység bejáratánál, de a kísérőinek élén pompázó, ellenőrzésre érkezett, indulatos pártvezetőből hirtelen felkent vezértiszt karlendítéssel, vérfagyasztóan ordította: Voltál!; és úgy robogott el a legfehérebb márványszoborrá merevedett szolgálatos mellett, mint valami királytigristank a második világháború vérzivataros villámháborúja idején; a Ceauşescut utánzó ellenőr, a kaszárnya épületeiben száguldva, lefokozott tucatnyi tisztet, némelyiknek saját kezével letépte rangjelzését, egy sem jutott el a jelentéstételig, és a katonai karriert álmodó tisztek kétségbeesése gyászhírként száguldott végig a hadseregen, le egészen a közkatonákig, a baj orvosságát valószínűleg csak én tudtam: Észrevétlenül kell katonáskodni!, az ellenségnek tudtára kell adni, az őrségben álló, jóravaló, békés, nyugodt lélekkel állítható, hogy valóságos civil ember semmiképpen sem használja fegyverét, nem kíván birokra kelni a raktár titkait kutatókkal, és két őrváltás között szívesen elbeszélget akárkivel, aki a kaszárnya raktárai felé vetődik, éjszakai látogatókat is szívesen fogad, mert ha időnként leragad a szeme, akkor is hajlandó a kíváncsiskodók álomtalanságát sajnálva, Állj!

Ki vagy?!, netán Állj, mert lövök! durva felszólítás nélkül, akármelyik idegennel, ráérősen társalogni; ez a módszer bevált, társaimnak is ajánlottam; a bátrabbak, meleg nyári éjszakákon, a bokrok sűrűjében leterített pokrócon szundítottak is; ilyen tapasztalatokkal a szabályok szerinti váltást vagy a nagy ritkán elrendelt ellenőrzést mutatós igyekezettel végeztük, az őrhöz közeledve erősödő robajjal figyelmeztettük, legszebb álmából is felébred az erre rászoktatott őr, ezt megszokni gyerekjáték; katonáskodásomnak köszönhetően ma is reggel hatkor kelek, miután két-három órás szakaszokban vészelem át az éjszakát, mert őrségben állok azóta is, nem tudom, milyen titkos raktárra vigyázok katonásan, egyre éberebben; lehet, hogy csak álmaimat féltem és óvom, mert él még az ősi figyelmeztetés: Álmaink, mindenekelőtt!; visszagondolva háromnegyed évszázados hosszútávfutásomra, bevallhatom, egyetlen egyszer akkor sikerült egyfektemben, szélesnek sohasem mondható hátamra dőlve, fiatal fatuskóként egyhuzamban hat órát aludnom, amikor egy hivalkodóan sétafikáló lány érzékien pihegve annyira dicséretesnek mondta feszes vigyázóba állós szolgálatomat, hogy összehasonlítva az előttem nála járókkal, legjobbnak mondott: A többi semmi hozzád képest!, biztatott, s mert hittem neki, a ráadástól sem viszolyogtam, jutalmul pedig negyednapos nyugodalmas alvást és a szőrtelenítéssel járó napokig kötelező fertőtlenítés kényszerét kaptam ajándékba; a lányok számára átjáróházzá vált a szögesdróttal bekerített kaszárnya, amit kerestek, nálunk mindig megkapták, arra nem gondoltunk, hogy emlékül nem csak a kellemesekből hagynak maguk után; kaszárnyánkat másfél hónap múlva visszavette a helyi termelőszövetkezet vagy állami gazdaság, az épületekbe, amelyek eredetileg amolyan gyorstalpalású istállók voltak, az állati sorba emelt katonák helyett nálunk értékesebb állatokat hoztak; a titkos raktárak pedig

valószínűleg a mai napig ott állnak, bizonyára senki sem őrzi őket; megnéztem a műholdról számítógépembe sugárzott térképen, az eltelt fél évszázad meg se kottyant ezeknek az épületeknek, nem lehetnek ráncosabbak, mint mi, akik nagy odaadással, elsősorban magunkra vigyázva őrködtünk a körülöttünk patinásodó időben; elődeim valamennyien igyekeztek túltenni vitéz Háry János nagyotmondásain, a katonatörténetek a békeidők beálltával, a sorkatonaság felszámolásával már nem burjánoznak, nem kacskaringóznak a mesék birodalmában, a nagyapák meséje nem kell az Internetre feszített gyerekeknek, az általunk megélt történetek híján vannak az utánunk következők számára fontos tanulságoknak, ha ezt tudom, bizony mondom, kerültem volna a katonai szolgálatot és a saját lábra állás másféle módját választom; megalkuvásom ajándéka volt ez a három elvesztegetett esztendő, azt hittem, amíg szolgálatomért lakhelyet, teljes ellátást kapok, megjön az eszem és katonakönyvemmel emberszámba vesznek, valami rendesebb munkához jutok, fizetésemet beosztom, viszem valamire; bedőltem a hangzatos credónak: Válaszd a nehezebbet!; magamat hibáztathatom, akkor is, ha nem volt más választásom; harmadéves öregkatonaként ténferegtem már új helyünkön, amikor rájöttem, az emberiség nagy része simulékonysággal, bamba ácsorgással és főleg másokra kapaszkodva, tetűként viselkedve jut előbbre az életben, ha elfogadom a magas vérnyomásomra figyelő orvos segítségét, hagyom, hogy felmentsen a katonai szolgálat alól, ha mostohaanyám és apám sajnálkozása ellenére, lesz, ami lesz! kurjantással beiratkozom az egyetemre, ha nem utazom a Duna–Fekete-tengeri csatorna építőtelepére, ha alamuszi módon a család nyakán maradok, hiszen a szülők dolga, hogy eltartsák tizennyolc esztendejét még be nem töltött gyermeküket, akkor nem kellene bánkódnom ma is elpazarolt három esztendőm miatt; a

felismerés kedvetlenné tett; csűrtem-csavartam a számokat a folyamatos lopások miatt előálló leltárhiány miatt, főként tűzifaraktárunk egyenlegének kialakítása érdekében; akármennyire is szigorította az őrmester a faadagokat, a raktárakból eleve kevesebb mennyiség érkezett, sejtésem szerint a hiányzó mázsák értékének egy része az őrmester zsebébe vándorolt, a különféle leltárban szereplő tárgyak és anyagok kámfortermészete sem gyártási hibából eredt, hanem a kezelők enyveskezűsége miatt, mert eluralkodott a civil életből ismert nézet: Miénk a gyár! Miénk az ország!, ezt szó szerint értelmezve, ami mozdítható volt a közösségi vagyonból, azt vitték, városon és falun egyaránt lábra kelt minden, ami mozdítható: Van itt elég! felkiáltással alkatrészek, anyagok tűntek el vagonszámra, a hadseregben sem volt ez másként; ennek a megszokott gyakorlatnak a folytatásaként történhetett, hogy a rendszerváltás után gépek, épületek, gyárak, hajók tűntek el, találtak a senki földjén élelmes gazdára; ahogyan közeledett katonáskodásom vége, úgy nőtt bennem a szomorúság, a letargia, a kiábrándultság.

*

Öregkatonaként is rangjelzés nélkül intéztem a hozzánk tartozó kaszárnyaépületek működéséhez szükségeseket. Egyszer frissen kinevezett vezérkari tiszttel találkoztam az udvaron. Még nem volt alkalmunk megismerkedni, lagymatagon emeltem sapkámhoz a kezem. Látva rangjelzéstelenségem, azt hitte, újonc vagyok, s néhányszor megjáratott maga előtt. Hiányolta, hogy szabályszerűnek nem mondható díszlépésemtől cseppet sem porzik az udvar, nem remeg a föld. A kényszerű ismétlésektől egyféle álmosság szállt meg, parancsainak végrehajtása egészen másként sikerült, mint azt várta. Ha látja ezt Svejk, a derék katona, minden bizonnyal cöcögtetve nyugtázta volna szerepjátszásomat, s azt,

hogy megismétlődött mindaz, amit neki Cseszkebudejovicénél kellett elszenvednie az őt feltartóztató Dub hadnagytól, amikor alaposabb ismerkedéssel keményen megfenyegette a derék katonát: Maga még nem ismer engem! De majd megismer... Nekem köpcös őrnagy jutott, néhány perc leforgása alatt pulykavörös képpel pihegett, és magát mentve, a levegőt kapkodva, intett, tűnjek el a szeme előtt.

Még azon héten, elkeseredésemben, mert őrmesterem átvert – addig is ígérgetései tartották bennem a lelket, hogy a leszerelés előtti hetekben hazamehetek, úgymond civil ruháimért – fogtam magam, és kiléptem a kaszárnyából. Ehhez nekem nem kellett pecsétes kilépési engedély, a kapunál szolgálatot teljesítők előtt is tekintélyem volt. Tőlem függött, többek között, hogy kapnak-e elegendő fát a fűtésre. Szóval, intettem a szolgálatosnak, kiléptem a városszéli utcára, és ballagtam szépen a központ felé.

Jött velem szembe egy velem egykorú fiatal hadnagy. Vállpántján még kincstári raktárszagú volt a csillag, kinevezésén még meg sem száradt a tinta. Levegőnek néztem. Nem sértőn, csak úgy közömbösen sétáltam el mellette. Gondoltam, nem zavarom köreit, s reméltem, ő sem zavarja szomorúságom bugyrait. Józan ember nem így gondolkozik. De akkor én a civil életet gondjaim csatárláncában rohamozva, mellet feszítve szökelltem képzelt ellenségeim fedezékei felé, mámoromban hittem, hogy semmiféle lövedék rajtam nem fog, s ha igen, a hősi halálban megnyugvást találok.

Néhány lépéssel távolodtam el a hadnagytól, amikor leeshetett nála a tantusz. Sértődötten felcsattant, erélyesnek akart kamaszos hangján visszarendelt maga elé.

– Közkatona! Miért nem köszönt?

– Elfelejtettem – mondtam vontatottan.

– Hogyhogy?!

– Hát...- sóhajtottam szenvtelenül – Fogalmam sincs miért, hogyan, hová, merre, meddig... – Ha nem állít meg, folytattam volna. Megállapította a kihágást, kérte kilépő cédulámat.
– Az nincs – világosítottam fel.
– Micsoda?!
– Nem szoktam – magyaráztam jóindulatúan.
Ezt példátlannak ítélte, és némi szabódás után elhatározta, hogy bekísér a garnizonba, ahol kiderül, honnan, hová tartok ilyen halmozottan szabályellenesen.
– Menjünk – egyeztem bele némi bölcsességet erőltetve arckifejezésemre.
Tetszettem magamnak Svejk szerepében.
Ballagtunk egymás mellett a város központja felé. Szerepem kívánta, hát beszédes lettem. Szóltam a város nevezetességeiről, csevegtem. Egyívásúként, közvetlenkedésem apránként feloldotta kincstári szigorát. Kérdeztem. Felelt és kérdezett.
Mire a helyőrség épülete elé értünk, már azt is tudta, hogy harmadéves vagyok, rangom is van, s hogy melyik kaszárnyában töltöm elrabolt három esztendőm utolsó napjait. Biztosított, hogy megérti kissé szomorkás hangulatom. Kezet fogtunk, és elengedett.
Mostanában jut eszembe, apám híradósoknál szolgált címzetes őrvezetőként. A címzeteseknek nem járt zsold, csak a napi adagból felgyűlt Honvéd cigarettákból százas csomagolásban egy-egy doboz. Katonai irodaszolgálata idején otthonunkban kerek kisasztalkán állt a megbontott cigarettás doboz. Ebből naponta ötöt-tízet elcsentem, hogy játszótársaimmal udvarunk bokrai közé bújva a felnőttek füstölés tudományát gyakoroljuk. Katonakoromban már nem dohányoztam. A napi adagként kapott Militar cigarettákat kenyérre cseréltem s rágógumiként forgattam számban morzsáit.
Irodaszolgálataiért apám kapott még egy csontcsillagot. Nem dicsekedett vele, nekem adta. Játszani való volt.

Én a rádiósoknál szolgáltam ingyen a hazát, s a rangot jelentő stráfok nem érdekeltek. Nem én, inkább csak a sors igyekezett bennem, hogy apámat valamiképpen mindenben túlhaladjam.
Katonaságom idején a sok káposztától és hajdinakásától növekedtem 182 centiméteressé, s lettem csaknem arasszal magasabb apámnál.

*

Amíg kinn a repülőtéren teljesítettem szolgálatot, szabadidőmben, de az új, Csepelen gyártott korszerű rádiós kocsiban teljesített szolgálatom közben is, szívesen írtam, eltüntetett verseimet próbáltam emlékezetből újra papírra vetni, kellemes elfoglaltságom volt ott az írás, kedvemet leltem környezetem ábrázolásának szövegeivel bíbelődni, *A sültcsirke* című írásomat, a jobb olvashatóság miatt, egymás mellé állított nyomtatott betűs írással lemásoltam és elküldtem az Igazságnak, az otthon olvasott egyedüli napilapnak, szüleimnek, ismerőseimnek szánt levélnek gondoltam; később, a széki legények búcsújának részletesebb leírásával, a velem katonáskodó székiektől gyűjtött dalok szövegével és szereplőinek ábrázolásával novellává bővítettem, de nem akkor, hanem csak leszerelésem után közölte rövidített változatát a lap:

A sültcsirke

– Vegyél, vegyél már! Na, hát ne kínáltasd magad – mondta, és olyan kérően, esdeklően nézte a vele szemben ülő, jól megtermett, új derékszíjas öreg katonát, hogy az nem tudott ellenállni.
Nem tudott ellenállni sem a kérlelésnek, sem az előtte lévő nagyszerű falatoknak. A katonaláda – mert az szolgált asztalként – tele volt minden jóval. A közepén a

sültcsirke illatozott. A legtöbb körülülőt nem is kellett kínálni, csak az a Marci…

*

Az történt, hogy Mare Vasile csomagot kapott otthonról. Marci megnézte magának az ottmaradt csirkét, melynek szárnyát, nyakát s egy cubákját már kicsavarták, aztán – mert nem tudott, meg nem is akart ellenállni – nekikezdett az evésnek. Az unszolásra is csak azért volt szükség, mert egy kicsit elgondolkozott.
– Te Mare, ismered te Radut, az írnokot? – A választ meg sem várta, csak mondta tovább:
– Most erről a csirkéről jutott eszembe, hogy majdnem összeverekedtünk még újonc baka koromban.
Furcsán beszélte a román nyelvet. Lassan, meg-megállva – kereste a szavakat. Olyan szűkszavú fiú ő, aki románul a katonaság évei alatt tanult meg.
Székről jött s mikor otthagyta faluját, nem ismert egynéhány román szónál többet.
De nem félt a katonaélettől. Már mindenre elkészült. Az utolsó vasárnap elbúcsúztak, ahogyan mondja, kijelentették magukat a táncból is.
Ez volt az első szomorú dolog.
Összegyűltek mind a katonának induló ifjak. Aztán felállt a dobogóra egy bátrabb fiú, Tamás Dani, és csak úgy egyszerű szavakkal mondta:
– Kedves lány és legény barátaim! Mi most már elmegyünk. Búcsúzunk titőletek. Ha valamivel megbántottunk benneteket, ne haragudjatok. Búcsúzunk: én, Tamás Dani... És aztán sorra bemondták nevüket.
A zenekar a marsot húzta. A lányok, legények az udvaron át kikísérték őket az útra. Ott összefogózkodtak, amilyen széles az a széki út, s aztán énekelve neki a falunak.
Szép volt, kicsit szomorú volt.

S hétfőn reggel Kolozsváron szétosztották a fiúkat az ország minden felébe.
Danival együtt indultak, és mikor elhozta őket a vonat Moldvába, azt hitte, hogy együtt fognak katonáskodni. De nem így történt, mert Dani más századba került.
Ez volt a másik szomorú dolog, amely miatt Marci csak mogorván hallgatott az ágyán ülve, míg a többiek egymással ismerkedtek, egymás furcsa kopaszságát nevették, ismerkedtek a katonai felszerelésekkel, szokásokkal – a renddel.
Az első fiút, aki hozzá közeledett, Radunak hívták. Egymás mellett állt az ágyuk.
– Ai noroc! – üdvözölte. Nyújtotta a kezét s mondta a nevét. Marci is mondta a magáét, meg hogy Kolozsvár felől jött. Azt is odatette, hogy nem tud románul.
– Hogyhogy? – kérdezte Radu.
– Egy kicsit sem? – Nem hiszem!
– ?
– Hogy mondják ennek? – kérdezte, s rátette kezét a Marci csizmájára.
– Cum îi spune? – kérdezte még egyszer s úgy nézett rá, mint első elemista gyerekeire Butnaresten, abban a faluban, amelyben berukkolása előtt tanított.
Előzőleg a hadnagy elvtárs megkérte Radut, hogy itt is folytassa a tanítást, olyan tanítványokkal, mint Marci. Azért is osztotta őket egymás mellé.
– Hát – húzta Marci a szót, – csizma, mi lenne más, hisz ezt mindenki tudja.
– Da! Csizma... adică cizma – javította románra Radu.
Aztán a nadrágjára mutatott.
– Pantalon – vágta rá Marci, mert már hallotta valahol, csak azt nem értette, miért panta ló az, mikor csizmanadrág minden íziben.
Így mentek tovább egyik ruhadarabról a másikra, aztán elsorolták a főbb testrészeket; hol magyarul, hol románul, hol csak jelekkel értekezve.

Így volt ez minden nap, s Marci nem mutatkozott buta tanítványnak. Kezdte érteni a román beszédet. Hanem a válasszal, azzal mindig meggyűlt a baja.
Az egyik nap aztán furcsa eset történt. Azt mesélte most Marci a többieknek.
– Mikor az esküt tanultuk, hát... én persze tudjátok, Raduval tanultam. Odáig jutottunk, hogy „...să-mi atrag ura... – fújtam az egészet, de az „ura" vagyis a gyűlölet sehogy sem ment a fejembe.
Radu mind magyarázta:
– Ura înseamnă – és sorolta a legkülönbözőbb kifejezéseit a fogalomnak. Én csak hajtogattam: „Nu înteleg."
Egyre jobban mérgelődött, hogy nem tudja megmagyarázni érthetőbben, s én sem engedtem a magaméból. Addig ment ez a vita, míg ő türelmét veszítve az én kiejtésemet utánozva, azt mondta:
– Un pui fript înţelegi?
Nyugodtan ültem nekitámaszkodva a klub egyik hátas székének, kóstolgattam a szavakat.
– Puie fripte...? egyből haza járt az eszem, mert hiszen, a házunk táján van elég csirke, s jólesne abból egy comb vagy szárny. Ábrándozásomból arra ébredtem, hogy körülöttem mind nevetnek. Iszonyú düh fogott el, mert hát rajtam ne komédiázzon senki. Nekirugaszkodtam, de aztán csak egy kacskaringós káromkodásra tellett.
Egyszeriben mindenki arcáról eltűnt a mosoly. Megértették, hogy ez már nem vicc.
A hallgatásból Radu támadt reám:
– Nem szégyelled magad? Segíteni akarok neked, s te káromkodással felelsz?!
De nem volt kivel beszélnie.
Én csak egyet gondoltam. Engem ne csúfoljon senki, ez se, ez a Radu se, még ha bármilyen jóhiszemű is, még ha akárki fia is.

Nem is tudom, mi történt volna, ha a szakaszvezető ki nem hív azzal, hogy valami magyar könyvet adjon nekem a könyvtárból.
Hamar elfelejtettem az esetet és mások is, de Radu azóta nem beszélt velem, én se vele. Ő is sértve érezte magát, meg én is.
– Valahogy csak kibékültünk – fejezte be Marci a történetet, mert hát nem volt miért megharagudni.
A többit már mind tudták...

Tavaly őrségre osztották a századot, reggel felé riadót fújtak.
Marci is beállt a nagy raktárnál s a véletlen éppen úgy akarta, hogy Raduval legyen egy őrségben. Nem beszéltek. Amikor az egyik közeledett a raktár sarkához, a másik ellenkező irányt vett és fordítva. Közben megvirradt. Gyönyörű májusi nap kezdete volt.
Végül Marci megemberelte magát, megvárta a raktár sarkánál Radut, elébe lépett és akadozva kezdte:
– Măi, Radule, csak azt akarom neked mondani, hogy „Eu pui fripte, am înţeles”.
Elmosolyodtak. Olyan volt ez a mosoly – mely fényt derített arcukra –, mint az akkor kelő májusi nap a kora reggeli ködben.
Radu nem válaszolt, elgondolkozva letépett egy akácfalevelet, megforgatta ujjai között, majd eldobta.
Az ösvényen közeledett a váltás.

*

Verseimből nem küldtem a szerkesztőségbe, mert Adyt olvastam, és akár a hosszútávfutásban a néhány kör előnnyel vágtatót, szövegeimben az adys megfogalmazást szégyelltem; utolérhetetlennek tartottam, még utánozni sem próbáltam, bosszankodva felfedeztem, hogy önkéntelenül tolakodtak másoknál

olvasott szavaim; a lapokban megjelenő riportokból világosan láttam, miféle írásokra várnak a szerkesztők, és milyen témákat kerülnek; csupa győzelmi jelentések sorakoztak a lapokban, semmi baleset, semmi tragédia, semmi, ami a valóságos élet hétköznapjaiban történt; a repülőtéri rádiósszolgálatom idején mesélte egyik, a kaszárnyában megfordult bajtársam, hogy a romani hengerműt látogató katonák segédkeztek egy irodából indult tűz oltásában; Na, lássuk! felszólítással serkentettem magam, hogy az esetet riportba írjam; fogalmam nem volt a riport műfajáról, de képzelőerőmmel úgy csavartam a szöveget, hogy a kötelező bevezetés, tárgyalás és befejezés formai követelményeinek megfelelve az eseményen kívül néhány figura és bujtatott elem, talán nem csak nekem fontos probléma is beleférjen:

Kötelesség

Akadnak talán olyanok, akik azt gondolják, hogy napjainkban a katonai szolgálat nem kalandok, nem izgalmas események sorozata: nem robban gránát, nem fütyül golyó, nincsenek harcok, nem születik hőstett és mégis...
Ez a „mégis" ösztökélt arra, hogy leírjam egy látogatás történetét.

*

Az egység kavicsos udvarán a díszterem előtt három, padokkal felszerelt tehergépkocsi állt útra készen. Tisztán, csillogóbban, mint máskor, mert ma ünnep van az egységben.
Bent a teremben már befejeződött az IMSZ szervezet évi konferenciája. Egyesek a székek, a padok zajától kísérve az ajtó felé igyekeztek. A jegyzőkönyv végére odakerült az utolsó aláírás s a javíthatatlan dohányosok tűz után kutatva már előkészítették a „Militar"-t...

S ekkor a parancsnok elvtárs bejelentette:
– A konferencia küldötteinek tiszteletére meglátogatjuk Románban a nemrég üzembe helyezett hengerművet. Kérem az elvtársakat, foglaljanak helyet a gépkocsikon.
A nem titkolt öröm zaja töltötte be a termet s nemsokára mindenütt a látogatásról folyt a szó: vélemények, adatok hangzottak el a gyárt illetően, hiszen az újságok rendszeresen tudatták, mennyire haladt akkoriban az építkezés, sokan értesültek már a hengermű felavatásáról.
Jókedvet, vidámságot olvashattunk le a küldöttek arcáról. Példás fegyelemmel foglalták el a padsorokat s a tehergépkocsik nemsokára kigördültek az egység udvaráról, az őr tisztelgéssel, tekintetével üdvözölte a legismertebbeket, saját alapszervezetének küldötteit: Radut, Mihait, Árpit és a többieket...
Ők mesélték el nekem is a történteket...

A hengermű néhány kilométerre van a várostól. A táj sík, itt messzire el lehet látni. Éjszaka az üzem fényeit bármely utas láthatja, aki Dornavátra irányából közeledik Roman felé. S ha egy-egy erre járatlan utas megkérdi, milyen város az ott, hol annyi a fény, büszkén hangzik a felelet: – a romani hengermű! ... Hogy városnak látszik az éjszakában, az nem csoda, mert óriási területet foglal el.
A látogatókat az igazgatóság egyik tagja fogadta és vezette a legérdekesebb részleghez, a már 1957. november 7-én üzembe helyezett csőhengerdéhez, mely kívülről hosszú csarnok, belül vas- és acélkolosszus. Gépek hosszan, egymásba fonódó sor, mindenütt vaskorlátok, lépcsők, kanyargós utak, emeletek és sehol más, csak vas, acél, különbözően mozgó, működő gépek, görgők, lépcsők, korlátok és még ki tudja, mi minden.
És az ember? Hol az ember?

Az ember: mester, technikus, mérnök ott áll az irányító asztal mellett, figyeli az önműködő gépsor munkáját.
A kemencéből kikerült fehéren izzó, henger alakú acélóriás hatalmas erővel nekifut a lyukasztónak. Itt formálódik a henger alakú acélból a cső. Innen kezdve hosszabbodik és növekszik átmérője a hengerek munkája nyomán. Készül a cső, amelyben majd földgáz, vagy a föld mélyéből feltörő nyersolaj áramlik.
Egyszerű az egész: gombnyomás, és megjelenik az izzó acél, amelyet a gépek formálnak. Szovjetunióban készült gépek. A szerelést is szovjet technikusok vezették. A román munkások, technikusok hat hónapos kiképzésben részesültek a Szovjetunióban, s a szerelésnél is részt vettek úgy, hogy most már biztosan vezetik az egész bonyolult géprendszert.
Radu, Mihai és Árpi beszéltek az egyik mesterrel. A fővárosból költözött ide és nem bánta meg. Noha még első emeleti lakása kívülről vakolatlan, nem panaszkodhatik, hisz mindig ilyenre vágyott, szoba, konyha, előszoba, fürdőszoba...
A látogatók nemsokára a csarnok végére értek. Szabó tizedes az egység legjobb távírásza éppen kérdezett valamit a vezetőtől. Ám feleletet nem kaphatott, mert egy lány ért szaladva a csoporthoz:
– Tűz! Segítsenek elvtársak! – kiáltotta s azzal futott tovább másokat is értesíteni.
Tűz? Hol, merre? – a kérdést senki sem tette fel, de ott volt az arcokon, a tekintetekben.
A pillanatnyi dermedt gondolkodás erőt adott az embereknek, mindenki a tűz felé rohant...
Az üzem bejáratánál az egyik irodaépület égett. Az épület egyik végén a tetőzet lángolt, lent az ablakokból ömlött a füst.
Tűzoltókocsi kanyarodott az épület mellé s néhány perc múlva létrák emelkedtek, vízsugarak keresztezték

egymást, csákányok rombolták a lángoló részt, hogy megmentsek a még menthetőt.
– A pénztár! ... Meg kell menteni a pénztárat. Biztonságba kell helyezni az irattárat – hallatszott.
Nem lehet tudni, ki volt a kezdeményező, de mintha egy láthatatlan valaki parancsolt volna, a füstfellegekben hol eltűntek, hol újra megjelentek a katonák, székeket, íróasztalokat, szekrényeket mentettek.
B. Radu őrvezető és még három hozzá hasonlóan megtermett fiú megmentette a pénztárszekrényt.
A katonák szeme kivörösödött, könnyezett, de nem akadt egy sem, akit ez vagy a köhögés visszatarthatott volna. Menteni kellett.
A szekrények talán fontos iratokat tartalmaztak, terveket a gyár továbbfejlesztéséről, könyvelési és megannyi fontos adatot az épülő gyár életéről.
Az önkéntes tűzoltók kitettek magukért. Félóra multán már csak a megszenesedett tetőgerendák s az épületből felszálló pára emlékeztetett a tűzvészre.
A parancsnok elvtárs sorakozót vezényelt.
Nemsokára a tehergépkocsik lassan megindultak. Valaki az összecsoportosult munkások közül a vendégek után kiáltott...
– Köszönjük, köszönjük, elvtársak!
– A Román Népköztársaságot szolgáljuk! – hangzott megannyi katonatorokból a felelet.

*

Nem született hőstett, nem volt itt harc. Ám, ami ezen a látogatáson történt, nem volt más, mint mindannyiunk, nem is elsősorban katonai, hanem csupán öntudat sugallta tette: mindennapi kötelesség.
Hazánk, egyre szebb életünk védelme.
Az Igazság riportpályázatára küldte:
***Tar Károly** őrvezető*

*

Írásomat, fél évszázad elteltével, a következő hibaigazításokkal kell ellátnom: nem a riportpályázatra küldtem, hanem csak úgy; a tűzről persze nem írtak sem a helyi, sem a központi lapok, nem szólt a rádió, de valóban megtörtént, a szerkesztőségnek is gondot okozott ennek ellenőrzése; a lap párttitkárára bízták ezt a feladatot, aki járatos volt telefonlehallgatásokban is, de nagy szolgálatot tett már a telefonon beküldött tudósítások rögzítésével is, ami az akkori kezdetleges, de a szerkesztőség felszereltségében elképzelhetetlen berendezések hiányában, bámulatot keltett; a párttitkár felhívta kollégáját a romani hengerműveknél: Volt maguknál tűz mostanában?, Hm, volt, persze!; Katonák is részt vettek az oltásban?; Hát, szóval... Igen, persze..., Rendben, nyugtázta a lap pártitkára és elmesélte, hogy riport érkezett az esetről, ezért kellett érdeklődnie, aztán további munkasikereket kívánt, és valószínűleg mindketten szokás szerint éltették a győzedelmes szocializmust, a világbékét, vagy ami éppen eszükbe jutott; mint később megtudtam, az ellenőrzésre azért is szükség volt, mert még friss volt az a botrány, amit akkor a szerkesztőség egyik fiatal tagja, később neves író, Bálint Tibor követett el jóindulatúan: az általában egy kocsival, egy úton terepet járó, a szerkesztőség kocsijának kihasználása végett három vagy négy emberrel tömött kocsi fiatalabb tagjaként, egész napi, sokféle megpróbáltatásokkal járó sétafikálás, rajoni pártbüfékben folytatott zabálás, pálinkázás, sörözés után megírandó téma nélkül maradt, Tordát elhagyva, amikor már mindössze harminc kilométerre voltak a kiszállási díjjal kecsegtető kirándulás végétől, a gépkocsi ablakán kitekintve, valóságlátástól fáradt szeme a Tordai-hasadék természeti szépségeit meggondolatlanul megbontó,

fehéren törmelékes hegytetőt csúfító alabástrom kitermelésére esett; másnap a munkában való helytállásról írt riportjában, a szerkesztő, a cenzúra és a pártbizottság teljes megelégedésére, hőse, Pop Vasile bányászcsaládból való csupa szív ember, munkatársa Köves Lajos legjobb barátja, együtt pedig rendszeresen túlteljesítik havi munkatervüket, és önzetlenül segítik a háború óta fél falábára támaszkodó Nagy Józsi bácsit is, aki a munka szerelmese, addig nem nyugodhatott, amíg be nem vették a szocialista brigádba; igazi vasárnapi riport volt ez, hús-vér emberek találó rajzával, megható és felemelő történetével, a főszerkesztő hétfő reggeli lapelemzésében annyi dicséretet rakott a fiatal tollforgató törékeny vállára, hogy irigyei is felszisszentek, alig tudta őket lecsillapítani a sarki Zöld cukrászda kávéba bujtatott soron kívüli rumadagjaival; néhány napig tartott az ünneplés, amikor hivatalos levél érkezett az alabástrom részleget is magában foglaló kőbányászati vállalat igazgatóságától; a rövid és rideg hangú levélben ápertén az állt, hogy köszönik a szép riportot, de náluk egyetlen Pop és Köves nevű ember nem dolgozik; a szerző igyekezett magyarázni korlátlan névadással járó képzelettúltengésének kényszerítő okait; a cinkos kollégák széles mosollyal elnézőek voltak, a szerkesztő pedig homlokráncolással kirúgással fenyegetőzött, végül is joggal, később aztán anekdotává nemesedett az a konfliktus, amely állítólag az újságírók törzshelyén történt az elkövetkező hét egyik békésnek induló csendes napjának délelőttjén: Berobban a cukrászda ajtaján egy tömzsi alak, és a tájékozottak biztonságával döngő léptekkel nyomul a szerkesztők kicsiny, zaccos kávécsészékkel tele asztaláig, nem köszön, nem kételkedik, nem kérdez, ormótlan bakancsos lábát kiegyenesítve, egyetlen lendítéssel felteszi az asztalkára, éppen a szerző sápadt orra alá; a kávéscsészék idegrángásos vénasszonyokként sipítoztak a villámló

generálcsöndben; Szerkesztő úr! – dörögte a látogató – Magának ez faláb?! Ez tuskó?!; Ijedt dadogás volt a válasz; Nahát! Egyébként Nagy József vagyok Tordáról!, szólt szigorúan az idegen és büszkén felemelt fejjel távozott; írásomban a tűzoltásban jeleskedő katonák barátaim nevét viselik, egyébként a kitaláció így is az akkori szerkesztők szájíze szerintien sablonos, minden a párt vagy az ifjúsági szervezet indíttatásából ered, a megvalósítások örömétől duzzad a világ; *A sültcsirke* című írásomba pedig belefért egy kedvemre való aprócska csúsztatás is: a hadseregben ugyanis volt könyvtár, de magyar könyv véletlenül sem, naivan azt képzeltem, ha megírom, majd lesz, hiszen minden brosúra és napilap tele volt a nemzetiségi kérdés tökéletes román megoldásának dicséretével; a magyar könyvek sanyarú sorsa végigkísért egész életemen, mindenütt beleütköztem, ahol megfordultam; feleségem bukaresti főiskolán végzett könyvtárosként ellátott adatokkal, mindenféle tudnivalókkal a magyar könyvek mostoha sorsáról; művelődési felügyelő koromban önként vállaltam, és saját kezdeményezésemet véghezvivően, a nemzetiségi összetételnek megfelelő könyvállomány kialakítására törekedtem Kolozs megye falvaiban, több hetes munkával előbányásztam a Scânteia Ház pinceraktáraiból az elfektetett magyar nyelvű könyveket, és nem a megyéhez, ahol tapasztalataim szerint elsüllyesztették volna, hanem direkt a falvakba postáztam; még a kiöregedett belügyminiszter-helyettessel készített hosszabb interjúmba is beírtam, hogy a tudását a szocialista tanokról a kolozsvári Munkás Klub könyvtárából kölcsönzött magyar kötetekből és a könyvek türelmes, tanításra mindig kész ajánlóitól nyerte, persze hogy nem engedélyezte az interjú közlését, de erről majd időrendi sorrendben később szeretnék beszámolni, egyelőre még katonáskodásom történéseiből próbálom kibogozni, hol és mit tanultam, miért, miképp

váltam olyan emberré, amilyenné lettem, mennyire jó vagy rossz, kinek milyen, attól függően mit gondolnak rólam, de elsősorban magamnak tartozom elszámolással; másokhoz hasonlóan azt kellene bebizonyítanom, hogy jónak születtem, jobb már nem lehettem, milyen eredménnyel jártam a magam választotta, sors terelte utam; a romani kaszárnyában töltött hetek és napok voltak a legnehezebbek; őrmesteremmel összevesztem, a hozzám hasonló irodaiaknak kijárt a leszerelés előtti néhány napos eltávozás, hogy megfelelő civil ruhát hozzanak maguknak otthonról, s ezzel is ünnepélyesebbé tegyék a leszerelést, kellemesebbé az elválást a szolgálat végén már fraternizáló tisztekkel; őrmesteremnek nem volt tekintélye a vezérkar előtt, eltávozásomat mindenféle zűrzavaros anyagi ügyei miatt nem merte kérni, elkeseredésemben az élettől is elment a kedvem, felálltam az íróasztal mellől és nem tudom, merre és hova, elindultam, az őrmester megálljt parancsolva követett; Tárá! Tárá!, kiáltotta, szólított, parancsolt, katonai rangomon is szólított, rá se hederítettem, az udvar tele volt kíváncsi kiskatonákkal, nem akart botrányt, káromkodva visszavonult; miután hazament, visszamentem az irodába és rendet teremtettem hazug könyvelési adatainak helyreigazításával, a leszerelésemig tartó néhány napon messzire elkerültem az irodát, elkeseredetten elszánt voltam, sejtettem, hogy nem akar botrányt, ezért nem jelentett fel; háromesztendős „fogságomra”, azzal az indokkal, hogy csak rendre engedhetnek haza, még rám húztak tizenegy napot; 1958. november 21-én visszakaptam civil ruhám, ugyanabban a szürke spencerben szálltam vonatra, amiben érkeztem, Árpi néhány nappal előbb szabadult; széki fiúkkal kerültem egy fülkébe, azon vidultunk, hogy Marci kurta karikalábát három esztendei egyengetések után a vonaton is hiábavalóan folytatta, és azon kesergett, hogy mit szól majd ehhez az a forrószegi lány, aki reá várt;

Bonchidánál is megállt a vonat, leugrottam, szülővárosom közelsége fülledté tette a fülke levegőjét, észre sem vettem a reánk boruló szomorú őszt, összecsókoltam néhány környéki faluba tartó, ismeretlen katonaviselt fiút és visszakapaszkodtam a mozgó vonatra, szedelőzködtem, a nagybátyámtól kapott viseltes fabőröndömön kívül csak halvány önbizalmam darabjait markolhattam össze bensőmből, az életrevaló egyszerű embert próbáltam utánozni, aki lefekvéskor elszántan markába köpve biztatja magát: Na, most egy jót alszom!; a pihenés utáni napokra gondolva kevés latin tudásomból, valamennyire tiszta, virtuális lapon, olvasmányaimból felkapott kifejezéssel, a *tabula rasa* felirat úszott titokzatosságoktól káprázó lelki szemeim elé.

Az aláírás

Az élet ott kezdődött számára, mikor aláírta diplomáját. Leitatta, becsúsztatta a belső zsebébe, kicsit megemelte fejét. Tekintete önérzetet, magabiztosságot sugárzott. Aztán egy komoly köszönés, kis fejbiccentéssel, és kilépett ... az életbe. Tevékenysége az irodában kezdődött, de ez nem zavarta hősünket, mert tanulmányai alatt erre felkészülve nagyszerű kincsre tett szert. Törtető Lajos nagyon büszke volt az aláírására. Nehéz és hosszadalmas volt az a kutatómunka, amelynek során szert tett erre a nagy kincsre. Persze ez még állandó csiszolásra, karbantartásra szorult. Fejlődni, fejlődni, volt a jelszó, s ívek tömege, könyvek nyomtalanul maradt részei, újságszél és még más, igazán nem e célra gyártott, tenyérnyire vágott papiros vagy csomagolópapír telt meg aláírásaival. A felfelé haladó pályán az első lépés az irodai társak fölött aratott győzelem, ez a komolyság, a tudatosság, a fegyelem, művészi érzék, az előkelőség kifejezője – gondolta s szüntelenül gyakorolt. Az ideális névjegyet úgy képzelte el, hogy lehetőleg nagy, vonzó

kezdőbetűje legyen, mely nem hasonlít sem gót, sem arab, sem kínai s még a latin írás egyik nagy vagy kis betűjéhez sem. Óriási fontosságú ez. Szerinte éppen ebben a kezdő nem tudom micsodában találjuk meg a nagy feltalálót, a nagy koponyát.

Ilyen kezdetű volt Törtető aláírása is, ki nagy feltaláló s nagy koponya. Feltalálta aláírásának nagy kezdőbetűjét, mely viszont annyira lekötötte figyelmét, hogy nem sok ideje maradt saját koponyájával foglalkozni. Nagy kár érte!

Szóval, kilépett az életbe, lába mindjárt talajt talált – mely máskülönben nem az ő érdeme – egy kisüzem tervező osztályán.

Már az első hetekben nagy szorgalmat árult el. Az eredmény nagyszerű volt. Sikerült átalakítania aláírását az osztályvezetőjéhez hasonlóan. Ezután a végére ő is két pontot tett. Jó úton haladt s már nem volt messze attól, hogy a főkönyvelő lenyűgözően szép, finalisztikus kereszthúzását, a főmérnök elegáns magasságú ferde vonalával és az igazgató tekintélyes, kacskaringós hullámrezgését visszaadó vonalaival egyesítve, egy igazán új, mindenkinek tetsző, igen nagy hatású aláírásra tegyen szert.

Megfeszített erővel dolgozott. Egy-egy munkáját képes volt még egyszer lemásolni, ha véletlenül nem egy tetszését elnyerő aláírás született. Nagy munkabírására vall, hogy mindenütt található volt névjegye, míg egy szép napon valami olyasmi történt, hogy azután már nagyon ritkán láttuk barátunk aláírását.

Pedig ezen a napon minden a megszokott rendben ment. Egész délig.

Délfelé feljött Mihály bácsi, a lakatosmester egy részletrajzzal, és felháborodva, kicsit gúnyosan megkérdezte:

– Ki az, aki ezt a művet alkotta?

A rajzon több aláírás ékeskedett, de mindegyik a

Törtetőé, ki egymaga aláírta ott, hogy: tervezte, rajzolta, ellenőrizte s engedélyezte... Mihály bácsi meg sem várta a feleletet, már ment is.
– Ha megtalálják, hát mondják meg, hogy csinálja meg ő maga azt, amit olyan gyönyörűen aláfirkantott. Annak a tíz darabnak az értékét pedig, amelyet a rajz miatt elrontottak a tanulók, az elszámoláskor majd levonják...
Ettől a naptól kezdve Törtető Lajos aláírásai eltűntek az osztályról. Lehet, az a bűvös szó, hogy „levonják", vagy lehet más valami késztette erre. Lehet, hogy észrevette, az életet nem lehet egy feltalált kezdőbetűs, kereszthúzásos, ferde vonalú, vagy kacskaringós, nagyhatású firkantással elintézni.
Oda más valami kell, más valami, ami régi, de mégis új, ami nem kacskaringós;
ami egyszerű és mégis bonyolult, és minden ember életében tiszta nagybetűvel írják: MUNKA.

Elvégre már felnőtt
Dezső elhatározta, hogy ember lesz. Szép feladat. Nagy feladat. Mert hogy is lesz emberré az ember?
Elhatározza. És kész? Különben neki már nagyon esedékes, mert tizedikes. Fogta a Verne könyvet és erélyesen az íróasztalfiók sarkába vágta. De ez nem elég. Felöltözött és átment Lajcsihoz. Ugyanis ő is tizedikes és azt mondta magáról, hogy komoly ember. Már kétszer hazakísérte Kulcsár Erzsikét.
– Te tudod, miért jöttem?
– Nem. De kijelentem, ma nincs tanulás.
– Beteg vagy? Beszéljünk, mint komoly emberek.
– Veled? Hát te nagyon el vagy maradva, fiacskám!
– Csak ne híreskedj! Mit gondolsz? A tegnap én is elszívtam egy Speciálitét – hazudta.
– Hallj oda te? Azt gondolod, elhiszem? Na, majd meglátjuk.

Lajcsi kiszaladt a konyhába, elcsent két szál gyufát és a fáskamrájukból előszedte a cigarettáit is. Carpaţi volt.
– Ilyet szívnak a komoly emberek. Na, gyere!
Keresztülugrottak a kerítésen.
Megállapodtak a szomszéd kamrájánál. Ott, ahol a nyulakat tartják.
– Ide járunk Bandival. Ez biztos hely – mondta Lajcsi, mikor tüzet adott.
– Na, szívd mellre, híres!
– Idenézz! – és fölényes képpel emelte szájához az emberré válás döntő bizonyítékát.
Dezső is megpróbálta. A füst nagyobb részét kiengedte a száján.
Kicsit, egészen kicsit mellre szívott belőle. Nem lett semmi baja. Aztán kinyitott egy ketrecet s kiemelt egy csincsilla anyát. Közben szállt a cigarettafüst. Lajcsi valami új tánclépésekről mesélt, de ő nem hallotta nagy igyekezetében. Csak nehogy elköhintse magát. Nem volt szerencséje. A nyúl volt a hibás. Kiugrott a kezéből s mikor utána kapott, lenyelt egy bőséges adag füstöt. Fuldokolva köhögött.
Ekkor a kamra másik feléből közeledett valaki.
– Fussunk – suttogta Lajcsi s már ott sem volt.
Dezső is elfelejtette szilárd elhatározását s gyermekként vetette át magát a kerítésen.
– Hej! Ki az! – ordított bele a szürkületbe a Lajcsiék szomszédja.
– Ahá! Na, megálljatok csak! – Dezső mire hazatért, várta otthon a „fejmosás”. Anyja könnyezett. Az apja komolyan elővette. Nem volt mit csinálni, hát elmondta az egészet.
– Dezső fiam, szerencséd van, hogy nem hiányzik egy nyula sem a szomszédnak. Tudod te, mit jelent ez? ... A legsúlyosabb bűnbe estél volna. S azt, hogy dohányzol... ezt nem is akarom hinni!

Ezzel az ügy a szülők részéről mintha be is lett volna fejezve. Csak komor pillantásuk árult el egy kis csalódást.
Dezső ezen a napon másodszor határozta el, hogy ember lesz...
Aztán elővett egy könyvet.

Nem tudom, honnan, talán az érettségi utáni nyáron olvasott filozófiai munkák hatásaként, egy ideig megrögzött módon foglalkoztatott a munka fontossága, lelkesített: hozsannáztam, mert úgy éreztem, a munka adhat értelmet életünknek, írtam erről egy magvas mini tanulmányt, legépeltem nevelőapám magyar időkben vásárolt, évekig kertünk földjébe bújtatott írógépén; minden tavasszal, amikor felástuk néhány ágyásos, a családi konyhában szükséges zöldségféléket biztosító kiskertünket, újabb és újabb apró ajándékot, egyenként egy-két szelet kenyérre elegendő májpástétomot tartalmazó konzervet dobott ki a föld; a háborús időkre számítva rengeteget vásárolt belőlük nevelőapám, hogy a házilag készített, tízes csomagolású, nagy láda kétszersültre legyen majd mit kennünk; miként kerültek és puffadtak teniszlabda nagyságúvá ezek a konzervek kertünk földjében, éppen olyan titok, mint az, hogy írógépünk hol pihent föld alatti zugában, igaz, azelőtt sem robotolt ez a gép, nagy ritkán pötyögtettünk rajta próbaképpen, amíg a felnőttek: Ez nem játék! figyelmeztetéssel elpakolták előlünk, sokáig a lelakatolt pogácsaraktár felső polcán állt; ügyes kis táskaírógép volt, fémfedelének zárja titokzatosan kattant, amikor rázárták; ez a masina is csak olyanformán volt jelen a kisiparos család életében, mint a lehajtható fejű, hat kicsi lyukban fészkelő pohárkával kerített likőrösüveg, a lilásbarna üvegből öntött buldog kutyánk, a gombnyomásra működő cigarettatartó, és az öthúros gitár; alig használtuk ezeket, de kellettek sok más

kacattal együtt státusszimbólumként diófafurnéros bútoraink mellé, amelyeken furcsa térképeket mutatott a gyárban vékonyan hámozott diófák furnérjának rajza, s megcsillant rajtuk a szőlőgerezd formájú csillárunk fénye; ezek a különleges holmik adtak rangot a kisiparosságnak, csodálhatták a látogatók: Milyen érdekes? Nahát?!, mindezek közül csak a nagy, lemezjátszós, két hangszórós Orion rádió volt a kivétel, a háború végéig elég gyakran szólt messze hangzóan, a szomszédok is szívesen hallgatták Karády Katalint és Jávor Pált, és a szívdöglesztően bús cigánymuzsikát tartalmazó bakelitlemezeinket: Jól megy Nágeléknek!, jegyezték meg a Királyhágó utca lakói, valószínűleg irigykedtek is egyesek, vagy sötét pillantásokkal átkokat mormoltak összeszorított szájjal, mint nagybátyám örökké dühös, a tehetősebbeket ütni-verni, pusztítani kész fia, aki csak később, a boldognak akart békeidőben tombolhatta ki magát az enyedi börtön tisztjeként; a háború végén, mindenféle parancsnak engedelmeskedő nevelőapám, az első kiplakátolt felhívásra rögtön beszolgáltatta rádiónkat, úgy emlékszem, a háborúból megtért, kerékpáros zászlóaljnál bőrspencerben szolgáló Zoltán öccse segítségével cipelte az állomás melletti ideiglenes raktárba, ahol akkor egy kezén megszámolhatta a beadott gépeket, de miután feloldották a beszolgáltatási rendeletet, és városunk lakói visszavehették rádiójukat, sok száz ilyen-olyan rádióvevő között a mi lemezjátszós, varázsszemes, rövidhullámú adók vételére is alkalmas készülékünket nem találták sehol abban az ideiglenes raktárban, csak a nyugta maradt meg róla, s az emléke; évekig, amikor a „magyar időt” emlegettük, az Orion rádió szépsége, minősége nem hiányozhatott azoknak a háború ellenére rendet, tisztaságot, pontosságot mutató éveknek a jellemzéséből; a tetszhalálra ítélt írógép sorsa azért különbözik rádiónk sorsától, mert még egy kisiparosban is gyanút szült, hogy

milyen tilos célra is használható az írógép; anyám a háború előtti években illegális munkában röpcédulát gyártott kezdetleges sokszorosítón egy külvárosi analfabéta öregasszony házában, tisztában volt az írógép értékével és veszélyességével a háborús években, ezért döntöttek nevelőapámmal a gép titkos temetése mellett, másfél évtizedig csak az tudott róla, aki elásta; zsírpapírba, kocsikenőccsel vastagon bekent kátránypapírba, csalánzsákba burkoltan földelte el nevelőapám a juhainknak elkerített helyen, s csak akkor jutott eszébe, amikor írásaimat olvasta újságban, remélte talán, hogy hasznomra lesz; nem így történt, mert a sokféle változás között, amelyek elözönlöttek akkoriban, a forradalminak nevezetteken kívül, az érthetőeknél és érthetetleneknél fájdalmasabb változások értek engem, amikor katonáskodásomból hazatértem, meglepetések forgatták fel gyermekkorom óta nem éppen zajtalan családi életem; nem mondhatom, hogy ezek a változások kizökkentettek volna a potyára elvesztegetett három esztendő ráérős napjain megrágott tervezgetéseim alapján elképzelt utamból, de meghökkentettek, nem számítottam hasonlókra további életem tervezésekor; akkoriban, mint már említettem, a munka himnuszát zengtem, bátorítottam, serkentettem magam az önmegvalósításra, mindenféle filozófián túl, a munka hasznát nem az anyagi javak gyűjtésének céljából, a meggazdagodásért gondoltam hasznosnak, hanem az alkotás örömteremtő sajátosságában véltem felfedezni; olyan munkát kell keresnem, amely bármilyen nehéz, nem robotolás, nem számít, bármit szül, csak örömöm teljék benne, mint apámnak a varrott rámás férfi luxuscipők, vagy mézeskalácsos nevelőapámnak az apjától örökölt, különleges formájú tordai pogácsa készítésében; próbáltam ilyen nekem tetszetős munkát végezni, amikor géptervezéssel bíztak meg, s élveztem, hogy nem sajnálom az időt, nem nézem az órát, amikor

meggondolkoztató feladatot kellett megoldanom, és valami hasznos és szép kerül ki a kezemből; az írás nyújtott hasonló örömöt; csaknem átlátszó, halványzöldes színű papírra sűrűn gépelt írásban sűrítettem munkáról gondolt, magamnak fogadott, bölcsességekből lényegített oldalnyi szövegemet, amolyan ars poeticát, tömör eszmefuttatás az élet értelméről; bizonyára okos dolgok lehettek benne, ha annyira tetszett, hogy indigóval, két példányban írtam, feszes, rövid mondatokra emlékszem, és arra, hogy a napilap főszerkesztőjével való első találkozásomkor, több más írással együtt ezt is kezébe adtam; aztán, amikor már másfél hónapja dolgoztam gyakornokként a lapnál, és *Munka* című dolgozatom nem jelent meg, beadtam a másolatot is; a főszerkesztő, mint akit lopáson kaptak, ferdén nézett reám: Magvas, tömör... Nem tudom hol, kitől olvastam már..., méregetett s várta, valljam be, honnan loptam, kitől másoltam a szöveget; égett a pofám, mit gondol ez az ember rólam?!, Milyen világ ez, ahol bizalmatlansággal csapják arcul a beosztottat?!, elrohanni volt kedvem, miközben földbegyökerezetten álltam: Nyilván olvasta, hiszen másfél hónapja több más írással együtt átadtam!, szóltam fojtott hangon, és sarkon fordultam; ma már látom, hogy ehhez hasonló történések sora kísérte és kíséri, keseríti és rombolja mindnyájunk alkotómunkáját, a becsület hideg vízzé hígul, s az egymásra borított hideg zuhanyok dagasztják fondorlatosságunk; végül ez az írásom is megjelent valamikor, de nem találtam rá az Egyetemi Könyvtárban őrzött újsággyűjteményben; érettnek gondoltam magam, ahogyan ezt elvárták akkor a katonaviselt fiatalemberektől, kész arra, hogy ne ide-oda lökdössenek az életben: „*Azt hiszem, nem fontos, hol születtem, ki az apám, ki az anyám, de mégiscsak el kell mondanom egyet s mást a szüleimről is, pedig a káderlapozás ideje, mint tudják, kiment a divatból, hála Istennek. Aztán írnom kell*

magamról is. Mert elsősorban a magam nyomorával vagyok elfoglalva. Ettől persze még megmaradok olyannak, amilyen nálunk egy átlagember, kicsit unalmas, kicsit szürke, mint a hétköznapok, amelyeken átlavírozunk. Na, ugye, már ebből a megállapításból is látszik, hogy kritikus szemmel figyelem magam: az elmúlt években ezt megtanultam, legalábbis nekem furt azt mondják, hogy így kell ezt csinálni. És én is csak azt állíthatom, hogy jó az, ha az embernek megvan a véleménye a dolgokról, mert csak úgy érzi igazán, hogy él; különben ide-oda lökdösik a tömegben, tudta nélkül is odaszámítják kisebb vagy nagyobb csoportokhoz, amelyek jót, rosszat vagy éppenséggel semmit sem akarnak. Nyugalom, nem papolok többet, különben sem az én szakmám kiötvözni a nagy igazságokat. Azt mondják, régen gyakori beköpés volt az, hogy „a suszter maradjon a kaptafánál". Hát ez egy jó kísértés volt akkoriban, de ha elgondoljuk: a suszter valóban a kaptafák között érezhette jól magát. Ma is, magamról tudom: ha érdekes a meló, nem jön, hogy letegyem a reszelőt...", nem véletlenül kezdtem ezekkel a sorokkal első regényem, meggyőződésem volt, hogy az addigi tapasztalataim tanítottak saját lábamon állni, miközben, mint mindenki, magam is sokszoros függőségben álltam környezetemmel, a világgal, amely a látszat demokratizmus hínárjában vergődve megállíthatatlanul sodródott az emberellenes diktatúrába; akkoriban kezdődött viszolygásom az idegen szavaktól, minél több okos könyv került a kezembe, annál több idegen szóval kellett megküzdenem, előbb az egyre ritkuló latin szavak és idézetek, aztán a filozófia szakszavai okoztak fejtörést, később a köznapi nyelvben felkapottak, a románból beáramlók és azok, amelyeket, mint megfigyeltem, a kivagyoskodók használtak előszeretettel tudálékosan, műveltségük fitogtatására; *Munka* című dolgozatomban filozófiai olvasmányaim lényegét úgy sikerült papírra

vetnem, hogy egyetlen idegen szót sem használtam; ez az igyekezet máig elkísért, örömöm telik benne, ha képzeletbeli egyszerű emberem, János bácsi, hiánytalanul érti mondandómat, az ilyen igyekezet arra is jó, hogy elhiggyem, a magam útját járva, kitaposott ösvényemen követőkre találok, miután minden bizonnyal magam is követője vagyok a hozzám hasonlóknak, akik előttem jártak, ez az otthonérzés teremtésének módja, kezdetét ösztönös megérzés és élményszerű felismerés, érzéki tapasztalás adta, belső világomból való kifelé fordulás erősítette és tette tudatossá; ezért tudtam később nevetve fogadni minden, írásaiban és előadásaiban tudományoskodó újságíró kolléga sziporkázását, amikor választott témájához fűzött idézetekkel, tudományos kifejezések garmadával takarta semmit mondását, saját véleményének tátongó hiányát; apám engem is pelenkázó íróbarátjának fia, ma botrányairól híres, szélsőséges véleményeket hangoztató filozófus, egyetemi tanulmányainak végén olyan idézet-szalmaboglyás eszmefuttatásokkal jelentkezett a helyi irodalmi lapban, amelyben saját szavait legfeljebb két kezünkön megszámlálhattuk; ifjúsági lapunk belső munkatársainak egyik közös kiszállásán órákig mulattunk egyik, testtartásában is hivatalnok külsejű kollégánk erőfeszítésén, mert csoportos felmérésre készülve, szociológiai alapfogalmak szakszerű felmondásával kívánta elkápráztatni társaságunkat, később, amikor tapasztalatainkat kellett összesítenünk, lyukas kanállal kanalazott a tengernyi témában, szorgalmas diákként felmondta a bemagoltakat, alkalmazni képtelen volt, mert hiányzott a lényeglátása; hasonlóképpen bő- és gyors beszédű rádiós közvetítésekben is jeleskedő munkatársam hasonlóképpen a tények aprólékos leírását utolérhetetlen gyorsasággal végezte, de a következtetések, a tanulságok megfogalmazására képtelen volt; jeles íróbarátomat követhetetlen, vagy

nehezen követhető fejtegetései miatt szántam, amikor, önmagunk legyőzéséről szólva a magyarságtudat regényes vizsgálatáról írt könyvében, bevezette a jelen idejű én fölötti Időtlen Én fogalmát, és a szakrális fejedelemnek nevezett minőségi ember nyakába varrja a téren és időn túli Ég létét, ezt Isten helyettesévé teszi, és arra biztat, hogy Jézushoz hasonlóan válasszuk az élet helyett az Életet, mert a jelen idejű én, a földi világban és a látható kozmoszon túli világban az a dolgunk, hogy Égi Énünket gazdagítsuk; a kozmoszon túli világba kozmoszon túli Istent képzel, saját, gazdagítható énünk darabjaiból, eredménytelen kutakodásai arra ösztönözték, hogy higgye Időtlen Énünkben isteni erő lakozik, s ez erősebb minden földi hatalomnál, mert az Égi Lény védelme alatt áll, akit nem nevezhetünk nevén, percember valónkat örökkévalóságra biztatja, kínos, ahogyan kiúttalanságában a jelentéktelen életet szembeállítja az Élettel, Isten fölé helyezi Égi Énünket, s ha nem követjük az Utat, még az írástól is elmegy a kedvünk, végül, hogy mentse transzcendentális szövevényekbe gabalyodottságát, töprengéseit ösztönös megérzésnek mondja, nyilvánvaló, hogy mindnyájan így vagyunk ezzel és az értelmezhetetlen, a sokdimenziójú világról való képzelgéseinkkel, amikor kínos beismeréssel be kell vallanunk, hogy megállt az eszünk; írással való bajlódásom kezdetein, a később másoknál tapasztalt gyengeségek csíráival küszködtem, ösztönösen próbálkoztam elemzéssel, problémafelvetéssel, ábrázolással, portréval, párbeszéd kialakításával, kísérleteimből egyik-másik megjelent az Igazság című napilapban, ahol a régi újságírás műfajait értők átörökítették a kisriportot, a jegyzetet és a tömény politikát, az olvashatatlan propagandaanyagokkal tömött oldalak ellenében rendszeresített, mindig olvasmányos, kisembereknek való, emberi témákkal üdítő hírfejet. Íme egyik, műfaji tapogatózásaimat mutató hírfejem:

Két kislány beszélget

– Éva, nem jössz a moziba?
– Nem, mert tanulnom kell!
– Nem tudod, mi megy a moziban? Háborús?
– Nem tudom. Ha háborús, megnézed?
– Nem.
– Én sem szeretem a háborút, olyankor lebújok a pad alá, Te is lebújtál a múlt vasárnap. De Öcsi úgy nézi, nézi...
– Pedig borzasztó. Édesanyám is mondta: a háború borzasztó. Mondta, hogy volt egy bátyja, az én nagybátyám, és elvitték és meghalt. Van róla képünk a szobában. Ha holnap eljössz hozzánk, megmutatom.
– Jó. Mondd, tanultál úgy állni?
– Mint a balettezők?
– Igen, nézd...
– Én jobban tudok. Látod?
– Te hamarabb kezdted próbálni. Na, megyek...
– A moziba?
– Ah-m. De ha háborús, visszajövök.
– Segítsz nekem?
– Igen.
– Jó.

Ági és Éva osztálytársak. Egy utcában laknak Jó barátnők. Ha jól tanulnak, vasárnap elmehetnek a közeli moziba. Szeretnek a Nádas mentén a homokban rajzolt kockákban ugrálni, kötelet kerítenek és miközben félórákon át dúdolják: citrom – narancs – limonádé – csokoládé, ugrálnak. Próbálják a balerinák alapállását és nem szeretik a háborút.

Másodosztályosok és csaknem kilencévesek.

Éva éppen május elsején lesz kilenc…

*

Nővérem, akit meggyőztem arról, hogy jobb lesz neki

itthon, hazatérése után nem jutott katedrára, akkor már javában folyt, hiszen sohasem szünetelt, a román nagyon nemzetinek akart közoktatás térnyerése a magyar oktatás ellenében, román osztályban taníthatott volna, de nem vállalta, végül, ha jól emlékszem, anyám szövetkezeti ismerőseinek ismerősei révén jutott a város közeli Telekfarkára, ahol I-IV. összevont osztályban taníthatott tucatnyi gyereket; közben összemelegedett a szomszéd fiúk közül a vele egyidős Péterrel, aki rámenős udvarlásairól volt ismert a környéken, de fiútestvérei példájára, családja nagy román hazafisága ellenére, maga is magyar élettársat keresett, és ha ezt a lányok szülei nem ellenezték, választott, akár a többi Burcă; összesen haton voltak: Gyica, aki a várható megtorlást felnagyító propaganda hatására sietve elmenekült a magyarok bejövetele előtt, Maniu Gyula híveként tért haza, aztán az anyám alapította sejtben vált kommunistává, de az első verifikáláskor kitették a szűrét és ezzel a becsületébe vágó teherrel élte le egész, politikai kívülállása miatt józan, kritikai szemlélődésre alkalmas, egyszerű polgárként leélhető életét, magyar felesége társaságában; János a kivétel, talán a legvallásosabb, a szombatistáknál talált román élettársat, a helyiipari fémipari vállalatnál találtam, amikor egy esztendeig ott kerékpárküllőket gyártottunk, kitűnő szakembernek mondták, örökös újítónak, akinek volt mersze kilépni és maszek lakatosként, rokonságát és munkásokat foglalkoztatva, a körülményekhez viszonyítva meggazdagodni; Titusz volt a legiskolázottabb a Burcă fiúk között, technikusi képesítésig jutott, a Metalul Roşu gépgyár megbecsült műszaki embere volt; egyik reggel magyar élettársa hiába költögette, a szíve vitte el; Jóskuca villanyszerelőként, egy erdélyi falu villamosításakor szerzett magyar eredetű családból élettársat, s ha nem zuhan le halálos sebet kapva a pózna tetejéről, utódai bizonyára ma a jó románok egyre bővülő táborához tartoznak; Péter

következik a sorban: faipari szakiskolát végzett, s katonáskodása után a nővéremet bolondította, s vette el javíthatatlan ellentétet keltve ezzel anyám és nevelőapám között; Viorelről már írtam, szerelmét, Ebergényi, az egykori fűszeres lányát, tiltották tőle, aztán mégis magyar feleséget választott, aki, mielőtt a vakon pusztító rák elvitte, két szép fiút szült neki, s akiket a kolozsváriak által ide-oda költöztetett, farkas emlőjén csüngő városalapítókat ábrázoló közismert római ajándékszoborról, Romulusnak és Remusnak kereszteltek, nyílt de másokat nem bántó, tiszteletreméltó román hazafiságát értve, testvéri jó barátom, gyerekkorunkban velem, valószínűleg egymást kiegészítő tulajdonságainkat tisztelve, mindig magyarul beszélt, s emiatt románul nem tőle tanultam meg, ökölvívóbajnokként megvédett minden magyar gyűlölővel szemben, hálából sakkozni tanítottam, ő engem citerázni, együtt legeltettük juhainkat, tűzifát és vackort gyűjtöttünk a Bácsi torokban, télen, a Nádas-patakon felfelé, estig tartó korcsolyás kirándulásainkon vízi kutyának neveztük a bámulni való vidrákat, együtt jártunk a vasutasok gőzfürdőjébe, az Armonia moziba, és később az ottani varázslatos táncdélutánokra is; akármennyire töröm is a fejem, nem emlékszem a nővérem esküvőjére, talán nem is volt ilyen, mert az egész amolyan hipp-hopp módra zajlott, ahogyan nagyszüleink mondanák, bohó vagy hebehurgya módon; Péter, szülei csendes piaci kofáskodását sokszorosan túlszárnyaló, ámulatos merészen hangoskodó, örökösen lobogó, fellobbanó vidámsággal és szikrázó méreggel telítetten csapkodó ember volt, a „ki vagyok én!” bátorkodással bátorítva magát, tetézett kivagyiságával élte életét; udvarlása kezdeteinél nem lehettem jelen, egy évvel idősebb volt, szerencséjére csak két évig katonáskodott, ahonnan hazatérve egy éve tudtom nélkül udvarolhatott; aztán magam is részese lehettem kitartó

kapcsolatuknak; egyik-másik hétvégén, amikor nővérem nem gyalogolhatott vissza a városba az enyhén szólva kietlennek mondott Szénafüveken, térdig érő hóval borított dombokon és völgyeken át, ahol a közeli tanyákról elkóborolt ebek, sunyi farkasok ólálkodtak, Péter kért néhányszor, látogassunk el a nővéremhez, nem titkolta, félt egyedül megtenni azt a tizenvalahány kilométeres utat; a kardosfalvi vám szomszédságából a Nádas- patak mentén közelítettünk a kajántói vámhoz, a Dermata bőr- és cipőgyár és az Írisz porcelángyár mellett gyalogoltunk odáig, a téglagyári agyagfejtő mellett felkapaszkodtunk a Szent György-hegyre, balról elhagytuk a Pokolköz suvadását, félezer méter magasan jutottunk a Szénafüvekhez, onnan leereszkedtünk a Tekintő völgybe, tanyák között jártunk úttalan utakon; egyszer a nagy hófúvásban vakolatlan sártéglából álló ház állta utunkat, pokróccal tetézett ajtaján benyitva ijedt asszonyság és két rongyokba pólyált kisgyerek fogadott némán, menekültünk az egyszobás, hideg házból, dickensi nyomor ordított ott a külső viharnál félelmetesebben, haladtunk az elképzelt helyes irányba, talán a Harmadvölgyön át, a patak mentén a Fejérdi völgybe, mit sem tudva az ottani bronzkori halastavakról, s egyéb helytörténeti tudatlanságunktól bénán, egészen Telekfarkáig; a tanyaközpont első dombalji házában egy özvegyasszonynál kapott szállást a nővérem, az ilyen helyeken örvendenek minden látogatónak, kedvfagyasztó volt a nyomor, nem találtam szemernyit sem a tanítónők életéről szóló regények romantikájából; aznap a vihar miatt a tanítás is szünetelt, sötétben indultunk vissza, akkor már csillagos volt a mennybolt, síléceink könnyen siklottak a porhóban, vonzott a város, hazafelé mindig könnyebb minden út, nővérem sanyarú sorsa tompította a fenséges táj, a szikrázó tél szépségét: házasságuk kínált a nővérem elszigeteltségéből egyféle szabadulást; tavasszal és nyár elején egyedül is jártam Telekfarkán, bódítóan

tiszta levegőben fürödve kapaszkodtam a dombokra, botorkáltam megrészegedve a mező szépségétől, virágzott sok nagyezerjófű, rózsaszínbe öltöztette minden gondolatom, minden fogas szélű levelével arra biztatott, hogy példáját követve valahol zavartalan élőhelyet keressek; az önállósodásnak indult, az 1924-ben Fejér községből kivált tanya lakosaiban mocorgott a demokrácia, az összefogás, talán éppen a nővérem közreműködésével kezdődött magára találásuk időszaka, évtizeddel tanítóskodása után iskola és kultúrház épült ott; hamuba omlott fellángolás volt, ma mindkét középület romokban, tető nélkül árválkodik; minden látogatásomat a bizakodás öröme szépítette, képzeletben magam is okos és türelmes tanító voltam, aki a régi papok szolgálatkészségével él a város közelségét alig érezhető, természet adta, békés világban; anyám, a háború után, fokozatosan átvette a kisiparos család vezetését, első férje, vagyis apám mellett, sok mindent hallott arról a képzelt jó világról, amelynek eljövetelében hittek a baloldali érzelmű emberek, illegális sejtjük tagjaként rábízták a titkos sokszorosító gépet, „a teknikát”, amelyen röplapokat készített, bátyja apámmal együtt szórta ezeket a röpcéket titkos éjszakákon, s amikor eljött az új világ, anyám kilépett a megszokott, férjére figyelő feleség szerepéből: kezdeményezett, apránként átvette a vezetést, nálunk a nagyszobában tartották a sejtgyűléseket, választási kampányban, hajnali négy órakor, rózsaszín mésszel telefestettük a kerítéseket a Nap jelével; kitartó meggyőző munkával rávette mézeskalácsos nevelőapámat, hogy apám bőripari szövetkezetének mintájára alakított édesipari szövetkezetük alapító tagjaként minden szerszámát közösbe adja, s lemondjon álmáról, a saját teherautóra épített mézeskalácsos sátorról, amellyel egyik vásárból a másikba robogva bevételeit könnyedén megtízszerezhette volna, elhitte talán, hogy ezt az álmát a közösben

könnyebben megvalósíthatja; anyám a kisiparos családi élet béklyóiból szabadulva (éjjel-nappali műszakban a műhelyben nevelőapám segédje volt, főzött, mosott, takarított a családra), sűrűn látogatta az állomás közeli pártházat, amelynek külső falait valamely lelkes szobafestővel rikító vörösre festették, a hovatartozás messziről látható jeleit akkoriban hivalkodva viselték, egyre többen voltak az okos számítók, akik kevésnek tartották az idők szelével nem szembepisilni, a jó ízlésről megfeledkezve, harsány külsőségekkel hirdették az új világhoz való kötődésüket, amelynek egyetlen betűjét sem ismerték; gyermekként is észre kellett vennem, hogy az a nagydarab román lány, aki érettebb játszótársainknak megengedte, hogy ráfeküdjenek az utca végi kukoricásban, a háború végi, magyarok irányította felvonulásokon pártás, kurtaszoknyás magyar népviseletben zúgta kacér mosolygással az éppen időszerű jelszavakat, hogy aztán a következő években egyre inkább erősödő román hazafias vezetést szolgálva katrincásan mutassa kifogyhatatlan lelkesedését; magatartása szinte máig ér, városunk „kötélverő" polgármesterkedése idején, töretlenül sajátos lelkesedésével, a városháza tisztviselői között találtam, a mostani időnek megfelelően, messziről látható ortodox ezüst kereszttel a nyakában; a vörös pártház füstös nagytermében komolykodó embereket láttam, amikor anyám magával vitt, szigorú fontoskodás uralkodott a levegőben, nekem úgy tetszett, onnan irányítják ökölbe szorított kézzel a világforradalmat, amelyben a világ proletárjai egyesülnek a kövér és röhögtető öltözetű kapitalisták ellen, akik mindig elsápadnak az Internacionálé éneklésekor öklüket magasba tartó jó emberek láttán; ez az eluralkodó magatartás egyre nagyobb határozottságot követelt, a határozottság diktatúrába torkollott; anyám sem lehetett kivétel, a nővérem eljegyzésekor eldöntötte: nevelőapámmal

levonulnak a szoba-konyhás kisházba, a két szoba-konyhás első házat átadják a fiataloknak; Királyhágó utcai telkünk frontja szőlőlugassal kezdődött, alatta ebédeltünk nyári vasárnapokon, ott tanított sakkozni egy moszkvai hadnagy és ott adtam át tudományát Viorel barátomnak, aki rá egy esztendőre három partiból kettőt nyert ellenem; mosott kaviccsal terített, kisebb családi házhelynyi terület következett, aztán a nagyház, amelynek pincéjében, a régi pékség két szobájában készítettük az Erdély-szerte kedvelt, több tucatnyi formában és ízben gyártott Nágel-féle mézeskalácsot; a műhely előtt nyitott, az udvar magasságában, betonoszlopok között piros csőkorláttal védett folyosó húzódott, végében zárható ajtóval kicsi pince, ahol ládákban állt a tokaji furmint s egyéb ínyencségek, a fagylaltkeverőgép, az aszalt jéggel működő hűtőszekrény; a nagyházhoz ragasztva következett a kisház, ami az anyám nevén szerepelt, a magasabb szintű, a kaputól idáig húzódó krumpliköves udvarról egyfokú lépcső vezetett az alacsonyra szabott konyhaajtóhoz, ahonnan az apró ablakú szobába léphetett a lakó, nevelőapám háború alatti segédje, Király Pál, utána pedig a mézeskalácsosságban jártas Bözsi néni lakott ott egy ideig fiával, gyógyszerész, majd a magyar időkben kolozsborsai aljegyző férje után Cserey Erzsébet, nevelőapám nővére, fia ifj. Cserey György, addig laktak ott, amíg a családfő előkerült a háború zűrzavarából; anya és fia arról váltak ismertté a környéken, hogy számtalanszor végigrohantak a Nádas-patak partján, elöl a titokzatos okból idegrohamban szenvedő, haját tépő, sikoltozó anya, mögötte a beesett arcú, kilisektől égő, eltorzult képű fiú, aki miután sikerült felpofoznia a beteg anyját, ölében cipelte vissza a zokogó asszonyt a kisházba, amelynek alacsony szemöldökfájába rendszerint beverte a Ref. Kollégium felső tagozatán pallérozottan is alig érett fejét; miután Csereyék jobb

helyre költöztek, és úgy-ahogy átvészelték a zavaros évek megpróbáltatásait, az újrakezdés nehézségeinek és az italozásnak áldozatul esett családfő elhunyt, a fia katonatisztnek állt, nevelőapám nővére pedig visszakerült a Királyhágó utcába, de most már a nagyházba; ennek története anyám logikusnak érzett, szilárd elhatározásával kezdődött, amit igyekszem az érthetőség kedvéért időrendi sorrendben elbeszélni, miután ideillesztem az ifjú Cserey rövid és szerencsétlen élete ihlette, de csak jóval a halála után papírra vetett és először az Utunk irodalmi lapban közölt karcolatomat:

Nagyítás

Megmutatta a pisztolyát. A budiban tartotta. Pókhálókba gabalyodott acélkék legyek lógtak le a budi mennyezetéről, és kicsi fehér lemezdarabok formájában hullott a mész. Tenyérbe simuló fegyver volt. Nem gyerekjáték. És nekem megmutatta a golyókat is. Akkor már pattanásos volt; hegyes állú, csontos arcán két olyan lyuk, amilyent másoknál csak slukkolás közben láthat az ember.Éppen akkor fejeződött be a háború. A város végén, fenn a domboldalon gyatra tehenek legelésztek.

Ha nagyon akartam volna, nekem adja a pisztolyt egy fogantyús kukkerért. Ragyogó idő volt. Az apja valamiféle tisztviselő, később gyógyszertárban dolgozott. Egy falusi ember sajtot hozott neki. Láttam, hogy jó érett a sajt. Kérvényt írt a falusi ember helyett. Szép cirkalmas betűkkel teleírt vagy két lapot. A fia is gyönyörűen írt. Gimnáziumba járt, simlédéres bársonysapkája, serkenő bajusza, hegyes orra és ijesztően nagy ágyúja volt.

Az apja folyton ivott, szeme fénylett, arca vörös vérrajzi térképhez hasonlított. Belehalt valami betegségbe. A fiúk szörnyülködve nézték óriási buzogányát, és felnőttként tisztelték. Az anyja időnként kirohant a patakpartra. Megölöm magam, ordította. Egyszer láttam, hogy a fürdőruhájából vörösesszőke pamacs lógott kifelé.

A patakban néhol térdig ért a víz, de tavasszal jöttek az áradások. Láttam, hogy úszott a hullámok tetején a malacokkal tele disznóól.
Az érettségi előtt kimaradt a gimnáziumból. Elment katonatisztnek.
(Nagyítás)
Osztálytársai mesélték a tízéves találkozójukon, hogy valakik azt mesélték róla, hogy egyszer azt kérdezte valakitől a Deák Ferenc utcában, nincs-e szüksége arany pecsétgyűrűre, mire az illető azt felelte, hogy éppen szüksége van, mire ő pénzt vasalt ki belőle, és bement az egyik ház kapuján. Átjáró ház volt. Kiment a másik kapun. Senki sem tudja, hogy az illetőnek végül is lett-e valamikor pecsétgyűrűje, vagy sem.
Bajuszkás, snájdig katonatiszt volt. Egyszer láttam rajta a csillagos vállpántos ruhát. Három vagy négy csillaga volt, pontosan már nem emlékszem. Az anyja magára kapta a katonakabátot, fejébe nyomta a tányérsapkát. Láttam, hogy boldog.
(Nagyítás.)
Akkor magához rendelte a parancsnok, akinél egy nagyobb parancsnok is volt, és ők ketten rábízták a fontos küldetést. Még aznap éjjel ledobták ejtőernyővel. Túl a határon... Válogatott csapatával kiszabadítottak egy embert, és visszatértek a megadott útvonalon. Kezet fogtak vele, előléptették. Sima arca volt, a pattanáshelyeken tűz égett, sárga forradásait faggyús zsír borította.
(Kicsinyítés.)
Leszerelték. Rábíztak egy épületanyag-raktárt. Az anyja hisztizett. Mondta, hogy a fiát italozás miatt menesztették. Pedig kaphatott volna még csillagokat és kitüntetéseket. Ezt is nekem mondta. Láttam, hogy kopaszodik. Fején vörösesszőke pamacsok lógtak összevissza. Ujjai nikotinosak.
A raktárból elbocsátották és megbocsátották, hogy lopott.

Később tisztviselősködött, részegeskedett és ült is valamennyit. Szóbősége átlagon felüli volt, szépen beszélt az emberekkel. Akkoriban egyszer sem láttam részegen. Józanon sem.
(Nagyítás)
Végre találtam egy magamnak való asszonyt, mondta. Új életet kezdek, családot alapítok, a munkámnak élek. Ezt nagyon szépen mondta. Aztán elvigyorodott. Láttam, hogy fogsora hiányos. Törülközőt sem kell kötnöm oda, mondta vigyorogva. Hajolajtól csillogott a fejbőre.
A feleségét és a fiát sohasem láttam. Nem is tudom, mikor váltak el. Az építőtelepen, ahova kiköltözött, elnézték neki az italozást. Minden építőtelepen hosszúak és hidegek a telek, nyáron pedig sok a por. Szervezete nem bírta. Később kivették a fél gyomrát. Sohasem volt kövér. Pecsétgyűrűt viselt.
(Nagyítás.)
A szomszédasszonya mondta, hogy fiatal lányok jártak hozzá. Mocskos szajhák, erősítette egy másik asszony. A gégéjéből cső állt ki és ragtapasszal volt a bőréhez rögzítve. Beszeszelt és kirántotta a csövet. Nem igaz, mondta az egyik szomszéd. A kapualjban hevert, a mentők vitték el. Lakásában az ágybetéten és egy piszkos törülközőn kívül már semmi se maradt. A villanyt, mert nem fizette, hónapokkal azelőtt levágták.
(Nagyítás)
Véletlenül találkoztunk a piac közelében. Éppen sorban álltam vajért. Add át üdvözletemet a szüleidnek, mondta. Fényesre koptatott zakót és egészen kicsi bogra kötött nyakkendőt viselt. A sor, mintha betonba öntötték volna. Beszélni szeretnék veled egyszer... Így mondta. Befejezetlenül hagyta a mondatot. Csillogott a haja a brillantintól. Láttam rajta, hogy túl van már a negyvenen. Halálát nem jelezte apróhirdetés, nem is volt temetése. Az egyik szomszédasszonyától tudom, hogy nincs többé. Lakásának ajtaja nyitva maradt. Vajon mit akart nekem

mondani?
(Nagyítás.)
Mindenki után marad valami.
Azon a nyáron általában tényleg szép volt az idő.

Nevelőapám nem engedett anyám kérésének, akkor már gyengén ment a szövetkezet, a kezdeti lelkesedés megbicsaklott és elillant a kiskirályoskodó vezetők maguknak kaparása láttán; a szövetkezés előnyeit klikkekbe tömörülten a nagyobb kutya ... elve alapján a torzsalkodásból éppen győztesként kikerült csoport élvezte; az egyszerű iparos rádöbbent, hogy becsületbe vágó csatározásokban, marakodásokban vesztegeti idejét; nevelőapám rájött, nem kellett volna engednie anyámnak, nem kellett volna társulnia olyanokkal, akik munka helyett szófosásban serénykedtek, féltette szorgalmas munkájával teremtett, polgári középosztály szintű lakásának kényelmét, diófafurnéros bútorait; Zsolnay ebédlőkészlete s egyéb, a háború utáni nélkülözések után megmaradt értékei nélkül szegényes öregség várja, a régi nyomorúságba süllyedve, a szocialista társadalmi tagozódás kisiparos bélyegét kell viselnie, s örvendhet, ha lefokozva megengedik, hogy a munkás kategória népes családjába tartozzon; felháborította az olyan egyenlősdi, amelyben a piacon kofáskodó család leszármazottja beleülhet tisztes munkával szerzett javaiba, neki pedig a nyomort idéző szegényes lakásban kell leélnie hátralévő napjait; Nägl József asztmája súlyosbodott, egyre nehezebben lélegzett, reggelenként hosszasan, hurutosan köhögött, krákogott, a kályha karikáját emelgetve nagyokat köpött a sistergő, a nedves fába kapaszkodó lángokba, járta az orvosokat, az egyik kísérletező kedvű allergiásnak mondta, s fecskendőjébe szívott egész tojást nyomott felsőkarjába, nevetve mutatta nevelőapám a pingponglabda nagyságú dudort, s állította,

mindent megpróbál, szabadulni akar lihegésétől; egykor az Írisz telep híres kerékpárosa volt, a lányok álma, a szőke biciklista; a bombázás utáni időkben hetenként bekarikázott Kolozsborsáról Kolozsvárra, visszafelé mindenféle jókkal megpakolta „kerekes szamarát", s amikor a háborútól féltett diófafurnéros bútorait szállíttatta falura, akkor is kerékpárján kísérte a szakszerűen megpakolt szekereket a Válaszúttól egyre göröngyösebb községi utakon; fiatal korában aktív sportoló, később pártoló tagja volt a Kolozsvári Atlétikai Klubnak, piros-fehér csíkos klubcímerrel érkező leveleit nagy tisztelettel forgattam, és még emlékszem, elvitt a KAC-NAC (Nagyváradi Atlétikai Club) futballmeccsre, láthattam a magyar bajnokságban bronzérmes csapatot, amelyben Bonyhádi és Váczi rúgta a gólokat, Márky védett, Kovács Pista, minden idők legsikeresebb labdarúgó-szakembere volt a fedezet, és a balhátvéd Szaniszló II. csikorgó fogait mutatva rendre elvette az ellenfél szélsőinek kedvét a száguldástól; még Vasas-sakkos-kosaras koromban is, amikor fémiparistaként a piros-kékekért lelkesedtem, a nevelőapám hatására a háború végén beszüntetett KAC híve voltam; anyám nem engedett, leköltözött a kisházba; nevelőapám nem engedett, megmaradt a nagyházban; katonai szolgálatom után én a kiürült és anyám babusgató gondoskodása folytán kényelmes legénylakássá alakított pogácsaraktárban laktam; villany volt benne, tűzhely nem; ilyen, kívülről deszkaborítású, belül lécek közé döngölt sár falú házikókat építettek az első világháború utáni nyomorból nehezen kikászálódó szegény emberek környékünkön, anyám zsemleszínű ruhásszekrényt szerzett valahonnan, mellé hasonló furnéros, két oldalán fiókos íróasztalt, legömbölyített sarkú lapjának középen a biliárdasztalok megnyugtatóan zöld posztója tette hangulatossá, kis kerek asztal, két hajlított fából készített könnyű szék, ehhez illő, vállamig érő, lábon álló

könyvespolc, fehérre festett mosdótálas fémtartó, alatta kancsó vízzel, és a katonai vaságyaknál százszor kényelmesebb széles és egyszerű kanapéféle volt a szoba bútorzata, a falon két apró, ovális rámában gobelin, az egyik Beethovent ábrázolta, fehér alapon, fekete fonállal kivarrott egyszerűséggel; a szobám és a kisház között, egy fedél alatt állt a fáskamra, ahonnan létrán jutottunk a kisház, onnan pedig a nagyház padlására, ahol a magyar időben temérdek füstölt kolbász és sonka csüngött, a háború után pedig késő ősszel egyszerre levágott angóranyulaink sorakoztak kőkeményre fagyottan; csak egy-két nyúlanyót hagytunk meg, mert télen nem volt mivel táplálnunk őket, a nehezen összegyűjtött széna és gabona kellett három juhunknak, húsvétra való báránnyal szolgálták meg gondoskodásunkat; távollétemben összeomlott kicsi gazdaságunk, nem volt miért a padlásra mennünk, évekkel később a kíváncsiság vitt fel, használhatatlan kacatok között ölnyi törött és nagy sajnálatomra használhatatlan ebonithanglemezt találtam Karády Katalin dalokkal; a juhainkat a nyári legeltetés még éltette egy darabig, de a nyulakra anyámnak már nem jutott ideje, örvendett, ha kevés szabadidejében a fáskamarától a Nádas-partig húzódó ágyásokat művelhette, tiltakozásunk ellenére, a fagyos őszben árnyékszékünkből trágyázta, a következő tavasszal termett paprikát, murkot, petrezselymet, karalábét, paradicsomot és krumplit fanyalogva ettük, büdös ürülékünkre gondolva, a módszer folytatását pedig azzal gátoltuk, hogy anyánk füle hallatára szarunk rákokozó tulajdonságait latolgattuk tudományoskodva; a mi udvarunk s kicsiny zöldségesünk minden évben annyi munkát adott, hogy alig győztük, a háború utáni éveken alig használtuk a nagykaput, kívül a járda és az árok tisztítása kötelező volt, belül, az épületek mellett, a kicsi házig krumpliköves volt az udvar, tavasztól őszig véres körmökkel gyomláltuk a kövek közül a kiirthatatlan, több

színben is csak nekem szép árvácskákat; a Burcăék felőli kerítésre szőlőt futtatott nevelőapám, alatta ágyásnyi szélességben fehér virágú estike pompázott, bódító illatát ma is érzem; a válás után lepusztult az udvar, a nagyház bejárata előtti nyitott térre állított nádfonatú ágyon ücsörgő betegnyugdíjas nevelőapám előtt elhaladva éppen csak köszöntöttük, nem érdeklődött, nem kérdeztük mi sem; anyám átadta a kicsi házat az ifjú házasoknak és egy kihúzható fotelággyal együtt hozzám költözött; Péter az elmaradt vagy elnapolt esküvő hangulatának engedve, hirtelen elhatározásával összes pénzéből deszkasovány disznót vásárolt, disznónak nem mertük nevezni mázsás laposssága miatt, húsa alig volt, szalonnája ujjnyi, zsíros kenyérre valójához fűztünk nagy reményeket, de a zsírolvasztás teljes kudarcba fulladt, a bőröstől kockára vágott zsírnakvaló gyengén eresztett, a tepertőnek akart szalonnakockák mind odaragadtak a méteres átmérőjű lábos aljához, napokig tartó kínlódással levakartunk róla valamennyit, ehetetlenül rágós volt, nyúlt, mint a parittyagumi; előrevetítve a fiaskót, ebből még nem következtethettünk a fiatal pár házasságának buktatóira; Péter örökös jókedvét próbáltam utánozni, munkát kerestem, ami akkor újra úgy nem volt időszerű, hogy szűk esztendőket éltünk és céltudatos intézkedésekkel az iparosokat Erdélyből az ország egyéb, iparilag fejletlenebb vidékeire irányították; a törvény szerint vissza kellett volna vegyenek a Carbochimba, ahonnan bevonultam katonának, de mert a műszakiaknak minisztériumban engedélyezett létszáma betelt, elutasítottak; ezen még Balázs Laci, nagyon pisze, Ref. Kollégiumi padtársam sem segíthetett, aki igazgatói ismeretséggel került a tervező osztályra és állítólagos tyúkmelle miatt megúszta a katonaságot is, apját az én apámmal együtt avatták katonai komisszárrá, ezen nincs mit csodálkozni, különben lehet, hogy valóban tyúkmellű volt, s egészségi okokkal mentették fel; persze

fellebbezhettem volna, eljárhattam volna a városi és megyei szakszervezetnél és a pártbizottságnál, hogy jogom védjem, szólhattam volna apámnak, mozgasson valamit másféle utakon érdekemben, de nem tettem, mostohaanyám miatt messze elkerültem, elővettem régi munkaszerző módszerem, írtam tucatnyi kérvényt, de a káderesek már minden hájjal megkent tisztviselőkké okosodtak, ha a vállalati kapunál bennebb jutottam egyik-másik helyen, kérvényemet nem fogadták el, nem iktatták, a válasz kurta volt: nincs hely, nem kellek nekik, jobb esetben szabadkoztak: csakis a munkaközvetítő által küldötteket vehetik fel; mentem és feliratkoztam a munkaközvetítőnél, alig akadtam irodájukra, a Farkas utca egyik régi házában húzták meg maguk, jártam a nyakukra, végül akadt egy magas szakképesítésű lakatosnak való hely a Tehnofrig hűtőgépgyárban; dolgoztam már ott nyaranta vakáció idején, s később lakatosként a szerelőműhelyben, s ahonnan a magam akaratából távoztam, mert nem sikerült előbbre lépnem a pontatori helyre, ami amolyan műszaki időelemzői és nyilvántartói tisztség volt, s amely Csillag Endre, osztály- és iskolatársam diszpécseri beosztásánál kisebb volt ugyan, de mégiscsak irodai munka, ahol, ha ügyes az ember, olvasni és tanulni is lehet; vonzott akkor is ez a többségében magyar műszaki értelmiségiekkel tele, korszerű gépgyár, számos ismerősöm dolgozott ott, többek között Pálfi Mircea, akivel, Hermann Bandival kiegészülve, triumvirátust alkottunk már a fémipariban, ezért hosszas vitába bonyolódtam a munkaközvetítő szolgálatos tisztviselőjével, végül sikerült meggyőznöm, hogy technikusi diplomám a legmagasabb szakképesítést jelenti a vasas szakmában, kiállította a szükséges küldő cédulát; másnap újrakezdtem a meggyőző munkát, a káderes végül a világon mindenütt, de Romániában talán leginkább használatos, elodázó válasszal dobott ki: Tudja mit? Jöjjön vissza később, mondjuk, néhány nap múlva,

addig meglátjuk, mit tehetek...; Meglátjuk!, hajtogatja a vak is, gondoltam, de azt is tudtam, hogy addigi életemben még nem kávéztam annyiszor, ahányszor ilyen válasszal kennek el ügyemnél fontosabb dolgokat; ezért igyekeztem nem elkenődni, úgy tartottam formában magam, hogy naponta jártam a várost, elmentem mindenféle rendezvényre, klubba, könyvtárba, népművelő előadáson zenetörténeti ismertetőt, barlangkutatásról, csillagászati érdekességekről beszámolót hallgattam, és olykor írtam jegyzetet mindenről, ami élményt nyújtott, írásaimat bevittem a laphoz, mindig volt valaki, aki átvette, eleinte csodálkoztam, később megszoktam, hogy rendre megjelentek írásaim valamelyik lapszámban; kéznél voltam, a titkárnő által üzente a főszerkesztő, menjek be hozzá; tétováztam, aztán egy délután kerékpárján megjelent nálunk a kapuban Sanyi, a szerkesztőség legbarnább és legrumosabb illatú tagja, az ivócimboráknak „főszerkesztő”, nekünk kifutó ember; nevelőapám közvetítésével fogadtam éppen hóhiányos, de szegényesen tágas udvarunk közepén, ahol, miután igazoltam magam, átadta a szóbeli meghívót: másnap jelenjek meg a nagyfőnök előtt; Kovács Andor (később András) görög istenek szobraihoz hasonlóan szabályos göndörhajat viselt, mozgása feszélyezetten suta, a magam pubertáskori szögletességével próbáltam tercelni neki, lelkes műkedvelők által előadott nehéz műdalhoz hasonlítottam szövegét, amely a káderesektől elvárt átlagon felüli volt; kikérdezett: ki?, mi, miért, hogyan?, merre?, szavakkal kezdte mondatait, amelyek felmenőimre, iskoláimra, írásaimra vonatkoztak; végül neki sem jutott más eszébe, mint az, hogy mielőtt munkába állnék valahol, menjek vissza; függőben maradt, hogy mennyi idő múlva jelentkezzem, akkor éppen a Majd, ha fagy! volt időszerű, de ezt nem mondta, én sem gondoltam; 1958 végén késett valamennyit a tél,

talán a megengedett negyedórát; köszöntem az érdeklődést, és tovább folytattam reményteljes körutamat szülővárosomban: munkát nem, de falni való műveltséget találtam eleget, mert akkor is sohasem látott öreganyámnak volt igaza: Aki keres, azt talál!; Vannak még csodák, örvendezett a hozzám felületesen tapadó remény zöld lódenem gallérján, amely lágyan kerítette katonaviselt fejem, nem hordtam sapkát, kalapot csak apám fiatalkori fényképén láttam, amolyan vidéki girardi-kalap volt, a székiek szalmakalapjának párizsi változata, amihez sétabot és bokavédő kamásli járt az akkori jövendőbeli apáknak, csakis azért, hogy a fiak kiröhögjék a régi divatot; a micisapka a zsebemben volt mindenesetre, mert ezen a télen is fújt a szél, recsegett a fagy, egy kevés hó is hullott szégyenlősen, mert a nem hivatalos ünnepeken az elöljárók nem nézték jó szemmel a cifrálkodást; de arra ügyeltem, hogy fénykép erről ne készüljön, mert most megnézhetném magam, amikor unokáim barátságos vihogással mutogatnák fél évszázada készült képeken az ő mulatságosan öltözködő nagyapjukat azon a sok közül egyik fekete karácsonyon; eltelt ez is, aztán úgy döntött a Tehnofrig, hogy mégis kell nekik egy magas szakképesítésű fémlakatos; a városban jártamban a felvételkor kötelező orvosi vizsgálatokból letudtam a tüdőszűrést s a szemvizsgálatot, gondoltam, hazafelé beugrom a személyzetis hivatalos papírjáért, amely nélkülözhetetlen volt a további orvosi vizsgálatokon; az állomás várótermén és a síneken át vezetett volna egyszerűsített utam a túloldali gyárkapuhoz, amikor egyszerre két dolog jutott eszembe: az egyik hirtelen jött őszinteségi rohamaimban bántott már, és pont olyan volt, mint az élvezetes integrál- és differenciálszámítások közbeni döbbenet: az évekig gyakorolt algebrában jártasságom a kovácsműhelyben tapogatózó tanulóéhoz hasonlított, mindegyre megégettem magam; be kellett ismernem,

hogy nem hogy magas szakképesítésű, de még szakmunkás sem voltam, inkább csak inas, amíg iskolatársaim közül többen is csodálatunkra forgópisztolyt varázsoltak, többnyire egyetlen reszelővel, később pedig aranykezükkel és a prototípusműhelyek felszerelésével kitűnő présszerszámokat szobortak, addig én örvendtem, ha elfogadható éket reszeltem a kenyérdagasztógép tengelyébe, egyszerű gépen fúrót martam, drótot húztam; a magas szakképesítésű lakatosnak nem gond a fémmegmunkáló részleg bármelyik gépén dolgozni, esztergálni, gyalulni, úgy kezelni a fúrómaró-művet, mint kubikus a talicskát; iskolámban nem erre, hanem a tervező-, a munkavezető mérnök csicskása szerepére készítettek fel; aggasztott, kitart-e a bátorságom a próbaidőben is?; a másik dolog a főszerkesztőnek tett ígéretem volt, a várótermi telefon juttatta eszembe, hogy az újságírás, hasonlóan a magas szakképesítésű gyári munkához, előttem ismeretlen pálya, csupa titok ott minden, talán túl vagyok a próbamunkán, hiszen közöltek már tőlem ezt-azt, de nyilvánvalóan tele lehet buktatókkal, csupa leégés, arcpirító tétovázás, tapogatózás egy másik kovácsműhelyben vagy patikában, ahol hiába tudja az ember, hogy tilos a nyalogatás, a nyalásnak, különösen felfelé, rendkívüli a szerepe; és akkor ott álltam pillanatra bénán, aztán leemeltem a telefonkagylót, bügyürgettem a pénzérmét, bedobjam, ne dobjam, pillanatig átfutott az agyamon, hogy amit felróttak sorstáblámra, el nem kerülhetem: tárcsáztam, s ami akkor homályos és átgondolatlan volt cikkanó értelmem gyenge fényénél, évekkel, évtizedekkel később beigazolódott: az újságírói munka a kazánkovács munkájához hasonlatos, amennyiben az előbbi izzadva veri a ráverő kalapácsával a vasat, az utóbbinak pedig erkölcsét szaggatják, idegeit kalapálják és éghet a pofája minduntalan, akár a milligyertya, hogy nem a maga ura, hanem csak egy

balmenetes anyátlan csavar, amely olykor műragyog, de akit folyamatosan rozsda mar, örökös ócskavas-jelölt; Halló! Ha ló! Ismételtem: Ha ló? Ha ló? Ha ló?!; az akkori telefonok mai megfelelője után kutatva az a különbség jut eszembe, amely a mai sztrádákat a kátyús utaktól elválasztja; végül a titkárnő rájött, hogy én vagyok én, és mert az én ígérete is szép szó: jelentkezem; kapcsolta a főnököt: leadtam első helyszíni tudósításomat; Itt állok szülővárosom vasútállomásának félig tisztának akart, de egészen piszkos várótermében, és mintegy száztíz méteres gátfutásnyi távolságra a gyár kapujától, ahol testhezálló munkát ajánlottak, jelentem, hogy reményeim és legjobb tudásom szerint holnaptól a munkásosztály népes táborát gyarapítom; Ennyi!; Khm... hangzott csehül, mert nem hallottam magánhangzókat, aztán megszületett a saját bejáratú életemre szóló történelmi döntés: Holnap reggel jelentkezzen a szerkesztőségben!, Lehetne munkaidő után?, kíváncsiskodtam; Ne menjen be a gyárba, holnap várjuk a szerkesztőségben. Alkalmazzuk..., a kattanás tátott szájamon keresztül hatolt az agyamba; valamit nagyon elvetettem, a kockát olvasmányaimból gondoltam, a sulykot az életből; pályámra léptem; másnap reggeli lépteim a Jókai utcai szerkesztőségbe a kocsiforgalomra való tekintettel az épület alatti, többnyire nyitott nagykapun át vezettek, a belső udvar előtti bejáraton át, a portásfülke előtt, fel az emeletre, a román lap irodái előtti derékszögű függőfolyóson az első ajtóig, ahonnan két vécé előtt elhaladva sötét és szűk folyosóra nyíló ajtók között tetszése és irányultsága függvényében válogathatott a látogató; a gang könyökében, a vasrács mellett fekete antennadrót árválkodott, fityegő vége meg-meglibbent az aszfaltozott udvarról induló légmozgásban, amit a szerkesztőségi és a földszinten működő pártkantint ellátó kocsik sietős forgolódása okozott; ezzel a dróttal évek elteltével sok bajom akadt,

mert a taposómalom vagy mókuskerék ritmusához igazodva az a kényszerképzet kerülgetett, hogy átugorva a fekete kovácsoltvas korláton csüngjek és himbálózzak egy kicsit a dróton, amely meggyőződésem szerint nem céltalanul lógott ott, hanem reám várt, mutatványomnak pedig bizonyára olyan titkos célja volt, amin hiába törtem a fejem, nem jöttem rá, ehhez bizonyára nagyobb koponyára lett volna szükségem, annyit tudtam: ok nélkül semmi sincs, dolgom tehát a keresés, a kutatás, a megbizonyosodás szűkre szabott életünk minden percében; hajkurásztam volna nagy igazságokat, apróságokra bukkantam, mert a szerkesztőség korlátai közé szorítva tettem, a fityegő dróton megkapaszkodva érhettem volna a valóság végtelen mezejére, de elodáztam a kényszerítést, benső hasonmásomra vigyorogtam, és mentem megalkuvásos dolgomra a WC mellett elhaladva, időnként oda beugorva könnyítettem magamon; nyilván éppen ezért alakították a redakcióhoz vezető tekervényes utat olyanformán, hogy bemenetkor és kijáratkor a látogató orránál fogva is vezethető legyen; a főszerkesztő az ipari rovatba osztott be, Szakács Ernő mellé; magas, jóképű és saját önkéntelen vállrándításain is mosolygó fiatalember segédje lettem, amolyan szerkesztőjelölt, akinek néhány hónap alatt be kell bizonyítania újságírói rátermettségét, ezért a gyakorlatban ő volt a segédem; elsőként valamiféle gyári hírt kellett fogalmaznom, amikor elkészültem vele, bemutatott a gépírónőknek, ketten voltak, egy anyás tekintetű és a fiatalabb, vénkisasszony arcú, aki aránytalanul rövid karjait lóbálva ujjaival fergetegesen nyomkodta az írógép billentyűit: Székely Pali, hajdani focista, a fővárosi magyar laptól átkéredzkedett rovatvezető jegyzeteit fürkészve, dadogva diktálta kapásból vett mondatait: A do... A do... A dolgozók szi... szilárd el... elhatározással vállalták..., letettem kézzel írott soraimat, fellélegeztem, amikor az anyás képű gépírónő

megnyugtatott: Hagyja csak, majd szólok, amikor kész; összeszorult a torkom, képtelen lettem volna diktálni; féloldalnyi gépelt szöveg lett fogalmazványomból, átnéztem, a gépírónő két vagy inkább hét helyesírási hibámat is javította, egy helyen új bekezdést is beiktatott; Szakács Ernő elé tettem, ő éppen elpakolta a maga elé szalvétára kipakolt reggelije maradványait, később, amikor barátságába fogadott, megkérdeztem tőle, miért nem reggelizik otthon, ha szerkesztőségbe való érkezésekor szokása szerint rögtön íróasztalára pakolja az ennivalót; Munkaidőben jobban esik a falatozás, mondta, miközben magát szórakoztatva vihogott; rendbe rakott íróasztaláról felemelte első szerkesztőségi fogalmazványom, fintorgott, mint aki kutyaszarba lép, és szó nélkül a keze ügyében lévő papírkosárba engedte a kettőbe hajtott kéziratot, rám nézett, nem tudom, mit látott arcomon, de elégedett lehetett meglepetése hatásával, hatásszünetet tartva, miközben felrobbanok vagy elsüllyedek érzések birkóztak bennem, pajkos fény csillant szemében és elégedetten vihogott még egy sort: Velem is így tettek!, nyugtatott, aztán javított valamit kéziratomban, szignálta; Leadjuk a hírrovatba, szólt és avatása nagyon hasonlított a gépgyári lakatosok fogadtatásához, amikor első munkanapomon halálos komolysággal elküldtek a szerszámraktárba kompresszióért; az új esztendei első szám tervezésekor nekem is jutott feladat, azokról kellett riportot írnom, akik dolgoznak szilveszterkor; volt még néhány gyakornok rajtam kívül: egy bájos, de kissé viseltes leány, egy csapgyári újító, egy trolibuszvezető, akiket a munkásosztály képviseletében állítottak íráskészségpróba elé; munkánkra nem számítottak a titkárságon, társaim nem nagyon törték maguk, azt hiszem, köztük a legnaivabb voltam, az újévet megelőző napokon mindenfelé talpaltam, s tudakoltam, kik, mit és hogyan dolgoznak szilveszter éjjelén; a felgyűlt sokféle anyag

részletes leírásáról szerencsére az első nekifutáskor lemondtam, és ösztönösen ráéreztem egyfajta mozaikszerkesztési módra, amelyet később sajátos újságírói műfajomként műveltem, száguldásom, a riport helyszíneinek számát tekintve, hosszúkás riportot eredményezett, és mivel a titkárság előzetesen nem számolt vele, de mert olvasmányosságának híre már a gépírók szobájából elterjedt a szerkesztőségben, egy részét beszuszukálták, a szerkesztők szóhasználatával, betördelték a lapba;

Akiket 1959 munkában talált

A város az újévet várta.

Néhány óra volt még hátra a régiből s az emberek siettek – mint mindig – kihasználni az időt. Két fiúcska egy korsó bort és szódavizes üvegeket cipelt. Egy fiatal pár az ünnepi tortát igyekezett menteni az autóbuszból leszálló sokaság elsöprő erejétől. Ünneplőbe öltözött emberek siettek az utcákon. Közeledett az ünnepi vacsora kezdete. Minden lakás, munkásklub, vendéglő felöltötte magára legszebb öltözékét.

De ki az, aki nem volt ott a télifa alatt? Ki az, aki nem emelhette poharát magasba, hogy boldog új esztendőt köszöntsön szeretteinek, barátainak? S miért? Hiszen az óesztendő nem volt fukar. Mindenkinek jutott.

Mindenkinek munkája szerint. Igen – munka. Azok keresésére indultam az óév utolsó óráiban, akik akkor is dolgoztak, mert a munka sohasem szünetel. A munkára az élet kéri az embert. Hazánkban ez az a perpetuum mobile, mely szüntelen mozgásával előre viszi népünket a szocializmus útján.

12-12. TŰZ VAN?!...

Nem, nem kell megijedni. Nem olyan lánggal égő, igazi füsttel kevert tűz ez, mely nyomorúságot, kárt hoz az embereknek. Nem! Ez csak olyan jó belső tűz a szilveszteri vacsorán felszolgált barackpálinka vagy

meggylikőr jóvoltából. De azért nézzük, mi történik a 12-12 telefonnál.
Candin Nicolae kapitány és Popov Ioan hadnagy fogad. Ők az őrzői, ügyelői ezen az éjszakán a város tűzbiztonságának!
A tűzoltókocsik szép tisztán sorakoznak a garázsban – ott találjuk Rontea Vasile, Vasile Stefan és Pernes Constantin tűzoltókat. Ők az élenjárók a versenyben, mert itt is verseny van. Jobb, pontosabb feladatvégzés, szorgalmasság... szerepel a célkitűzések között.
Kint, az udvaron őrségváltásra készülődnek.
A MIKÓ UTCAI
szülészeti klinikán az óév utolsó ajándékára találtam.
Nézzük csak itt az ablaknál... Hóhó!
Hisz ez egy gyerek, valóságos gyerek.
Jó estét kis öcsém. Vagy kis húgom... nem is tudom mi vagy?
– Fiú – világosít fel Farkas Gábor ügyeletes orvos, és nehogy azt higgyem, Szilvesztert találtam meg itt Petőfi Apostolából, közli a többi adatát is; teljes neve Săbădus-Bănuţi Dorel. Săbădusné második gyermeke. Azt hiszem Săbădus Nicolae, a Menajul dolgozója sem számított ilyen újévi ajándékra.
S te kis Dorel, mit gondoltál, hogy annyira siettél megszületni az 58-as év utolsó napján? Ma még csak egy 3200 grammos kis emberke vagy. De dobog a szíved, élni akarsz. Ugye kis Dorel, élni jó?
Egy ápolónő jön be. Búcsúzik Farkas doktor is. Sürgős eset. Mentenie kell egy gyereket, életet. Gyereket, mert Farkas Gábor nagyon szereti a gyermekeket. Három gyermek apja. Az orvosi hivatás és a születő élet, ez tartja itt dr. Farkast az óév utolsó napján őrhelyén, munkahelyén.
GHERMAN SIMION
mozdonyvezetőt a kolozsvári vasútállomáson találtam. Nemrég ismerem, de már tudom, hogy a Gépész utcában

lakik, 36 éves és 1950 óta mozdonyvezető.
22 óra 41 perc. A 31. számú expressz dübörög be az állomásra.
Megjött Kontrás Gábor, a fűtő. Ketten vizsgálják, veszik át a 142.056 számú mozdonyt és váltják fel György Ferenc mozdonyvezetőt és László Józsefet, akik Kolozsvárra vezették a 31. számú expresszt.
A gőzműködést ellenőrzik. Minden rendben.
– Milyen volt az út, György elvtárs?
– Nagyszerű – válaszolja, s hangjában ott érzik az öröm, hogy még ebben az évben otthon lehet, családja körében. Majdnem 11 óra. Az út 10 perc. Itt lakik a Makszim Gorkij utcában.
De valaki még vár ott a mozdony mellett. Asszony!
– A feleségem – ismeri meg György Ferenc.
– Hát miért jöttél ki? – kérdi, de a kérdésben nincs semmi bosszúság. Jóleső érzés az. Az asszony mellette van az óév utolsó órájában is.
22 óra 56 perc. Orosz József forgalmista jön. Gherman mozdonyvezető megkapja az útlevelet.
– Boldog új évet! La mulţi ani! – csendülnek fel a jókívánságok. Románul, magyarul. Megmozdulnak a kerekek. Fehér gőz kígyózik a szürke ég felé.
NEMSOKÁRA ÉJFÉL.
Fogadni kell az új évet. Köszönteni szoktak ilyenkor minden szülőt, testvért, hozzátartozót. Boldog új évet, jó egészséget, fiatalos erőt a munkához és békét kívánva emeljük poharunkat azokra is, kik ott fogadták az 1959-es számú újszülöttet az elektromos központok kapcsolótáblái előtt, a kohók izzasztó melegében, az állomások irodáiban, telefonközpontokban, kórházakban, üzemekben, száguldó mozdonyokon és a munka ezer és ezer bástyáján, hol éberségükkel, figyelmes munkájukkal biztosították nekünk ezt a boldog ünnepet.

*

Hivatalosan 1959. január elsején alkalmaztak a szerkesztőségben; később, amikor hat hónapi próbaidőmet felére csökkentve, túl voltam a gyakornoki időszakon, a gépírónők elpletykálták, hogy újévi riportomba már náluk beleolvasott Dózsa Mária, a párttitkár felesége, aki minden kezdőtől joggal féltette helyét a szerkesztőségben; férjével együtt, az apám által közvetlenül a háború befejezése után alapított Bőripari Munkások Szövetkezetéből kerültek a szerkesztőségbe, és az is nyilvánvaló, hogy apám jó véleményezése alapján. Dózsa apja apám jó ismerőse, talán egykori barátja, harcostársa, akiről önéletrajzi kötetében így emlékezett:

„*Sokszor voltunk delegációban a szociáldemokratáknál az egységfront érdekében. 1940-ben, május elseje előtti napokban reszkíroztunk, megint elmentünk. Akkor már veszélyes volt minden ilyen akció. 1939-ben a királyi diktatúra betiltott mindenféle szervezetet. A jobboldali szocdemek besúgásokkal is foglalkoztak. A delegációban öten voltunk: Dózsa Márton, Szepesi Sándor, Galambos Vilmos, Péter Lajos és én. A szociáldemokrata vezetőségbeliek voltak vagy tízen. Mi a veszélyes politikai helyzetről beszéltünk. A munkásegységfront szükségességét hangsúlyoztuk. Mint máskor is, nem vették komolyan. Amikor eljöttünk, én csuktam be az ajtót. Hallottam az egyik szocdem ezt mondta: – Az anyátok ...csája! Visszamentem. – Nem ismétlem, amit egyikük mondott, mert maguk benne vannak a sajátjukban fejestől, szemestől. Ezért nem látják, azt a súlyos politikai helyzetet, amiért mi a munkásosztály érdekében cselekvésre kértük magukat!”*

*

Dózsa Márton a háború végén maga is katonaszökevény,

nagyobbik fiával és számos kolozsvári magyar emberrel együtt, román fondorlatra, miszerint partizánharcra maradtak a front mögött, egy éjjel összeszedték és fogolytáborba vitték a szovjet katonák; fiával együtt ott pusztult Szibériában; apám, amiben csak tehette, segítette családját; akkoriban Dózsa György a Ref. Kollégium diákja volt, ifj. Cserey György osztálytársa; valamiért nem szívlelték egymást, Csereyt lopáson kapták, elemelte osztálytársa óráját, leleplezésében Dózsának is része lehetett, mert Cserey őt a szociáldemokrata ifjúsági szervezet dühödt szájhősének nevezte; a Dózsa fiú apám szövetkezetében kapott munkát, gyorsan hasonult, szocialista eszméit harsányan hangoztató kommunistává vedlett, s így a ifjúsági szervezetben is lehetett valaki, barátnőjével együtt szorgalmasan írogatott az apám által nagy becsben tartott faliújságra; s amikor Balogh Edgár Világosság című lapja helyett a pártlapként létesített Igazsághoz munkásszármazású tollforgatókat kerestek, apám pártfogoltjaiként jutottak a laphoz, révbe jutásuk után kötöttek házasságot; a férj évtizedekig tartó párttitkári tisztsége következtében váltak nem szakmai szempontból, hanem politikai szerepük következményeként, a lap „erősségeivé"; Máriának persze, pártfunkció híján, bizonyítania kellett újságírói képességeit, amelyek hiányát buzgó ügyködéssel, nyüzsgéssel és a lap főtitkárának sokoldalú segítségével igyekezett pótolni; arról, hogy ez az önzetlennek mondott segítség milyen természetű volt, a szerkesztőségi pletykák a párttitkár családi életét sem kímélték, amikor a szerkesztőségi titkár arcvonásait vélték felfedezni egyetlen, a szokásoktól eltérő módon, későn született gyermekük fizimiskájában; Dózsa tudott viselkedni, alacsony, nagyorrú ember, hangja, termetét meghazudtolva érces, arckifejezése, tisztségének megfelelően kimérten komoly, felfelé mindig szolgálatkész; valószínűleg nem ellenezte felvételemet, a

főszerkesztői tekintély hű őre volt, egyetlen gesztusával sem árulta el azt, hogy ismeri apámat, én sem szóltam el magam, hogy ismerem előéletét, így aztán elviseltük egymást, de Mária tudta, hogy nem tartozom szorosan apám családjához, féltékeny irigységében, hogy csökkentse írásaimmal apránként szerzett és fokozatosan gyarapított elismertségemet, a főtitkárt is megkörnyékezte sommásan fogalmazott véleményével, miszerint lajhár vagyok, nyilván nem volt tisztában hasonlata értelmével, mert nem voltam tohonya, túlsúlyos, lassú, lagymatag, lomha és aluszékony sem, száznyolcvankét centiméteres magasságomhoz viszonyított hetven valahány kilómmal nyugodtan besorolhatott volna a karcsú fiatalemberek sorába, de tetszhetett neki ez a szó, és mert lustának semmiképpen sem mondhatott, bal kézzel többet írtam egy nap alatt, mint ő hónapok alatt, mégis olyan élvezettel próbált sértegetni, mintha pattanásnyomokkal tele arcomról örökösen ragyásnak nevezett volna; valószínűleg azért próbált szurkálni, és minden találkozásunkkor lajhárnak minősíteni, hogy kihozzon béketűrésemből; s ha valami durvaságot válaszolok, bepanaszoljon, ahogyan ezt másokkal is tette; némán, mosolyogva fogadtam évekig tartó piszkálódását, szoknom kellett az új és ismeretlen környezethez, és ez természetemből adódóan visszafogottá tett, igyekeztem mindig megtartani közöttünk a legalább „három méter távolságot”; csömörrel figyeltem a házaspár pályáját, siralmas küzdelmüket, hogy legyenek valakik a szerkesztőségben, a párttitkár és neje végül szépen lavírozott a szerkesztőség egyre zavarosabb vizében; a rendszerváltást gyors nyugdíjba vonulásukkal tették a maguk számára elviselhetővé, aztán az apró lépésekkel való igazodást választva mutattak hajlékonyságot, és mindig ott voltak, ahol osztottak valamit; a diktatúra alatt nálam ateistábbak voltak, a változás után ájtatos képű

egyházi hívek, nyilván mindkét magatartásformát sminkként használták, a mindig és mindenütt hasznos alkalmazkodás végett, sajátos erkölcsi parancsaik szerinti macskatermészetüket gyakorolva a simulékonyságban és talpra esésekben, ami a kisemberek sajátja, ők csak példái azon sokaknak, akik kaméleon természetüket a győztesek tulajdonságának hiszik, magukat pedig dörzsöltnek, a jég hátán is túlélőknek; Dózsáék például elsők között voltak, akik egyházi segítséggel éles-látásukat javító szemüvegajándékot jártak ki maguknak, s álltak mindenféle egyházi és segélyező szolgálatba; Dózsa például a kolozsvári Apáczai Csere János Baráti Társaság értesítőjét szerkesztette egy darabig; kivételes párthűségüket feledve, az egyházi vizeken evezve, átmentették magukat az örökkévalóságba; béke poraikra; Dózsa Mariról még írnom kell, amikor időrendi sorrendben fúrásai majd eszembe jutnak, mert a szerkesztőségből való hirtelen távozásom sem történhetett tőle függetlenül, irigysége irántam nyugdíjas korában is elkísérte szegényt, ha jól meggondolom, nem az ő hibája volt, hogy nem maradt felsőrész-készítőként a kaptafánál; 1958. szilvesztere előtti és utáni napokon kezdődött új szakasz életemben, és abban a kavalkádban, ha leglényegesebb is, csak egyik volt mesterségem kezdete, a többi sem apróság: ekkor találkoztam élettársammal és tudatosult bennem az ellenállás, megfoghatatlan személyek híján minden ellen, aki és ami szülővárosom elhagyására kényszerített, ekkor indult nővérem szerencsésnek nem mondható családi élete, anyám ekkor kezdett új életet, nevelőapám, aki nem lázadozott az ellen, hogy olykor mostohaapámnak titulálták, előbb családunkból, nem sokkal később pedig az életből kitántorgott; apám évtizedekig el nem avuló jelszavára lelt ezekben az években: Fiam, nem így akartuk!; én pedig rendre új barátokra leltem, nagy részük bő két évtized elteltével cserbenhagyott, amikor

támaszra lett volna szükségem, és még mennyi édesbús emlék, amelyeket következő kötetemben kell majd előbányásznom rejtett alaplemezemről, ahova az idő önműködően elmentette, ha elmentette; bizakodom, hogy előkotorok majd mindent tetteimből, jó és hibás cselekedeteimből, írott és gondolt gondolataimból, mindenféle apróságból, melyek életem magyarázatához szükségesek; az elszámolás kényszere biztat, amivel a világnak és pályatársaimnak, ismerőseimnek, maradékaimnak, de legfőképpen és szigorúbban akarva: magamnak tartozom; Burcă Péter, miután az állomás közeli ipariskolában asztalos képesítést nyert, a vasúti sínek túloldalán épült Libertatea bútorgyárban kapott munkát, hangoskodó, magát mutogató embernek született, akárhol volt, őt észre kellett venni; egyszer a Széchenyi téren, amikor még nem bronzlovagoltatták be a két részre osztható tér első, a Főtérhez közelebb eső terület közepére Mihai Vitézt, ott nyáron hatalmas kupacokban görögdinnyét árultak; Péternek vérében volt a kupeckedés, viszonteladóként, a többi árusnál harsányabb hangon árulta portékáját, a telített piac miatt nem sok sikerrel; közel jártunk már a szeptemberi Lőrinc naphoz, amikor „pisis már a dinnye”; estefelé Péter köré gyűltünk, mi, Királyhágó utcai fiúk, néztük, miként lékeli Péter egyre-másra a dinnyéket, hogy bizonyítsa néhány téren csellengőnek: „Mézédes, mint a leány csókja, piros, mint a mellbimbója!”, és nem lehet vele betelni, hajtogatta; valaki megkérdezte, mennyivel lehet betelni?, Péter rámutatott egy kilenc hónapos asszonyölt utánzó nagy dinnyére: Egy ültő helyemben meg tudnám enni!, dicsekedett; Hiszi a piszi!, piszkálódott egy agglegény formájú alak; addig-addig forszírozták a dolgot, amíg fogadás lett belőle, s Péter nekiült a dinnyeevésnek, este tizenegy óra táján végzett az előzetesen ellenőrzött mérlegelés alapján kilenc és negyed kilós görögdinnyével; diadalmas feltápászkodása közben

váratlanul összehányta magát, a sápadt dinnyedarabok összekeveredtek az ülőalkalmatosságként használt láda alatt tócsába gyűlt vizeletével: Péter ilyenformán Lőrinc előtt belepisilt a dinnyébe; a szobor helyén történteket másnap és aztán évekig vitézkedve mesélte, életének majd minden lényeges és apró lépését győzelemként nyugtázta, szertelen vidámsága nem ismert határt, maga mesélte, hogy szokásává vált zsúrokon meghökkentő módon a mellette ülő lányok kezébe adni „kivont furkósbotját" a terítő alatt, amiért hol pofonokat és kiutasítást, hol biztatást kapott; Péter nekem olyan volt, mint másnak a barométer, viselkedésén mértem társadalmunk minden betegségét, a közhangulatot, amit a propaganda átlátszó, erőltetett és mégis hatásos módszereivel nyilvánvalóan fentről irányítottak, és a hozzá hasonló kevés agyúak engedtek a csábításnak; hol túlbuzgó hazafias, hol kérlelhetetlen pártharcos képében mutatkozott, aztán maszek munkát vállaló, átejtéseiről hírhedt, de a saját maga által terjesztett hírverés szerint utolérhetetlen régibútor-szakértőként szerepelt; győztes római hadvezérként állt diadalívnek képzelt lakása küszöbén: Lepipáltam az egész pártszervezetet!, jelentette ki egyszer, amikor saját magát csodálva majdnem egyórás beszédet mondott valamilyen hazafias témával; kiválóságát fitogtatva látogatásaimkor sakkozni hívott; öccsén kívül, aki barátom volt, őt is én tanítottam erre a játékra, s ha játszottam vele, kombinációkat próbálgatva tettem, nem érdekelt a győzelem; játék közben be nem állt a szája, amikor mással játszott, akkor is piszkálta, becsmérelte ellenfelét; amikor a hivatalos politika szekérrúdja járt a magyarokra és az Eszitek a román kenyeret, és mégis még nektek áll fennebb! Ezt akartok, és még azt is! Menjetek Magyarországra!, és hasonló odamondásokban csapódott le a Romániában megoldott nemzetiségi kérdés folyamatosan jobb megoldásaként a teljes asszimilációt erőltető politika, az

erdélyi magyar városok irányított románosítását elkendőzve, a Hátra az agarakkal! viselkedés mintájára nem védekeztek a betolakodók, hanem támadtak, üldöztek nyilvános helyen minden magyarul megszólalót, mindent, ami zöld színű volt, átfestettek, mindent, ami az Osztrák–Magyar Monarchia hagyományaként reánk maradt múlttal kapcsolatos volt, eltemettek; Péter ilyenkor sűrűn emlegette bozgorságomat, később, amikor már három gyermeke ellátására anyám mindennapos segítségére szükség volt, őt és nővéremet nem csak lebozgorozta, de le is kurvázta, amiért felelősségre vontam, és mondtam, hogy sohasem bocsátom meg ezt neki; a nyolcvanas évek vége felé, egy ilyen sakkozás közben annyira elragadtatta magát, hogy néhány lépésből kilátásba helyezett mattal fenyegetett, s magát Ceausescunál nagyobb zseninek mondta, amiben, ha jól meggondoljuk, lehetett egy szemernyi igazság, engem pedig ilyen-olyan bozgornak mondott; magyarságomat sértő kifejezéseit megelégelve, nem várt tiszt áldozatokkal, néhány lépéssel mattoltam, s felemelkedve az asztal mellől, mosolytalanul, hogy ne vegye viccnek, magyarul mondtam, mert vele, ellentétben Viorel öccsével, legjobb barátommal, akivel kezdeményezésére többnyire magyarul kezdtük a társalgást, de igyekeztem azt az iránta érzett barátságom jeleként románra fordítani, sógorom szemébe vágtam: Tudod mi vagy te, Péter?! Te bizony egy büdös oláh vagy!, tátott szájjal hagytam ott, nem bántam volna, ha annyira megsértődik, hogy soha sem kellett volna látnom, de gyorsan felejtett, mint máskor, ordítozó veszekedések után néhány órával, mintha mi sem történt volna, kezdte elölről kapkodva lelkesedő, robbanó haragokkal teletűzdelt életét; a bútorgyárban sem viselkedett másként, felszólalt gyűléseken és vetélkedett másokkal a lelkesedésben, nem eredménytelenül, mert amikor bejelentette, hogy apa, első gyermekük valóban útban volt, garzonlakáshoz

juttatták, a piactér melletti Malomárok mentén, a Postakert utca sarkán épült pengeblokkba szólt a kiutalás; összeszedtük minden pénzünk, hogy parányi garzonjukat felszereljük mindennel, amire azokban a szűkös időkben feltétlenül szükségük lehetett; első gyermekük születése változást hozott a nővérem munkájában is, hosszas kilincselések, a néptanács tanügyi osztályán ismételt veszekedések nyomán a telekfarki tanyasi iskolából átkerült a Petőfi utcai iskolába, ahova egykor magam is jártam a közeli cigány negyedből való szegénygyerekekkel együtt, tehát jól ismertem a helyet, ott nem volt öröm a tanítás, amelynek színvonalát nagyban meghatározta az örökös küzdelem a szülőkkel: szegénységükkel, elmaradottságukkal, kilátástalanságukkal; ebben a félhektárnyi területen fekvő lakónegyedben az utcák olyan keskenyek voltak, mint a stockholmi régi város németek által kialakított sikátorai, csakhogy itt, a vöröstéglás, két emeltesen impozáns Tanítók Háza mögötti utcácskákban nem kőházak, hanem rozzant, hulladék anyagokból összetákolt kalibák sorakoztak, a sikátorok szennyvizes árkát szegélyezve; Dickens regényeinek nyomorultjai jutottak eszembe, a londoni Whitechapel városrész szennyvirágai, amikor egyszer anyámat elkísértem Jolán nénémhez, aki apai nagynéném volt, és egy magát hol Ţiglezannak, hol Ceglédinek nevező, színházi kellékeket tologató cigány feleségeként, anyám könyöradományaira utalva, tengette siralmas életét; nővérem olyan lelkesedéssel vetette be magát az iskolai munka szülőkre is kiterjesztett nevelésébe, hogy megfeledkezett saját gyermekeiről, megkezdte, de nem vitte végig anyanyelve alapfokú ismereteinek tanítását, gyerekeivel magyarul beszélt ugyan, és ez eleinte elégségesnek látszott, de később, mert román iskolába jártak, felejtettek, nem tanultak meg helyesen írni és olvasni magyarul; de ez még odébb van, egyelőre kicsiny lakásuknak, leánykájuknak és annak

örvendtünk, hogy dolgozhatnak és beosztással élhetik a kisemberek minden időkben szűkös életét; nővéremék költözése előtt nyáron anyám hirtelen mozgásképtelenné vált, olyan heves gerincfájdalmak gyötörték, hogy mozdulni se tudott; negyvenhat éves volt, addig jól bírta a kekszgyárban a munkát, de hirtelen, az öregsége idején beálló, szokásos lumbágó előjeleként gerincgyulladás gyötörte, fogalmam sem volt, mit tegyek, ha akkor alaposabban utánanézek betegsége okának, gyógyítása módjának, később, amikor hasonló életkorban ugyanazon kór gyötört, tudtam volna, mi a bajom, és azt is, hogy mit kell tennem; tudatlanságom, mert számos esetben akkor észre sem vettem, most fáj igazán, levonni belőle a tanulságot, javítani ezen, csillapíthatatlan tudásszomjammal sem tudom, pedig minden percben készülök rá, kétségeimet is bátran hessegetem: Minek erre a kis időre?, valami arra késztett, hogy csakis azért szenteljem magam pappá, hogy a közmondás bölcsességének engedve kötelességemmé váljék a holtig tanulás; első fizetésemből kerékpárt és háromrészes kosztos csészét vásároltam, azzal hordtam anyámnak az ízletes és olcsó ebédet a szerkesztőség alatti helyiségekben működő, mindennel jóval ellátott pártkantinból; magam is ott étkezhettem, és a kiváltságosak apró előnyeit gyanútlanul élvezve, a szocialista építés győzelmeiről körmölt tudósításaink közben, udvarra kitárt ablakainkon igazi, magyaros házikoszt-illatban fürödhettem, persze, mint az égvilágon mindennek, ennek is ára volt; a gerincgyulladáskor becsípődött ideg okozta fájdalmak két-három hét pihenés nyomán tompulnak, megszűnnek; anyám is talpra állt, és miután nővéremék elfoglalták a vadonatúj lakást, visszaköltözött a kisházba, munkába járt, és öröme telt abban, hogy végre saját ízlésemnek megfelelő, kicsit sportos, de hétköznapi használaton túl elfogadható, halványzöld, preckelt gyapjúzakót csináltathattam,

mogyoró színű nadrággal és mellénnyel; csalánszövetből, pontra vásárolt, csupa gyűrődés öltönyöm után ez volt az első ruhám, amit szívesen viseltem; Pálfi Mircea barátom rábeszélésére le is fényképeztek benne a sétatéri tó partján: ott állunk ketten mosolyogva, vadalmafa gyümölcsei voltunk, akkor még hittünk abban, hogy érésünk közben édes pofák leszünk, valakinek, valamiért, amiért élni másoknak is érdemes; két fizetésből tűrhetően kijöttünk anyámmal, életünk rendes kerékvágásba jutott, anyám reumás kezével munka után kedvvel művelte kiskertünket, amely házőrző kutyánk végleges elszenderedése után néhány négyzetméterrel bővült; házőrző komondorunkat tizenkilenc esztendővel azelőtt ajándékozta nagybátyám, aki a Királyhágó utca azonos oldalán, a negyedik házban lakott, Glasztornak nevezte a kutyakölyköt, sohasem sikerült kideríteni, honnan vette ezt és a fia Manfréd nevét; titokzatossága miatt illett kutyánkra a Glasztor név, mert éneklő kutya volt, repertoárján egyetlen mű szerepelt: a légiriadók szirénáinak ijesztően bús dala, az is titok volt, hogy miért nem a riadó hangjára tercelt, hanem örökösen, pontban öt perccel előbb, két mellső lábát a Burcăék derékig érő kerítésére támasztva, a még sehol sem látszó bombázókat kémlelve, üvöltött félelmetesen, a háború után ilyet nem csinált, láncra verve szomorkodott, s miután az udvaron kifeszített drótot felszedte nevelőapám, házőrzőnk házában szunyókált egész nap és éjszaka is, a tálja körül ugráló verebek játékát figyelte jóságos tekintetével; talán azt gondolta, hogy az én dolgom a verebek rendreutasítása, mert a háború utáni első tél nincstelenségében parittyapuskámmal tucatnyit leterítve, olykor apró verébcombokból állt egyetlen húseledelünk, de ettől kiütköző bordáink éppen olyan siralmas külsőnket mutatták, mint a Glasztorét a saját zörgő csontjai; de ezt is túléltük, sóhajtotta anyám akkor, és a bizakodástól kivirult, évtized elteltével pedig szótlanul

töprengett, szemében egyre sápadt az érdeklődés fénye; a szerkesztőségben dolgozva sokáig nem éreztem munkának, amit tennem kellett, inkább szórakozás volt; írásaim megjelenésénél büszkébb voltam, amikor az üzletekben megjelenő első kezdetleges mosógépek egyikét hazacipeltem, anyám hetekig nem volt hajlandó bekapcsolni, végül magam álltam a gép mellé, amikor fájós kezéből kifordult a csavarni való mosott ruha; az éjjeliszekrény nagyságú gépre helyezett, s karral forgatható két gumihenger közé nyomott ruhából patakzott a víz, ez tetszett anyámnak, de csak hónapok múlva fordította el a mosógép kapcsolóját, hogy a vizet és szennyes ruhát kavaró ebonit propellerre bízza a mosást: Nem hittem, hogy ez ilyen könnyen megy, sóhajtotta, én meg nem értettem, miért huzakodik az újtól, amikor addigi életében örökké az újért lelkesedve törte magát, s hirdette naiv lelkesedéssel a demokrácia világunkat megváltó erejét, nem volt arra szemem, hogy átlássam, a háború után évtized megmagyarázhatatlan vagy túlmagyarázott eseményei, az eltussolt fiaskók, értelmetlen intézkedések kételkedéssé apasztották hitét majd mindenben, az emberekben, a fejlődésben, a társadalomban, a technikában, a pártban sem hitt a kezdeti feltétel nélküli módon, amit addig is valamiféle ködös hatalomnak képzelt, amelynek helytartója az újságok első oldaláról ismert férfiasan bajszos, bölcs vezér volt; nevelőapámmal közös hálószobájában az ágy fölött Krisztus homokkőbe rajzolt, töviskoszorús portréja függött csillogóan fényes fekete rámában, ehhez társította a generalisszimuszt, akiben hinnie kellett, mert a magasabb régiókkal, apám hatására, már jóval azelőtt könnyen leszámolt; a Király rokonság árva szolgálóleányaként korán meggyőződött a látszatvallásossággal járó képmutatás ízléstelenségéről, amit szókimondóan hazudozásnak nevezett és szívből megvetett; a magyar idők alatt példás rendben támogatott

kisiparosság előnyeit élvezve, nehezményezte, hogy a nép másfél évtizedes küzdelme nem hozott valóságos változást, nem szabadulhatunk a szegénységtől, jól látta, hogy a hatalomnak már nincs szüksége a hozzá hasonlók igaz lelkesedésére: képmutató ujjongóké a világ, ehhez jó gyomor kell, s tudni kell nyelni a rosszat; anyám már nem politizált, nem lelkesedett a kekszgyárban sem, pedig azelőtt micsoda örömmel újságolta apró győzelmeiket: a munkások közé keveredett, újító szelleméről híres orosztanár közkedvelt mini-perecének országos sikerét, és a tervteljesítés eredményeit; egy vasárnap délután bekopogott hozzám nevelőapám, észre kellett vennem soványságát, lötyögött rajta a ruha, még a nyakkendője sem állt olyan feszesen, mint évekkel azelőtt, betegsége nem tette hanyaggá, amikor dolgozott, fehérbe öltözött, kerek sapkája alól kikandikáló búzakalász-szőke hajával, hosszú, kikeményített köténykével valamely titkos paprend tagjához hasonlított, civilben pedig olyan városi polgárhoz, aki ad magára, zakója alatt kötött mellényt viselt, ágyamon heverésztem, lábamhoz ült, vizsgáltam, mitől annyira szánalmas, miért lengedez körülötte megvastagodva a szomorúság, szőke, régi vágású, jávoros bajuszkájának tüskéi riasztottak, kezemen számolható ritka alkalom volt, amikor beszédbe elegyedett velem: egyszer cigarettázáson kapott, és a háborús hisztériás idők ellenére, okos szelídséggel, ösztönös pedagógiai érzékkel, úgy nevelt, hogy nem tiltotta a dohányzást, inkább tetteink nyílt vállalását ajánlva mutatta, hogy az életben ez a helyes út; a műhelyben hagyta, hogy ellessem mozdulatait; sejtem, hogy mai meggyőződésem az ő lényeglátó és éppen ezért egyszerű viselkedésében gyökerezik, miszerint a gyermekekkel elsősorban nem foglalkozni kell, nem tanítani, fegyelmezni, korholni, szapulni, nem örökösen bennük lakni szükséges, hanem példamutatásunkkal okítani; a hanyag és rendetlen szülő, akármilyen erélyes,

nem nevelhet rendszerető utódokat; olyan ez, mint amikor a dohányzó orvos a cigarettázástól tiltja betegét; még az iszákos, hazudozó, erőszakos szülő negatív példája is lehet nevelő jellegű, társaim közül többen is azért irtóztak az italozástól, mert apjuk részeges volt, gyerekre emelt kezüket visszatartotta a szülőktől elszenvedett, a valóságos fájdalomnál sokszorosan fájóbb megalázó verés; én például már gyerekkoromban megfogadtam, hogy nem követem szüleim hibáit, ha gyerekünk lesz, nem válok el feleségemtől; nincs ebben semmi különös, régi bölcsességünk javát génjeinkben örököljük: óvnunk kell szeretteinket mindattól, amitől magunk szenvedtünk, vérségi kapcsolatunk diktálja, hogy leszármazottaink életét jobbnak, gondtalanabbnak, sikeresebbnek akarjuk: ez lehet az emberi előrehaladás legfőbb mozgatórugója; szótlanul figyeltem nevelőapám zavarát, valami nem engedte, hogy felüljek; mellé kellett volna ülnöm s bátorítanom, mondja, öntse ki bánatát, ossza meg velem érzéseit, gondolatait; feküdtem ott, vele szemben, tiszteletlenül, ma is bánom, hogy szívtelenül; viselkedésem gátolhatta vallomástételében, mert csak arra kért, beszéljek anyámmal, térjen vissza a nagyházba, a házasságba, folytassák tovább együtt az életet, amiben éppen két évtizeddel azelőtt megegyeztek; nem volt titok, házasságuk megegyezés volt, a kölcsönös egymásrautaltság okán fogtak össze, hogy nevelőapám anya nélkül maradt lányát és apa nélküli féltestvéremet felneveljék; anyám huszonöt éves, fekete hajú, csillogó szemű fiatalasszony volt, Nägl József németesen szőke, csontos, harmincadik év körüli fiatalember; a nincstelenek bátorságával indultak, és a mézeskalácsos szakmai tudásának és szorgalmának köszönhetően kapaszkodtak a jól menő kismesterek színvonalára, ahonnan a háború utáni változások miatt lecsúsztak ugyan a máról holnapra élő tömegek kategóriájába, de öregségük úgy-ahogy biztosítottnak mondható lett volna,

ha együtt maradnak átlagon felüli, korszerűen bútorozott és felszerelt házukban; az ésszerűségnek akkor van keletje, ha célirányos; nevelőapám lányát elvitte gyerekkorában felfedezett, és akkor még nem gyógyítható szívbillentyűzavara, nővérem házasélete a város központjához közeli garzonlakásban folytatódott, anyám és nevelőapám együttlétének már nem volt elfogadható célja, érzelmi szál híján válásuk nyilvánvaló volt, még akkor is, ha nevelőapám megszokásból és súlyosbodó betegsége miatt ragaszkodott anyámhoz, aki viszont egyre inkább elhidegült élettársától, mert azzal, hogy nem sikerült a nagyházba telepítenie nővéreméket, elvesztette vezető szerepét, nem vállalta a további együttlétet, ha azt nem akarata szerint kormányozhatja; erről nem esett szó közöttünk, nevelőapám sem teregette ki előttem gondolatait, remélte, hogy közbenjárásomra anyám belátja, ésszerűbb, ha együtt folytatják útjukat az öregségig; sajnálattal mondtam, nem avatkozhatom be a kettőjük dolgába, nem ítélhetem el anyámat, nem védhetem nevelőapámat a vitában, amit nővérem házassága okozott; valamivel később tudtam meg, nevelőapám kétségbeesett kérését az is indokolta, hogy anyám munkahelyén összemelegedett egy vele egykorú, börtönt és számos özvegyasszony ágyát megjárt férfival, anyám ekkor negyvenhat éves volt, abban a korban járt, amikor az asszonyok újra kivirágozva, kapkodva keresik érzelmi életükben utolsónak hitt láng lobbanásához társuk; Kincsesnek hívták azt az embert, magas, izmos ember volt, kissé dülledt szemekkel, valamiért éppen ezek a szemöldök alól hangsúlyozottan kiugró, fényes szemgolyók tetszenek és bolondítják az érett nőket; a feleségemnél és más, egykor hozzám közel álló nőknél tapasztaltam ezt; ehhez erőteljes húsos orr jár, és az anyám fiatalkorában kedvelt, elegánsan vékony bajusz, amilyent a múlt század harmincas és negyvenes éveiben a minden magyar nő bálványa, a férfiasság mintaképének

elfogadott és száz, édesen romantikus filmen népszerűsített Jávor Pál hordott; Kincsesnek aktatáskányi holmiján kívül semmije sem volt, negyvenhatos lábához illő hatalmas lábszagán kívül; valamiért beléptem anyám kicsiny konyhájába, ekkor ismerkedtem meg udvarlójával, a szoba nyitott ajtaján át láttam, komótosan ült az ágyon, elmélázva bámulta bakancsára terített kapcáit, amelyből szédületes szag áradt; anyám kissé szabódott, aztán, mert elkerülhetetlen volt, bemutatott; nyomban menekültem; anyám lavór meleg vízzel éppen indult a szobába, s ebből megértettem, hogy neki sem tetszik az egyszerű melós izzadságszaga; tavasz következett, s anyámról azt beszélték a szomszédok, hogy kézen fogva sétált emberével a Nádas-parton, fenn a Hója-erdő aljában, vadvirágot szedtek és maguk is kivirultak, mint a világítás napjára készülő, szépségükkel szomorúságot is pompázó őszi rózsák; valami azt súgta, hogy ebbe nekem nincs beleszólásom, igyekeztem arra gondolni, hogy a sors ajándékozta örömöt már rég kiérdemelte anyám, amikor fiatalkori ballépése után gyermekeinek áldozta legszebb éveit; a többes számba magamat is beleszámítottam, hiszen, amint sorsa jobbra fordult és reám is gondolhatott, kereste módját, miként segítsen, s kivegyen mostohám kezei közül, ahogy emberesedtem, egyre inkább éreztem szeretetét, s mert feltűnően hasonlítottam apámra, őt szerette bennem, nemcsak emberségét, hogy visszavette, amikor nagy hassal visszatért Bukarestből, ahol csábítója magára hagyta, hanem a férfit, aki után, ha bajusztalan volt is, megfordultak a nők a kolozsvári utcákon, s akit ő tizenhat éves korában nem látott szépnek, korkülönbségük miatt nem értett, nem méltányolt, hiszen apám nem udvarolt, nem került hozzá közelebb, mert a rokonok által tervezett házassága az akkor szokásos módon, érzelmek nélkül, főként az anyagiakkal számolva történt; a sors kegyelme folytán anyámnak alkalma volt

érett asszonyként tisztázni apámmal azt a félreértést, ami válásukhoz vezetett; apámat halálos betegsége utáni lábadozásakor szanatóriumba utalták, ivókúrára, valahová a Beszterce környéki hegyekbe, a véletlen folytán anyám is oda kapott beutalót, két hétig nem kerülhették el egymást, anyám kezdeményezte azt a hosszú beszélgetést, amelyben elmondhatta, hogy a nővérem apjával esze ágában sem volt újrakezdeni kapcsolatukat, azért találkoztak a Farkas utcában, hogy leszámoljon azzal az emberrel, aki, miután védtelenül magára hagyta, látni kívánta gyermekét, bár tudta, erkölcsileg semmi köze sem lehet hozzá; megfoghatatlan, hogy anyám ezt miért nem apám segítségével tette, gondolom én; anyám azzal védekezett, hogy azért titkolta ezt a találkozót, mert nem akart konfliktust a két férfi között: mindkettő illegális munkát végzett, felelősséggel tartoztak társaiknak, s ha erről megfeledkezve, az indulat hevében meggondolatlanul viselkednek, ez beláthatatlan következményekkel járt volna; anyám Kincsessel való találkozása jóval azután történt, miután apámmal tisztázta tragédiájuk okait, a jóvátehetetlenen nem változtatathattak, keserű beszélgetésük annyi változást hozott, hogy anyám lezárhatta élete legviharosabb szakaszát, s valamennyire felszabadultan, bűnéért bocsánatot nyerve élhette hátralevő éveit; naiv természete és válogatás nélküli segítőkészsége sodorta újabb bajba: befogadta sietősen választott élettársa városba települt állapotos lányát, és megtűrte azután is, miután a férfi más özvegyasszonyhoz pártolt; közben én feleségestől a fővárosba kerültem, a befogadott gyermekes anya előbb a régi mézeskalácsos raktárban berendezett szobámat foglalta el, aztán furfangosan szerzett papírokkal rátelepedett anyám kisházára, viták, fenyegetőzések közepette pokol volt ott anyám élete; visszatérve Kolozsvárra, eljártam, hogy a Györgyfalvi út közeli Ancsa telepen épült új, kétemeletes pici lakások egyikét

részletfizetéssel megvásároljuk, s így végre anyám elkerülhessen a Királyhágó utcából; a nagyházat nevelőapám halála után nővére örökölte, tőle pedig öccsére, Nägl Zolira, az italozástól korán meghalt borbélyra szállt, aki eladta a házat, a bútorokat és egyéb javakat felesége elkótyavetyélte; a mézeskalácsos emléke már csak megöregedett gyerekkori játszótársaim egyre halványodó emlékezetében él, meddig?, talán addig, amíg ezt az életemről írt könyvet megőrzi az olvasó.

*

Az utolsó mézeskalácsos

Ilyenkor különösen szép a Házsongárdi temető. Rozsdabarna levelekből készítette szőnyegét az ősz. A természet az elmúlásról beszél.

Kripták, sírkövek és jeltelen sírok, elmúlt neves és ismeretlen emberek sírhantjai között járunk. Történetek ködlenek fel a sírfeliratokat böngészve. Élt ennyi és ennyi évet – olvassuk és a hogyanra, a miértre gondolunk.

Neves emberek és hősök, egyszerű dolgos emberek és a hétköznapokon is bátran élők emlékét idézzük a patinás sírkövek, mohával benőtt sírhelyek és friss hantok között.

Fenn a tetőn, a Hősök temetője közelében egy még friss hant sírkőfeliratán ezt olvashatjuk:

Nägl József mézeskalácsos

Emléke egy különös szakmát és munkát szerető embert idéz. Sok kínlódással, félreúttal és mégis örömmel megtett életet. Nagy tükrös szíveket készített, cukorrózsákkal behintett bölcsőket, pólyás babákat, sokféle mézes kekszet, tordai pogácsát, színes mandalettát, ánizsos mogyorót, kakaós spiccet. Amilyeneket ma már nemigen árulnak. Apjától tanulta mesterségét és már csaknem a segédlevelével egy időben

iparművészeti versenyen nyert aranyérmet. Arról álmodott, hogy mézeskalácsos sátrát gépkocsival váltja fel, de egészségét megtámadta a pogácsák fullasztó szagú kelesztő anyaga, a kemencék melege és a mézes tészta szíjas szívóssága elleni izommunka. A háború idején, amikor málét ettünk, kukoricalisztből sütött édességet, később a cukrászmester címet is megszerezte.
Az elsők között volt, akik összefogásra biztatták az édesipari szakma dolgozóit és megalakították a szövetkezetet. Gépeket gondolt az emberek helyére, amelyek a nagyon sokáig elálló mézes kekszet gyártják, s meghívásra az ország különböző városaiba utazott, hogy a régen féltve őrzött receptekkel megismertesse a szakma új dolgozóit. Nyugdíjas korában a vállalat gyakran kocsit küldött, hogy a fáradtságtól megkímélje, mert akkor is dolgozni, kísérletezni volt kedve.
Az idén tavasszal halt meg.
Manapság már kevés nagyvásárban találni nagy, tükrös szíveket. Nem azért, mert kiment a divatból, inkább mert nemigen van, aki megcsinálja.
Ő volt az utolsó igazi mézeskalácsos.
Az ősznek kissé borongós hangulata van, s az ember sajnálkozik a modern élet eltüntette mesterség felett. Bár ez sem tűnik el nyomtalanul, hanem átalakul. Új formák hódítanak, más a modern vásárfia, amannak már csak az emléke marad: a mézeskalácsos sírja és története.
Ránk maradt az emlék egy munkásemberről, aki nagyon szerette szakmáját: éppen azért akarta átalakítani.

*

A feladatul kapott szilveszteri riporthoz összejártam a várost, az ötletek, hogy hol, kit szólítsak meg, milyen foglalkozásúak ünnepi szolgálatáról írjak, burjánoztak agyamban, de semmi gyakorlatom nem volt az újságírói fellépésben; sokfelé megfordultam, jegyzeteltem, tíz-

tizenöt soros részekből mozaikszerűen felépített riportomat körképnek képzeltem azokról, akik városunk működését biztosítják pihenőnapokon, de mert feladatomhoz, amit megbízóim ujjgyakorlatnak szántak, nem szabtak terjedelmet, ezért ösztönösen négy írógépoldalon, vagyis flekken (egy flekk harminc, 12-es betűnagysággal írt sor, amelyekben 60 leütés van) képzeltem megvalósíthatónak, és készítettem el, amiből helyhiány miatt nem lett tárca, csak második oldali, rajzolatlan és sovány címmel tálalt, két fél hasábra beszorított fél riport, mozaik-felépítése miatt könnyű munkája volt a titkárnak, a helyszínek között válogatva, kedve, ízlése és a társadalmi rétegeződés politikailag meghatározott sorrendjében húzhatott az anyagból; a pincérekről, színészekről, rádiós munkatársakról szóló részektől ceruzájának határozott Z alakú kaszabolásával pillanat alatt megszabadult, s máris küldhette a fontosabb írásokkal együtt a főszerkesztő asztalára, vagy a szerkesztőség mindenkor kéregető arckifejezést mutató kifutó emberével a nyomdába; ámultam és bámultam ezen a munkameneten, amit akkor a gyárban tapasztalt megmunkáló és szerelőműhely közötti diszpécseri munkához hasonlítottam, naivan a megmunkálót ítélve felsőrendűnek, jóval később jöttem rá, hogy a megjelenő lap nem az újságírók alkotta életdarabokból áll össze, hanem az írások felsőbb utasításokra átszabott és alakított célirányosan összeboronált változataiból; nem gondoltam én semmi ilyesmivel, ami politika volt, egyelőre azzal voltam elfoglalva, hogy erőszakot téve magamon, megfeleljek a kapott feladatokkal járó újságírói viselkedés ismeretlen, senki által nem tanított, csak általam képzelt szabályainak; nem az írás jelentett gondot, nem is a kérdezés, hanem a bemutatkozás, a magam elfogadtatása, az olyanfajta viselkedés, amellyel az újságíró megkedveltetheti magát, segítőtársakra talál, nem tolakodó, okvetetlenkedő, kellemetlen alak, vagy

ahogyan ezt később, magamat visszafogva, másoknál is tapasztaltam: valamiféle ellenőr képet öltő felsőbbrendű lény, nem a mindentudó oktató hangját használó, magát a hatalom meghosszabbított karjának képzelő figura, hanem a kérdezett szívességét megnyerő, bizalmat keltő megjelenésű ember; Jártasság kell ehhez is, gondoltam, de mielőtt bekopogtattam a katonákból álló tűzoltóegységhez, akiket azért választottam, mert megelőlegeztem magamnak, hogy három esztendei katonáskodásom alatt megtanultam katonásan viselkedni, háromszor is elsétáltam Magyar utcai székházuk előtt, amíg félénkségemet legyőzve, ideiglenes újságíró igazolványomat felmutatva, a szolgálatos tisztnél jelentkeztem, és így volt ez minden helyen, mert olyan apróságokkal kellett kezdenem a tantárgyként a gimnáziumban sem tanított illemtant, társalgást, egyszóval viselkedést, mint például telefonálás; remegett a kezem, amikor Szakács Ernő beosztottjaként ipari híreket kellett telefonon gyűjtenem; nem az volt a gondom, hogy mit mondjak, hanem inkább a hogyan, milyen hangon, nagyon akarnom kellett megnyerőnek, határozottnak, férfiasnak, kedvesnek, visszautasíthatatlannak lennem, hogy célomat elérjem; környezetemben kerestem ehhez elfogadható, utánozható példát, persze sajátosat, ha lehet, mert az igazán megfelelőt csak évekkel később tapasztaltam, amikor rövid időre a művelődési rovat vezetőjéül a régi, kifogástalan megjelenésű Somlyai Lászlót nevezték ki; tisztán, tömören fogalmazott mondatai olyan határozottan csengtek, hogy a vonal túlsó végén lehetett akárki, érezte, felelős személlyel beszél, akit nem lehet visszautasítani; a mi telefonbeszélgetéseink az övéhez képest szánalmas gagyogások, unalmas locsogások voltak; szerencsés sorsomnak tulajdoníthatom, hogy műszaki iskolám miatt előbb az ipari rovatba osztottak, s a gyárakban és irodákban szerzett jártasságom nagyban megkönnyítette

újságírói munkámat, később pedig, mert minden lehetséges rovatban megfordultam, szót értettem a legkülönbözőbb elfoglaltságú és műveltségű emberekkel; szilveszteri riportom néhány vasutasokról írt soráért előbb az állomásfőnöknél jelentkeztem, aztán lefelé a ranglétrán jutottam az éjfélkor szolgálatot váltó mozdonyvezetőkig: egy évvel később szilveszter éjjeli riportútjára Pálfi Mirceát kísértem; napokkal azelőtt rávett, hogy ismerősének meghívására, egy lányos háznál kezdjük az új évet; Regéczi Emil ígérte, a vendégek között számos lány szabad, senki sem udvarol nekik, kikötötte egyhez, a házigazdához, akit Nusinak hívnak, nem közeledhetünk; Emil velünk egykorú, tudálékos és jó modorú fiatalember volt, dalárdában jól ismert rokonai révén került érettségije után kistisztviselőnek a cipőgyárba, ha jól tudom, a bőrösök klubjában ismerte meg Mircea, mindketten a kétvízközi negyedben laktak, így kerültünk az év első órájában az állomás melletti bérház földszinti lakásába, ahol már javában állt a bál, amikor becsengettünk, a konyha melletti kisszobában feltekerték a szőnyegeket, lemezjátszóról szólt a zene; Nusi meggylikőrrel kínált, szendvics és sütemény is volt bőven; gyenge táncos voltam, de mert úgy kívánta az illem, minden lánnyal táncoltam, ismerkedtem, aztán a szoba szélére állított egyik székre roskadva figyeltem a társaságot, unatkoztam, mert semmit sem akartam a lányoktól, megírandó riportomat tervezgettem, még csak amolyan halász természetű sem voltam, aki elüldögél botja mellett, s várja, hogy valamely női csuka bekapja horgát; aztán hajnaltájban egyszer csak ölembe ült a kicsi és tetszetősen gömbölyű ikerlányok közül az egyik, a petrezselymet árulók összesúgtak; elefántpofát vágtam, nem tiltakoztam, mert az még feltűnőbb lett volna, közben mindkettőnket felforrósított a testi közelség, pirultunk és levegőzni a kicsiny konyhán át kiléptünk a békebeli emeletes ház apró, belső udvarára; megcsapott a

frissen hullott hó illata, a megfázás ellen keményen csókolóztunk, időnként nézők is előfordultak körülöttünk, akik vidám együttérzéssel biztattak és utánoztak; reggelire forró korhelylevest kaptunk, kolbászdarabok úszkáltak a káposztalében, amitől új erőre kapott a társaság, éppen elegendő volt ahhoz, hogy röpke búcsúzkodás után hazainduljunk: Elkísérsz?, kérdezte a lány, ikertestvérének már volt kísérője; Persze, bólintottam, s csoportba verődve indultunk a Főtér felé, onnan ki-ki különböző irányba; az ikrek a Patára vezető hosszú utca közepét keresztező egyik mellékutcában laktak, mi értünk oda hamarabb, a lány apja éppen az utcai járdáról seperte a friss havat: BÚÉK!-ra BÚÉK!-kal válaszolt; Találkozunk még?, kérdezte a lány, Persze, bólintottam, mert mindkettőnket morzsára hívtak a Nusi barátnőjéhez, valahova a Györgyfalvi út végére; álmatagon caplattam vissza a központba, egy novellába való fiú történetét rakosgattam fecskefészket rakó villás farkúak cikázásaival, hősöm akaratlanul is én voltam, amikor feledkezve a fészekrakásról gondolatmagasban lebegtem, gyermekes játékossággal bukfenceket vetettem a beláthatatlan tágasságban; nevet kerestem hősömnek, és mert akkor döcögött el mellettem az új esztendő első reggelén ritkaságszámba menő trolibusz, felültettem Facsigát a városi közlekedés sokunknak élményt jelentő szekerére.

*

Facsiga évek óta megszokott, lassú mozdulattal jobb kezével zsebébe gyömöszöli akaratos balját. Egyáltalán nem könnyű munka ez a kora reggeli, zsúfolt trolibuszban. A bal karjában szikrázó indulatok feszülnek a különben hétköznapokon is kőkemény izmok mentén. Ez úgy általában persze bármely pofozkodni kész végtag dicséretére válna, de határozottan kellemetlen akkor, ha ezek a tüzes indulatok a józan ész akarata ellenére

kívánnak elszabadulni. Facsiga józan és szép eszének ez alkalommal komoly igyekezettel kellett megküzdenie azzal a már régóta beidegződött rossz szokásával, amely fürge bal kezének juttatta azt a többnyire megtisztelő feladatot, hogy az élőlények és tárgyak alapos és mohón sietős megérintésével levezesse sokféle indulatát. Ez a szokás általában némi zajjal járt, de hála Facsiga eddigi felhőtlen életének és a vele történt dolgok pozitív előjelének, nagy lármázásokra csak egészen kivételes esetekben került sor. Tehát Facsiga környékén általában igen vidáman növekednek a füvek és a fák, bátran virulnak az emberek, és az élet az előre megtervezett ütemben megy előre, mint a zsúfolt autóbusz a maga útján: lassan és kifizetődően.
Facsigát préselik a buszban. Az ablak tenyérnyi részén a rohanó járdaszegélyt látja. Egykedvűen figyeli ezt az életsebességet.
Most már újra elégedett önmagával. Sikerült nem áthágnia kedvenc mestere aranyszabályát, amely munka közben is előtte áll, a satupofa puha rézlemez védőjébe vésve:

Ezt a figyelmeztetést Facsiga nemcsak reszelés közben alkalmazta. Az olvasó bizonyára sejti, hogy mi minden történhetett volna a gyár felé szuszogó trolibuszban, ha Facsiga megfeledkezik jóságos tanítómestere tömör tanácsáról, és felelőtlenül útjára engedi a karjában bizsergő lóerő-részecskéket.
Próbáljuk csak meg fölleltározni.

Leltár-kísérlet arról, hogy mi minden történhetett volna Facsiga baljának hirtelen mozdulata nyomán a kora reggeli trolibuszban:

1. Paplanfejű Ignác, alig háromhetes gyakorlattal rendelkező ülőkalauz pökhendi képén hirtelen olyan folyamatos hőemelkedés áll be, mely rögtön elrebegett bocsánatkéréssel sem állítható meg. Következmény: a szép nevű ülőkalauz kénytelen-kelletlen egy kicsit közelebb férkőzik az elmúláshoz.

2. Ez a röpke mozdulat, ha eleinte nem is tűnik föl a kora reggeli álmosság párnáin szundító és békésen egymáshoz tapadó utasok mindenikének, kétségtelen, hogy rögtön fölfigyeltek volna rá azok, akiknek a feje fölött Facsiga az ülőkalauz arcának hőszabályozásának céljából ismételten átnyúlkált. A nyúlánkozás viharos lendületére való tekintettel kisebbfajta incidens bekövetkezése is valószínűnek mondható. Végeredményben – és ez nem vitás – Facsiga mindössze néhány másodperc alatt teljesen kiürítette volna a trolibuszt. Néhány másodperc persze nagy idő. Ám Facsiga nem tartozik az időhúzó emberek közé! Ha figyelembe vesszük, hogy a trolibusz használatáról ez ideig még a nők sem szoktak le, tehát szép számmal előfordulnak a kocsikban, mely tény minden valószínűség szerint bizonyos kíméletességre késztette volna Facsigát, aki jószívű gyerek, és tapasztalatból tudja, hogy a gyengébb nem képviselői koruktól és hangulatuktól függetlenül, de úgy általában is idegenkednek a kimondottan férfias jelenetek szemlélésétől – nos, mindezeket együtt elképzelve nyilvánvalóvá válik, hogy hősünk a szívére is hallgatva, valamelyest fékezte volna indulatát; késlekedése tehát igazolt, mert – mint az már az eddigiekből is levezethető – jószívűsége őt soha el nem hagyja!

3. Mindezek ellenére Ruganyos Őzikét – talán kissé furcsállhatóan, de egyéniségéből eredően mindenképpen jogosan – némi ellenérzés keríti hatalmába, minek

következtében Facsiga egészséges emberi ösztöneinek a fentiekben leírt megnyilvánulását lesújtóan szigorú pillantással fogadja, amellyel beláthatatlan méretű rombolást okozott volna hősünk szépen fejlődő lelkivilágában.
4. Sajnálatosan bizonyos, hogy valamennyi időre elkerülhetetlenül leállt volna a forgalom a gyár felé vezető főútvonalon. És ezzel valószínűleg beláthatatlan bonyodalmak kezdődtek volna a közszállítás erőteljes javításának sok éve beígért folyamatában.
Hagyjuk berekesztetlenül a leltárt.
Tiszta sor, Facsigának nyomós okai vannak arra, hogy az elégtételt a sors kegyeire bízza. Különben a sors – minden jel erre utal – már Facsiga szíves beajánlása előtt kikezdte Paplanfejű Ignác pökhendi képét. Első ránézésre is észrevehető a lényeg ezen az ábrázaton: az újdonsült ülőkalauz orra helyén egy jókora lila pacnit hordott.
Amikor Facsiga Ruganyos Őzike bájainak vonzáskörében felnyomult a dagadó trolira, figyelmét elkerülte a különös ülőkalauz, aki banikért úgy osztogatta a menetjegyeket, mintha nem a gyárnegyedig tartó ringatózást és gyurakodási lehetőséget, hanem európai körútra érvényes ingyenes útleveleket adott volna át. Ruganyos Őzike merész domborulatai a hibásak abban, hogy imádója egy kissé kiemelkedett a hétköznapi étet bonyolult összefüggésekkel teli sodrából, azon egyszerű és egyénieskedő meggondolásból, amely azt sugallta, hogy reggeli dermedtségét a bizsergető nőiesség melegének közelébe tolja. Facsiga, aki alapjában véve az emberiség legmeggondoltabb fajtájához tartozik, ez alkalommal nem tudta tovább türtőztetni magát, de az is lehetséges, hogy egyszerűen nem akarta megtagadni magától ezt a teljesen ingyenes kora reggeli jó érzést.
Facsiga este későn fekszik, általában hosszú és kényelmetlen álmokkal küzdi át izzadságszagú éjszakáit.

Rendszerint azt álmodja, hogy folyó partján áll, kifeszített sorhorgát óriási rúzsvörös halak szaggatják, miközben megszakítás nélkül a riasztott tűzoltók jelzőharangjának idegtépő hangját hallja. Erőlködik. Izzad. Mentené, ami még menthető. Sajgó tenyerén füstöl a zsineg. Húzza a sorhorgot. Húzza az imbolygó csónakot a part felé. És mindent megvilágító telehold ring a vízen. Nők közelednek és kapaszkodnak a horgokba meg a csónak szélébe. Hülyegyerek mosolyukból rájuk ismer. Rémületében felordít. Lila Ibolyát, Fülbemászó Dalmát és Bütykös Hattyút fogta ki ismét. Mindig kifogja őket rossz álmaiban...

*

Szemerkélt a hó, minden, jövőt pásztázó sarkos gondolatomat puha takaró borította; a Főtér sarkán megállított a ráérős stoplámpa, az ilyen várakozások számomra mindig kivételes élményekben részesítettek, írtam erről versben is:

*

„...mióta lélegzem sietős az utam
tiltások vörös lámpája alatt
állok a velünk történtek mögött
gombnyomásos indulattal
és időtlenné faragom minden pillanatom”

Csodálkozva éltem meg minden ilyen pillanatot:

amíg pirosról zöldre
váltott a lámpa
pillantásunk összeért –
szerelem: szótlanul
lobogó remény
mindeneket átütő
simogató fény
mágnesem lettél hirtelen

a zebracsíkok összeértek
bárányfelhő tiszta
érzések gomolyítottak feléd
csüngtél szememen szótlanul
űrhajósebességgel
hús vér
keménylemezen
végigfutott eszméletlenül
élt néhány
évtizedem
és vállalt szerződéseim
önműködő parancsaira
váltott rögtön a mágnes
üstökösök suhannak el így
egymás mellett
magamban magunkban
maradtunk két külön világ
szikrázott körülöttünk
a tehetetlen levegő
tetőt
nyaldosó láng
örömöt befelé rikoltó
vágyeső mámorvirág
hiányoddal nyilalló zápor
memóriánk szemétkosarából
még előhívhatnánk magunk
törölhetetlen pillantásod
őrzöm végzetemig;

Megéreztem, a túlsó oldalon csoportosult átkelők közül figyel valaki, szemünk találkozott, a lány mosolyát is küldte, fogalmam sem volt, kicsoda, bárgyú vigyorral válaszoltam, és amikor zöldre váltott a lámpa, nem mozdultam, közeledtével derült fény agyamban, valahonnan ismerős a felém közeledő erdélyi nagyasszonyosan fehérnéparcba ágyazott, ékesen nagy

szemű nő, előttem állt: Megismersz?, Persze, mondtam sietve, derengett már valami; Baba vagyok, különben Margit, szólt bemutatkozás-formán, Persze, persze!, vágtam rá a felismerés örömével, hiszen vele is táncoltam, egészen rövid ideig Nusiéknál, néhány méterrel lennebb, a régi Bel-Magyar utcán, ami nekünk akkor is Kossuth Lajos utca volt, a Györgyfalvi út végéig közlekedő autóbuszállomás közelében diskuráltunk egy darabig, nem csodálkoztunk, hogy új év első napján ritkán vagy csak hébe-hóba járnak a buszok, azt javasoltam, induljunk gyalog, hazakísérem; Nem vagy fáradt?, pajkos fény villant a nagy szemekben, tudta, hol és kivel jártam, honnan jövök; Ó, nem, szabadkoztam, hiszen csak itt jártam, nem messze a Pata utca végében!, s úgy tettem, mint akinek semmi az a néhány kilométeres séta; valóban nem éreztem fáradtságot, a többletenergiát Babától kaptam, nem csacsogott, mint a többi lány, akármi került szóba, élveztem lényeget markoló válaszát, úgy éreztem, érti suta, sűrűn groteszk humorom, csúfondárosra sikerülten fogalmazott véleményeim; egyszerű, prémgalléros barna télikabátot hordott, kabátja szövetéből készült turbánféle alá rejtette haját, nyakát romantikus regényekből vett hasonlattal akkor a Sétatéri hattyúkéhoz hasonlítottam magamban, és nem éreztem ódivatúnak, hogy kezét a prémgallérhoz hasonló borítású muffban melegítette; ki-kivillantak onnan ronda-vörösre lakkozott körmei, fogtam meleg kezét, szabadkozott, hogy a körömlakkozást Nusi végezte unalmukban, mert a szilveszteri bulin ilyen percek, sőt órák is akadtak; ebben is egyetértettünk; a régi Magyar Színház előtti téren már nyitott a gyógyszertárral vegyes drogéria, beugrottam, kisüveg lakk-oldószert és vattát vásároltam, menet közben tisztára súroltuk körmeit; csodáltam nagy kezét, hozzám illően magas termetét; olvasmányainkról beszélgettünk, és arról, hogy németül tanul; az örökös iskolareformok alakították életét: a korszerűsödő tejipari

vállalatra gondolt, amikor beiratkozott az új élelmiszeripari technikumba, egy évet végzett, amikor a minisztériumban meggondolták a dolgot, valakinek a tollvonása megszüntette az iskolát, de indult Marosvásárhelyen a gyermekgyógyászati asszisztenseket képző technikum, bejutott, elvégezte, Kolozsvárra került és a régi betegsegélyző épületében működő gyermekorvos mellé; újszülötteket látogatott a belvárosi körzetben, fiatal anyákat segített a korszerű gyermekgondozás elsajátításában, szerette munkáját, kedvelte a középkorú, határozott és nagyon okos orvosnőt, mert közvetlenségével egyszerre volt anyás és idősebb barátnő, akitől szívesen tanult, orvoslást és viselkedést, akire felnézett, akit utánozhatott, akiben példaképet látott; mire felkapaszkodtunk a Györgyfalvi út meredekén, én is megszerettem az orvosnőt, akiről azt is megtudtam, hogy nyílt, szabadelvű és szabad szájú és szédületesen művelt, ahogy ez egy kiválóan iskolázott zsidó nőhöz illik; és valóban olyan volt, ahogyan ezt Baba áradozásából elképzeltem, mert rövidesen találkoznom kellett vele, látni akart, ki az, aki munkatársának udvarol: magas, talán festett fekete hajú, csontos nő volt, sajátos zsidóságát eláruló orral, nagy szájjal, legalább negyvenes lábbal, külön-külön semmi sem volt szép rajta, de egészében, nyílt tekintetével, mosolyával rendkívül megnyerő, igazán vonzó egyéniség volt, akire figyelnie kell az embernek, aki arra született, hogy hívei előtt járva utat mutasson az emberi kapcsolatok teremtésében és ápolásában; Baba szülei házában lakott a Györgyfalvi út végén, a busz végállomása közelében, a városszéli kocsmával szemben; apja csizmadiaként szövetkezetben dolgozott, anyja takarítónő az egyik klinikán; házuk előtt fejmagasságig léckerítés; csengettünk, a hótakaróval fedett virágoskert mellett keskeny cementes járda végén néhány lépcső vezetett a bejáratig, a kapu nyitva volt; Apám korán kelő,

mondta Baba, látod, havat sepert és most vár, hogy szememre hányja, késtem; Ilyenek a szülők, vigasztaltam, hogy mondjak valamit, Viszláttal! köszöntünk el egymástól, mert másnapra meghívott: náluk folytatjuk az újévi bulit; nem szerettem a kolozsvári buszokat, lassan jártak, zötyögtek a kopott utakon, örökösen zsúfoltak voltak, egymás fenekében álltak az utasok, kitűnő hely a buziknak a dörgölőzésre; nyáron, amikor a nők könnyed ruhákban jártak, különösen veszélyes volt, egyformán kellemes és kellemetlen helyzetbe kerülhettek a fiatalemberek, akiknek a férfiasságát a benzinszagú heringes dobozban akaratlanul is elárulta hirtelen jött vértódulásuk; egyik kollégám is megjárta, hogy éppen vele egymagasságú lány hátsójához tapasztották, s a tartós együttléttől annak szorosan összezárt lábai között történt a kényelmetlenül lüktető keményedés, pirulva kért bocsánatot, de a lány ijedt tekintete sem változtatott a természet adta egészséges megnyilvánuláson, szerencsére még idejében ürült a busz, az utasok mentek a maguk útjára, mit tehet ilyenkor az ember, töpreng, kinek volt ez jó, kinek kellemetlen: a baj okozója nyilván a zsúfolt busz, gyalog járjon, aki izgulékony; a Györgyfalvi út végétől a Királyhágó utcáig a legrövidebb úton is legalább hat kilométeres a távolság; hányszor tettem meg anélkül, hogy fáradtságot éreztem volna, nem tudom, nem számoltam; négy-öt óra alvás nekem mindmáig elég, fiatal koromban nem éreztem fáradtságot, a gyaloglás pedig hasznomra vált, mert a másfél órás úton agyamban megrágandó és megírandó dolgok zakatoltak virtuális fogaskerekeim között őrlődve:

*

És mi minden áldott reggel bemegyünk a műhelybe, az ócska íróasztalokhoz, magunk alá húzunk egy nyikorgó széket, papírt csúsztatunk az írógépbe, és a fülünk mögül gondterheltséget mutatóráncokat engedünk az

ábrázatunkra, majd könnyed és felületes sóhajtással nekikezdünk a szövegírásnak, ahogyan azt zakatoló, öreg írógépeink egykori gazdái tették, amikor a kiadók minden értelmes szöveget soronként fizettek, és tántoríthatatlanul hittek abban, hogy minden sorunkat folytonosan áhítozva várják az unalomtól és a keménygallértól örökké idegeskedő, ennek ellenére ápolt külsejű és lelkületű, többnyire bajuszkás, olvasók, migréntől gyakorta szenvedő tudálékos özvegyasszonyok, és olyan magányos hajadonok, akik néha nem átallják belemártani magukat a napi politika szivarfüstös levegőjébe és az izzadságszagú közéleti intrikákba. Többnyire Continental, Olympia és Erika márkájú gépeket csattogtatunk műhelyünkben, ezek csodával határos módon átvészeltek minden háborút és kötelező beszolgáltatást, minden sorvégre érve halljuk, miként csilingel figyelmeztetően a csengő, akár a régi pénztárgépek jelzését hallanánk, melyekről gyermekkorunkban azt hittük, a különféle billentyűk nyomkodásával pénzgyártásra is használhatják őket, és a kápráztató csengettyűszó közben kipattanó pénztárfiók mutatja, hogy ez mikor milyen szerencsével sikerül. Éppen az idén lesz valahány éve annak, hogy szöveggyártással kezdtem foglalkozni. Kettő, mondja a brigádvezető. Másfél, kérlelem én, közben magam sem tudom, miből lesz az a másfél, amire vállalkoztam. Hja, még nem is olyan régen ez is másként volt. Másfél, szólt a brigádvezető. Három, siránkoztam, ahogyan a reményteljes századelőn minden csütörtökön kimenős, büszke cselédlánynak esedezett a legalább korzózni vágyó, lányba bolondult legény. Ülök a műhelyben, gondolatfinomító gyalupadomnál, kerek szivacsból készült ülőke a fenekem alatt, puha párnán trónolva jobban jön a gondolat, mondják kedves kollégáim, akik soha, semmilyen körülmények között nem ismerik be, hogy a fenekünkkel gondolkozunk, ez nagy bűn lenne,

valami olyasmihez hasonló, amit felforrósodott pillanataikban a most már nyugdíj előtt álló, hervatag kolléganőink műveltek egykor, virágzásuk idején mindig rámenős férfi elődeinkkel délutánonként a sivár műhely valamelyik hirtelen lesöpört vagy tetszés szerint kéziratokkal teleszórt íróasztalán. Néha azt hisszük, az alkotás ilyen: gyötör, fáj, felemészt, de ugyanakkor mérhetetlen gyönyörűség is, gépíró-michelangelók vagyunk, akik örökké csak a saját fájdalmukat faragják, heroikus elvonultságban, a világi dolgok robajló zenéjére fülelve szüljük senkinek sem ártó, olykor megválaszolhatatlan kérdéseinket. Minden gondolatunk kisded hipotézis, amelyről már a nagy Darwin világosan megmondta, ha rossz is, többet árt, mint a feltételezés hiánya, amely ugyan semerre sem visz, munkára nem ösztönöz, és aztán a végén majd megnézhetjük magunk, mint városunkban a közismert

Ladó jelenései után mi, a műhely ártatlan dolgozói, akik odaadó csodálkozással vegyes tisztelettel figyelünk a nagy Ladóra, amikor rendszerint ócska olasz napilapokkal a hóna alatt belép a kávézóba, az egykor kemény és fehérbóbitásra cicomázott formás lábú kiszolgálólányok elnehezedett testtel és pillantással, trombózisveszélyesre dagadt lábakkal, fényvesztett tekintettel összenéznek, és miközben az isteni Ladó valamelyik örök életű operettből ellesett világi pózban megáll az asztalunk előtt, kuncognak is, és Ladó révedező tekintete savanyú képükön pásztáz, és hirtelen visszatántorodik a múltba, amikor anno dacumál barátaival ült ugyanazon cukrászdai asztalnál, és a gyűszűnyi törökkávé mellé kérés nélkül is francia konyakot kapott, és az akkor szolgálatos Ladó, akit ki tudja, hogy hívtak, német, angol, francia és olasz nyelvű agyonolvasott napilapokkal a hóna alatt némi aprópénzt kunyerált némán, de nem kapott, mert a tulajdonképpeni és igazibb Ladó és barátai ki nem állhatták a hanyagul

öltözötteket, nem tudták, hogy az elrongyosodás a korral jár, és majd eljön mindenkinek az ideje, amikor ruhájával együtt napilapjai is megrongyosodnak, hiába szorongatja őket ott a hóna alatt, és szakadozott gondolatokkal járja az ismerős utcákat a környéken, ahol egykori önmagát keresi mindhiába, és Ladó hirtelen összeszedte az asztalra feltűnés nélkül csúsztatott, sehogyan sem csengő alumíniumpénzeket és magát, hiszen maradt benne még némi magaviselet és keménység, talán annyi, mint egy lágy tojás burkában, és hogy valamiképpen elviselje az élet rá mért csapásait és a sors packázásait, mellét ilyenkor hadapródőrmester-keményre feszítette, felszegte melankóliában gyötrődő ezüstös fejét, haja színe, mint olajos szardíniáé, tincsei paróka mereven fedték bohókás gondolatainak egykor fortyogó üstjét, megrázta magát és kozmikus érzelmeinek jelképes központjára, beteg és bús szívére tette valamikor bizonyára rendszeresen manikűrözött kezét, a láthatatlan zászló előtt széles gesztussal meghajolt, és ezt dörögte: Ne nézd a gúnyámat, bébi! És szalutált, mint egy katonatiszt, vagy csak biccentett, ahogyan ezt régen elfelejtett illemkönyvekben írták, nem is tudom már, hogy mikor, mert mi akkor inkább magunkat néztük, és talán egyikünk sem tudta miért, szégyelltük magunk. Ilyenkor, de máskor is leforrázva tértünk vissza a műhelybe, miután brigádvezetőnk egyszer-négyszer utánunk küldte Lajost, akire valamikor, nem is tudjuk milyen régen, meggondolatlanul a gyorsfutár munkakörét bízták a műhelyben. Lajos pillanatra megtorpant a cukrászda üvegezett ajtajában, két kézzel szorította kerékpárja kormányát, és küzdelmes múltból örökölt beteges imbolygásával a körülötte párolgó szeszgőzben, az élettel küszködve, csöndes szemrehányással élő lelkiismeretünk képében nézett hol fel, hol le reánk. Sajnos, jó tanács formájú mentőöveink, melyeket munkakezdésünk reggeli ráérős részében könyöradományainkkal dobtunk felé,

elkerülhetetlenül és maradéktalanul mind a fejébe szálltak, így aztán a mi kedves Lajosunk lassan, de biztosan szeszbe fúlt. Ki tudta, ki hitte, ki gondolta, hogy ez ilyen furcsán és megfellebbezhetetlenül durván történik, pedig hát éppen elég cifra történetet hallottunk már addig is egykor józan és közmegbecsülésnek örvendő polgárokról, akik, mint a végzetükbe rohanó éjszakai vonatok, valami csekélységtől, aprócska félreértésből kisiklottak, és miután ezek a polgárok szomorú vagy erőltetetten vidám képpel napestig allascht ittak rummal, szemükbe apránként bú rakódott, és aztán már a járás is fájt nekik, nyikorogva mozdultak néha, mint a bús őszi szélben az üres fáskamra egykor jobb időket látott, néha megkönnyezni is érdemes, rozzant ajtaja.

Amikor sápadt fiatalemberként a műhelybe kerültem, nagy elszánással, remegő lélekkel támaszkodtam a számomra kijelölt íróasztalra, még sokáig nem jutott nekem írógép, de a mester biztatására tűzhányóként, addig ismeretlen furcsa erők hánykolódtak bennem, és úgy éreztem magam, mint egykor Flórián bácsi, akinek bajuszkás hadnagya Isonzónál egyszer, ki tudja miért, eszeveszett hirtelen kiugrott a lövészárokból, szikrázó és dühös karlendítéssel az ellenség állásai felé mutatott: Fiúk!, ordította torkaszakadtából, előttünk az olaszok! Vagyis: a franciák! Egykutya! A szaruk éppen olyan büdös, mint a tiétek! Nahát! Előre! Fiaim, csak utánam! Elképzeltem, hogy egyszer csak nagy elszánással, kitörő lelkesedéssel magam is kiugrom valahonnan, talán az íróasztal mellől, és vetem magam életre-halálra menő küzdelembe, valami régen fakult újságköteget szegezve előre, rohanok az értelemködbe burkolt ellenség állásai felé, már nem figyelek a körülöttem rohanók szuszogására, nyálas lihegésére, jól irányzott fényes lövedékként mindjárt berobbanok az ellenfeleinkkel telegyömöszölt futóárokba, de aztán furcsán kihalt vidékre, patinás romok közé jutok, a patkányok visítva menekülnek kincstári

haragom és ormótlan bakancsom vak kalimpálása elől, egy friss földhányás mögött, ideiglenes tűzhely mellett csajkában gőzölgő, étvágygerjesztő illatú ételmaradékot látok, az ellenség sehol, de érzem, hogy valahol a közelben dühös emberek lapítanak, sejtem, engem figyelnek, arckifejezésemből próbálják kitalálni, jó halált vagy annál rosszabbat hoztam rájuk, velük maradok vagy tovább loholok győzelemittasan, dicsőségkeresőn, a kietlen vidéket aprólékosan, egyre idegesebben feltérképezve, pattanásig feszült tüdővel, kimaradozó lélegzettel, mindent letiporva, veszélyt elhárítva, nyugtalanságomból nyugtalanságot építve mindhalálig.

_ _

Akkor már javában írtam a szövegeimet. Fél?!, kurjantott katonás indulatú brigádvezetőm, Nem én, mondtam büszkén és a körülményekhez képest határozottan, és akkor még komolyan hittem abban, hogy sohasem lesz mitől félnem, mert az igazságot az új szentek közül is az elsőnek tudtam, s az állhatatosság, melyet iránta éreztem, akár a többi, lényegesnek mondott, de megfoghatatlan dolog jótékony tűzként lobogott bennem, alakuló erkölcsöm nemes fémeit ötvöztem magamban, amitől egyszer majd szakíthatatlan szilárdságúvá kell majd válnom, acélhíd-szerkezetté, repülő csodává, égig érő toronyházzá, gyémántkemény fix ponttá, ahonnan kimozdítható tespedtségéből a világ. Aztán egyszer csak azt mondták, sajátos feladatokat kaptunk, amelyeket a műfajnak megfelelően sajátos eszközökkel kell megoldanunk, és a jólelkű Teréz nagynénémnek végre összegyűlt annyi merészsége, hogy a háború végén kertjébe ültetett Hermes Babyjét, személyes és fontoskodó útmutatásai alapján kiáshattam a földből, levakartam róla a nehéz évek alatt rászáradt gépzsírt, és naponta halmozódó szorgalommal, mennyei élvezeteket próbálva, pötyögtetni kezdtem vele a csinos betűket, amelyeket egy

alapvetően fontosnak gondolt filozófiai kézikönyv ***A balsiker akarásának oka*** *című fejezetéből tekintélyes szavakba formáltan kölcsönöztem, ugyanis gyarapodó műveltségem kezdeti forrása volt ez a csinos kis könyv, egy bomba-telitalálatos ház furcsán felszaggatott padlóján leltem, ellenséges gerjedelmű üvegszilánkok között feküdt kiterítve, ahogyan hevenyészett ravatalokon szoktak az életüket hányavetien élő, felületes emberek, jeges áramlat táncolt a hátamon, amikor tornacipős lábammal világfájdalmat próbáló sajnálattal belelapoztam ebbe a könyvbe, és már első olvasásra megtudtam belőle, hogy Franklin szerint az emberiség felületes és gyáva, Freud pedig jó dolgában, amelybe beleszületett, idegsokkos katonákat analizált, kettőnek az álmából őszinte halálvágyat olvasott ki, valamint a balsiker akarásának megalapozott szükségességét, amely bizonyos, hogy minden idők élő valósága. Továbbgondolva a valamiért ripityára rombolt ház nyitott könyvéből felcsípett okosságot, elsuhant évek vagy pillanatok elteltével arra a nyilvánvaló következtetésre jutottam, hogy a balsiker elérése sem éppen egyszerű dolog, rengeteg izzadsággal jár, töméntelen energiát kell kifejtenünk ehhez is, tehát a balsiker nem lehet a siker egyszerű ellentéte, mert ha semmit sem akarunk, akkor is történik velünk valami jó, és éppen elég rossz is, de ezeket valahogyan képtelenek vagyunk szétválasztani egymástól, mert vagy nincs erre elegendő időnk, vagy akaratunk és kedvünk hiányzik, mint Bözsi néninek, a hirtelen önhibáján kívül megözvegyült segédgyógyszerésznének, aki tavaszi langyos estéken, mint ismerősei állították, minden nyomós ok nélkül, de egyre gyakrabban rohangálni szeretett a külvárosi patak mentén, és két idegtépő visítás között arról ordibálni, hogy meg akar halni, bizony és tényleg, meg mindenképpen, de ezt a nyilvánosság elé meglehetős sietséggel tárt óhajtását mindannyiszor sikerült neki*

elfelejtenie, amikor utána szalajtott fiától azokat a patak mentén csúfosan felcsattanó gyógyító pofonokat megkapta, és mi, akik szájtátva figyeltük a mindannyiunk számára egyetlen életet, aztán éppen eleget törhettük a fejünk azon, hogy most már mi a rossz és mi a jó, s miből mikor és mennyit juttat nekünk áldottnak sem mindig nevezhető szerencsénk. Miért akar valaki meghalni, amikor alig él, ez a kérdés is sok fejtörést okozott nekem, évtizedekig motoszkált bennem, amíg aztán egyszer csaknem sikerült megfejtenem az özvegy gyógyszerészné titkát, mert magam is meg akartam halni, de ez sem sikerült, és ez sem megy megfelelő könyvek nélkül, erre szerencsémre idejekorán rájöttem, és sikerült rengeteg vaskos és külalakjában is tetszetős kötetet összegyűjtenem, kunyeráltam, kölcsönöztem és vásároltam a könyveket, amikor vásárolni lehetett még a régi könyveket, amelyeket könyvtelen emberek a háború után dühös nekifeszüléssel tűzre, szemétbe vagy legjobb esetben nedves pincékbe, poros padlásokra dobtak nem titkolt megvetéssel, amikor az örökké latyakos ócskapiacon is titkolták a régi könyveket, földre terített újságpapír alá rejtették, hogy a hivatalos emberek és hivatásos besúgók lehetőleg ne akadjanak bele, ne kobozzák el ellentmondást nem tűrve, és olykor, miután felfedeztem a nekem való régi könyveket, régi gazdájukkal összekacsintva potom áron megvásároltam, valamennyit megvettem, kopott aktatáskámban sokkal többet sikerült rendre hazacipelnem, mint amennyit elolvashattam, nagy kupacokat raktam belőlük szobámban, hegyeket, amelyeket körüljárhattam és megmászhattam, és amelyek oldalában bányászni lehetett szerszámok nélkül, puszta kézzel turkálni a könyvek között, amelyek érintése mindig gyönyörűséggel jár, a nők púderezett bőrének érintése olyan, mint az érett könyvek poros borítójának fogdosása, átforrósodik érintésétől az ember ujjbegye, és gondolatok áramolnak

a szívéig hatóan, mert az érzékeny ujjbegyek a Braille-írás hét pontjából eredő nyilallásokból is töménteln, sírnivalón szép gondolatot tudnak felsimogatni, a könyvek érintése olyan, mint az interneten küldött, digitálisan indított simogatás, messzi világokat köt össze, amikor a címzetthez ér, és elkülönít, ha érzéketlenek útjába kerül, így aztán különböző színű téglák a könyveim, amelyekből falakat raktam a falak mentén, a polcok előtt és az ágyam körül, csaknem befalaztam magam, és amikor kormos éjszakáimon felriadok, merthogy az ágyban sem lelem az élet értelmét, kibújok rám tekeredett emlékképeim takarója alól, és a sötétben kitapogatom azt a könyvet, amelyből valamiért, azt hiszem, vigasztalást nyerek, felütöm a harminchetedik oldalon, és már a megbizonyosodás okáért sem kell felkattintanom a villanyt, folytatom az olvasást: ne feledjük, hogy a tevékenységek csak látszólag céltalanok, látom ezt akár fehéren a feketét, és tudom, hogy újra a Wake up and live című művet tartom a kezemben, amelyet egy Dorottya nevű nőszemély írt születésem évében, aki szerint a legkézenfekvőbb szándékunk abban nyilvánul meg, amikor a világgal el akarjuk hitetni, hogy képességeink legmagasabb fokát elértük, ezt újra és újra elolvasom, aztán megnyugodva alszom tovább, vagy csupán azt hiszem, hogy alszom, és félálomban, persze csukott szemmel, mert éjfél után már sért a puha csöndben különösen szúrós villanyfény, élvezettel kitapogatok egy vastagabb és mindenképpen súlyosabb könyvet, amelynek fedőlapján cirádás díszek pompáznak, és amelyben, úgy a közepe táján, van valahol egy szép mondat arról, hogy a tulajdonképpeni életcélokkal összefüggésbe semmiképpen sem hozható tevékenységtől eltiltott emberek élete olyan, mint a halál, mert az esztétikai ténykedés eredete egy organikus szükségletben találtatik, az pedig olyan, mint az éhség vagy a fajfenntartás ösztöne, ha ez hiányzik, oda minden

örömünk, és ki tudja, mi történhet velünk, mert Jászi Oszkár szerint megérteni sohasem fogjuk, hogy miért nem egyenlő az esztétikai tevékenység a többi hétköznapiasnak tudott dolgunkkal, mivel, ha valaki megkísérelné csupáncsak a munkára szorítani az embert, biztosítva számára ugyan némi álmot és természetesen bőséges táplálkozást, de megvonva tőle a játék, a dal, a tánc, a mese, az orgonaszó áhítatát, a focit, a lányok hajába font színes pántlikák lobogásának élvezetét és a vásári és egyéb komédiák szépségét, bizony mondom, nem tudhatjuk, mivé lenne az ember élete. Ilyenkor újból és újból megnyugodva csúsztatom helyére ezt a szép és súlyos könyvet, amely itt-ott bársonyos tapintású a foszladozó famentes papírlapok kopott sarkainál, és hedonikusan állapítom meg, hogy a születés és a halál között porciónyi vegyes saláta csupán az életünk, és ellenállhatatlan vágyat érzek, hogy szobám ablakát és ajtaját minél előbb könyveimmel zárjam el a külvilágtól, mészhabarcsba raknám legolvasottabb könyveimet, és Könyves Kelemenként, mint legféltettebb kincsem-aranyom-galambom-asszonyom, a nekem legkedvesebbet is, hogy magas Déva várához hasonlóan tartósan álljon az ezután megszületők emlékezetében a mindenütt rakható, mindenféle színű könyvekből emelhető fal, amely a szövegelők védelmére a magasságos egekbe magasodik, megnyugvást hozva valamennyicske időre, a gondolatokra éhes emberek zaklatott világába...

*

A szilveszteri morzsára pontosan a megadott időpontra érkeztem Babáékhoz, Nusi és Emil segített Babának átrendezni a két szoba-konyhás házat, hogy alkalmas legyen a tánchoz, amely a buli lényege volt, a nagyszobából a középre rakott csipkés terítőjű diófafurnéros asztalt a kis szoba sarkába cipelték, a nagy

perzsaszőnyeget felcsavarták, magam is segítettem, néhány széket félreraktam az útból, a szokásos akadémiai negyedórát megkettőzve szotyogtak a meghívottak, kétoldalú felületes ismeretségünk miatt furcsán idegennek tűntek, az ikreket valamiért elfelejtették újra meghívni: nem bántam; kimentem Baba után a konyhába, ahol hasznossá tehettem magam: néhány szál szárazkolbászt daraboltunk és főztünk az akkoriban még ritkaságszámba menő virsli vagy Csabai helyett, tormát reszeltünk és könnyeztünk, otthonosan mozogtunk az apró konyhában, vibrált a levegő körülöttünk, kitartóan mosolyogtunk, igyekeztem vicces dolgokat mondani, Baba nevetett, ilyenkor felsőajka mögül elővillant pasztell rózsaszín foghúsa, orrcimpája vége enyhén négyzetes volt, mintha valaki kockára szándékozott volna formálni az orra hegyét, nagy, tágra nyitott szemeit magamban borjúszemeknek neveztem, kíváncsisággal vegyes rajongást olvastam ki belőlük; legszívesebben az egész estét vele töltöttem volna a konyhában, de megfőtt a kolbász, elkészült a torma, előkerült a mustár, kenyeret szeltem és a társaság jó étvággyal nekiesett az ennivalónak, hogy a méregerős pálinkák és édeskés likőrök bódító hatását mérsékelje; táncoltunk egy keveset Babával, de házigazda lévén, mindegyre a konyhát bújtuk, ott éreztük jól magunkat; nem tudom, mióta kerestem azt a lányt, akivel megoszthatom magam, azzal a harmadikkal együtt, aki ugyancsak magam voltam, mert elfelejtettem feltalálni az ellenzék nélküli világot, kellett valaki, aki úgy korholt, mikor megérdemeltem, hogy nem fájt, s aki, ha lehülyéztem, nem sértődött meg, vitáink hasznosak voltak, de nem gyógyítottak ki képzelt és valóságos betegségeimből, erre csak egy olyan valakit tartottam képesnek, akivel összeköt valami közös cselekvés, közelsége mikrohullámaival felmelegít; szerelem után vágytam anélkül, hogy tudtam volna, mi a szerelem: pubertás korom óta meggyőződésem volt, hogy

engem senki sem szerethet, tele voltam tüzes pattanásokkal, kilisekkel, bőr alatt duzzadó kelésekkel, olykor akkora gennyes furunkulusok nőttek az orromon, amilyeneket csak karikatúrákon láttam, zsilettel vagdostam, hogy siettessem ezeket a fájdalmas vulkánkitöréseket, nyomukban heges kráterek maradtak, riasztóan holdképűvé váltam, hátamat és mellemet is undorítónak láttam a tükörben; Rossz reám nézni, állapítottam meg, szégyelltem magam, nővérem osztálytársai elől a hálószoba nagy ágya alá bújtam; kialakulatlan belső világommal se dicsekedhettem, fogalmam sem volt, miként mutathatnám igazi valómat, gyermekkorom óta sóvárogtam a szeretetre, két anya és két apa közt a hétköznapi élet szorításában örökre a pad alatt maradtam; fiatalember koromban ebből a meggyőződésből faragtam következtetést: Nem kereshetem a szerelmet, meg kell elégednem azzal, ha olyan társra találok, aki szeret!; A szerelem az, ha szeretnek!; ez a tévhit végigkísért egész életemen, ha időnként, mint a korosabb nőket a hőhullám, meg-megrohant valaki iránt valamiféle szerelemre mutató érzésroham, sietve lebeszéltem magam, külön bejáratú alkotmányom bírósága figyelmeztetett, hogy ez nem összeegyeztethető a saját magam által kigondolt alaptörvényemmel, melyet követni érdemesnek tartottam, az emberiség nem hajózhat a lelki tengerek ismeretlenségében iránytű nélkül.

*

A hordószónoktól elvárható, hogy a környezetre ható kötelező meglepetésként időnként suttogóra fogja mondókáját:
Amikor ott álltam a zongoránál és szédülten figyeltem az ujjai körül sziporkázó kisugárzást, zongorabillentyű-fehéren szobroztam, úgy éreztem, két keze engem

babusgat, zenéjével önkéntelen együtthangzásra késztet. Szerelmes vagyok, ez nem lehet más, mint a szerelem! Örömtelen gyermekkoromban senki sem tanított szerelemre, olyan ez, mint a táj, ahova szüntelenül vágyunk, amit felfedezni vélünk egy dombhajlat ívében, a völgy patakjának kanyarulataiban, az erdők lombjának rajzolataiban, amikor sejtjük és magunk elé mormolva ki is mondjuk, hogy ott minden nagyon ismerős, mintha már jártunk volna azon a vidéken, de valami apróság hiányzik felismerésünkből, amiért aztán, talán egész életünkben, folytatjuk a kutatást, szalmaszálat keresünk valami istentelenül nagy boglyában, mert kapaszkodnunk kell valamibe, hogy a félelem posványában fennmaradjunk, társra vágyunk, akihez illik szavunk, mozdulatunk, ringatásunk ritmusa és benső mágnesünk térereje is, amit megszorozhatunk a szerelmünktől való távolság felével, hogy olyan mágneses momentumban legyen részünk, amely a hiszterézis szabálya szerint hisztisen nő, hogy elemi részecskéinkig kötelékké rendeződjék bennünk a szerelem.

Nem csiklandozott vidámsággal, szertelen jókedvvel, rikoltozva éltem meg ezt, amikor féktelen közönségességekre is hajlamos az ember, hanem az észrevétlen sugárhatások titokzatos szelídségével.

És amikor aztán ott álltam a kocsifolyam partján, a zebra túloldalán, velem szemben, harmincméternyi távolságból, szemüvegemen át is alig kivehetően meg kellett látnom Őt, tekintetünk összekapcsolódott, de agyamig nem jutott el még ruhája színe, alakja, hajviselete sem, sejtem, hogy minden sejtem azzal volt lefoglalva, hogy gyönyörűséges mágneses erőinkre összpontosítson, ámulatomban moccanni sem tudtam. A Néma Leventét alakíthattam, de a vöröslámpás-tiltástól lecövekelve, percnyi idő alatt életünk történéseinek egész tartalmát kicserélhettük, és egész valóját idegeim számítógépjének örökösen forgó háttéráramokban zsongó merevlemezére telepíthettem.

Most is itt van bennem az a gyönyörűséges perc, az elképzelt szépség, emberség, nőiesség hozzám kapcsolódó szerkezeteivel együtt, világmindenségem újabb nagy egészének megteremtése lehetőségeivel.
És akkor hirtelen zöldre váltott a lámpa.
Kábultan közeledtünk egymáshoz.
Nem a tömeg szakította meg kozmikus kapcsolatunk. A város tülekedő emberhangyái nem árthattak nekünk. Nem hallottuk a gépkocsik dorombolásait, a gépek fémalkatrészeinek éles koccanásait, az emberi konfliktusok sokasodó zaját.
És mégis elmaradt a beteljesülés.
A belénk rögződött rossz szokások miatt. Dogmák mérge hatott, összefonódott pillantásunkat elvágta az évszázadok óta megkérgesedett illem villáma. Valamiféle hülye tiltás, valamiféle belénk passzírozott tétovaság, süket kétely. Lesütött szemmel mentünk el egymás mellett. Talán jobb lett volna, ha ott a zebrán lerohanom, kifejtem hófehér zsemléit blúzából, lerángatom csipkés bugyiját, és rácsavarodva, meztelenségünkkel mit sem törődve, a zsibongó utca forgatagában levegőbe emelve, két tenyeremmel le-fel mozgatva szegbe ültetett gömbölyű fenekét, égő arcom mellei közé temetve az ájulásig fokozva az élvezeteket, és úgy beakasztok neki, hogy szemünk, mint az üdvözülteket ábrázoló naiv festményeken a szenteké, örökre fennakad.
Nem történt meg gondolatban sem, mert amikor a nagy szerelőcsarnokban összerakták alkatrészeimet, hímvesszőm vérellátásának indítógombját elfelejtették összekötni a szerelem érzelmi hálózatával. Így aztán az igen/nem feleletek végtelen sorában a plátói és testi szerelem állománya két különböző könyvtárba került, és a fájlkereső program hibájából nekem már csak akkor áll fel, ha legalább gondolatban virtuális szkenneremmel letapogathatom a nők különösen gömbölyded részeit, hogy a közösülés mindig rövidre szabott idejében

mindenféle obszcén képekben megjelenhessenek érzéseim szoftverében, ha már elmenteni, hibás programozásomból eredő fölöttébb izgatott állapotomnak betudhatóan képtelen vagyok.
Ki érti ezt?
Különös szerkezetek vagyunk, azt hiszem javíthatatlanok, mint a háztartási gépek, amelyeket a legkisebb hibáik felfedezésekor jobb rögtön kidobni, mint javíttatni, így ésszerűbb, így gazdaságosabb. De mert erősen konzervatív beállítottságú az Úr, akinek alkotásai vagyunk, ellehetünk még néhány évtizedet valamely elfeledett sarokban, ahol alig észrevehetően, egyre vastagabb rétegekben belep az unalom pora.

*

Tisztafej zsebre dugott kézzel folytatta körsétáját a tetőn. Felhorgadó képeit némi sajnálattal dobta a sziporkázó könnyűfém korlátokon át a mélybe. Az is megfordult érzelmekkel teli agyában, hogy az emlékeknek is megvan a maguk szerepe a világon, valahol ott a mélyben egymásra rakódnak, együtt emelkednek a toronnyal, ami arra lehet jó, hogy az építők magasságiszonyát mérsékelje, mert amikor időnként kitisztul az ég, és fénysugarak hullnak az iszonyatos mélységbe, ott lenn is világosság gyúl, pillanatokra eligazodhatunk a múltban, sejtjük, hogy honnan jöttünk.
„Miért?" – Nagyot dobbant valami Tisztafej két halántéka között. „Miért? Miért? Miért?" Elhessegette a kérdést.
„A vérem lüktet." Nyugtatta magát. „Ezt csinálja a kezdetek óta. (Magyar ember csak gyereket csinál!)" És újra elnapolta a válaszadást. „Nem a vér dolga a kérdezés! Zubogjon csak..."
És anélkül, hogy ezen elmerengett volna egy ideig, újra átlökött a korlátok fölött egy halom emlékképet.
A hetedik korláton fennakadt egy.

Rápillantott.
Megsárgult, idő ette kép volt.

„Az urazokkal zsúfolt autóbusz teteje alatt végigfutó fogódzkodó rúdon egymás mellé került a kezünk. Közepesen fáradt, mosogatáshoz szokott egyszerű női bal kéz volt. Gyűrűsujján vékony rubinköves arany ékszer. Fáradt reggel volt. Ilyenkor jól jön a rubin vére. Vörösben az élénknek gyógyító hatása van. A férfiember, ha ad magára, mindig magával hordja világmegváltó gondjában gyökerező bánatát.
Mentem valahova, talán a tisztítóba, hogy kivegyem a feleségem galambszürke tavaszi kabátját, amely foltot kapott a naponta többszöri buszozásban, az örökös gyurakodásban. Szabad délelőttöm volt, a gyerek az iskolában, élettársam az irodában. Felháborodások és vágyak nélküli hétköznapi életet éltünk, sors szabta helyünk volt a társadalomban, ahonnan akarnokságunk híján felfelé, rendszeretetünknek köszönhetően lennebb nem kerülhettünk. Az egészséges küzdelem hiánya miatti szomorúság nyomasztott, az ilyen fájdalmak szoktak kicsi széken kiülni a férfiak arcára, mint csöndesen zsugorodó ráncos öregasszonyok, hogy ott hiábavalóan elidőzzenek, akár a nagy halra váró halászok horgán hiába várakozó, a tyúkanyó által véletlenül eltaposott sárgaságát fehérbe váltó döglött kiscsirkék, amelyek nem kellenek már a harcsáknak sem.
„Rubintos virágom...”
A gyűrűsujj kecses csuklóban folytatódott. Megvadult pillantásom végigszaladt a karján, átugrott a felsőkar hajlatán, és a rövid ujjú almazöld blúz alatt, a szalmasárga piheszőrös hónalj mandinerétől, az elképzelhetően körtemell alapozásáig gurult önfeledten. Ott megbicsaklott, hangtalan csörömpöléssel kisiklott abban a barna paradicsomi tájban, amit a rubinköves-

gyűrűs nő terített rám zsemlebarna szemeinek pillantásával.
Akkor még kék volt a szemem színe, opálos, és szomorúan szelíd.
Most már tárgyilagosan leírhatom: negyven-negyvenöt centiméter távolságból kissé tágult pupilláiba merültem, villanásnyira láttam szabályos orrcimpáit, szokványosan kissé duzzadt ajkát, keskeny arcán néhány apró szeplőt. Szempillái, szemöldöke is hétköznapi volt. De szemén át tébolyító világba léptem. Szigorú rendet, a vidámság sziporkáit, anyás nyugalmat, éppen annyi ámulatot, amennyi megnyugtatott felsőbbrendűségemet illetően, csöppnyi kacérságot, icipici kurvaságot, és csak annyi magamutogatást, amely feledtetni képes az olykor menthetetlenül előbukkanó női logikátlanságot. Kérdések és válaszok cikázó tüzében társalogtunk hangtalan, olyan felgyorsult módon, amit ma még a leggyorsabb számítógépeinkkel sem tudunk leutánozni.
„Te az enyém, én a tied! Ásó, kapa, nagyharang...”
„Két gyermeket akarok és megszámlálhatatlan szerelmes éjszakát.”
„És csöndes vitákat.”
„A kereszténység legyőzte az ókort” – erősítettem Friedrich hangján.
„Igen, könnyű ezt mondani”, szólt szelídnek képzelt lágy hangján. És csillogó szemmel érvelt: „Először is: ő maga egy darab ókor, másodszor: konzerválta az antikvitást, harmadszor az ókor tiszta korszakaival egyáltalán nem is állt harcban.”
Nem ellenvetésként, inkább biztatásként mondtam: „Mindmáig szenvedünk az emberi természet hallatlan zavarossága és tisztázatlansága miatt. A miatt a ravasz álnokság miatt, melyet a kereszténység hozott az emberekre.”
Nagyon tudott magyarázni: „Az ókori kultúrától örökre elválaszt minket, hogy alapja vált számunkra teljesen

roskataggá. A görögség kritikája ennyiben egyben a kereszténység kritikája is, hiszen az alapok a szellemhitben, a vallási kultuszban, a természeti varázslatban ugyanazok. Most még sok elavult lépcsőfok van, de már kezdenek összeomolni."
Biztattam: Számoljunk le az ókorral.
„A minket gyötrő hibákkal együtt túlságosan is függünk az ókortól ahhoz, hogy még sokáig szelíden kezeljük. A kereszténységgel együtt az ókort is eltakarítják majd. Most még nagyon közel van hozzánk, így bizonyára nem ítélhetjük meg igazságosan. A lehető legundorítóbb módon felhasználták elnyomásra, támogatták a vallási elnyomást azáltal, hogy »műveltség«-gel maszkírozták."
Kifejtette, hogy szerinte sem mélyebb a keresztény etika, mint a szókratészi. „Végül azok a hatalmak – mondta –, amelyek az ókort alkotják, a kereszténységben mind a legnyersebb alakban léptek napvilágra, nincs benne semmi új, csak mennyiségileg rendkívüli."
Itt egy körmondatban, amelyen testvériesen megosztoztunk, kitértünk a népszerű eszméknek, mint például a kommunizmusnak a hatalom általi undok felhasználására, az ember ember általi elnyomás örökös ismétlődésére és fokozódására.
„Ez a helyzet is furtonfurt fokozódik" – jegyeztem meg hamiskásan mosolyogva, hogy valamiképpen a közelmúlthoz is kötődjünk.
Értette a célzást. A szemem sarkából láttam, hogy két gödröcske jelenik meg az arcán.
Miért vágyik az ember arra, ami nincs neki.
Vajon hol kezdődik a hatalomvágy?
Kell nekem az a két kis gödör, ez a barnán zsongító világ, ez a nő, aki úgy adja fel magát az ágyban, hogy maga is birtokol engem.
„A világi dolgok vonatkozásában a kereszténység az ókoriaknak épp a durvább nézeteit konzerválta. Mindaz, ami a házasságban, a rabszolgaságban, az államban

nemesebb, az nem keresztény" – állapítottam meg némileg kizökkenve gondolatmenetemből.
De ő kedvemre összegezett: „Végeredményben minden vallás mégiscsak bizonyos fizikai feltételezéseken alapszik, amelyek már korábban jelen vannak, és magukhoz idomítják a vallást; a kereszténységben például ilyen a test és a lélek ellentéte, a Föld mint »világ« feltétlen fontossága, a csodás történés a természetben. Ha majd ellenkező nézetek válnak uralkodóvá, mint például a szigorú természeti törvény, az istenek tehetetlensége és felesleges volta, az a felfogás, hogy a lelki folyamat a legszorosabb értelemben véve testi – akkor ennek vége."
Kedvenc íróim – Dürrenmatt és Frisch – jogászbarátját, Noll urat idéztem szabadon: A hatalmat minden társadalomban a középszerűek, a birtokon belül lévők, az alkotásra képtelenek gyakorolják.
Aztán sietve leszálltam a buszról.
A középszerűséget mímelve nem akartam tovább élni, de családom volt, és a kötelesség narkózisával tengettem éveimet a toronyban.

*

Német Ernőt Dajcsnak becéztük, a lap Ifjúsági oldalát szerkesztette, és ahogy ő mondta, amikor nem volt mit beraknia az oldalra, „megkarcolta" az összeállítást, erkölcsjavító történeteket kerekített karcolatokká: matematikatanár volt egy patinás kalotaszegi faluban, mielőtt a laphoz került; Magyarvalkón Kati néninél bérelt szobát, akinél a különféle varrottas minták végett sűrűn megfordultak a lányok és az asszonyok, az özvegyek előszeretettel, mert amíg Kati néni az ő istenáldotta tehetségével régi, sűrű motívumokkal terítőt, párnahuzatot vagy függönyszélt rajzolt tintába mártott üveghegyű tollával, a tiszta szobában a tanár úr legé-

nyeknek kedves gyakorlatot végzett a szükséglátott menyecskékkel, akik rendre az első ajtón távoztak, azzal az ígérettel, hogy nemcsak a készre rajzolt kézimunkákért, hanem másféle szépségért és jóságért visszatérnek néhány nap elteltével; a csiklandozó képzelet színesítette történeteknek volt valami alapja, mert, amikor Ernőt magam is elkísérhettem ebbe az ősi fészekbe, Esztegár bácsi, leghumorosabb örmény sofőrünk, az iskolából éppen hazafelé iramodó gyerekek arcát bámulva, nagy hasonlóságot vélt felfedezni szerkesztőtársam vonásaival; Dajcs magas, csontos ember volt, enyhe orrhangján barátságosan biztatott fiatalos témák írására, szívesen dolgoztam neki, munkatársa lettem, évekkel később színdarabot is írtunk együtt, amelynek bemutatójára a helyi művelődési napok keretében került sor a magyarfenesi Kultúrotthonban; szorgalmasan udvaroltam Babának, németül tanultunk, moziba, színházba jártunk és miután átkerültem a művelődési rovatba, egyszer sem hiányoztunk a kolozsvári szimfonikusok vasárnap délelőtti, főként diákok által látogatott koncertjeiről; tavasszal felgyorsult az élet, a művelődési rovatba, amelyet Kozma Elza erős kézzel, a fentről érkezett utasításokat gátlástalanul végrehajtva vezetett, új fiú érkezett: a jogot végzett Mezei Jocó; ritkaságszámba ment, hogy értelmiségit is alkalmazott a lap, de Jocó egészséges származása mellett, kerekdombi munkásember volt az apja, Asztalos István fiának elit társaságához tartozott, és a képzőművészet felé kacsingatott, később alaposan bedolgozta magát az akkori Kolozsváron nagy érdeklődést kiváltó művészek népszerűsítésébe, a lapnál erre nem volt szakember a főszerkesztőn kívül, Kozma Elza kontárkodott ezen a területen; közös préda volt a filmismertetők írása, mert ez a filmforgalmazó vállalatnál tartott rendszeres bemutatókon való részvétellel járt, kellemes csütörtök délelőttöket ülhettünk végig ilyen címen; nekem a

tömegkultúrának nevezett unalmas rovat jutott, baráti kapcsolatunk Jocóval úgy alakult, hogy megmutattam neki verseimet és falaztam, hogy a lányok zaklatásától és a szerkesztőség nagymenőinek rosszallásától óvjam; a szerkesztőség fiataljai nehezen viselték ficsúrosságát, olvasottságát fitogtató választékos jogi és esztétikai kifejezésekkel tűzdelt, kissé nyávogó hangon előadott szövegelését, László Frici, viccmajszteri minőségében, maradék camembert-darabot csúsztatott a Jocó íróasztala középső fiókjának mélyére, hogy az elején támogatására, később pedig megszokásból, naponta őt látogató barátai, köztük egy egyetemi tanár divathóbortos - , és a mérai pap, feltűnően göndör hajú leánya, orrukat facsargathassák, feltételezett lábszagát szagolva; de erről majd később, mert Jocó történetét nem hagyhatom ki a szerkesztőségi élet rajzából, nem éppen vidám esetének ismeretében közelebb juthatunk az akkori időkben furcsán alakuló emberi kapcsolatok megértéséhez; Jocó biztatott, hogy a filmkrónikák helyett a zenei élet tükrözésére szakosodjam, s ezt a tanácsát, amennyire tudásom engedte, megfogadtam, de a filmesztétikába belekóstolva, Balázs Béla könyvét és Bíró Yvett formanyelvi munkáit hasznosítva lebeszélhetetlenül folytattam; udvarlásom sem volt titok előtte, s jónak látta, hogy a baráti köréhez tartozó, az egyik, Marosvásárhelyen frissen végzett orvos értesüléseit is megossza velem, miszerint Baba közismert volt az orvostanhallgatók körében; Mi célja az ilyen hallomásokra épülő híreszteléseknek?, tudnivaló, hogy irigységből, rosszindulatból, viccből terjesztik az ilyesmit, pletykálkodással járó kicsinyes élvezkedés lehet az eredője, de olyan, mint a sósav, amely a szúrós szagú hidrogén-klorid vizes oldata: pletykába oldva nem gyengül, hanem piszkos képzeletekkel erősödik és nem segíti, hanem nehezíti a dolgok megemésztését; belém mart a gyanú, égetett, fájt, ordítani lett volna jó;

kerékpáron haladtunk egymás mellett Ernővel valamiért a nyomda felé, nem volt akkora forgalom a régi Deák Ferenc utcán, hogy figyelembe vegyük a tiltást, miszerint párosan nem, csak libasorban haladhatunk, Ernőt bátyámnak gondolva, elpanaszoltam bajom, és tanácsot kértem: mit kell megfontolnom házasságkötés előtt; Ernő nem okoskodott, mert mint mondta, erre nincs tanács, semmiféle jó tanáccsal nem szolgálhat, de elmesélte házassága történetét: találkozott egy lánnyal, aki annyira akarta őt, hogy tanult vegyész szakmájáról is képes lett volna lemondani: A szeretet tartja össze a házastársakat, a többi mellékes, nem számít, mondta Ernő, és egy darabig hallgatagon pedáloztunk egymás mellett; próbáltam ezt az agyamba vésni és csillapítani maró kételkedésekkel fel-felhorgadó büszkeségem.

*

Amikor meglátta Mártát a Diákház vasárnap délelőtti koncertjén, forró hullámokban, tetőtől talpig átjárta a bizsergés. A főváros egyik luxusszállodájához tartozó hullámfürdőben észlelt ilyet, amikor a gépektől vezérelt ismétlődő hullámokat a fürdőzőkhöz hasonlóan maga is önkéntelen rivalgással fogadta. Márta egyszerű sötétszürke kiskosztümében, lyukdallásos fehér blúzában, kontyba fogott hajával szigorú, vidéki tanítónőhöz hasonlított, aki valami csekélységért elfelejtett férjhez menni.

A helyi szimfonikusok matinéját a város fiataljainak krémje látogatta, érettségi előtt álló tanulók, diákok, tisztviselők. Néhány, a régi világból maradt szigorú arcú öregúr és ezüsthajú öregasszony tette valamennyire ünnepélyessé ezeket a bérletes előadásokat, amelyek a vidéki vasárnapi istentiszteletekhez hasonlóan, csendes áldozatok voltak az isteni zene oltárán. A zenekar tagjai is kedvelték ezeket a vasárnap reggeli álmosságot

repesztő, amolyan főpróbaszerű, könnyed előadásokat, amikor a város közkedvelt hegedűvirtuóza, ha melléfogott, megengedhette magának, hogy bocsánatot kérve javítsa játékát. Jeles vendégkarmesterek sem kerülték ki a vasárnap délelőtti koncert lehetőségét, mert a fiatalság lelkes örömmel, olykor hosszú tapssal jutalmazta szívélyes játékukat.

Előadás végén, a márványoszlopos előcsarnok közepén várta Mártát. Innen jól láthatta a csarnok két oldalán sorakozó, az ábécé betűivel jelzett ruhatárakat. Márta magas sarkú cipőjét térdig érő bélelt csizmára váltotta a ruhatár márványpultja előtt, és hálás mosollyal köszönte, hogy felsegítette a kabátját. A nem várt vasárnap délelőtti találkozás miatt újra kivirult, hattyúnyakát méltóságteljesen forgatva, mágneses erővel éppen úgy vonzotta, ahogyan ezt a stoplámpa alól tette az év első napjának reggelén. Szikrázó nőiességét hallgatagon mutatva, Márta ösztönösen nyomult magától értetődő célja felé.

Szokásukká vált, hogy a heti kétszeri, rövidülő németórák után a város peremén sétáltak. A Jó napot útról, ahol nem voltak házak, a derékig érő kukoricások fölött ráláthattak az Isten áldja utca alatti nyüzsgő városra. Távol zajától biztonságban érezték maguk. Ilyenkor szótlanul többet mondtak el egymásnak a világról és magukról, mint bármilyen baráti társalgáskor. A kitaposott út pora, a kukorica szárára csavarodó vetési galaj, a sárgásfehér tarlóvirág és az útszéli pásztortáskák integettek nekik, a bárányfelhős tavaszi égbolt pedig az elérhető magasságot idézte, a felemelkedés kényszerében lépteik súlytalanná váltak.

A vasárnap délelőtti koncert után is a szülői ház deszkakerítésén belül izmosodó két fenyőig kísérte Mártát.

Közös nyelvtanulásuktól és a klasszikus zene iránti érdeklődésüktől egyre közelebb érezte magához a lányt.

Önkéntelen társkeresésének nem voltak szigorúan megfogalmazott kitételei. Még nem tette fel magának a kérdést, hogy milyennek szeretné élettársát. Barátaival latolgatta, hogy a szőke vagy a barna, a nyúlánk és méltóságteljes mozgású, vagy talán a kis termetű, mozgékony lányok-e az igaziak? Dicsérték egyik vagy másik lány különlegesen vonzó szemét, szeme színét, ringó járását, próbálkoztak a női lábak szépségének meghatározásával. Elcsámcsogtak a dongaláb, a sonkaláb, a zsemlemell, a körtemell, a darázsderék és a hattyúnyak minősítéseken. De sejtették, hogy a nők szépségének titka egész valójukban van. Abban a képességükben, hogy akár egyetlen mozdulatukkal, cunamihoz hasonló érzelmi szökőárhullámokkal felboríthatják a férfiak józan ítélőképességét.

Akkor döntött valamilyen határozott szempontok szerinti tudatos párválasztás mellett, amikor pubertás korában dacból és elkeseredettségből falat állított maga és az emberek közé, és arra a szomorú következtetésre jutott, hogy őt senki sem szereti. A mindenkinek kijáró anyai szeretetből semmit sem kapott. Korai eszmélésével járó fájdalmas önállósága, és gyarapodó pattanásainak lehangoló hatása, ismételten logikusnak vélt gondolatsort indított meg benne:

„Nem szeret, nem is szerethet senki.

És nemcsak akkor jutott eszébe ez, amikor a tükörbe nézett. A saját hangjával sem volt kibékülve. Ijedten tapasztalta, hogy lányos a hangja, járása csámpás, karja nem elég izmos. A fogai pedig olyan rendetlenül sorakoztak a szájában, mintha trágyadobáló vasvillával hányták volna oda. Ilyen fogakkal még a kiváló testfelépítésű kutyáknak sem jár kék szalagnál jobb a városi ebkiállításon.

Pofátlanság, tolakodás, nagyképűség volna, ha szeretetemmel valakit is üldöznék. Csak sajnáltatnám magam. Nem kell a szeretetalamizsna. Nem leszek

valamely könyörületes lélek megszánt, megsajnált szerelmese.
Nem szabad szeretnem.
Csodaváróvá kell lennem?
Ha én nem szerethetek, mert ez minden valószínűség szerint kudarchoz vezet, keresnem kell azt, aki megszeret? Szeretni kínnal jár, megszerettetni magam talán lehetséges, ha nem a testiséget, hanem a gondolatiságot helyezem előtérbe. Keresnem kell azt, aki hozzám hasonló érdeklődésű.
Ha Mártát igazán és kitartóan érdekli a nyelvtanulás és a klasszikus zene, máris vonzódom hozzá, mert magam is művelődni szeretnék. Társat láthat bennem és társra találhatok benne. Kettőnknek minden könnyebb lehet...”
A gondolatsor végén rájött arra is, hogy miért nem érdekelte, miért nem vizsgálta, miért nem osztályozta Márta nőiességét, alakját, tartását, mozdulatait. Eszébe sem jutott a nőiessége. Nem vette észre Márta harminckilences lábát, nagy, férfias tenyerét, erős vállait, teltkarcsúságát sem. Beszélgetéseikre emlékezett. Értékelte véleményét egyik-másik közös olvasmányukról, színházi előadásról, filmről. Lubickolt a beszélgetések gondolatébresztő sokaságában. Innen származott bizsergető jóérzése, amelytől füttyös kedve támadt, és még a járása is könnyedebbé vált, mosolyogva hitte, hogy arasszal a talaj fölé emelkedve lépked boldogulása felé.
Mártának volt udvarlója. Dundi barátnőjéhez már az elemiben azért vonzódott, mert magánál kövérebbnek tartotta, ezzel vigasztalódott, amikor a polgári családokban hagyományosan diófafurnéros toalett-tükrükbe nézett. Egykori osztálytársnőjét egy szerszámgépgyári technikus kísérgette. Magától értetődőnek tűnt, hogy a technikus barátja Márta mellé szegődött. Komoly fiatalembernek számított, hiszen a műszaki egyetem gépi berendezéseinek karbantartójaként

tekintélyes állása volt, és barátjához hasonlóan, fényesre babusgatott ócska motorkerékpárja is.
A motoros fiúk nagy becsben álltak akkoriban, a lányok szívesen ültek a hátuk mögé, mert a rossz nyelvek szerint, miután a városon kívül kerülve kedvükre szórakoztak, a hazafelé tartó rázós utakon minden kizötykölődött belőlük, és csak elvétve maradtak állapotosak.
Mártának tetszett a robogás.
Szüleinek is tetszett az iparos fiú, akit mérnök úrnak szólítottak, és szívesen fogadták volna vejüknek, de a lányuk valamiért, amiről senkinek sem szólt, jobbnak látta, ha a fokozatos elhidegülést választja motoros udvarlója távoltartására.
Így került Márta pár nélkül Nusiék szilveszteri mulatságára, és a véletlennek köszönhetően közelebbi ismeretségbe Jenővel. Új kapcsolata kedvére volt. Nemcsak a fényképezés érdekességei miatt, hanem mert a helyi lap fotóriporterében sokak által ismert, a lányok által körüldongott fiatalembert ismerhetett meg, és mondhatott egyre inkább magáénak.
Józan ésszel megfoghatatlan, hogy az állatvilágban tapasztaltakkal megegyezően, az emberek is a sokak által ajnározott és legtöbbször túlbecsült kiválasztottat kívánják, őt akarják, azt az egyet, aki sokaknak tetszik. A hímek és a nőstények egyaránt küzdelemre vágynak. Vetélkedni akarnak, még akkor is, ha nyilvánvaló, hogy az egyetlen győztesen kívül mindannyian vesztesek lesznek. Aztán keserű szájízzel viselik a kudarcot, vagy felkorbácsolt idegekkel, hirtelen felindultságból ismét harcra, dühös megtorlásra vetemednek.
Miután Márta bevallotta, hogy elhagyta udvarlóját, Jenő felkészült a legrosszabbra. Röhejesnek találta, hogy majd párbajra hívja ellenfele. Holmi verekedésre számított, esetleg arra, hogy a város valamelyik elhagyatott utcáján elgázolja egy izgága motoros.

Márta egyre ritkábban találkozott dundi barátnőjével, és elbocsájtott udvarlója sem jelentkezett, hogy ragaszkodását holmi viadalon kimutassa. Hetenként egyszer-kétszer találkozott Jenővel, a vasárnapi koncertről egyikük sem hiányzott.

Márta gyermekgyógyászatot tanult egy közeli kisváros neves orvosi egyeteme mellett létesített iskolában, ahova érettségi után jelentkezhettek a lányok, akiknek azt ígérték, hogy kórházi vagy klinikai középkádereket nevelnek belőlük. Az orvosok és az ápoló személyzet közötti tátongó űr kitöltésére, a gyógyításhoz szükséges tudnivalók közvetítésére kellettek.

Mártának az első évfolyam végzettjeként nem volt nehéz visszakerülnie szülővárosába. A helyi klinikán Lilienfeldné mellé került. Nagydarab, csontos asszony volt az orvosnő, szabad szájú, vidám természetű, a szülőkkel szigorú. A gyerekek, még a legapróbbak is, senki sem tudta miért, első látásra elfogadták barátjuknak, s még az injekciózást is büszkén elviselték kedvéért.

Márta rögtön megszerette az orvosnőt, titkon anyjául fogadta. Lilienfeldné pedig úgy viselkedett, mintha Márta idősebb barátnője lenne, kifaggatta udvarlójáról, és elvárta, hogy bemutassa neki udvarlóját. A koncerteken is rajtuk tartotta a szemét, jó emberismerőként biztatta Mártát, hogy igyekezzen mélyebben megismerni Jenőt.

Mit akar ez a fiú?! Tudnod kell, miként képzeli az életét. Tervez, vagy csak álmodozik? Ha nincsenek elérhető vágyai, ha nincs meghatározott célja az életben, akkor amolyan nyimnyám alak, nem érdemes hozzá szegődnöd.

Tanulni szeret... – lelkendezett Márta. – És nálam olvasottabb, ez biztos... Fémiparit végzett, mint sokan mások, azt mondta, hidat és gőzkazánt tervezhet, kedveli a műszaki tervezést, a rajzot, a matematikában az integrálig és a differenciálig jutott. Azt is mondta, eljött

az ideje, hogy humán tudnivalók után nézzen. Fél éve a görög filozófusokat bújja, németül együtt tanulunk...
Lilienfeldné arabos vagy inkább örmény kinézésű arcáról látta, hogy nagyon figyel rá. Szépen ívelt, gondosan kozmetikázott fekete szemöldökét magas homlokának közepéig felhúzza, igenel és kérdez egyszerre.
Jó, jó!, édesem, de pénz is kell a boldogsághoz. Miből akartok megélni?!
Katonai szolgálata után, az előírásoknak megfelelően, vissza kellett volna venniük a gyárba, de a leépítésekre hivatkozva, elküldték. S mert más munkát nem talált, fotóriporter a helyi lapnál, mesélte Márta.
Csak látszólag volt naiv kislány. Már ismeretségük elején megtudakolt mindent udvarlójáról. Pedig a házasságnak még a gondolata sem fordult meg a fejében.
Annál inkább foglalkoztatta ez a Márta szüleit. Fortyogtak.
Mi a fenét eszik ez a lány ezen a gyerekarcú fiún?, dohogott a Márta apja.
Rendes munkája sincs, kontrázott a felesége.
Nyálas alak! Az ilyenekből lesz minden nagyképű éhenkórász!
Ahelyett, hogy megbecsülné a motorost. Maholnap mérnök lesz...
Márta nem szerette az anyját, mert nyíltan sohasem mert ellentmondani az apjának, de amikor kettesben volt udvarlójával, ellenszenvét szabadjára engedve szapulta, mindennek elmondta. Már kislány korában elhidegült az anyjától, mert tapasztalta, hogy betegesen irigy édességzabáló, kötényéből sohasem hiányzott a kockacukor, a dió, vagy a dugi, csak magának sütött, ízes porhanyós süteménydarabka, de olyan rideg és mohó volt, hogy neki akkor sem adott, ha kunyerált.
Árt a fogaidnak az édesség! rivallt rá az anyja, s ezzel ismételten arra kényszerítette, hogy hozzá hasonuljon, elcsenje mindazt, amit az élettől kívánt. Miután végzett a

gyermekgyógyászati iskolában, és hazavitte első fizetését, a szüleitől még inkább elhidegült, teljes szabadságra vágyott, önálló életre. Szüleinek eszük ágában sem volt változtatni az addigi, a polgári családokhoz igazodó szokásaikon. Mártának kéredzkednie kellett, ha munka után barátnőjét látogatta, ha moziba vagy színházba ment, és hallgatólagos beleegyezésével tűrnie kellett, hogy fizetését az apja osztja be, s a család összes jövedelmével együtt kulcsra zárva őrizze pénzük diófafurnéros szekrényük kredencében, amelynek üveges része alatti, lehajtható ajtaján sűrűn kiteregette és számlálta a kék hasú százasokat. Amikor kupacokba rendezte a pénzt, senkinek sem volt szabad a szobában tartózkodnia, jegyezte a bevételeket és a kiadásokat, a szekrény kulcsát pedig sokrekeszes bőrpénztárcájában mindenhova magával vitte.

Egy alkalommal, amikor mozi után Jenő vendéglőbe vitte Mártát, tizenegy óra után értek haza. A ház minden szobájában és az udvaron is fenyegetően világítottak a máskor szigorú takarékossághoz szoktatott lámpák.

Most jól leszidnak, mondta mosolyogva Márta, és Jenő jobbnak látta, ha nem búcsúznak el a kapuban, hanem bekíséri a lányt. Fagyos fogadtatás várt rájuk.

Hány óra?, kérdezte a Márta apja.

A nyomatékos csendben Jenő, látványos mozdulattal, karórájára nézett.

Az apa tátogott dühében.

Jenő otthonosan viselkedett. Felöltőjét az állófogasra dobta, kezét dörzsölgetve lassan körbejárta a diófafurnéros asztalt, tekintetét körbehordozta, végül a Márta anyjára szegezte.

Igaz, hogy későre jár, mondta Jenő vontatottan, de kérem, higgyék el, nagyszerű dolgok történnek a filmművészetben. Bizonyára ismerős a gondolat, amit egyik neves filmelméleti szerzőtől idézek szabadon, miszerint a vásznon történtek a realitás értékével hatnak,

valahogyan úgy, ahogyan a valóság visszaverődését figyelhetjük meg a tükörből. Munkámból kifolyólag magam is tapasztalhatom, hogy a filmet, különleges tekintettel az olasz neorealista irányzatra, a maga fotografikus gyökerei irányították már kezdettől fogva a valóság felé. Az ehhez tapadó dokumentumérték-elv alapozta meg a film és a valóság napjainkig tartó összefonódását. Ahogyan egy fényképet a valóság mechanikus másolataként értünk, úgy érzékeljük a filmet is a kamera segítségével létrejött valóság reprezentációjának. És a realitás reprezentálásának igénye a filmkészítőkben és a mozinézőkben is azóta él, amióta film létezik...

A szülők ijedten néztek egymásra. A régi templomjáró időkben éreztek hasonló kábultságot, amikor a szószékről szárnyaló beszéd fonalát elvesztve, istentisztelet után elismerő bólogatással csatlakoztak a hívek véleményéhez:

Ugye milyen szépen beszélt a tiszteletes úr...

Késő van, jelentette ki a várakozás óráiban felgyülemlett idegességtől ernyedten a Márta apja.

Hát..., toldotta meg arcára fagyott ijedtséggel a Márta anyja.

Nálunk ez nem szokás!, emelte fel a hangját az apa, amikor Jenő szája szögletében észrevette a felsőbbrendűséget fitogtatók gúnyjelét.

Jenő jobb keze mutatóujját felemelve újra körbejárta a szoba közepére állított diófafurnéros asztalt, bal kezével igazított valamit a horgolásos fehér csipketerítőn, aztán a filmművészetről, mint az emberi szabadságvágy ábrázolásának lehetőségeiről szólt, a tőle telhetően szépen felépített körmondatban.

Itt rendnek kell lennie!, harsogta indulattól remegő hangon az apa.

Ez az!, igenelt lelkesen Jenő, és megállíthatatlanul arról beszélt, hogy az új rend hajnalán az emberiség előtt

micsoda nagyszerű távlatok nyíltak. Végül komoly szándékairól biztosította a szülőket. Ünnepélyesen kijelentette, hogy nemcsak bizalmukra számít, hanem együttérzésükre, támogatásukra, segítségükre is a Mártával kezdett sokoldalú műveltségre való törekvésükben.

Éjfél utánig tartott a kissé egyoldalúra sikerült eszmecsere. Márta szótlanságával békítette szüleit. Jenőn kívül, aki bírta az éjszakázást, mindnyájuk legfőbb vágya volt, hogy mielőbb ágyba kerüljenek.

Az eset után a hallgatag szülők önkéntelenül is nagyobb önállóságot engedtek Mártának. Jenő tekintettel volt a korán fekvő és korán kelő szülők házirendjére, udvarlását az idősebb generáció szokásaihoz alakította.

Közben megismerkedett Márta rokonságával.

Tavasszal már érdemes volt a város évszázados sétaterén sétálni. Hatalmas bükkfák sorakoztak ott, három, több száz méter hosszan egyirányú, a folyó irányát követő sétautat szegélyezve, amelyek a csónakázó tóhoz vezettek. A kis tavat két sziget díszítette. Az egyiken két japánhídon át megközelíthető vendéglő állt. A másikon néhány fenyőfa büszkélkedett. A parti bokrok árnyékában hattyúpár tanyázott. A parkba ékelődve régi, valamikor tekintélyes, de az évek során lepusztult villák épületei sorakoztak. A háború után ezeket a házakat államosították, szobáit kiutalták az arra rászorulóknak. Így keletkeztek azok a társas élet bonyolultságokban bővelkedő, közös előszobás, konyhás és fürdőszobás lakások, ahol folyamatos küzdelemben őrölték fel egymás idegeit a lakók.

Márta egyik sétájukon rávette Jenőt, hogy benézzenek az egyik elhanyagolt villában lakó rokonához. Középkorú szőke asszony és tizenéves lánya volt otthon, a valamikor tágas, most bútorokkal, ideiglenes falakkal elválasztott, szövevényes folyosókra tagolt előtérből nyíló egyik szobában.

A családfővel, mesélte később Márta, ritkán találkozhat az ember. Rendszerint barátait látogatja, akikkel fiatalemberként tánciskolába járt, teniszezett. Mostanában kártyacsatákkal szórakoznak.

Visszafogott lelkesedéssel fogadták őket, mint később kiderült, a város többi Izraelbe készülő zsidójához hasonlóan Kékesiék is negyedik esztendeje vártak a kiutazásukhoz szükséges vízumra, és a kiszolgáltatottak beteges félelmével rettegtek minden látogatótól. A zsidó férj kiutazását nehezítette felesége félig román származása, és az, hogy többszörös élmunkásként a cipőgyár pártszervezetének aktivistája volt. A nő tudta, hogy Jenő a helyi lapnál dolgozik, tartott tőle, hogy megfigyelőként küldték. Jenő felfogta kényes helyzetét, nem kérdezősködött, meg sem próbálta lencsevégre kapni a lakásban látottakat, pedig Márta már hozzászokott szerkesztőségi fényképezőgépét örökösen kattogtató igyekezetéhez, hiszen a filmtekercseket, mint bizonygatta Jenő, ha módjával, de elszámolhatta. Végül kellemesnek mondható félórát töltöttek együtt, Jenő csodálkozva figyelte, amint Márta kislányossá váltan, bakfis jókedvvel csevegett kis barátnőjével.

Amikor néhány nap múlva a szerkesztőségben telefonon kereste Márta másik nagynénje, és meghívta, látogasson el hozzájuk is, szívesen beleegyezett. Ez a nagynéni még testesebb és még festettebben szőke volt, mint a kivándorolni készülő. Végigvezette a fiatalokat domboldalra tajkolt házukban, amelynek kiemelkedő része volt a földbe vájt garázsműhely. Egy rozsdamarta Wartburg állt ott kibelezetten.

Sandu barátjáé, jegyezte meg a nagynéni, hogy elejét vegye a férje feketemunkáját firtató kérdéseknek, aztán kávéval kínálta őket a garázs melletti filagóriában, ahonnan a völgyben elterülő, hasra esett ipari tájban gyönyörködhettek. Tehervonatok araszoltak a gyárak

között, az ütközők acélos koccanásától reszketett a levegő.
A nagynéni mély lélegzetet vett, az arcfestéke alatt dagadó szigorúság még dundibbnak mutatta.
Fiatalember, beszélni akarok magával!, mondta fenyegetően, és ellentmondást nem tűrve, Mártát beküldte gimnazista lányához, akire ráfér a segítség holmi, fölöslegesen bonyolított, iskolai algebrafeladat megoldásában.
Jenő hátradőlt a kerti székben, és gondolatban komótosan rágyújtott egy könnyű szivarra, ahogyan ezt régi filmekben szereplő, tekintélyüket némán növelni óhajtó úriemberektől látta.
Fiatalember, csattant a nagynéni hangja, meg kell, hogy kérdezzem, mik a tervei!?
A kérdés első fele, mint a magasba emelt félelmes mészárosbárd, a vége pedig csonttörő recsegést idéző, mindent kettéosztó, megfellebbezhetetlen tényeket mutató, salamoni igazsággal elvégeztetett ítélet. Jenő egy kézmozdulattal megnyitotta képzelt dohányfüstjének burkát, és óvatos meggondoltsággal válaszolt:
Igen! Természetesen... Hallgatom, asszonyom!
A nagynénit kissé meghökkentette a fiatalember régi, kamáslis úriembereket utánzó viselkedése és választékos semmitmondása. Pillanatnyi tétovázása akaratlan dadogásba torkollott.
Merthogy minket nem lehet átejteni! Nálunk olyan szokások járnak... Figyelmeztetni akarom...
Persze, igenelt a maga módján Jenő, de a nagynénit már nem lehetett megállítani. Kiderült, hogy aggódik Márta sorsáért, jóravaló mérnök udvarlóját magasztalva kétségeit hangoztatta a fölött, hogy holmi fotóriporteri egzisztenciával Jenő megfelelő jövőt tudna biztosítani unokahúgának. Ha egyáltalán akarja ezt, ha tervezi, merthogy szándékairól mit sem tudnak a szülők és a rokonok...

Jenő úgy tett, mint akit rendkívül érdekel a szóban forgó ügy, addig nézett a nagynéni égszínkék szemébe, amíg az zavartan abbahagyta a leckéztetést.
Elkelne ide a fémkerítés hosszában néhány rózsató, jegyezte meg Jenő szelíden, és bizonygatta, hogy a közelgő nyárban ettől még kellemesebbé alakítható a kisiparosítástól szenvedő udvar.
Kérem!, csattant fel újra a nagynéni, hogy jön ez ide!?
Úgy vélem, ez az, ami idetartozik, mondta elmélázva Jenő. Feltápászkodott a kerti székből, és a tőle telhető szigorúsággal kijelentette, hogy minden más dolog csakis Mártára és őreá tartozik.
A családi látogatások unalmasak, a búcsúzás kiváltképpen. Jenő gondoskodott arról, hogy látogatásuk főképpen azért legyen emlékezetes, mert a meghívó nagynéni célját illetően teljességgel eredménytelen és megdöbbentően rövid volt.
A tavasz éppen olyan észrevétlenül lopódzott a városba, mint a megszokás Jenő és Márta egyre sűrűsödő találkozásaiba.

*

A szerkesztőségi élet amellett, hogy tele volt mindenféle viselkedésemet próbáló és javító eseményekkel, alapvetően vidám volt; néhány idősebb kolléga mellett a többség fiatal és közepesen iskolázott, a heti egyszeri szerkesztőségi megbeszélésekre összegyűltek karót nyelt társasága által meghatározott egyen-viselkedés hét közben oldódott, emberibb lett; többen terepen voltak; a szerkesztőség két terepjáró kocsit használhatott a megyei pártbizottság jól felszerelt garázsából, a szerkesztőséget kiszolgáló gépkocsivezetőkkel együtt; a reggeli lap kötelező olvasása után, aki tehette, a rovatvezető tudtával elhagyta irodáinkat, beírtuk nevünket egy füzetbe, ritkán fordult elő, hogy kerestek a megadott gyárban vagy

intézménynél, de lógnunk sem lehetett, mert délre várta begyűjtött anyagainkat a rovatvezető és a titkár; az ipari és a tájékoztatási rovat taposómalom volt, az agrárosok felváltva egy-két napig falvakat jártak vagy körmöltek a szerkesztőségben; a főszerkesztő az egyik hétfői értekezleten önérzetesen kitálalt: Milyen dolog az, hogy a munkásosztály hét órakor kezdi a munkát, mi pedig, akik hivatásunknak mondjuk a szocialista építés sikereit népszerűsíteni, későn kelünk?, ezzel a kérdéssel indított és élvezettel kifejtette, hogy ez miért nem helyes, végül a síri csendben bejelentette, hogy nekünk is reggel hét órakor kell aláírnunk a jelenléti ívet; nekem ez speciel nem jelentett gondot, Svejkre gondolva, és a főszerkesztő bosszantására, reggeli ellenőrző körútját a szerkesztőségben jóval megelőzve, derék katona módjára, minden reggel hat órakor már körmöltem; hétkor érkezett kifutó emberünk a lapokkal, egy óra alatt elejétől végigböngésztem, a hibákat tollammal bekarikáztam és vártam, hogy nyolckor Amkraut, ez a mindig vidám, lába közét folytonosan vakargató öregedő zsidó ember, lelkesen végigsétálva a szerkesztőség szobáin, a laphoz való hozzájárulásának egyetlen formáját gyakorolva, nagy hangon hirdesse: Fiúk! Kitűnő hibát találtam a lapban!, amolyan, az elvárásokhoz sietve igazodó káderes lehetett a lapnál, mert írása fehér holló volt, magam egyszer olvastam neve fölötti szöveget, később, amikor nevét Ancára románosította, egyáltalán nem írt; kilenckor már kinn voltam valamelyik gyárban kötelező szocialista munkaverseny-eredményeket gyűjteni, délben Szakács Ernő javított gépelt kézirataimon, a gépírónők is örvendtek, ha nem kellett átgépelniük; így ment ez minden nap; de estébe hajló délutánonként, amikor már csak a külügyes szolgálatos piszmogott a telexgép mellett, terven felül, magamnak írtam vagy hosszabb riporton dolgoztam ráérősen; akkoriban észre sem vettem, hogy a szerkesztőség

csaknem fele zsidó, kevés kivétellel művelt, szorgalmas ember, akiknek az írás olyan könnyen ment, mint a lélegzés; olyan, mint Bodor Pál, akinek asztalát örököltem, s később, miután a romániai magyar tévéadást vezette, s megírt néhány kötetre való verset és prózát, Magyarországra áttelepülve, Diurnus néven közreadott napi kis színes jegyzeteivel meghódította a Magyar Nemzet olvasóit, s még néhány hozzá hasonló tehetség, szépirodalmi szinten művelték az újságírást, tőlük volt mit tanulnom; lelkesedéssel fogadtam Tabák László kis füzet alakban megjelent, ha jól emlékszem külpolitikai tárgyú írását: biztatás volt, hogy a szerkesztőségi munka mellett másként is megmutathatjuk magunk, a saját elképzelésünk szerint írhatunk örömmel, mert ilyenkor nem kell ügyelnünk politikai szempontokra, felülről reánk parancsolt tabukra; már próbaidős újságírós koromban számoltam ezzel, később egyre tudatosabban, azért vállaltam a „musz-anyagok" lóhalálában való írását, vagyis saját szótáram szerint a „fűrészporgyártást", hogy időt nyerjek másféle szövegek rögzítésére; amit nem írhattam meg újságcikkekben, más formában, irodalmi igénnyel készült alkotásaimban próbáltam ábrázolni; annak lehetősége, hogy ez füzet vagy könyv alakban is megjelenhet, serkentett, bizakodással töltött el; nem értettem, hogy miért éppen füzete megjelenése után tűnt el Tabák a szerkesztőségből; fél évszázaddal később, amikor a Tel Aviv-i magyar lap szerkesztőjeként látogatott Kolozsvárra, ridegen fogadta visszaemlékezésemet, bizonyára kellemetlen emlékeit bolygattam, vagy talán sok évvel azelőtti rajongásom maradékát találta túlzásnak, netán érdeklelkesedésnek, pedig szerettem volna, ha kollégájának tekint és megosztja velem a magyar nyelvű külföldi lapcsinálás gondjait; az Amkraut-Anca félékkel ellentétben, akik szégyentelenül tülekedő helyezkedésükben emberi mivoltukban töpörödtek negatív példává, tisztelem őt,

hiszen képes volt magyarságának vállalására ott is, ahol ezért nem jár babér, csak a sziszifuszi küzdelem izzadsága, harc a lapjának megjelenését biztosító anyagiakért; Amkraut József például úgy váltott román nevet, hogy röhögtetően és rettenetesen rosszul beszélte az ország nyelvét; az, hogy kivándorlásáig a szerkesztőség tagja volt, ma is érthetetlen számomra, titok, hogy ki, miért tűrte meg a szerkesztőségben; másként hasonló a főszerkesztő-helyettes Reisz Katalin átváltozása, akire felkészültsége miatt felnéztem, hiszen élvezetes színvonalon politikai tanulmánykört is vezetett, de fiatal aktivista korának apám által mesélt és az ő erkölcsi normáival összeegyeztethetetlen történései miatt, iránta ösztönösen fenntartással voltam: végül egy tordai szépfiú felesége lett, felvette és viselte a Bucur nevet, azután is, miután kurta házasságuk felbomlott; a rendszerváltás után ő is Izraelbe távozott, de ott sem találta helyét, visszatért, hogy itt találjon végső nyugalomra; miközben most sommás és talán igaztalan véleményemmel bolygatom azok emlékét, akikkel egy közösségbe összehozott a sors, szeretném, ha nem érdektelen minősítésemen volna a hangsúly, hanem azokon az apróságokon, amik gondolkodásomat és viselkedésemet befolyásolva meghatározták sorsomat, segítettek útválasztásaimban; Kászoni Gazsi egyik kollégánk kérdésére adott frappáns válasza a szerkesztőség kora reggeli folyosóján ma is itt cseng a fülemben, apám csúfondárosan fogalmazott válaszai mellett az ő magatartása is meghatározó volt groteszk látásmódom kialakulásában: Hova, hova, Kászoni elvtárs?, szólt mintegy üdvözlésképpen Imecs Jenő főtitkárunk az ízületi csúztól szenvedő, görcsbe merevedő kezével evező, bal lábát bicegve húzó mezőgazdásznak: Lendületesen haladok a szocializmus végső győzelme felé!, dörögte a másfél méter magas, Moszkvában vörös diplomával végzett Hruscsov-képű

szakember vigyorogva, az ilyesféle tromfra rendszerint nincs válasz, kuncogni is csak magában kuncoghatott, aki hallotta; megjegyeztem, mert olyan volt véleménye abban az elvtársias huncut világban, aki látta és benne élt annak a dicsőségesnek mondott, példaképnek állított világban, aminek a dicséretét naponta zengtük, mint a zsebben lapuló, ilyen kiszólásoktól magától röhögve nyíló bicska; a mikéntre és a hogyanra is ott találtam példát, mert ezt a szolgálatot is különféle emberek más és más módon végezték, aszerint, hogy kiben mennyi jóérzés, ízlés, ízléstelenség és gátlástalanság uralkodott; Kozma Elza sokdioptriás szemüvegesen, rezdületlen bagolyarccal írta makulátlan sablonsorait, úgy, ahogyan a szerkesztőségi gyűléseken is folytak nyálát fröcskölő szájából véget nem érően a politikai frázisok; a keze alá került kéziratokat éppen úgy gátlástalanul összekaszabolta, s meghagyta benne a közhelyekkel vegyes, senkinek sem ártó töltelékszöveget, a kritikus írásokban pedig az osztályellenséget kíméletlenül kicsináló sorokat, mint azt a lapszerkesztésben teljes hatalmat élvező Imecs Jenő tette, a főszerkesztő teljes megelégedésére; Elza egyszer, mert nem tudta, kinek az írása, Nagy István írói nyilatkozatát is negyedére zsugorította nagy igyekezetében, de ez sem érdekelte, őt csakis a beszerezhető élelmek érdekelték, terepútjait úgy szervezte, hogy onnan báránnyal, tyúkokkal, krumplival és mindenféle zöldséggel tömött kocsival térhetett vissza, ehhez kellettek neki az olyan fiatalabb munkatársak, akik szótlanul vagy mindössze sóhajtva tűrték, hogy a sokféle mozgó és illatozó csomagok közé szorítva utazzanak zötyögős falusi utakon, éjszakákig tartó beszerzéseken; tanulnom kellett elkerülni a hozzá hasonlók társaságát, akiket nagy igyekezettel támogatott örmény kereskedői ösztönének engedelmeskedve sofőrünk is; egyszer másfél órát vesztegeltünk, mert a közeli mezőn köménymagra lelt, s addig nem tágított, amíg zacskónyit nem szedett: az

üzletben banikért többet vásárolhatott volna, de ami ingyen volt, az volt az igazi, nemcsak neki, másoknak is; Bajka Pali, akinek egy ékezetet sem kellett javítani mezőgazdasági jelentésein, kétnapos terepjárásunkon étvágytalanságára hivatkozva egy falatot sem evett, egy kortyot sem ivott, mert ez a rajoni, minden jóval ellátott pártbüfében is pénzbe került, de amikor hazatértünkben egy disznótor kellős közepébe csöppentünk valahol Kolozsborsa környékén, egymásután három ingyen óriásflekkent is bevágott és az italokat sem kímélte; első tereputamon Nagy Károly, régi református kollégiumi osztálytársam mellett, aki néhány hónappal utánam került próbaidőre a szerkesztőségbe, engem is be- vagy felavattak: Zilah rajonba vittek, egy Esztergár által ismert borpincéhez a kusalyi dombon; flekkennek valót Zilahon szereztünk, az úton László Frici kifogyhatatlan vicc-folyamán és Hegedüs Misi halálosan komoly nagyotmondásain szórakoztunk; nem ismertük Misi meséit, mi, be nem avatottak, minden kitalált nőhódító történetét elhittük, mindnek ő volt a hőse, felnéztünk rá, mert a fővárosi lap tudósítójaként, majd rovatvezetőjeként a budapesti 56-os események szemtanúja volt, erről semmit sem írhatott, s csak zárt körben kotyogott el egyet s mást, amiből sejteni lehetett az igazságot; a gazda italt hozott fel a dombba mélyedő szobányi pincéből, én serényen száraz gallyat gyűjtöttem a közeli bokrok között, mire visszatértem, körbejárt a vizespohár, én következtem; emeltem szép, kissé narancssárga nedűvel töltött poharam a jelenlévők és a dombok egészségére, és szomjasan egyből kiittam fenékig: nem kaptam levegőt, tátogtam, mint valamely rablótermészetű hal a szárazon: a pohárban nem bor, hanem barackpálinka volt; szerencsére ettem rá bőven sült szalonnát és flekkent, és a kifogyhatatlan borból alig kóstoltam, s így, mint más ilyen alkalmakkor, józanul megúsztam az avatást; Fricinek ez, mert nem gondolt

vele, akkor sem sikerült; előkerült valahonnan egy vadászpuska, azzal hadonászott, s ha Misi nem üti ki a kezéből, eltalálta volna a viccből könnyed átlyukasztással fenyegetett Nagy Karcsit; a történtek után éjfél után kerültünk vissza a Szilágyság egykor cívis és kálvinista fővárosába, helyi kísérőnk főtéri lakásában vendégeskedtünk, akinek sikerült saját magának adott fogadalmát teljesítenie: hajnali háromkor két tucatnyi mititejt szerzett a főtéri nagyvendéglő álmából felvert szakácsától és így élveztük kényszeredetten búsmagyarkodással tűzdelt vendégszeretetét, kisnemesi gazdagságú őseitől maradt patinás bútorokkal díszített, a régi világot idéző nosztalgiát lehelő lakásában; az ilyen kiszállásokról egy sort sem írtunk sem a tartományi pártbizottság, sem más intézmény lapjába, de nem mondhatom, hogy hiábavalók, tanulság nélküliek voltak ezek az események, emberismeretem gazdagodott, és szépen haladtam a magamat megismerés rögös útján is, többek között az ilyen „elengedett kormánnyal" sikerült utazások tanulságaival sikerült elkerülnöm az italba felejtkezés többek által művelt tudományát; apámhoz hasonlóan egész életemben egyetlen egyszer sem voltam részeg; jobban szerettem a vonatos vagy buszos kiszállásokat, amikor sietség nélkül véletlenszerűen is ismerkedhettem emberekkel, akik előtt nem kellett igazolnom újságírói mivoltomat, megnyíltak magától értetődően, mint a mezei virágok, nem kellett faggatnom őket, ezért bizalmukba fogadtak és beavattak napi gondjaikba, ráérősen bámultam ilyenkor a világot, csak később okozott fejtörést, hogy a hallottakat, a látottakat, a tapasztaltakat miként sűríthetem újságcikkekbe; próbálkozásaimat nem kedvelték azok, akik konkrét feladatokkal indítottak útnak; egy alkalommal az erdélyi románok nagy becsben tartott naszódi iskolájának évfordulós ünnepségére küldtek, a tudósításhoz szükségeseket beszerezve, elvegyültem az éppen akkor

tartott, csodálatosan színes nagyvásár forgatagában, írtam néhány oldalt a vásár hangulatáról, nyilván nem volt benne semmi szocializmus, a főtitkár sajnálkozva állóképnek nevezte írásomat, műfajilag múlt századinak, de mert elkísértem a régi New York szálló kávézójába, ahol kedvenc italával, a főúr által szabályos ötpercenként elébe rakott pohárka ginnel traktáltam, leadott vásári álmélkodásomból kerekített részt az olvasmányosnak akart vasárnapi számba.

A naszódi vásárban

Színes vásári forgatag. A naszódi nagyvásárban mindent lehet kapni és helyenként még alkudni is lehet. Van itt erős lenvászon, varrottas holmi, fésült gyapjú, piros-sárga csíkos, lányoknak és asszonyoknak való öv, színes üveggyöngyök, fényes új csizmák, egy szövetkezeti sátorban pántlikák, szép fejkendők, színes gombok. Az árusok minden sorát végig kell járni, mindent meg kell nézni a kékesszürke lópatkótól a széles karimájú, fekete kalapokig. Ezért jó a vásárban.

Az egyik fordulóban két asszony, egy férfi meg egy gyerek áll. Az asszonyok beszélgetnek, az ember egyik lábáról a másikra ereszkedik. Láthatólag unja a beszélgetést, szívesebben menne vásárt nézni. A kislány anyja katrincájába fogózkodik és belebámul a tömegbe, amely szétválik és összecsapódik körülöttük. Az ember mindegyre felmordul, amikor kikimozdítják egyensúlyából. Az asszonyokat a forgatag nem zavarja, csak mondanak, mondanak egymásnak félbeszakíthatatlanul.

– Nálunk nem jég, hanem eső esett, mintha dézsából öntötték volna, és olyan fekete volt minden, mint az alagútban. De most nem történt különösebb baj. A fiam fenn van a hegyekben, magával vitte az apja, mert már nagyon vágyott a gyerek szarvast látni.

– Bizony, nagy lehet már a fiad, Anuca! Jaj, de régen nem találkoztunk, amikor utoljára láttam, még egészen kicsi volt. De hát így van ez, telik az idő, az én Marioaram is megnőtt, csak kevés beszédű, akár az apja. Az ő fajtájára hasonlít.

Az emberére tekint, aki igazít egyet széles bőrövén, s a gyerekre, igazítja fején a sárga kendőt, aztán folytatja a beszélgetést, mert még nagyon sok a mondanivalója. A férje pedig ott áll tovább, nem szól, de már haragosan néz.

Egy lány megy el mellettük, papírban kis darab lépes mézet visz és óvatosan lesegíti róla a darazsakat.

Nem fél tőlük, örül a viaszból kicsorduló édességnek. Jókedvűen megy, ide-oda lebben katrincája. Marioara is lépes mézet akar, először az anyját, majd az apját kérleli, akivel eltűnik a tömegben. A két asszony magára marad, s most igaziból kibeszélgethetik magukat, nem kell tartani az ember bosszús pillantásaitól és a gyerek kíváncsi hallgatózásától.

Állnak a tömeg sodrában, a fiatalabb asszony karján új iskolatáska.

Mire a férfi a kislánnyal visszatér, már témát váltottak.

– Megy a fiam az iskolába, kellett neki a táska – szól Anuca, majd odaadja, nézzék, tapogassák meg, jó vásárt csinált-e?

– Mennyit adtál érte? – kérdi a másik asszony.

– Tíz nyolcvanat. Muszáj volt, az emberem nem akarja a tarisznyát, azt mondja, hogy abban a gyerek csak összegyűri, megrongálja a könyveket. Hát megvettem, teljék benne kedve mindkettőjüknek. Olcsó. Amióta felépült az új iskola, mindenki ilyet vesz a gyerekének. A Valentin fia pedig kézitáskát kapott. Most íratták a hatodik osztályba.

Az ember hátratolja széles karimájú fekete kalapját, megfordul, aztán rábízza magát a tömeg sodrára. Egy

óra teltével, amikor visszatér, felesége éppen sokadikszor búcsúzik Anucatól, aki látogatóba hívta őket új házukba. S még ő zsörtölődik: – Bennünket aztán jól megvárakoztattál, pedig az üzletekbe is be kell néznünk.
– Micsoda?... Miért? – csodálkozik az ember.
Az asszony kézen fogja lányát, meg sem fordul, úgy felel az embernek:
– Hát iskolatáskáért! Na, de gyerünk, mert bezár a könyvesbolt.
Befordulnak a vásártéri bejárat felé vezető útra és elvegyülnek a vásár színes forgatagában.

*

Az ilyen megjelenések voltak az én kis győzelmeim. Mint például a Kolozsvárhoz közeli Vistán élvezettel töltött egész napomra emlékeztető kisriport, amit szívesen írtam volna nagyriporttá, került az ott látottakból, hallottakból később összegyűjtött, és csak a rendszerváltás után megjelent egyperceseim gyűjteményébe is, ha az ilyen nagylélegzetű vagy apró, témájánál fogva bizarr és groteszk írásaim befértek volna a Zimán bácsinak egyedül engedélyezett hosszabb írások mellé napilapunkba; Zimán József elismert munkásíróként került a szerkesztőségbe, neki megengedték, hogy riportjaiban tájleírást is adjon, s ezt kihasználva, tartományunk hegyes vidékeit bemutató írásaiban egyszer sem felejtette megemlíteni a „hósipkás hegyeket”; szerencsésnek mondhattuk magunk, mert az akkori tartományi lap területéhez tartoztak a Kolozsvár körüli rajonok Élesdtől, Medgyesig, Máramarosszigettől Besztercéig; volt mit bejárnunk: Kalotaszeg, Szilágyság, Mócvidék, Mezőség, és a kisvárosok: Torda, Aranyosgyéres, Enyed, Dicsőszentmárton, Topánfalva, Abrud, Zilah, Élesd, Bánffyhunyad, Zsibó, Szilágysomlyó, Szilágycseh, Szamosújvár, Dés, Bethlen,

Nagybánya, Beszterce, Naszód, Oláhszentgyörgy; sok volt a felfedezni valóm, de mint a nagyevő ínyenc a dúsan terített asztal előtt, élvezettel szemléltem új mesterségem ajándékait; megmártózni az addig csak hiányos földrajzi ismereteim miatt idegen helységek levegőjébe, az ott élő emberek gondjaiból szemelgetni, nem mindennapi élményekkel járt; azt hiszem, kevés az olyan ember, aki ne kedvelné az utazást, az ismerkedést; Bálint Tibornak is csak megállapodott évei után „fájt az utazás", nekem kedvtelés mindmáig, mert kihasználnék minden lehetőséget a világlátásra; emlékeimben utazgathatok mostanában, csigaként bolyonghatok, mindaddig, amíg valahol otthon ér a halál: tornyosulnak bennem fontos és fölösleges tapasztalatok, nem bánom, igyekszem szövegbe menti mindet, úgy, ahogyan jönnek, olykor sietve, válogatás nélkül, mert emlékezetem nőiesen csapongó, hangulatom tölcsérén gyurakodó, ellágyulásaim közben hajlamos vagyok hinni, hogy a gondviselés által irányítottan valamilyen fontossági sorrendben jelennek meg számítógépem képernyőjén a mondatok.

Dalok emléke

Vistai vasárnap. A lányok és menyecskék négy vagy hat szoknyásan, kék anyagú vörösvarrottas ingben; sűrűn varrott, gyöngyökkel díszített pántlikás ruhában tereferélnek. Kora délután van. A meredek oldalú dombtetőn traktor áll. Kezelője – biztosan fiatal legény – állította közszemlére; hadd lássák a községben, ma is vetettek a vistai határban.

Nézzük a traktort, kémleljük az eget, az időjárást jósolgatjuk. Népviseleti ruhájukról faggatom a lányokat, mi, hogyan készül, melyik ruhadarabnak mi a neve. Azt mondják, tízezer lejnél is többe kerül egy eladólány öltözete, s hogy tavaszra meglegyen, januártól minden nőrokona, jó ismerőse azon dolgozik. Pedig sok

ruhadarabot és díszt ma már nem használnak. A gyöngykötő pántlikára sem kerül ma már gyöngy, csak a neve mutatja, hogy valamikor erre használták. Most úgy hull le a lányok copfja mentén s terül szét a bagazián (a legfelső, elöl felhajtott színes szoknya), mint a többi cifra szalag, amit itt sallangnak neveznek.

Szépek a vistai lányok, mintás kendőjük alatt színes, aprógyöngyös hajleszorítót viselnek, keményített szoknyájuk ütemesen ring, amikor fekete vagy piros rézsarkú csizmáikban tovaépnek.

Vasárnap van, hát illegetik magukat.

Néhány legény is előkerül; amikor közénk robban Mátyás Kata:

– Nem látták-e az apósomat? Ebédre várjuk: vajon hol marad el ilyen sokáig?

Egy menyecske tanácsára a kollektív gazdaság irodájában találja meg. Néhány perc múlva hamvas-piros arccal ott van a lányok között. Kikívánkozott belőle a hír:

– Egyetemisták jöttek Kolozsvárról, nálunk jártak folklórt gyűjteni. Most jönnek az iskola felé a nagy utcán.

Valóban, nemsokára feltűnnek az iskola előtt. Kilencen vannak, köztük három lány, a reggeli vonattal érkeztek Mitruly Miklós lektor vezetésével, III. éves magyar szakos hallgatók. Ez a vasárnapi kiszállás gyakorlati munkájukhoz tartozik. Az iskolában kezdték munkájukat a gyerekek kikérdezésével: milyen régi népdalt tudnak, kik a legjobb dalosok, mesemondók a községben. Aztán párosával indultak el.

Később a kultúrházban filmet vetítettek, megfeledkeztünk róluk, csak este találkoztunk újra az iskolában, amikor már 60-nál több népdalt, balladatöredéket és verset gyűjtöttek. A régi nehéz életről, a szerelemről, bánatról, Rózsa Sándorról szólnak ezek a dalok. Füzetben, noteszben külön írták a páros és páratlan sorokat. Otthon feldolgozzák az összegyűjtött anyagot, lehet, hogy

tanulmány is lesz belőle. Akkor összeolvasták, ketten pedig további gyűjtésre határozták el magukat. Most már nem találomra járták a magas kőházakkal szegélyezett falusi utcákat. A község legjobb dalismerőjét, a vistai néptanács elnökének feleségét keresték fel. Az asszony éppen vacsorát készített, de nem utasította vissza a késői látogatókat. Énekelt ő már magnetofonszalagra s a rádióban is. Jó hangú, kedves, nótaszerető asszony. Egyik dalról a másikra váltott s a diákok alig győzték jegyezni.

Aznap este a néptanács elnökének vendége voltam. Vacsora után beszélgettünk. Megmutatta könyves szekrényét, elmesélte szolgalegény életének egy-egy epizódját. A felesége is szóba került, akit dalos kedve még bánatában sem hagy el. Igaz, régen inkább a bús nótákat szerette. Az ilyeneket:

A mi házunk szalmával van befedve,
A szegénység könyököl ki belőle,
Ládd, megmondtam kis angyalom, ne szeress,
Nincs egyebem, mit a két karom keres.

Most más nóta járja. Kapáláskor, mezei munkán szoktak inkább énekelni. Vígat és új szöveggel.

A régit pedig elfeledik. Jó szolgálatot tesznek azért az egyetemi hallgatók, ha mindet összegyűjtik.

Próba

Harmadik napja ténfergett a pálinkaszagú faluban. Kora reggeltől az agronómust kereste, tőle várta a megírható „vonalas témát”. A patak mellett perzsaszőnyeg-puha havon igyekezett fölfelé a főutcán. Üvegtiszta víz buggyant elő a jégpáncél alól. Három meztelen karú, feltűrt ruhájú, kívánatos asszony ruhát sulykolt a patakban.

– Hideg a víz, asszonyok? – kérdezte, és arra gondolt, hogy most végre eltalálta a beszélgetéshez szükséges közvetlen hangot.

– Jöjjék, peseljen bele, akkor majd melegebb lesz – mondta harag nélkül az özvegyasszony.
A hótakaró melegre puhította az asszonyok csengő kacagását.

De akadt bőven, ahogyan ezt főtitkárunk felhúzott szemöldökkel, ejnye-ejnye arckifejezéssel tudtomra adta: tájékozatlanságból, politikai szűklátásból és egyéb gyermekbetegségből elkövetett „melléfogásom" is; mivel komolyan hittem, hogy a lapba való téma az utcán hever, nyitott szemmel jártam a várost, a könyvüzletekbe és az antikváriumokba naponta benéztem, s mert ezt nem titkoltam, a szerkesztőség önkéntes könyvellátójának feladatával is megbíztak; felfedeztem az Egyetem utcában egy apró, a diákok által sűrűn látogatott könyvesboltot, amelynek az eladója rendkívül barátságos, segítőkész bajuszkás ember volt, akinek jártassága a sokféle egyetemi tanulmányokhoz szükséges olvasnivalók között bámulatos volt, álmélkodva tapasztaltam okos eligazításait, tanácsait, amiért kiérdemelte a diákok rajongását; Mikó Imre volt a könyvüzlet elárusítója, patinás nevén kívül nem sokat tudtam róla, ráéreztem, hogy amolyan megtűrt ember, csak később, a lap főtitkárának szemrehányásai után érdeklődtem, ki is ő voltaképpen, s hogy már születésem előtt az Erdélyi Fiatalok csoportjához tartozva végezte népszolgálatát, az Erdélyi Pártban tevékenykedve a Vásárhelyi Találkozóval, jogi tanulmányaival szerzett magának nevet; a hírfej, amit róla írtam, méltatás volt, de Imecs Jenő a fentről kapott ukázra hivatkozva előbb szemétkosárba dobta jegyzetemet, majd kérdő és esdeklő tekintetemre törölt mindent, ami az osztályellenség képzeletbeli (merthogy akkor már rég államosított) malmát hajthatta volna; Ezt a nevet pedig nem szabad leírni!, szólt a figyelmeztetés, keserűen tudomásul vettem, szégyelltem másnap megjelent írásom, pedig

szólnom kellett volna a tanár úrnak arról, amit valószínűleg ő jobban tudott, de melléállásommal talán könnyebb lett volna elviselnie megmagyarázatlan mellőzését; gyakran, amikor ezt saját bőrömön érzem, eszembe jut Mikó Imre sorsa, és erőt merítek kitartásából, hiszen 1977-ben bekövetkezett haláláig számos értékes, erdélyi sajátosságunkat igazoló könyvet írt és szerkesztett, Bölöni Farkas Sándort, Brassait, Petőfit és a Csendes Petőfi utca számos példát mutató lakóját ajánlja most is figyelmünkbe.

Diákok könyvesboltja

Szokatlan módon ünnepelték az évfordulót... Már csak azért is különösen, mert nem volt ünnepi beszéd, virágcsokor, de annál inkább egyféle, azóta állandósult ünnepélyes hangulat. És nagyon sokan jöttek el, naponta rengetegen keresik fel az ünnepeltet. Igen örvendetes ez, mert egy könyvüzletről van szó.

Tavaly ősszel nyílt meg a Tartományi Könyvelosztó Központ kezdeményezésére Kolozsváron, az Egyetem utcában a 7-es számú könyvesbolt. Polcain csupa szakkönyv, litografált jegyzet sorakozik, a diákok itt könnyen beszerezhetik főiskolai tanulmányaik segédeszközeit. A Tudományos Könyvkiadó, a Pedagógiai Könyvkiadó, a Műszaki Könyvkiadó kiadványait vásárolják az egyetemisták.

Az elárusító több mint 750 könyvcímet tart nyilván.

Elsőévesek jönnek s kicsit ünnepélyes hangulatban hallgatják az útbaigazítást:

– Orvostanhallgató? A maga számára ezeket ajánlom...

– Filozófia szakos? A következőket vegye meg...

Kialakult az üzlet vevőköre: hét felsőfokú tanintézet diákjai járnak a könyvesboltba. Az idén még többen, mint tavaly: 13 000 egyetemi hallgató és 4000 levelező hallgató – a kolozsvári diákság.

Bevált a kezdeményezés, olyannyira, hogy az idén a fővárosban is létesítenek hasonló szaküzletet.
Nagy a forgalom, különösen most, az egyetemi év elején, amikor vidáman, a tanulni vágyás nagy akaratával csapatostól érkeznek a „gólyák”.

*

Kidében, ebben a gyerekkorom óta ismert, Kolozsborsa melletti faluban találtam egy olyan embert, aki otthagyva a bukaresti, szovjet mintára épített és elnevezett sajtópalotát, amelynek több ezer tégláját apám igazgatói fizetésének általa feleslegesen nagynak ítélt részéből rakták Szikra-palotává, és valóságos népnevelésre adta a fejét és ebben a kicsi ősi fészekben olyan dicséretes dolgokat cselekedett, mint évekkel azelőtt a plébánosból a falu molnárjává vedlett író, a talpig székely Nyirő József; *„Olyan Kide a tatárjárás idejéből maradt mondáival, nyílt tekintetű, maguknak mindig munkát kereső embereivel, mint a megtestesült nyugodtság, A házakat, de még a kerítéseket is kőből faragják. Egyenesek, szilárdak itt a falak, az idevaló emberek nyugodt és türelmes keze munkájának eredményei. Ha valaki itt házat épít (mostanában ugyancsak építenek), hát azt száz évre építik, ha igent vagy nemet mond valamiben, azt csak egyszer teszi. Attól nem áll el, kissé nyakas természete nem engedi. Így volt ez régen és így van ma is azzal az igen lényeges különbséggel, hogy a kidei ember most már tudja, mikor és miért kell valamit úgy elkezdeni, hogy abból mindenkinek haszna legyen. Mert azt már régen megtanulták Kidén, hogy a közös erővel végzett munka eredményesebb. És azt is, hogy a párt szavára mindig hallgathatnak.”; így kezdtem Kide dicsérete című riportomat, amelynek idézett soraiból talán kitetszik, hogy a falut anyagiakban és lelkiekben építő két hős összehasonlításával, egyiknek a másikra*

való hatásának kimutatásával szerettem volna véghezvinni, de kevés volt a cérnám hozzá, a hiábavaló küzdelemhez pedig több a józanságom, mert a Nyirő nevét leírni, alakját felidézni főbenjáró bűnnek számított; a háború után apámnak kiutalt szoba-konyha annak a művelt zsidó orvosnak a villájában volt, ahol a reánk maradt könyvek között, halina kötésben találtam és olvastam a Sibói bölényt, az Uz Bencét és a Jézusfaragó embert; fogalmam sem volt arról, hogy hol a helye Nyirő Józsefnek az erdélyi magyar irodalomban, miért és hogyan keveredett a politikában a szélsőjobboldaliak közé; nekem ma is elég az, hogy író volt, akit olvasóként és íróként is tisztelnem kell, azzal pedig, hogy lisztes molnárrá lett a világvégi malomban, és élete sokféle nehézségét liszteszsák formában is vállán hordta, végképpen maga mellé állított; az idézett részlet utolsó mondata pedig nem az enyém, benne maradt, amolyan fehér zászlóként, mert azt hittem, a falu közös gazdaságát, az iskolát, a fúvószenekart és minden egyebet pásztázó soraimhoz ragaszthatom annak az embernek az emlékezetét is, aki nélkül még ma sem nevezhetnénk igazán dicséretesnek ezt a helyet; nem sikerült a szerkesztő magasról vezérelt ceruzája és öncenzúrám miatt, pedig mondom, érzésemben mocorgott már, hogy nemcsak munkásmozgalmi múltunkat, hanem a legtágabban vett erdélyi történelmet ismernünk kell ahhoz, hogy el ne tévedjünk az akarnokság erővel taposott útvesztőin: Az író újratemetésekor gerjedt érthetetlen ellenállás adott alkalmat régóta érlelődő véleményem megfogalmazására.

Nyirő József levelezőlapja

Miközben Nyirő József földi maradványait, szellemi végrendeletének megfelelően visszafogadja az udvarhelyi föld: „Ha testemet nem is, de legalább lelkemet vidd haza a házsongárdi vagy az udvarhelyi temetőbe, vagy

terítsd le az áldott földön, hogy attól is nőjön a fű, szebbüljön a világ", szellemi öröksége megbecsülésének is tanúi lehetünk, és életének egyre több részletére fény derül.

***T**avaly a Duna-melléki Református Egyházkerület Ráday Levéltárába vonzott az önkéntes szolgálat, amelyre lundi orvos barátom kért. A Ráday Levéltár egyik öreg fémpolcán félszáznyi dokumentumtól dagadt irattartóban találhatók a Nyugat-Európai Magyar Református Lelkigondozó Szolgálat egykori tiszteleteseinek tanulmányozásra érdemes iratai. Az első, majd a második világháború után a nyugatra menekülők lelki gondozására Ravasz László püspök megbízottakat küldött, és Nagy Sándor volt bukaresti egyházmegyei esperest bízta meg a lélekgondozás vezetésével. Rövidesen a nyugatra menekült honvédségi tábori lelkészek, és a Magyarországra visszatérni nem óhajtó félszáz lelkipásztor segítségével hatalmas gondozói munka bontakozott ki egész Európában. A Magyar Segítő Szolgálatnak a Nemzetközi Vöröskereszt segítségével végzett jelentős munkáját egészítették ki az emigráns magyarok érdekében.*

Munkájuk jótékony hatását ma is érezni, hiszen ma is működik a NYEMRLSZ, szolgálata dicséretes. Világi elnökének, Dr. Békássy N. Albert lundi kutató főorvosnak az irányításával, közel évtizede dolgozunk a szolgálat történetén. Nagy Katalinnak, a Duna-melléki Református Egyházkerület Ráday Levéltára igazgatójának segítségével több napot tölthettem a patinás dokumentumok között, bepillanthattam a szolgálatot vállaló tiszteletesek hatalmas levelezésébe, és jóleső érzéssel nyugtázhattam, hogy a világháború utáni szűk esztendők megpróbáltatásainak idején a szolgálat nemcsak sokféle anyagi, hanem széles körű lelki segítséget nyújtott a szülőföldjükről menekülni kényszerülő családoknak. A lelkes lelkipásztorok képesek

voltak maguk köré gyűjteni mindazokat, akik közösségkialakító erővel bírtak, képesek voltak közösségüket tudatosan szolgálni. Elismeréssel nyugtázhatjuk, hogy a kivándorlók nem feledkeztek meg anyanyelvük ápolásáról, az értelmiségiek tették a dolguk, lapokat alapítottak és működtettek, hagyományainkat őrző művelődési tevékenységet indítottak. Nem véletlen, hogy két jeles erdélyi magyar író is közöttük volt. Örömmel fedeztem fel Wass Albert és Nyirő József nevét a különféle megbeszélések jegyzőkönyveiben, névsorokban, levelekben.

Az egyik jól olvasható levelezőlapot Szigethy Béla református lelkésznek címezte Landshutba Nyirő József. Gépírása jól olvasható. Alatta Nyirő Ilona aláírással az író feleségének kézírása, amely a levelezőlap címzésre fenntartott oldalán folytatódik. A levél 1948. október 12-én érkezett meg rendeltetési helyére. A levelezőlap szövegéből megtudhatjuk, hogy a tiszteletes úr udvarhelyi újságot küldött Nyirő Józsefnek, aki 1945. március 28-án egy minisztériumi tisztviselőket és országgyűlési képviselőket szállító vasúti szerelvényen menekült Németországba. Hányattatás, légitámadások után, április közepén feleségével együtt, de gyermekei nélkül egy bajorországi faluba, a cseh határ közelében fekvő Wollabergbe került, majd 1946 őszén a Passau melletti Waldkirchenbe, egy magyar menekültek számára nyitott barakktáborba.

Az író ekkor még egészségesnek mondja magát, négy évvel később Spanyolországban végez vele korunk sokakat kerülgető betegsége. Udvarhelyi házát fiára kívánja bízni, nem csodálkozik, hogy az Ellenséges Javakat Kezelő és Felügyelő Pénztár (CASBI) ráteszi a kezét vagyonára. (Ma a Nyirő-háznak két lakója van. Határozat született arról, hogy a villa 21 négyzetméternyi része a Haáz Rezső Múzeum gondozásába kerüljön, a Székelyudvarhelyért Alapítvány pedig szorgalmazta

Nyirő-emlékszoba létrehozását, amelynek megnyitása éppen mostanában volna a legidőszerűbb. A házon emléktábla áll az íróról készült domborművel.) Nyirőné kézzel írt soraiból megtudjuk, hogy „Csabánk is hazakerült végre a fogságból" és hogy „Otthon van Erdélyben." Szó esik a rövid levélben Zoltánról, a címzett fiáról és a Harangszóról is. Ezt a lapot a protestánsok lelki gondozó és segítőszolgálata indította el.

A Németországba került és szétszórtan élő protestáns lelkészeket 1945 végén Nagy Sándor református konventi titkár (előzően bukaresti magyar református lelkész) gyűjtötte össze Landshutban, létrehozva ott a németországi protestáns lelkigondozó központot és megalkotva a Nyugat-Európai Magyar Református Lelkigondozói Szolgálat Szervezeti Szabályzatát. Nagy Sándor és társai indították el – Harangszó címen – 1946-ban az első németországi kőnyomatos időszaki lapot. Ugyancsak 1946-ban létesült a protestáns segítőszolgálat, amely felekezeti különbség nélkül támogatta az ínségben szenvedő magyarokat" – írja Borbándi Gyula A magyar emigráció életrajza című munkájában. A lap szervezője, szerkesztője Szigethy Béla református lelkész, vallástanár volt. A Ráday Levéltárban található félszáznyi vaskos irattartóban őrzött dokumentációkból kideríthető, hogy Szigethy Béla 1910-ben született, a háború végéig besztercei református lelkész volt, felesége nyolc évvel fiatalabb. Zoltán fiuk 1939-ben született. A lelkész sűrű levelezéséből kiderül, hogy a Harangszót nemcsak az alkalmi igehirdetés lehetőségének tekinti, hanem például levelezési rovatának segítségével, nagyon is szükséges emberbátorító társadalmi munkának.

A lelkész Nyirő Józsefnek írt rövid válaszleveléből kitűnik, hogy a Harangszó terjesztése főleg postai küldemények formájában történt. Rábukkantam egy

majdnem kétszáz nevet tartalmazó névsorra, amely csupán a Stuttgarthoz tartozó helységekben, Heidelbergben és más helyeken tartózkodó Harangszó-olvasók nevét és címét tartalmazza. Kimutatások bizonyítják, hogy az alsó bajorországi Eggenfeldenben és környékén 15 000 magyar tartózkodott. A Németországban tartózkodókról USA-, francia és brit zóna szerinti kimutatásokat is készítettek, a különféle protestáns felekezetekhez tartozók mellett nyilvántartásba vettek minden magyart. Rendre, pontosságra való törekvésükkel máig érően példát mutattak, hiszen az EU-ban és külföldön szórványban alakult magyar egyesületek még ma sem képesek elvégezni a magyarok fölöttébb szükséges összeírását. Egy Dr. Bakó Elemérnek címzett levélben azt írja Szigethy Béla, hogy a karácsonyi számra egy-egy íróra hasábnyi helyet tart fenn, és szerkesztőként reméli: a Harangszó szellemében sikerül a menekülteket vigasztalni és erősíteni hitükben.

Kétségtelen, hogy Nyirő József is azok közé a felelős értelmiségiek közé tartozott, akik rögtön bekapcsolódtak a nemzetmentő munkába. Pomogáts Béla nemrég a kolozsvári Helikonban megjelent írásából idézem: „Nyirő József vezető szerepet vállalt az emigráció kulturális mozgalmaiban is: 1948-ban a Münchenben létrehozott Magyar Kulturális Szövetség, ugyanebben az esztendőben a Magyar Újságírók Külföldi Egyesülete elnöke, erről a tisztségéről 1951-ben mondott le, utódja Wass Albert lett. Az emigrációs közélettől már csak mind törékenyebb egészsége következtében vált meg, amiatt is, hogy mindinkább kilátástalannak látta a horthysta emigráció helyzetét, lassanként visszavonult. Egyik utolsó nyilvános megnyilatkozásában több, a nyugati világban élő magyar író, így Wass Albert, Flórián Tibor, Ölvedi János, Kannás Alajos, Bakó Elemér, Zathureczky Gyula, Szathmáry Lajos, Rónai Zoltán, Könnyű László, Horváth Béla és Kerecsendi Kiss Márton társaságában aláírta azt

az írói nyilatkozatot, amellyel Mindszenty József hercegprímás bebörtönzése ellen tiltakoztak”
Az 1944–1945-ös menekültek között Wass Alberten és rajta kívül nemigen akadt jelentékeny és népszerű írói személyiség. Nyirő József maga is tapasztalta, hogy mily reménytelen a németországi menekülttáborokban megélhetési gondokkal küzdő magyarok sorsa. Az 1948. szeptember 25-én megalakult Magyar Kulturális Szövetségben elnöksége alatt tíz szakosztályban végezték munkájukat. De a Münchenben vagy Németországban élő magyarok szellemi igényeinek kielégítése helyett világméretű terveket dédelgettek. Lázár Pál, a Németországi Magyar Vagyongondnokság elnöke Magyar Szellemi Központot tervezett. Nyirő Józsefnek nyílt levélben kellett felvilágosítást nyújtania ahhoz, hogy ne kezdjenek fölösleges munkába. A Nyirő–Lázár-vita eredménye, hogy a Szövetség rájött, nem elég előadásokat rendeznie. Ebből a vitából eredeztethető a következő későbbi célkitűzés, amelyről érdemes volna ma is elgondolkozniuk a magyarság otthoni és külföldi vezetőinek: „Célunk a magyar szellemi értékek felkutatása, velük szoros kapcsolat létesítése, fenntartása és megmentése a jövőre; a magyar sajátos kultúrának ápolása és továbbfejlesztése. Működésünk teljesen politikamentes, csak egyetemes nemzeti összefogást ismerünk. A kultúra az egyetlen szilárd kapocs, amely az idegenben élő magyarságot összetartani képes és az alámerüléstől meg tudja menteni.” Hogy ez a célkitűzés, Nyirő József és más nagyjaink reánk hagyott örökségéből táplálkozva, mennyire benne élt a mindenkori változtatások levegőjében, erről a szerénytelenség vádját vállalva, elmondhatom, hogy a romániai rendszerváltozás utáni hetekben, vezércikkekben hasonlókat hirdetve szóltam a kolozsvári Szabadságban.
Nyirő József két regényt írt a menekülttáborban: Íme, az emberek és A zöld csillag címmel, amelyek aztán

Madridban jelentek meg. Mindkettőben a menekültsorsra jutottak fizikai és szellemi megpróbáltatásairól szól. „Mindenüket elvették és kitaszították őket erre a szemétdombra, ahol évekig lesték, mikor mehetnek haza. A belső érték, szellemi öntudat egyenesen tartotta őket. Megalázták emberi méltóságukban is, és morzsánként mérték a kenyeret, hogy fel ne forduljanak, rajtuk táncolt az ördög, de nem bírta megtörni őket, hiába taszították ki a társadalomból, törülte beléjük a lábát minden ripők. Tovább azonban nem várhatnak. El kell kezdeniük valahol az életet. Ott, ahol lehet. A tanár talán téglát hord az építkezésnél, az orvos padlót sikál a szanatórium folyosóján, a színész autót fényez, a költő mosogat az egyetemi menzán, a királyi ügyész cipőt fog tisztítani, az ezredes új cowboy lesz a prérin, a méltóságos asszony cseléd, és alázatosan sziszegi majd: – »Oh missis!«" Szelídebb körülmények között ma is hasonlót él meg az, aki szülőföldjét elhagyva máshol próbál megélhetést találni. Bölön Ferenccel, A zöld csillag hősével mondatja ki a székelyudvarhelyi házát s benne könyvtárát elveszítő író: „A menekült csak maga hiszi, hogy ember még, lelke és jogai vannak. Minél jobb, nemesebb valaki, nagyobb ember belül, annál nagyobb a megaláztatása. Azoknak, akiket még nem ért utol a végzetük, csak anyag, munkaerő, érvényesülési eszköz vagy teher. Ha nincs izmod, nem vagy ifjú, vagy a röntgen nem mutat jót, a fogaid hiányosak; nem kellesz, ha fogantatásodtól napjainkig evangéliumokon nevelkedtél is."
Nyirő József végső vallomása ez.
S most hazaérkezve, sírjából felemelt ujjal hirdeti: az ember dolga éltében és holtában is – otthonra találni. Mert az igaz élőknek és életükkel is alkotóknak, holtjuk után is mindig figyelemre méltó a mondanivalójuk.

A Székely Apostol többszörösen is jelen volt az elmaradt

újratemetésen, avagy a fekete táska titka

H*ivatalos címei nélkül, nagy fekete táskával jelent meg Szőcs Géza költő Székelyudvarhelyen, a csakazértis népes tisztelőtábor jelenlétében megtartott újratemetés helyett sok mindenre emlékező, emlékeztető és fölöttébb tanulságos áhítaton. A kolozsváriak üdvözletét hozta, amely az ókoriaktól máig érő példáival együtt elfért irattartójában, s mert a keserűség és a meghatódottság hangján olvasta, kiterjedt gyászos világunkra, a jelenlévők és a tévénézők értelmét gazdagítva. Bizony, bizony olyan tettek elszenvedői vagyunk, amelyek visszahozzák rossz, elfeledni akart emlékeinket az embertelenségről, a jogtalanságról, a méltóság és a kegyelet kisemmizéséről.*

A *nagy fekete táskát Géza magával vitte a ravatalnak állított emelvényre, felkapaszkodva a lépcsőn, letette nehéz terhét a ravatal fekete leplére, s nemcsak hozzánk, holtakat tisztelőkhöz intézte szavait, hanem a kiásott sír helyett abba a fekete táskába kényszerített íróember földi maradékához. Mi volt abban a nagy fekete táskában? Nyílt titok.*

Sokunk előtt nem titok, hogy Nyirő József lelke, de hamvai is jelen voltak az ünnepségen. Az érzéketlen hivatalok és elembertelenedett politikusok előtt kellett ez – szégyenükre – rejtve maradjon.

A Székely Apostol tehát többszörösen is jelen volt a székelyudvarhelyi Papkertben. Lelke, írásainak mondandója, végakaratának megfelelően, emberöltőkön át gazdagítja és nemesíti Székelyföldet és minden magyart.

Tamási „rendes feltámadásából” ismert hősök sorsában osztozva járja kálváriáját Nyirő József is. Az őt megillető rendes temetéséig.

*

Marosújváron akkor még működött a sóbánya, az évszázad elejétől sorra elnyelte a kisváros utcái közül azokat, amelyek alatt eleink szorgalmasan kikaparták az ételeink ízesítéséhez szükséges sót; egyre több kellett ebből a szódagyártáshoz, okos mérnökök kitalálták, hogy a bányába hatolt vizet, amely feloldotta az ott maradt sót, a szódagyárba szivattyúzzák, a közelben hömpölygő Maros vízéből egyre több került az elhagyott bányarészekbe, egyre kevesebb bányászra volt szükség, a kisváros egyre kisebb várossá töpörödött; érdeklődéssel indultam felfedezésére, mert apám mesterségtanulásának színhelye volt ez a hegyek karéjában pihegő csendes kisváros, a hivatalosságoknál kötelező jelentkezés után döntöttem, hogy egy idősebb melósról írott riportban mutatom be olvasóimnak ezt a helyet.

*

Nyugtalan öregség

Igen, most a legjobb. – Hátradől a párnázott széken, én pedig tovább rendezgetem magamban élettörténete fonalát. Mert, hogy is mondta... Ezelőtt 39-40 évvel, amikor haza érkezett fiatal éveinek vándorútjáról, ezt nem hitte, nem gondolta volna. Akkor csak az ismerős táj, a Maros völgye, az ismerős bányászok férfias köszöntése és a csend vonzotta haza... Meg a szülők, a rokonok és az otthon utáni vágy váltotta ki belőle az elismerő bizakodást: Nagyon jó lesz otthon! Jobb, mint bárhol...

– Tudja, mi történt velem Brassóban? – szakította félbe gondolataim.

Nem tudtam...

A kép

Székely Attila nevét akkor még csak félórája ismertem. Csupán félórája, hogy a marosújvári szódagyár üzemi

bizottsági elnökének jóvoltából először pillantottam meg fényképen megörökített vonásait.
Egyszerű, kicsit idős embert ábrázolt a kép. És persze a technikát. A technikát, amely egész életében vonzotta, amelynek segítségével kenyerét kereste, eltartotta családját, amelyért kigúnyolták és amelyért most nagyon megbecsülik.
A képen ebből csak egy nyomásmérő látszik s néhány cső. De ez már a technika, egy csodálatos és pontos mesterség jelzője. Hát lehetett volna más, hűbb képet is készíteni Székely Attiláról, a lakatos-műszerészről? Aligha. Lehetett volna családi képet? Igen, feleségével, leányával, fiaival. Lehetett volna a háza előtt, vagy lehetett volna levelezőlap nagyságú mellképet készíteni róla, sötétkék ruhában, mellén a Munkaérdemrenddel. De hol maradt volna a technika, hol maradt volna a műszer, amely úgy át- meg átszőtte életét, és hol maradt volna a munka? Nem. Legyen ez a kép bármilyen fakó, régi, rossz megvilágítású, mégis ennél jobbat aligha készítettek Székely Attiláról.
Élmunkásokat kerestem és sajnálkozva adtam vissza az elnöknek a képet, miután elmondta, hogy Székely Attila nem dolgozik a szódagyárban. Nyugdíjas. Hát akkor talán mégsem jó ez a kép? Pipázgató, halászfelszereléssel bíbelődő embert kellene ábrázolnia.
Mivel foglalkozik most Székely elvtárs? – kérdem csak úgy az elnöktől, hogy lezárjam az ügyet.
Néha be-bejön az üzembe. Tudja, új részleget szerelünk, meg javítani is segít a régi műszereket. Aztán van egy újítása a mészégető kemencéknél... És csakúgy ömlenek belőle a műszaki kifejezések. Nem értek a mészégetéshez, de az az érzésem, hogy az üzemi bizottsági elnök lakatos, műszerész, mészégető, technikus, vagy... vagy csak egyszerű üzemi bizottsági elnök.

Mi történt?...

Ülünk a belső szobában és mesél. Elmeséli, mi történt Brassóban 40 munkással, mi történt egy húszéves lakatossal, aki munkát keresve elhagyta Marosújvárt, szüleit, apját, a kerekes mestert, majd szódavíz árust és tizenöt testvérét.
A brassói történet... Galacon kezdődik. A munkában lassan kialakult a többnyelvű munkások között az erős szolidaritás. A párt már létezett és a munkások szervezkedtek.
Egyik május elsején történt. A rendőrség megtiltotta, hogy énekeljenek. A munkásdalok szövege akkoriban nagyon sértette a rendőrprefektus urak fülét. De azért énekeltek. A „kopók" egykedvűen hallgatták a magyar, szász és más nyelven énekelt népdalok forte-ját. S a rendőrök csak akkor jöttek rá, hogy melléfogtak, amikor az Internacionálé akkordjait úgy röpítették tovább a dúdoló ajkak, mint májusi szellő a tavasz illatát.
Ami azután történt, többnyire megszokott volt. Rendőrbot, cellák és csizmarugdosás.
– Vagy negyvenünket – emlékszik vissza Székely Attila – aztán útnak indítottak. Gyalog mentünk Buzău, Moreni, Câmpina és így tovább Brassóig. Hajtottak, mint a barmokat. Ott még kaptunk egy verést és aztán mehetett, ki merre akart. Amerre tudott. Úgy telve voltak a börtönök, hogy nem tarthattak. Így kerültünk haza ezelőtt 39-40 évvel...

További élete
szorosan hozzákapcsolódik a gyárhoz. A Marosújváron letelepedett belga Solvay & Comp és a Vereins für Chemische und Metallurgische Produktion karlsbadi cég több mint húsz éven át dolgoztatta, kizsákmányolta vele együtt a dolgozók ezreit.
Az 1896-ban beinduló gyár óriási erővel vonzotta a környékbeli falvak lakosait, a föld nélküli éhező tömegeket. Jöttek remélve. De a felépülő falak között nem

találtak mást, csak nehéz napi 12-18 órai munkát, ütlegeket, betegséget, munkabalesetek veszélyét és halált. Halált, amely megtöltötte a kisvároskának induló falu temetőjét, és az emberek szemét könnyel. Sírtak. Azok sírtak, akik már úgy megszokták a sűrű ammóniák fullasztó, könnyeztető levegőjét. Sírtak, mert az akkori élet jobban mellbe vágta, jobban könnyeztette, jobban fullasztotta, mint a szódagyár ártalmas gáza, porfelhői.
1920 októberében aztán négy napig megállt a Thellen berendezés és a Burchart kompresszor. Négy napig sztrájk volt a szódagyárban. És aztán... Aztán új munkásokat hoztak a falvakról, kihasználva tudatlan bizakodásukat. És tovább épült a gyár, amelyet láthatatlan gazdáik a maguk hasznára irányítottak. Növekedett a termelés.
1906-ban 50, 1913-ban 80, 1926-ban már 120 tonna a napi porszóda termelés.
Ez idő tájt került Székely Attila haza s az állomáson még úgy gondolta: Nagyon jó lesz itthon.
Aztán húsz évet várt, robotolt és talán már nem is hitt saját feltevésében...
A felszabadulás után ő is beállt az építők sorába. És dolgozott. 1948 után pedig még inkább. Láthatatlan gazdái: pénzt, egészséget és emberek mosolyát elhervasztó szívócsöve megszakadt.
Új élet kezdődött akkor a Maros völgyében is. A nagyarányú építkezés célja az ember munkájának megkönnyítése lett. Nagy mészégető kemencék emelkedtek, új gyárcsarnokok épültek. Ma különböző felszerelések védik a dolgozók egészségét.. Kicserélték a Thellen berendezéseket nagyobb, biztonságosabb, többet termelő óriásokkal. A termelés az államosítás óta csaknem megnégyszereződött. És mennyit tettek a szódagyárban közvetlenül is az emberért. Ott az étkezde, a klub, a mozi, az új sportpálya, a nagy és korszerű iskola. Fent a dombon pedig messze látszó emeletes

házak épültek és épülnek. Egy... kettő... hét, egyenként 18-38 lakrészes ház. Állami kölcsönből pedig 38 családi ház épült. És a *kórház. Mert nem történhetik többé meg az, ami Szilágyi Andrással, vagy Háblás Ferenccel, akiktől két gyermeket követelt a halál egyugyanazon betegséggel. A tuberkulózis meg számtalan járványos betegség pusztítása most már csak a múlté. Az öreg nyugdíjasok mostanában kiülnek a Maros partra halászni, s nézni a folyót, amely az utóbbi 15 év alatt mintha lemosta volna a bút, a szomorúságot a partjain élők arcáról.*

Diplomák és a jövő
Az asztal megtelik diplomákkal, régi és új fényképekkel. Aztán kezemben tartom a Munkaérdemrendet. 1949-ben kapta. Harmadosztályú. Még egy diploma. 1953. március 12. Sztahanovista. És aztán még egy és még egy. Csehszlovák diploma. Újító. Azóta neve is technikai fogalommá vált. Székely-féle próbacsap. Így ismerik mindenütt azt a szerkezetet, amely új ellenőrzési lehetőségeket nyitott meg a szódagyártásban.
– Mióta újító?
– Nem tudnám megmondani. 1926-ban elkészítettem egy addiginál megfelelőbb, szalagrendszerrel ellátott nyomásmérőt. Talán az volt az első. Mikor bemutattam az üzemvezetőnek, kikacagott, gúnyolt: Majd kapsz egy murok medáliát... Persze, hogy nem kaptam semmit. Nem is volt azoknak szándékukban javítani a termelés menetén, könnyíteni a munkásokon. Így aztán első újításomat a felszabadulás után fejeztem be és tökéletesítettem. Ötvenhét újításom van eleddig, de még lesz. Most a kemencék Irisz-légszabályozóinak tökéletesítésén dolgozom Şerbănescu Damian mérnökkel.
Beszél, magyaráz, de már nehezen tudom követni a szódagyártás technikai műszerei közé. Inkább a kis növésű, őszfejű ember szeméből olvasok. Megelégedés?

Nem, az nem lehet. Ha az volna, miért menne mindennap a gyárba, miért szerel, miért kísérletezik és kutat? Hiszen otthonában sem hiányzik már semmi. Szép bútor a szobákban. Kis udvar, ahol olvasni lehet a fák árnyékában. Vagy ott a zongora, amelyen kereskedelmi iskolát végzett leánya játszik. Kisebbik fia az egyetemen. A felesége mellette. A nyugdíj nem kevés. Elélhetnek nyugodtan. És mégis...
- Holnap folytatom az új részlegben a szerelést... – hallom terveit.
– Nem fáradt. Nem öreg, nem nyugdíjas?
– Dolgozni akarok, mert nem vagyok beteg – szól mintegy válaszképpen gondolataimra. – Segíteni akarok a többieknek és tudja, van még egy elgondolásom…- S munkavágyát megint szakkifejezések bonyolult formáiban fejezi ki.
Összecsomagoljuk a diplomákat, eltesszük a fényképalbumot.
– Csak tudja, mi a baj... – mondja búcsúzáskor –, nem akarnak visszavenni. Pedig tudom, szükségük van reám, A múltkor is jött Bora mester... De azt mondják, hogy pihenjek... Kezével elhárító mozdulatot tesz.
Eszembe jut meghatározása: a legjobb az, amely egyre jobb lesz, és értem mozdulatát.

*

Vonalas riportom híven tükrözi nemcsak az akkori szerkesztőségi elvárásokat, hanem az akkor és még sokáig munkásmozgalmi múltra alapított divatos gondolkodásmódot; nem került nagy erőfeszítésembe, hogy higgyek ebben, voltak olyan egyszerű munkásemberek, akik kiálltak jogaikért, nincstelenségük szülte azt az ellenállást, amelynek folytatásában hittem, s hittek a körülöttem ilyen vagy olyan meggondolásból hitet hirdetők; apám, anyám, nagybátyám,

vérmérsékletüktől függően lelkesedéssel szóltak múltjuknak azon szakaszáról, amikor közösségre találtak a szegények igazságát hirdető megmozdulásaikban; riportom hősével kellemes volt a beszélgetés, de mert szerettem volna megismerni a kisvárost, elfogadtam kalauznak Székely bácsi lányát; Éva bizonyára előkelő helyen állt a helyi szépségek rangsorában, barna, vállára omló hajához, barna okos szemeihez, meggypiros érzéki ajkához, alacsony, formás termetéhez jól állt egy cseppnyi játékos kacérság; kóboroltunk a központban, süteményt ettünk az egyetlen cukrászdában és felkapaszkodtunk a helységet a Maros medréig fél karéjban átölelő hegyre, amelyen térdig érő fűcsomók és csenevész bokrok unatkoztak a júniusi melegben, legeltettük szemünk az alattunk alig szuszogó városon: Felső-Újváron, Alsó-Újváron; Éva a helyi legendát mesélte, amelyről a Báncza patakot és a hegyoldalt elnevezték valamikor, amikor a mellette húzódó kis maradék fenyvesig üldözte egy vérmes janicsár a lányt, aki Ne bántsa! Ne bántsa! kiáltással menekült nem kívánt sorsa elől; cukorkát szopogattunk és csókolóztunk, a patak torkolatának völgyében észrevétlenül süllyedtek szédületünkben az utcák, kevés hiányzott, hogy engedjen tétova vágyaimnak; a Maros fölé emelkedő hegyen felvillant a lenyugvó nap fényében a Mikó Imre gróf által épített kastély maradéka is, csillagok sziporkáztak felettünk és bennünk; vacsorára értünk haza, s a konyha szürkületében összebújva vártuk vonatom éjfél utáni indulásának idejét.

Tavalyi jó

Gyerekkorában csendre intették. Később, maga sem tudta miért, túlságosan hangoskodott.

– Hát igen – mondta neki az orvos, és a csendet ajánlotta.

Fésűs fenyők adták vissza nyugalmát. De azért időnként még bele-belehasított a féltés, hogy felfakad a csend a tűleveleken.
Lány önmagát látta, amint egy janicsártól menekül a fenyvesben. „Ne bántsa! Ne bántsa!" – sikította volna, ha csak egyszer is meglátja a janicsárt. Pedig az arcnélküli férfi mindegyre közvetlen közelében tiporta az erdőt, tolakodott utána az autóbuszon, figyelte merre jár. Egyszer a hússorban akarta utolérni.
„Ki ez az ember, akitől félni jó?"
Várta, hogy gyerekkori álmát, mint a fenyvesek sötétjét, bevilágítsa és átmelegítse a térdre ereszkedő napsugár.
*

Két héttel később, szombat délutánra bált hirdettek a szódagyári klubba, amelyre meghívott Éva; rávettem Mirceát, hogy elkísérjen, Nagyon fontos!, figyelmeztettem, s valóban úgy éreztem, életbevágóan fontos döntés előtt állok; röviddel azelőtt úgy sikerült a laphoz hoznom Mirceát, hogy Amkraut káderesi szempontjait ismerve, minden szükséges jóval felruháztam, kifogástalan munkásszármazását bizonyítottam; apja vállalati sofőr volt, jó szervezőnek, aktív ifjúsági vezetőnek, kitűnő népi táncosnak és ráadásul meggyőződéses kommunistának mondtam, de a keresztneve is javára volt, tudta azt Amkraut, hogy az neki is jó, ha a magyar lap szerkesztői közé egy hamisítatlan román nevűt ajánl; Mirceát mellém osztották az ipari rovatba, féléves tapasztalataimat szívesen átadtam neki, közös riportokat is írtunk, s mert barátként már máskor is segített nőügyben, amikor szomszédjuk szépen zongorázó, anyás viselkedésű lányának kegyeibe ajánlott, a kölcsönös segítség jegyében elvártam, több szem többet lát alapon, mondjon véleményt Évától; szombaton, késő délután érkeztünk Marosújvárra, ahogyan ezt válaszlevelemben előre jeleztem

szerelmemnek; Éva levelében ezt írta: Nélküled az élet mély, sötét és sivár..., valamelyik ósdi női levelezőkönyvből másolta, vagy kislányok emlékkönyveiben látott hasonló, röhejes megfogalmazást, gondoltam akkor mosolyogva, és elhatároztam, hogy a legelső adódó alkalommal erről kérdezem majd, hogy megbizonyosodjam, valóban így érez?; házuk felé a szódagyár előtt kellett elmennünk; a kivilágított klubban már gyülekeztek a kíváncsiak, a gyárba vezető vasútvonal forgalmára figyeltünk, amikor a mellbevágó meglepetés ért: néhány méterre ölelkező pár andalgott felénk: Ez Éva!, motyogtam földbegyökerezetten; Éva kísérője, jóképű fiatalember, lombos göndör haja előterében a lány ijedtre fagyott képe, villanásszerű képmontázs volt; köszönés nélkül lépkedtek el mellettünk; a hajnali vonat vitt vissza a székelykocsárdi vasúti csomópontig, fullasztó volt a váróterem levegője; Mircea vigasztalt, mert magamat okolva emberismeretem csődjének fogtam fel melléfogásomat; csendes beszélgetésünk torokgyulladásaim hideg vizes borogatásához hasonlított, torokszorító fájdalmam ettől csillapodott valamicskét; aztán, magamat elmarasztaló szavakkal, végleg kitöröltem babusható érzéseimből Évát, és sikerült elfelejtenem; egy esztendővel később, mintha mi sem történt volna, Éva jelentkezett a szerkesztőségben; észrevettem, hogy pisze orrának szabályosságát valamely gyerekkorában történt baleset nyoma csúfítja, nem mentünk ökölre, mert kurtán értésére adtam, hogy nem segíthetem: nélkülem lesz olyan élete, amilyennek levelében olyan szép sablonosan megfogalmazta: mély, sötét és sivár; a lehangoltság ma is kerülget, amikor arra gondolok, hogy az élet engem is hasonló, de bonyolultabb feladat elé állított; négy évvel később Mircea kérte, utazzam vele Nagybányára, mondjak véleményt arról a város szépségei között számon tartott

szőkeségről, akit valószínűleg ellenvéleményem ellenére is feleségül vett volna; a fővárosi újságíró akadémia hallgatójaként nyári gyakorlatra osztották Nagybányára, ott ismerkedett meg imádottjával, aki egy forró nyári délutánon, nagy meglepetésünkre, gépkocsinyi vidám társasággal keresett minket a kolozsvári bőrgyári strandon; középmagas, de inkább minden porcikájában filigrán, feltűnően szőke és kékszemű bomba nő jelent meg selyemfiúkból álló sleppjével a bejáratnál; kora délután volt, a kétmedencés strandon nem lehettek másfél száznál többen, de mind odafigyeltek, amikor a Mircea menyasszonya tekintetünk ellenszelében, könnyű nyári ruhájában, mint pillangó libbent a smaragd vízre, ruhája szoknyarészét derékig felhúzva, filmsztároktól tanult mosollyal, lassított filmeken látott mozdulatokkal begyalogolt az ugrótorony alatti mélyvízbe; a megbotránkozás többszörös volt, nem gondolkozhattam női ésszel, ezért akkor sem értettem: ha már a tiltott ruhástól fürdést választotta a nagyobb feltűnőség kedvéért, miért kellett a lépcsőn lefelé bugyiját is megmutatnia; a strand felügyelői közbeléptek, a tervezettnél rövidebbre sikerült a nő operettekben látotthoz hasonló belépője; a Nagybányáról „elengedett kormánnyal” berobbanó társaság, ahogy jött, úgy tűnt el Mirceával együtt; a megbeszélt napon azzal utaztam menyasszonynézőbe, hogy olyan életes lány lesz barátom élettársa, akinek sziporkázóan felszabadult vidámsága majd megóvja őt a sablonosságtól, a polgári élet unalmaitól; az ember fiatal korában amúgy is arra vágyik, hogy kirúgjon a hámból, szétfeszítsen minden lényegtelennek látszó keretet munkában, viselkedésben, szerelemben, házasságban; rövid ottlétemkor élveztem a szőke lány mindig jókedvét, Mircea a formaságokat intézte, mindenhova elkísértük, órákig vártunk rá; csevegtünk, szórakoztunk, komolytalankodtunk; úgy tettem, mint akit nem hoz zavarba az sem, hogy kikezdett

velem, nem flörtölés volt, hanem nyílt felajánlkozás; nem akartam tudomásul venni, azzal áltattam magam, hogy barátságunkat akarta ilyenformán ellenőrizni, vagy a kávé mellé kért konyak beszélt belőle; megtörtént a gyors, ceremónia nélküli esküvő; Kolozsváron ért a hír, hogy barátom az esküvő után néhány nappal felvágta ereit a szállodában; okát nem firtattam, de sejtettem; később, amikor beszélhetett róla, elmondta, felesége a nászéjszakán nem engedte a maga közelébe; fagyos ridegséggel kijelentette, hogy házasságuk ezzel véget ért; Újabb fiaskóm!, gondoltam; közös vásárlásainkkor azzal dicsértem Mirceának emberismeretemet, hogy vele ellentétben, tudtam, melyik elárusítót milyen nyelven kell megszólítanom, mindnek az arcából kiolvastam, magyar vagy román az illető, s ez a kis szőke bestia átvert minket, elhülyített, felszarvazott, részedett megmagyarázhatatlanul nőies furfangjával; ősszel, miután Mirceát is véglegesítették a lapnál és engem áthelyeztek a művelődési rovatba, a Kozma Elza keze alá; akkoriban került a laphoz Mezei Jocó; esztétikai művek, képzőművészeti kritikák nyelvezetét tanulta nagy szorgalommal autodidakta módon, felolvasott tanulmányrészleteiből, ekkor a szófosásos csűrés-csavarás utálata erősödött bennem, bántam, hogy ott kellett hagynom az ipari rovat egyszerű, néha technikai kifejezésektől hemzsegő nyelvezetét; Mirceával gyakran látogattuk munka után a Tehnofrigot; ott iskolatársainkkal hosszú kerekasztal-beszélgetéseket rögzítettünk magnóra a gyári munkalégkört befolyásoló kérdésekről, legépeltük a szöveget és abban reménykedtünk, majd eljön az ideje: sorozatot indítunk és a közösségi szellem javítása érdekében felhasználhatjuk a gyűjtött véleményeket; nem volt hiábavaló munka, az ilyen gyakorlatok helyettesítették a magyar nyelven nem létező újságíró iskolát; Mezei Jocóval délutánonként szövegelni tanultunk: egy légből

kapott szóra értelmes szöveget rögtönöztünk, az nyert, aki hosszabb ideig szövegelt, Béka, mondta Jocó, s örvendtem, ha legalább másfél percig beszélhettem a békáról; mostanában unokáim magyar nyelvű fogalmazáskészségét javítom ezzel a módszerrel; az Igazság szerkesztősége azokban a hatvanas években jó újságíró iskolánk volt, emlékszem, havonként egyszer Balogh Dezső tartott, írásaink stilisztikai vizsgálatát magára vállalva, élvezetes és rendkívül tanulságos előadásokat; éppen újságíróskodásom kezdetén, 1959-ben, nevezték ki a kolozsvári magyar nyelvészeti tanszék lektorává, később előadó tanársága idején jóindulatú vizsgáztatóm volt be nem fejezett magyar–német szakomon; fiatal korában jó ideig lapunk szerkesztőségi titkára volt, s ez is hasznunkra vált sablonkifejezéseink gyomlálásában, amit kíméletesen, a vizsgált cikkek szerzőinek említése nélkül végzett, de ki-ki magára ismerhetett, s a következő elemzéskor jólesett biztató megjegyzése, ha megfogadtuk tanácsait; az apró termetű, barátságos és az újságírók munkáját alaposan ismerő Balogh Dezső után Tamás Gáspár stilizálta cikkeinket; apám mesélte, hogy a harmincas évek közepén jó barátja volt, nálunk lakott és délelőttönként az apám nagykabátjában járt az I. Ferdinánd Egyetemre, délután pedig, amikor apám szakmai és a Magyar Dolgozók Szövetsége ügyeit intézte, anyátlan gyermek lévén, engem pelenkázott; négyévi színházigazgatói megbízatása után, 1960-ban került az Igazsághoz, Ki tud itt főzni? címmel írt faliújságcikkében, nagy meglepetésemre, sajnálkozva megállapította: egyedül engem dicsérhet „főzni tudásomért”; ezzel szárnyakat adott, azután csak akkor voltam elégedett magammal, ha hetenként legalább egy tízes érdemjegyű írást közölhettem; az osztályzatokat nem Tamás Gazsi, hanem a főszerkesztő adta, akire puritánságáért, munkamániásságáért felnéztem, szögletességeit

magamban megbocsátottam, valószínűleg eleinte ő is elnézte hibáimat, de a kölcsönös megismerés mindkettőnk egymással szembeni kétségeit gyarapította, s ez csaknem évtizedig tartó főnök–beosztott kapcsolatunkban természetesnek mondható, de mert később magam is szenvedtem főnöki beosztásomtól, tudom, hogy a beosztott viselkedésével elárulja nemcsak rajongását, hanem a felettesével szembeni elhallgatott fenntartásait is; írtam már, hogy rossz néven vettem, hogy a munkáról írt mini esszémet kompilációnak vélte; akaratlanul is felfigyeltem arra, hogy főszerkesztőnk ritkán használta a szerkesztőség számára fenntartott két pártgarázsból rendelhető kocsit, gyakran maga is kerékpárra pattant, s azzal érkezett a sokféle gyűlés és megbeszélés színhelyére; így ment ez néhány esztendeig, mialatt nemcsak teljesen leszokott a biciklizésről, hanem a hétvégeken a szerkesztőségi kocsival vitte kirándulni családját; Mások példáját követte, mentegettem magamban, de amikor a széki iskolaköteles kislányok törvényellenes cselédeskedéséről írt riportomat azzal adta vissza, hogy ha majd nekem is lesz kisgyermekem, akit nem hagyhatok felügyelet nélkül, akkor majd megértem cikkem időszerűtlenségét; Kozma Elza szókimondóan azzal vigasztalt, hogy főszerkesztőnk kisgyerekére is tizenéves kislány vigyáz, tájékozatlanságomnak joggal ihatom a levét; éveken át, mint távoli sziklaszirten vagy elhagyott templomtornyokban felhalmozódó, madarak termelte guanó, rakódott reám a főnököm iránti ellenszenv; tanúja voltam annak az ismétlődő vitának, amit a képzőművészeti rovatban a Mezei Jocó által pártfogolt korszerű festők munkái miatt kezdeményezett Kovács elvtárs: Jocó pontosan fogalmazott, esztétikailag alátámasztott érvei ellen a főszerkesztő politikai indokai halványak voltak; végül Jocó, mintha magamat láttam volna a Carbochim Mechanikai osztályvezetője előtt, amikor az általam tervezett köszörűkő öntőformák

szilárdságában kételkedett, kijelentette: Kovács elvtárs, te nem értesz a képzőművészethez...; nem rögtön, hanem apránként kapta ezért a pofonokat, egyre kevesebbszer jelent meg Mezei József aláírásával cikk lapunkban, aztán huzamosabb ideig nyomdai tisztafej szolgálatra osztották be rovattársamat, végül egy, a lapban a nyomdász hibájából fordítva megjelent kép miatt kirúgták; más kérdés, hogy ezzel jót tettek neki: a fővárosi laphoz kerülve elismert művészetkritikussá képezte magát, több könyvet és szakdolgozatot publikált, és többek között szerkesztette a Művelődés folyóiratot is; az osztályellenség akkor sem aludt, ezért vasárnap és ünnepna-pokon is rendre mindnyájunkat szolgálatra köteleztek, a főszerkesztői szobában kellett ülnünk a forró drót mellett; nem bántam, mert csend volt a szerkesztőségben, írhattam kedvemre; egy alkalommal a kéziratpapírból kifogyva belenéztem néhány fiókba, s a két ablak közötti fal melletti keskeny szekrény fiókjában, mindenféle papírok tetején, a káderesek által használt irattartótípus fedőlapján kacifántosan hosszú, Kov-val kezdődő, legalább nyolc-kilenc betűből álló németes nevet láttam, nem érdekelt különösebben, nem próbáltam percnyi időre sem megjegyezni azután sem, miután észrevettem, hogy az Andor keresztnevet meghagyva, valaki áthúzta és Kovácsra javította főszerkesztőm irattartóján a nevet; nem voltak előítéleteim: nevelőapámat arra biztattam, hogy német nevét (Nägl), ne cserélje a könnyebben kimondható Nágelre; gyerekkorom legértékesebb ajándékát, egy kendermagos töltőtollat apám zsidó ügyvéd ismerősétől kaptam; apám az oroszok bejöveteléig katonaként halálbüntetés terhét vállalva két zsidó értelmiségit bújtatott a padláson; semleges érzéssel nyugtáztam, hogy főszerkesztőnk is zsidó, csak évekkel később kaptam fel a fejem, amikor párttörténész ismerősöm a Magyar Népi Szövetségről írt kéziratában főszerkesztőm nevére bukkantam, ő volt az,

aki Kurkó Gyárfás bebörtönzése után a Juhász Lajos elnök és Ottrok Ferenc titkárra maradt szervezetet pártutasításra elsorvasztották, felszámolták; Kovács ifjú aktivistaként 1953 februárjában a párt megbízottjaként segédkezett a szervezet likvidálásában, amit egyes helyi szervezetek „önfeloszlatásával" valósítottak meg; számomra akkor vált világossá, hogy megbízásának eredményes teljesítését honorálták főszerkesztői kinevezésével, s került az aradi feloszlatást kimondó közgyűlés után Kolozsvárra; érdekes adalék az akkor történtekhez Kalmár György magyar diplomata bukaresti jelentésekben fennmaradt beszélgetése Páll Árpád kollégánkkal*: „A beszélgetés során Páll elvtárs kitért a Magyar Népi Szövetség feloszlatására is. Elmondotta – alátámasztva korábbi jelentéseimben feldolgozott értesüléseimet –, hogy a Szövetség legtöbb vidéki szervezete már csak papíron létezett s a „önfeloszlatás" előkészítését irányító aktivistáknak sok esetben igen nehéz feladatot jelentett a feloszlást kimondó közgyűlés összehívása. Néhány szervezetben az elnök szerepét még mindig kulákok töltötték be, akiket rajoni aktivisták igyekeztek semlegesíteni, illetve különböző módszerekkel elérni, hogy ne vegyenek részt a közgyűlésen. Ezek a gyűlések – folytatta Páll elvtárs – általában zökkenőmentesen zajlottak le. A rajon kiküldöttjei mindenütt megmagyarázták, hogy az MNSZ – amelynek a háború után fontos szerepe volt a romániai magyarság politikai nevelésében – betöltötte hivatását s ma már akadályozója a további fejlődésnek. Páll elvtárs hozzáfűzte, hogy igen csekély volt a hozzászólások száma, a feloszlást általában különösebb véleménynyilvánítás nélkül vették tudomásul. Mint jellemző epizódot, még az alábbiakat mondta el ezzel kapcsolatban. Az MNSZ zetelaki szervezetének elnöke a Nyirő József írásai révén hírnevessé vált Uz Bence volt, aki a rajoni kiküldött beszámolóját (a közgyűlésen részt vevő többi személlyel*

együtt) némán hallgatta végig. Amikor végül a kiküldött nyíltan feltette neki a kérdést, hogy mit szól mindahhoz, amit mondott, Uz Bence röviden így válaszolt: »Azt szólom hozzá, hogy ne szólj szám, nem fáj fejem.«" (MOL, külügyminisztériumi TÜK-iratok Románia, XIX-J-1-j, 17. doboz, 16/b csomó, 07878.sz. sokszorosított gépirat); végleges elhidegülésem okai főszerkesztőmtől apróságokkal és nézetkülönbségekkel halmozódott később elviselhetetlenül nagy göccsé, de ennek leírását időrendi sorrendben későbbre tartogatom; az első esztendőmet a lapnál sikeresnek mondhattam, négyszer emelték a fizetésem, s csupa jó érdemjegyű írásaimért havonta kapott cikkdíjam is örvendetesen növekedett; végre, ha szerényen, de rendesebben öltözhettem, anyámat is kisegíthettem betegsége idején; 1960 kezdetétől minden szabadidőmet Babával töltöttem, szülei ki nem állhattak, előbbi udvarlóját, a műszaki egyetem technikusát hagyta ott értem, szülei mérnöknek nevezték és vejüknek szerették volna, mert motorja volt és Baba régi, hozzá hasonlóan molett barátnőjének társaságához tartozott, akikkel szívesebben engedték motoros kirándulásokra, mint velem késő estig tartó együttlétekre, amikor színházba, operába mentünk, vagy beültünk valamelyik, akkoriban kellemesnek mondható vendéglőbe; Babának este tízig volt kimenője, nem lehettünk mindig pontosak, ezért felelősségre vonták; lázadozott: Huszonkét éves vagyok! Nagykorú! Dolgozom, vigyázok magamra!, szülei a régi sablon szerint erősködtek: Amíg nálunk laksz, ebben a házban engedelmeskedned kell!, Baba panaszkodott, hogy elmérgesedett a viszony közte és a szülei között; az egyik este láttam, hogy a bejárati lépcső kivilágítva, benn a házban is villanyfény világított; bekísértem Babát, szülei a kisszobában álltak, arcukra ráncokat rakott a dühöt szikrázó idegesség; bocsánatot kértem, Ez nem mehet így tovább! Ezt nem lehet... fröcskölte felindultan harsogva

az apja, kicsi szíjas ember; az anyja ijedt képpel szoborrá merevedett, Valóban!, nyugtattam nagy levegőt véve, Kérem, foglaljanak helyet!, mondtam elszántan, és a szoba közepére állított csipkés diófurnéros asztalt kerülve, a Mezei Jocótól tanult módszer szerint, válogatott kifejezések füzérével, addigi rekordjaimat döntve, öt percnél többet beszéltem az egyéni szabadságról, a felelősségről, a tiszteletről és más egyebekről, ami éppen eszembe jutott, arra ügyeltem, hogy hangsúlyom parancsolóan komoly és kemény legyen; miközben néhányszor megkerültem az asztalt, a szülők arckifejezéséből láttam, szövegem falra hányt borsó, ablaküvegen táncoló jégeső, amely riadalmat kelt, majd amikor megszűnik, nyugodalmat, ha nem törik be az ablak; repedezett már a jeget táncoltató képzelt ablak; így történt, hogy a síri csendben nyugodalmas jóéjszakát kívánva búcsúzhattam, Baba cinkos mosollyal kikísért, hogy bezárja utánam a vállamig érő léckerítés sántító kapuját; nyilván ezután sem fogadtak be, de legalább tudták, ki vagyok, nem mertek velem ujjat húzni; Baba kapukulcsot kapott, már kora esténként sötétek voltak házuk ablakai, szüleivel nem találkoztam, nem volt érzéküк a diplomatikus viselkedéshez, lányuktól elhidegültek, magukban konokul nem kívánatos személynek nyilvánították velem együtt; szokásuk volt a szomszédolás, egyik közeli utcában lakott az a házaspár, ahol a férj szótlanságával, a feleség öregasszony korában is kacérkodásával vonzotta a Baba apját, ilyenkor mi uraltuk a házat és akartuk, hogy minden megtörténjen, ami két egymást óhajtó ember között természetes; mindkettőnket a bizonyítás vágya sarkallt, a Babáról pletykáltakra véres bizonyítékkal tettünk pontot, de bennem már februárban megállapodott a szerelem meleg érzése Baba iránt, amikor néhány napos hűléssel anyám félszuterén lakásában nyomtam az ágyat, és Baba nagy meglepetést okozva bekopogott hozzánk egy délután;

honnan tudta meg a címem, miként talált reám, nem tudom; miként jutott a szülei házától több mint hat kilométerre, a város másik végébe, ahová autóbusz sem jár, nem tudom; karosszékben ültem láztól gyötörten, nem kihívóan, inkább egyszerű természetességgel ült mellém, gyönyörű nagy szemében őszinte rajongás; nővérem sokáig emlegette, hogy milyen ragaszkodással fogtam könnyű, rövid ujjú ruhájából kilátszó egészségesen húsos karját; meghatott az előítéleteket könnyedén levetkező látogatása, nem érdekelte, hogy mit szólnak ehhez a szülei, és mit szól majd anyám, akit addig nem ismert; ilyen érzésre vágytam eszmélésem óta, amely a magam fabrikálta elmélet szerinti volt, ennek tökéletesen megfelelt: Olyan társat kell találnom, aki szeret engem!, és Baba szeretete melegétől minden porcikám, még szerelmes érzéseimről tudatosan jegelt gondolataim is forrón lüktettek, közelsége gyógyított és bódított; s hogy fenntartás nélkül enyém lett, boldoggá tett; ősszel, amikor már a Mócok úti, majd a kisebb, Kismező utcai gyerekkórházban dolgozott, hideg zuhanyként ért elhatározása: Falura megyek! Mindenütt betöltetlen gyermekgyógyászati asszisztensi helyek vannak!, jelentette ki és mondott egy községnevet; elengedtem a fülem mellett: Minek mennél oda?, kérdeztem aztán megütközve; elmeséltem, milyen nehézséggel járt nővérem falusi kalandja, ahonnan nagy nehézséggel szabadult; bizonyosra vettem, ha elhagyja szülővárosát, többé nem, vagy csak nagyon nehezen kerülhet vissza; akkor már, ha jól emlékszem, megjelent az Utunkban novellám, amelyben városunk erőltetett elromániásításáról írtam, fiatalember hősét, egy demokráciára áhítozó, Nagy István kisregényben ábrázolt hőséhez, Földi Jánoshoz hasonlóan, nem bekapta, hanem minden ellenállása ellenére kitagadta szülővárosa; sejtettem, hogy Babát nemcsak a szülei velem szembeni ellenállása, folyamatos dorgálásuk, hanem kedvelt

gyerekgyógyász főnökének Izraelbe távozása késztették az elhatározásra; önállóságra vágyott bármi áron; Feleségül veszlek!, döntöttem hirtelen; Nem kell!, mondta kissé sértődötten nyers kijelentésemre; napokig tanakodtunk; mint borzos kéziratot, fésültem, stilizáltam, szerelmi vallomássá formáltam ajánlatom, amíg mosolyogva beleegyezett; házasságunkról már előtte is szó esett, amikor hatalmas és nagyhangú nagynénje nagyszobájukba invitált, hogy feltegye nekem a keresztkérdést: Mi a szándéka Babával?! Mi komoly emberek vagyunk, velünk nem lehet akárhogyan...; nagy hangon és gyorsan beszélt, hallgattam türelemmel, kitüzesedett arccal pihegett, közelebb léptem hozzá és a tőlem telhető legnagyobb szigorúsággal figyelmeztettem: nem tartok igényt a tanácsaira, kikértem magamnak kerítőnőkhöz hasonló szövegét, megbízóinak pedig üzentem, hogy terveink csakis reám és Babára tartoznak; Baba előtt sem titkoltam beszélgetésünk; felháborodva ígérte, hogy hozzám hasonlóan jár el, megmondja a magáét buzgó nagynénjének; ismertük egymás anyagi helyzetét, semmink sem volt, anyám a lelkét is kitette volna értünk, de kekszgyári fizetéséből egyik-napról a másikra tengette sivár életét, apám hallani sem akart arról, hogy az általuk kiszemelt illegális kommunista harcos leánya helyett a volt kisiparos, ráadásul a suszterek által lenézett csizmadiák egyik falusi mesterének lánya legyen a menye; ismerős harcostársa lányát bemutatták, halk szavú szemüveges lány volt, szürke galamb, aki bizonyára hozzám hasonlóan utálta szülei túlzott házasságunkat boronáló igyekezetét, akik valószínűleg elfeledték a maguk idejében elszenvedett, a rokonok által kitervelt házasságuk szégyenletes emberellenességét; apám különösen haragudott anyám rokonaira, akik behálózták, rábeszélték, hogy árva lány anyámat elvegye, mégsem tanult a történtekből, régi dohos szokások rabjaként hitte, a szülők joga a házasítás;

a mi esetünkben azért is furcsa volt akarnokságuk, mert örökölhető vagyon híján erőltették; mi pedig, mert amúgy sem érdekeltek az anyagiak, könnyen elszakadtunk tőlük, szánalmasnak találtuk erőlködéseiket, hogy szabad akaratunkat figyelmen kívül hagyva uralmuk alatt tartsanak; a nyár kellemesen telt, hétvégeken Regécziékkel kirándultunk, a Hója- erdőt jártuk, a györgyfalvi patak medrében feleki gömböket, elefánttojásokat bámultunk, ezekből a homokkő gömbökből olykor hazacipeltem néhányat, fürödtünk a Szamosban a csendes Burgya-kert mellett, jártuk a Bükkerdőt és nagyszerű flekkeneket habzsoltunk a csillagvizsgáló közeli kertvendéglőben; elmerészkedtünk a Tordai-hasadékhoz, a sósfürdőben lubickoltunk, tetszett, hogy vidám kapálózásunk közben Baba melltartója pillanatokra a vízben maradt, nem sikoltozott, nem szégyenkezett, nyugodt, természetes mozdulattal helyezte vissza, hátán szorosabbra kötöttem, hálás voltam, hogy elkerülte a magamutogatás vádját a nem túlzsúfolt strandon; esztendővel később anyámat is kellemesen meglepte, szűk szobánkban elkerülhetetlen, de általa természetes fesztelenséggel végzett, derékig meztelen mosdásaival, nem sejtve, hogy a múzeumok görög szobraihoz hasonlóan csodáljuk gyönyörű felsőtestét; ahogyan más esetekben, elérhetetlen szépségek és a meztelen antik szobrok láttán, a nemi vágynál magasabb rendű érzés borított el, Babát csodálva sem gondoltam mindjárt arra, hogy ágyba vigyem, és ezt jó jelnek tudtam, mert akárhányszor szerelmet éreztem, a testi gyönyörűség csak apró pötty volt azon a színes vásznon, amelyen szivárványszínekben tombolt a megfoghatatlan, a kifejezhetetlen boldogság, amely nappaloknál élesebb szivárványfényt varázsolt körém, s amelyre szüntelenül vágytam egész életemben; ez ösztökélt arra, hogy őszintén élettársamnak akarjam, belőle is kikívánkozott az irántam érzett őszinteség,

amikor néhányszor említette, mondania kell valamit nekem; házasságkötésünket válaszomtól tette függővé: a titok, amit többszöri nekibuzdulással reám bízott, a következő volt: Gyerekkoromban történt velem az a baleset, amiért bal szememmel nem látok. Apám műhelyében játszva olyan szerencsétlenül estem szerszámai közé, hogy szemembe fúródott egy hosszú talpvarrótű... Meghökkentőnek vélte tragédiáját, de két kezem közé fogva arcát, magam felé fordítottam: Észre sem vettem!, szóltam, és láthatta rajtam őszinteségem, nem vigasztalni akartam, hitét erősíteni inkább, hogy úgy fogadom el, és szeretem, ahogy van; még az sem fordult meg agyamban, hogy a magamról hitt rondaságomat vallomása alapján az ő szépségéhez közelítsem; igaz, hogy fergeteges érzéseket, vulkánszerű boldogságrohamot vártam sóvárogva a szerelemtől, a Baba iránti csendes szerelmem jóságos fuvallata miatti boldogságnak is hálás lehettem, sorsom úgy alakult, ahogy patinásodó gondolataim diktálták, alakuló emberségemet gyarapítva; apósom kisstílű akadékoskodása miatt Babának furfanggal kellett megszereznie születési bizonyítványát, amit nagyszobájuk üveges szekrényében pénzükkel, ékszereikkel együtt kulcsra zárva tartott az apja; beadtuk az iratokat, 1960. november 4-én, névnapom délutánján került reánk a sor a néptanácsnál; délben Babáért mentem, nem kért szabadságot, aznap is dolgozott, várnom kellett rá, anyja hellyel kínált, volt nálam néhány lap, olvasgattam; eltelt másfél óra, Baba anyja kezét tördelve bolyongott a szobában, a Román Munkáspárt III. Kongresszusán elhangzott terjedelmes Hruscsov-beszéd közepénél tartottam; Hol lehet? Mit tegyünk? motyogta a Baba anyja; Ne tessék aggódni, nyugtattam, úgy tettem, ahogyan filmekből ismert vasidegű szereplők szoktak, próbáltam a Hruscsov-szövegre összpontosítani, amely a szerkesztőség tagjainak politikai felkészültségét hivatott

a következő hétre tervezett szemináriumi vitával előmozdítani; ha Baba idejében hazajött volna, bizonyára soha sem olvastam volna végig ezt a beszédet sem, de eldöntöttem, nem izgatom magam; Baba háromórás késését azzal a ráérős kiszállással indokolta, amit a gyermekgyógyászok rendeztek valamelyik közeli nagyközségbe; tisztálkodott, aránylag gyorsan öltözködött, percekkel a megadott időpont előtt érkeztünk a városháza házasságkötő termébe, az előszoba tele volt egy fiatal párt pezsgővel ünneplő társasággal és az esketésre várókkal, Nusi barátnője és Regéczi Emil vártak, tapasztalatból tudták, mit kell tennünk; kiderült: Baba otthon felejtette személyi igazolványát, taxit fogtam és hazaküldtem Babát érte; pillanatra az is megfordult a fejemben, hogy végleg magamra hagy, a több mint háromórás várakozástól fásultan ácsorogtam a folyamatosan cserélődő ünneplőkkel tele, kölni-, virág- és pezsgőillatú várószobában; a boldogító igent rövid, sablonosan szürke szertartásban mondtuk ki, aláírtuk a hivatalos papírt, és a következő párral szemben házastársakként léptünk ki az életbe, kollégáim sorra gratuláltak, a városháza kapuja alatti oszlopok között Reisz Kati papírzacskóban evőeszközöket ajándékozott nekünk, valaki fényképet is készített rólunk a városháza előtt, kényszeredetten búcsúzkodtunk a lelkes társaságtól, nem volt annyi pénzem, hogy barátaimat meghívjam egy italra; sietve, taxival menekültünk; a Babáék házával szembeni kocsma előtt állíttattam meg a kocsit, feleségem átment az úton, aztán kisvártatva kis kartonbőröndjével tért vissza, az apja már hazaérkezett a munkából, de nem szólt hozzá, az anyja ura tiltásától félve hebegett, topogott, kezét tördelte, mesélte Baba; így aztán szívtelenül rövidre sikerült búcsúja a szülői háztól; apámékhoz mentünk; a központban, hirtelen ötlettől vezérelve, halat vásároltam; a kulcs, megegyezésünk szerint, a lábtörlő alatt volt, apámék nem akartak

feleségemmel találkozni, de felajánlották, hogy néhány órára ellehetünk lakásukban; megsütöttem a halat, friss veknivel ettük, melegedtünk, aztán felkerekedtünk és nevelőapám egykori pogácsás raktárában berendezett fűtetlen szobámban töltöttük a nászéjszakát; anyámmal nem találkozhattunk, délutános volt a kekszgyárban, éjfél előtt érhetett haza; feleségem szokatlanul forró volt azon az éjszakán, a lázmérő 37,9-et mutatott, de fázott; rezsón teát főztem, összebújtunk, mentegetőztem a rideg körülmények miatt, szüleim és szülei értetlensége miatt; az elmaradt esküvőt nem bánta, előtte megbeszéltük, hogy nem várhatunk, szülői segítség nélkül ki tudja mikor jutunk olyan anyagi helyzetbe, hogy legalább szerény körülmények között rendezhetünk esküvőt; magyaráztam apám apja iránti ellenszenvét; a háború utáni feketéző, törvényszegéseiről elhíresült izompacsirta botrányhős, Paizs Miki és bunyós fiai közismertek voltak Kolozsváron, Baba apja hiába tagadta a velük való rokonságát, rossz fényükből reá is esett valamennyi; Baba nem tudott arról sem, hogy apja, miután a megszorításoktól kényszerülten lemondott a kisiparosságról, a cipőgyárban dolgozott, s mint sokan mások, időnként otthon vállalt cipőjavításaihoz hazavitt valamennyi nyersanyagot a gyárból; elkapták, kirakták a gyárból, pártagjelöltségét is felfüggesztették; Babának nagyon nehéz lehetett ezt hallani az apjáról, ellenszenve engem is ért: kiugrott az ágyból, sírt és vacogott, egyetlen székemre rogyva szenvedett; ölemben vittem vissza az ágyba, így ért minket a hajnal, egymásnak alig örülhettünk, szüleink iránti vegyes érzéseinktől háborogtunk, ösztönünk sugallta: szüleinket gyermeki ragaszkodással, avagy a Tiszteld apádat és anyádat! parancsa szerint védenünk kell, nem tagadhatjuk meg azokat, akikből vétettünk, ráadásul engem valami arra ösztökélt, hogy szívtelenül megismételjem életre szóló fogadalmam, miszerint eltervezett utamat minden áron

folytatom, írni szeretnék, és szüleimtől, rokonságomtól független utat járni; Móricz Zsigmond Rokonok című regényére hivatkoztam, ezt is az apámra maradt zsidó villájában hagyott könyvek között találtam, egy kézbe való, piros selyemkötésű könyv volt, kispolgárokról szóló, nagypolgároknak való külalakkal, az olvasottakat pedig összevetve apám rokonságot távol tartó, túlzottan sikeres igyekezetével, amelynek következtében ma is hiányzik életemből a nagycsaládok regényes jótéteménye, a nagybácsik pártoló biztatása, a nagynénik simogató tekintete, az unokatestvérek érdeklődése és minden, amitől tágabbnak érezhettem volna a világot, velük bizonyára könnyebb lett volna saját lábamon állni a csupa idegen természetű, rideg emberektől hemzsegő hétköznapjaink megpróbáltatásain; újra döntés elé állítottam Babát, biztattam: Velem vagy ellenem!, nem árultam zsákbamacskát, akartam: velem kell tartania tervezett utamon, segítenie kell és mindvégig, egész életünkben vállalnunk kell a magunkra utaltságot, élni csakis így érdemes; egyszer majd büszkék leszünk önállóságunkra, a magunk erejére, nincs olyan szülő, aki ne ezt akarná; sikerült meggyőznöm: elege lehet a szüleiből, haragudhat rájuk, s ha olykor rosszat is mondok róluk, akkor sem vagyok ellenükre, nem ítélkezhetem fölöttük, azt sem kívánom, hogy megkedveljenek, csak annyira tisztelem őket, mint apámat, annyira értem őket, mint mostohaapámat; és kértem, azt is vegye figyelembe, nem vagyunk teljesen magunkra, anyám szeretettel fogadta és minden bizonnyal velem szemben is pártját fogja majd, ennek jeleit már is mutatta aggódásával, miszerint fűtetlen kamarám legénylakásnak megfelel, de fiatal házasoknak szentségtörés, számíthat rá, jószívűsége páratlan, igazságszerető, tőle érdemes nyíltságot, őszinteséget tanulni; a házasulóknak akkoriban három nap szabadság járt, anyám ünnepi főztjén élve egymás csöndes

vigasztalására használtuk ezt az időt, Baba hűlése is elmúlt; amíg nem gorombult a tél, nem esett hó és a talaj menti fagyok is megtorpantak raktárszobám lakatolható deszkaajtaja előtt, elvoltunk a Királyhágó utcában, különösebb baj nélkül húztuk ki a telet; Babát a Gyerekklinika Mócok úti központjából a Crişan utcai, apám lakása melletti Gyermekklinikára helyezték, eleinte örvendett ennek, de aztán nehezen tűrte, megaláztatásnak érezte, hogy nem tesznek különbséget az asszisztensek és a nővérek között; a kórházi és klinikai személyzet rangsorában addig még nem voltak az orvosoknál kevesebb, a nővéreknél pedig nagyobb felkészültséggel rendelkező alkalmazottak; a nővérek alacsonyabb beosztásuk és alárendeltségük miatt kényszeredetten elfogadták az asszisztensek felsőbbrendűségét, még akkor is, ha tapasztalták: az asszisztensek gyakorlati jártassága kevesebb elméleti felkészültségüknél; a Crişan utcai Gyermekklinikán egyetemi orvosképzéshez tartozó gyakorlatokat is tartottak; egy pökhendi fiatal tanársegéd, akivel magam is találkoztam, amikor Babára vártam a klinika előtt, magas, termetes zsidó arca, fekete szarukeretes szemüvege, szigorú tekintete és negyvenhatos lába feltűnő, barátságtalansága messziről érezhető volt; arrogánsságáról panaszkodott Baba s arról, hogy sem őt, sem társát nem hajlandó asszisztensnek szólítani; egy alkalommal Babának, a tanársegéd orvostanhallgatók előtt tartott előadásához, szemléltetésül csecsemőt kellett óra hosszan karjában tartania a tanársegéd magyarázata közben, egy udvarias diák széket tolt Baba mellé és hellyel kínálta, az előadó felcsattant: Fiatalember! Tanulja meg a szabályt: az orvos jelenlétében a nővérnek mindig állnia kell!, nemcsak Baba ütközött meg ezen, a diákok tekintete is elárulta, értelmetlennek tartják az ilyen megkülönböztetést; Babát különösen a lefokozás sértette, amit ki is kért magának; az ehhez hasonló konfliktusok semmilyen munkahelyen

nem tesznek jót a közérzetnek, a tanársegéd minden alkalmat megragadott, hogy felsőbbrendűségét feletteséként is bizonyítsa; Baba vigasztalhatatlan volt, annak ellenére, hogy a csecsemők iránti rajongása vezette erre a pályára, megelégelte a katonasághoz hasonlítható egészségügyi hierarchia következtében elszenvedett megaláztatásokat; tanakodtunk, mit tegyünk, mihez kezd, ha otthagyja a klinikát; valószínűleg magamra gondoltam, a kéziratimra, amelyek legalább egyszeri átgépeléssel születtek, nem tudtam jobbat, a gépírást ajánlottam a figyelmébe; fizettem tanfolyamát a Deservirea (Ellátó) szövetkezetnél; hónapokig tanulta délutánonként és ígéretesen pötyögtetett, sikeresen vizsgázott, 1961. szeptember 30-án erről oklevelet kapott, három nappal később pedig elszámolt a klinikáról; én akkor már harmadik hete Bukarestben voltam, a kétéves újságíróképző hallgatójaként; ennek előzményei a következők: 1959 áprilisában, három hónap után véglegesítettek a lapnál; egyre-másra jöttek a laphoz a káderlapjuk alapján kiválogatott fiatalok, az Igazság amolyan újságíró iskola volt; többen nem bírták ki a hat hónapot, visszakérezkedtek előző munkahelyükre; egy nagydarab trolibuszjavító reggeltől délig izzadt tízsoros hírt fogalmazva, két hónapig bírta és menekült; az Armatura gyárból érkezett újító dicséretesen haladt, ismertem gyerekkorából: vérbeli újítóként maga készítette diafilm vetítéses, mini maszek-mozit nyitott Nagy Lajos király úti házukban, egyik jegyzetét vezércikként közölte és dicsérte hétvégi elemző ülésünkön a főszerkesztő, ezután már csak vezércikkíráson törte a fejét, de nem volt hozzá a főszerkesztőnek is tetsző ötlete, ezért kedvét vesztve ő is visszakérezkedett a gyárba, hogy ott tovább tökéletesítse a róla Agácsi-csapként külföldön is elismert egyszerű és olcsó vízcsapot; egy reggel, a rovatokat végiglátogató főszerkesztő elé állt, és miután hiába magyarázta ipari

témájú írásának sajátos logikával felépített tervezetét, egy akkoriban közismert vicc példájával hozakodott elő: Ismered Kovács elvtárs a viccet a kuplerájról?, kérdezte gesztikulálva, Nem, nem ismerem, felelte elvörösödve, kezét az ajtókilincsen felejtve, közismerten prűd főszerkesztőnk; Agácsi csodálkozott, és nekilátott, hogy megértesse. milyen vázra szerelné fel az írásához gyűjtött adatokat: A csattanóra gondolj, arra, hogy a kupleráj a levegőbe és a faszom a zsebkendőbe..., Ezt a viccet még nem hallottam, szólt halkan a rákvörös főszerkesztő és gyorsan becsukta maga mögött az ajtót; a történtek után Agácsi írásaira egyre kisebb érdemjegyet kapott, s mert ennek anyagi vonzata is volt, a tízes anyagokért többszörösen több akkordpénz járt, mint a gyengébbekért, hetesen alól pedig nem járt pénz, véglegesen elment a kedve az újságírástól; sokunknak, kivált a fiatal munkatársaknak, ez a fajta anyagi ösztönzés arra volt jó, hogy a reggeli kávézás és a délelőtt villásreggeli költségeit fedezzük belőle; Agácsi kifizetődőbbnek tartotta az újításai miatt is jelentősebb armatúragyári keresetet, ezért kérte visszahelyezését; jöttek helyébe mások, akkoriban négy-öt gyakornok is lézengett a szerkesztőségben, ráérősen próbálkozhattak az újságírás mesterségének elsajátításával, de mert felvételüknél a legeslegelső szempont nem íráskészségük volt, hanem a megfelelő káderlap, a munkásszármazás, a pártpolitika iránti elkötelezettség, gyorsan cserélődtek; nem volt más barátom az iskolai triumvirátusunkból maradt Pálfi Mirceán kívül, újságíróként gyakran látogathattam munkahelyén, és nehezményeztem, hogy technikusi diplomája mellett visszalép a szakmunkás kategóriába: Ez olyan, mintha az orvos asszisztens nővérnek való munkát végezne!, magyaráztam Mirceának; azt hiszem, születésétől kezdve mindig volt benne jó adag szomorúság és lemondás, mert román édesanyjának élete árán látta meg a napvilágot, hozzám

hasonlóan ő is szenvedett mostohaanyja megkülönböztetéseitől és furfangjától; úgy éreztem, segítenem kell; Lám, a veled egy gyárban dolgozó osztálytársaink igyekeznek: Csillag Endre például diszpécser, tehát műszaki tisztviselő, Hegyi Rezső valamiféle raktáros, Demeter Pista pedig öntödei intézőféle, biztattam, bátorítottam; Ha nekem sikerült, neked bizonyára még könnyebben megy!, korholtam, középiskolás koromban én csak írtam, de ő ügyes felszólalásaival is kitűnt, ismertté vált, fellépését tánccsoportbeli gyakorlata is könnyítette; apránként rábeszéltem, felvették a gyakornokok közé, bevált és helyembe került az ipari rovatnál: nem bántam, mert bizonyítottam a művelődési rovatban is, de ha addig megelégedtek a szerkesztőségben a középiskolai végzettségűekkel, a munkatársak többségének, úgy tudom, Szakács Ernő kivételével, csak érettségije volt, azzal fenyegettek, hogy pártlapnál rövidesen csakis párttagok és egyetemet végzettek gyakorolhatják ezt a mesterséget; Ernő, kitűnő újságíró-képességeit senki sem vitatta, valamelyik tekintélyes író felfedezettjeként került a szerkesztőségbe; de később, mert nem kívánt továbbtanulni, neki is mennie kellett; könyvelőként kapott munkát egy szövetkezetben; a házassága körüli botrányok is hozzájárultak távozásához; tanulságosnak vélem Ernő életének furcsa kanyarulatát, s a tőle tanultak alapján igyekszem tömören fogalmazni: alapvetően vidám, apróságokon is jóízűen nevető fiatalemberként ismertem meg, amikor mellé osztottak; pedánssága, kicsit tisztviselő hajlama miatt is tiszteltem; reggel pontosan, de lihegve érkezett a szerkesztőségbe, első dolga volt az íróasztalára aprólékosan elhelyezett terítékről elfogyasztani bőséges reggelijét; miután, feltételezésem szerint, hirtelen felindulásból megnősült, reggeli körülményeskedéseit felejtve, viharosan, sportosnak nem mondható testi erejét cseppet sem kímélve végezte férji

kötelességeit az ágyban is; eleinte dicsekedett, hogy délutánonként az ágyban örültek hazaérkezésének, vacsora után sem pihentek, éjszaka is folytatták, az otthon reggelizés eszükbe sem jutott, helyette sietősen szeretkezve búcsúztak egymástól; így ment ez hónapokon át, háztartásbeli felesége nemcsak bírta az iramot, de mint a kacsa a nokedlit, annyira megszokta a gyakori együttlétet, hogy követelte is, Ernőn lötyögött a ruha, megtörtént, hogy reggelizés közben elbóbiskolt, íróasztalán koppant feje; Nem bírom! panaszolta, mint a Csendes Don egyik fiatal hőse, akit fehérmájú kancája örökösen bevethető csődörnek képzelt: Mit tegyek? Az asszony követeli, annyira megszokta, panaszkodott nekem elkámpicsorodva Ernő; szerkesztőségi összejöveteleken találkoztunk feleségével, észre kellett vennünk, majd elolvadt a szüntelen vágytól, pont olyan volt, mint egyetlen egyszer a szerkesztőség kirívóan gyönyörű, elérhetetlenül büszke fiatalasszonya, aki Molnár Erzsébet névvel írta a *Lányok, asszonyok* oldal tematikus szövegeit, de rögtön kiütközött simulékony macskatermészete, amikor célja eléréséhez ehhez volt szüksége; faliújság-felelősként írást kért tőlem, szabódtam, éppen valami kötelezően vonalas szöveggel bíbelődtem íróasztalomnál ülve, mögöttem állt, hozzám hajolt, selyem-batiszt nyári ruháján átsütött kemény mellbimbója, amint hátamhoz nyomult, nyakamba suttogva kérlelt, persze hogy mindent megígértem, de futó borzongás után ugyanolyan csömört éreztem, mint amikor egy szerkesztőségi ünnepi pezsgőzés után ellágyultan és régi magáról megfeledkezve elnyúltan kitárulkozva láttam a főszerkesztői szoba kerevetén; a magát nőszakértőnek képzelő László Frici gúnyosan megjegyezte: Ritka pillanat, alig várja, hogy valaki beakasszon neki!, az ilyen nőktől meneküljön az ember, negédes mosolyuk, mézesmázos szavuk csapda, mocsaras, lápos vidékek húsevő virágai ők, a Vénusz

légycsapójához hasonlóak, édes nektárjuk bódító, hajuk lebbenése érzékelő szőrök mutatványa, amellyel csapdájukat prédáik előtt nyitják és zárják nagy fogások alkalmával; Ernő bevallott lankadása miatt mit tehetett szegény asszony: kikezdett rajzolónkkal, aki menekült, mert nem vonzották az izgalmukban bőven verejtékező nők; aztán, miután két szép gyermeket szült, megállapodott egy fiatalembernél, akivel nyilvánosan is sűrűn mutatkozott, botrányokba keveredtek, nem titkolták, nem is titkolhatták kapcsolatukat; végül Ernőnek válnia kellett, megkockáztattam előtte a számomra nyilvánvaló tanulságot: mértéktelensége áldozata lett; Igazad lehet, sóhajtotta szomorúan, a sok hercehurcától fáradt s valószínűleg sok más mindentől megcsömörlött Ernő, mielőtt végleg eltűnt a szerkesztőségből; sorsából tanultam: Mindent csak mértékkel!: italt, nőt, édességet, szórakozást, álmodozást, politizálást, lelkesedést, lelombozódást; a munka, ha írás, a tanulás, mert az olvasás, számomra kivétel volt, kedvtelés, amelybe belefeledkezik az ember, következményeivel nem törődik és aztán a csalódottak seregében megnézheti magát; a tanulást már akkor sem a szokványos iskolai, főiskolai és egyetemi keretek között képzeltem el, az ilyen helyeken többnyire azt kell tanulnunk, amit valamilyen céllal kijelölnek, a magunk választotta ösvényeken inkább csak szabadidőnkben bolyonghatunk, így van ez az újságírásban is, erre mindenféle kényszerítő körülményekből terelőket állítottak, beláttam, hogy nincs esélyem külön utat járni, arról, hogy tovább képezzem magam, nem mondtam le, kapóra jött, hogy felajánlották, tanuljak újságírást a Ştefan Gheorghiuról, a század elején élen járó román szocialistáról elnevezett fővárosi főiskolán; nyár közepén küldtek felvételire; az ország minden részéből gyűjtöttek bő osztályra való csoportot; beültettek egy terembe, írnunk kellett amolyan szabad témára komponált

történetet, sejtettem, hogy akár lapunknál, itt sem az írástudás a döntő, hanem a káderlap, erre a főiskolára nem jelentkezhetett bárki, ide jelölteket küldtek, a kádereseken múlott a sorsunk, nem a tudásunkon; erről már másnap megbizonyosodtam, amikor már elmenőben, csoportunkkal együtt várakoztam a szigorúan őrzött kapun belül és nem kis feltűnést keltve megjelent piros Czetka motorkerékpárján a rövidnadrágos Szöllősi Béla, az Igazság mezőgazdasági rovatának legfiatalabb tagja, néhány iskolai füzetlapra ceruzával írt dolgozatát hozta, amit át is adott a kíséretünkkel megbízott tanársegédnek; Csak egy napot késtél!, biztattam: Ne csüggedj!, vigasztaltam a magam módján, de láttam rajta, tudja mit csinál; Szabadságon vagyok, a tengerpartról jövök, jegyezte meg védekezve; később elárulta, hogy semmi kedve nem volt a kétéves tanfolyamhoz, a káderesnek ellent nem mondhatott, ezért készakarva késett, a sebtében írtakat is csak azért hozta, hogy a komolyabb felelősségre vonást elkerülje; célját így valóban elérte, nem vették fel a főiskolára, élhette tovább megszokott kolozsvári életét, azon kevesek közé tartozott, akik versenyszerűen öttusáztak, ez pedig olyan sportág, amely teljesen lefoglalja az embert; a lap valamiért minden bizonnyal szabadulni akart tőle, azért átkerült a rádióhoz; másodéves újságíró hallgatóként ért a hír, miszerint Jugoszlávián át oldalkocsis motorkerékpáron disszidált egy belügyistől elszeretett nővel és annak gyerekével, meg sem állt az Egyesült Államokig, ahol bizonyára kamatoztatta sporttudását, egyébként, újságíróskodása előtt kémiát végzett a Bolyai Egyetemen; az ezerkilencszázas évek végén telefonon jelentkezett egy, a családi lapom internetes számában megjelent betűhibára hivatkozva, hogy hamisíthatatlan amerikai nagyképűséggel kitanítson, miként kell lapot csinálni, köszöntem szépen, örvendtem annak, hogy él, s bizonyára kedvére kilovagolta magát a kolozsvári

öttusázóknál sokszorosabban kedvező amerikai körülmények között, hiszen mesélte, háza, családja, mindene megvan, amire vágyott; „sikeres” felvételim után jelentkeztem főszerkesztőmnél és a káderesünknél is: lemondtam főiskolai tanulmányaimról; indoklásul magyaráztam: nős vagyok, nem hagyhatom feleségemet fűtetlen kamarában, egyedül megfagyna, ráadásul a munkahelyén tapasztalt ridegségtől, szülei irántam érzett ellenszenvétől is szenved, felelősséggel tartozom sorsának alakulásáért; számítottam arra, hogy nem egyeznek bele hirtelen lemondásomba, s amikor hajlandóságot mutattak a segítségnyújtásra, előálltam a Babával megbeszélt egyik lehetőséggel: segítsenek abban, hogy feleségem is tanulhasson; pályaváltása napi gondunk volt azon a nyáron, sorra vettük, mit szeret a leginkább, sokan másokhoz hasonlóan az olvasás az evéshez hasonló szokásunk volt, olvastunk az iskolában a pad alá rejtett könyveket, vonaton utazás közben, nyáron strandolás, táborozás közben, olvastunk munkában és csendes vasárnap délutánokon, faltuk az olvasnivalót az ágyban, lefekvés előtt rendszeresen, de izgalmas olvasmány esetében, megfeledkezve másnapi frissességet követelő munkánkról, olvastunk egyhuzamban hajnalig, nem számított valamirevaló családnak az, ahol nem volt legalább tucatnyi kötetnyi könyvtár; később, amikor átjárhattunk az anyaországba, újságírói kíváncsiságomnak engedve összehasonlítottam néhány erdélyi fizikai munkát végző könyvgyűjtési hajlamát hasonló pesti emberek igényeivel, az eredmény azért volt megdöbbentően nekünk kedvező, mert amíg az anyaországiaknak nem jelentett gondot a könyvvásárlás, nálunk vadászni kellett a magyar nyelven megjelent jó könyvet, ebben az esetben is döntött a „súly alatt nő a pálma” költői megfigyelés igaza, az erdélyiek a tiltás miatt konokul rászoktak a *csakezértisre*, törvényszerű ez mindenütt, ahol elnyomás van, ahol zsarnokság van, és

ahol zsarnokság van, ott ellenállásnak is lennie kell, tagadással kezdődik minden változtatás, ebből is tanultam: magunkat kell megváltoztatnunk, mégpedig folyamatosan, egész életünkben, ha értelmes életet akarunk; az egyik lapban olvastuk: könyvtárosi kiképzésre keresnek jelentkezőket; nyilvánvaló volt, hogy a hirdetést a szokásos látszatdemokratizmus miatt közölték, a jelentkezőknek, ha voltak, esélyük sem volt bekerülni az ajánlottak névsorába; a megyei pártbizottság káderese előtt viszont nem volt akadály a szakszervezeti tanács hatáskörébe tartozó döntés befolyásolása, Baba, annak ellenére, hogy párttámogatás nélkül nemzetiségi hovatartozásával nyomós okot adott elutasítására, felkerült az iskoláztatásra javasoltak listájára; felvételije sikerült, 1961. november 3-tól a bukaresti Állami Művelődési és Művészeti Bizottság által működtetett kétéves főiskola könyvtárosi szakának hallgatója lett; mindketten bentlakásba kerültünk; ha látni akartam feleségemet, hosszú távú gyaloglóvá kellett lennem, vagy többszörösen átszálló utassá trolibuszon, buszon és villamoson, a Bercsényi huszárok egykori bukaresti táborhelyétől a hozzá; vezet úton, újra udvarló lettem, a cotroceni-i egykori királyi palotától az Északi pályaudvart és a Victoria teret érintve juthattam a Dorobanţi és a Hunyadi János román nevét viselő út kereszteződésénél működő bentlakásos főiskoláig; együttlétünkre háromhavonként egyszer engedélyezetten a mi bentlakásunk erre a célra kialakított részében kerülhetett sor, vagy kedvünket szegő hosszas keresgélés után az örökké foglalt szállodákban, mert csak néha jutott kevés pénzünkből szállodai szobára; önmegtartóztatásunktól édes-keserű házaséletbe kezdtünk és folytattuk a tanulásnak szentelt két esztendő alatt; nem panaszkodtunk, hálásaknak kellett lennünk a sorsnak, hogy tanulhattunk, volt hol laknunk, függetlenül élhettünk a minket megtagadó szülőktől, a fővárosi élet

apró örömei között anyagi lehetőségeink szerint válogattunk; sűrűn jártunk színházba, minden bukaresti színházat kipróbáltunk, még a zsidó színházat is kedveltük, ahol akkoriban ritka fülhallgatós előadáson láttunk Brecht-darabokat, felejthetetlen élmény volt számomra minden betétdalokkal, feliratos táblákkal rendezett groteszk előadás; igyekeztünk élőben látni minden neves román színészt: tapsoltunk Stela Popescunak, Radu Beligannak, Ştefan Banicanak, Toma Caragiunak, Amza Pelleának, Gheorghe Vasiliu Birlicnek és még hosszan sorolhatnám a neveket, ha emlékezetem palatáblájáról nem törölte volna le a fél évszázados idő, a Piaţa Romana közelében, a Calea Dorobanţilor elején, közel a Baba bentlakásához, volt egy kicsi színház, ott minden előadást megnéztünk; az Athenaeum egy-egy koncertje számunkra ünnepnap volt; rendszeresen benéztünk a Magheru sugárúti, a királyi palota melletti és az Egyetem téren lévő könyvesboltokba, sétáltunk a Cismigiu parkban, végig a Kogălniceanu bulváron az operáig, ahol világhíres román énekeseket hallgattunk; a Magheru sugárúti fényes Lido szállodában egyszer sem kaptunk szobát, de a szállodaépület sarki büféjében a pompás mitiejek és flekkenek mellett kedvünkre válogathattunk a nagy kockákra porciózott muszákákból és felébe vágott, kemencében sütött, hússal töltött, tejfölös káposztafejekből, eleinte irtóztunk a fehérmártásos csirkecomboktól, de miután megkóstoltuk, mennyei íze miatt a francia konyha híveivé váltunk; házassági évfordulónkat a királyi palota közeli toronyház vendéglőjében ünnepeltük, mandzsúriai ikrát kértem előételnek, élveztük, miként pattannak a narancsszínű gyöngyök fogaink között, másnapos hatása is emlékezetes, hashajtóként sem volt mindennapi; fizetésem beosztottuk, nem kellett bentlakásért fizetnem, Babának sem került sokba, így aztán tanév végére két

korszerű konyhai székre valót spóroltunk, egy darabig gyönyörködtünk bennük a Victoria sugárút melletti bútorüzlet kirakatában, aztán hazautazásunk napján megvásároltuk és küldtük vasúti poggyászként Kolozsvárra; az újságíró iskolán már az első napokon megbarátkoztam a nagybányai Varga Mihállyal, nálam idősebb, göndör hajú, tagbaszakadt ember, vidáman ugrándozó szemében állandósult a huncutság, kicsit dadogva folyt belőle a szó, lelkesedése töretlen volt, rögtön megtetszett svejkes magatartása, amelyből reám ragadt valamennyi, s így könnyen elviseltük a pártiskolás túlszervezés furcsaságait, minden óránkat meghatározott program szerint kellett töltenünk; egy szobába kerültünk és azonos csoportba osztottak, a szemináriumokon egy padban ültünk, néhány hosszúra nyújtott felszólalásával vívott ki magának tekintélyt, aztán megtehette, hogy csak fizikailag volt jelen a közös foglalkozásokon, elfoglalta magát, angolul tanult fergeteges iramban; orosz tanári végzettsége mellett olvasottsága is tetszett, megfontolt könnyedségét igyekeztem másolni, reggelenként felváltva néhány oldalt felolvastunk Svejk történeteiből, és a derék katonától ellesett hangulatban könnyen átvészeltük a délelőtti kötelező órákat; nagyszünetben az ebédlő közeli könyvstand üde nőiességet sugárzó Maricsikáját szórakoztattuk; két hét teltével Misi ezt a lényegre törő hölgy lakásán, mindkettőjük örömére, testközelebbről, iskoláztatásunk végéig kitartóan gyakorolta, miközben aprólékosan magyarázta: új filozófia irányzatot alapít, a *baszizmust*, amelynek alaptételét elgondolkoztatóan tömören a Baszni kell! kijelentésben fogalmazta meg, indoklását pedig élvezettel magyarázta, aprólékosan kibontva az emberiség tudományos történelmének, Démokritosztól kezdődően, Bacon és Descartes majd a 19. századi pozitivisták nyomán, a marxista filozófia utópisztikus gondolatait követve valamely nagy metafizikamentes eszmény

kigondolását elősegítő tanként, az ész játékos termékének képzelte a jobb rend érdekében, hogy a valóság és a racionálisan elképzelt közötti távolságot, az erkölcsi jó és az esztétikai szép igazsággal ötvözött egységévé váljon az emberi tökéletesség oltárán, az ember elidegenedése munkájától, másoktól és önmagától mérsékelhető legyen és megvalósuljon az emberek világméretű összekapcsolódása; mosolyogva állította: filozófiája a kapitalizmust, szocializmust, kommunizmust, nacionalizmust és minden más izmust meghaladva, az emberi természet értelmezésének újabb kiindulópontja lesz, mert folyamatos munka- és környezet kapcsolatunkon kívül nemiségünk filozófiája úgy kell, mint a darab kenyér; Misiből folyt a szöveg: hülyéskedtünk, hogy felejtsük az erőltetett iramban belénk passzírozott hivatalos dogmák özönét; külön bajom volt, hogy románul nehezen fogalmaztam, addig anyanyelvemen sem kellett nagyobb nyilvánosság előtt beszélnem; szemináriumokon Misi példáját szerettem volna követni, de szókincsem ehhez kevesebb volt lélekjelenlétemnél, amely átlagos lehetett, hiszen kibírtam: két év párttagjelöltségem után a pártfőiskola ezer közeli létszámának nagy nyilvánossága előtt fogadtak párttaggá; pártonkívülinek nem volt mit keresnie egyetlen fakultáson sem, még a szakszervezeti vezetőket képző tanfolyamokon sem; az újságírók egy épületben voltak a szakszervezetisekkel, így futólag megismerkedtünk a szakszervezetiek közül a szomszéd szobában lakó Fazekas Lajossal: karót nyelt, messziről észrevehetően korlátolt alak volt, Misi ismerte valahonnan, és megsúgta, jobb lesz az ilyeneket elkerülni; csodálkoztunk, amikor négy évvel később kinevezték Hargita megye első titkárának, 1975-től az Államtanács és a párt végrehajtó bizottsága tagjának; a hozzá hasonlók életpályájából számunkra világossá vált: a diktátor csupa bólogatójánosokat emelt maga mellé,

olyanokat, mint Fazekas Lajost, akit felesége révén rokoni szálak is kötötték a legfelsőbb körökhöz; nem véletlen, hogy ez az ember volt az, aki a Ceauşescu helikopteres menekülésekor rémületében hányingert keltően kézcsókkal hódolt urának; a forradalom után elítélték, de Iliescu kegyelemben részesítette másokkal együtt, akikkel végül is egy társaságbeliek voltak az általuk aranykorszaknak nevezett években; román tudásom hiányában nekigyürkőztem és három flekknyi szöveget bemagoltam Hruscsov románra fordított beszédéből, éppen abból, amit házasságkötésünk előtt Babára várva magyarul olvastam, de a szeminárium vezetőjének jóindulatára hiába számítottam; amikor idegen nyelvet kellett választanunk, angolra jelentkeztem; egy rücskös képű, de szimpatikus fiatal tanárt kaptunk, aki pártvezetőknek és miniszteréknek tolmácsolt, s már az első órán megdicsért néhány tanult mondatunk elfogadható angol kiejtéséért, de a harmadik óráján már nem vehettem részt, átraktak a román nyelvet tanulók csoportjába; áthelyezésem jogos volt: előbb románul kellett tanulnom, aztán angolul, bánatomban Misit kértem, adja tovább az angol tanfolyamon tanultakat, de olyan iramban haladtak, hogy elment a kedve a tanítástól, nekem pedig attól, hogy őt nyaggassam; Misi két esztendeig nem tanult egyebet az angolnál, túl volt már egy megyei szintű pártiskolai képzésen, ismerte a sablonszövegeket, előadásokon szorgalmasan jegyzetelt, de az előadó szövegéből egy szót sem írt, hanem sok százszor angol kifejezéseket ismételt és magolt, ezzel töltötte meg minden füzetét, ilyenformán nem bánta a Bukarestben eltöltött két év egyetlen percét sem; példája ragadós volt, nekifeküdtem a román nyelvnek, fiatal tanárunk jó vezetőm volt, sikerült elolvasnom a legfontosabb kötelező olvasmányokat a román irodalomból, másodéven a kötelező témákra írt fogalmazványaim dicséretes

karcolatok, rövid novellák voltak; tanárom lelkemre kötötte, hogy feltétlenül folytassam tanulmányaimat valamely egyetem román nyelv és irodalom fakultásán, amit megígértem és a hetvenes években megtoldva a magyar nyelv és irodalom szakkal, tanári oklevelet szereztem, abból a meggondolásból, hogy Romániában mindkét nyelv és irodalom ismerete elengedhetetlen feltétele a jó újságírásnak; néhány történetbe sűríthetően maradt meg bennem ennek a két esztendőnek a tanulsága: ahhoz, hogy valamennyire is sikeresnek mondhassam magam, bátrabbá kellett válnom mindenféle apróbb dologban, olyasmikben, amit csak azok tudtak, akiknek, mint csúfondárosan állítottuk: „gyerekszobájuk is volt"; Misi egyetemi gyakorlatából tudta, hogy nem szabad megvárni, amíg szemináriumaink vezetői kérdeznek, jelentkeznünk kell, bizonyítanunk kell, hogy aktívak vagyunk, érdeklődünk, „emészt a vágy", hogy minél többet elsajátítsunk a tanítottakból; közgazdaságot egy Moszkvát megjárt, fiatal és sportos előadótanártól tanultunk, meglepett, hogy az összevont különféle csoportok előtt tartott háromórás előadásait a zsebkendőzsebéből előhúzott cetlire tekintve kezdte, és végig olyan pontosan fogalmazott, olyan egyenletes ütemben szövegelt, mintha felolvasott volna, minden szavát lejegyezhettük; nagy szerencsémnek tartottam, hogy tízvalahány tagú csoportunk szemináriumvezetését is vállalta, csoportvezetőnk, aki egy darabig a távirati iroda indiai tudósítócsoportjában dolgozott, és a Scânteia országos napilaptól került az iskolába, a giurgiui párttitkár és egy cigányképű filmgyári nagy stílű figura rendkívül bő lére eresztett feleleteiket szenvedtük a tanárral együtt, aki unottan hallgatott, nem szólt közbe, nem javított, nem vitatkozott; a második vagy harmadik szeminárium végén, miután Varga Misi is szerepelt, összeszedtem magam és a vitára bocsátott előadás pontokba rögtönzött kompendiumát felmondtam: Na

végre! Ez az! Ez a lényeg!, mondta szigorú arckifejezésén semmit sem változtatva tanárunk, és utána minden szeminárium végén nekem kellett összefoglalnom a lényeget; gondoltam egy merészet és a meghirdetett időben pofavizitre jelentkeztem nála, magammal vittem több száz oldalas jegyzetét, és miután kérésemre tisztázott egy olyan dolgot, ami nem okozott gondot nekem, de arra jó volt, hogy jártasságomat közbeszólásokkal bizonyítsam, a meghökkentés módszerét bevetve, felhívtam a figyelmét jegyzetének egyik egyenletében előforduló hibára, apró hiba volt, egy előjel hibázott; felkapta a fejét, de aztán elismerte, jó szemem van, célomat ezzel elértem, megjegyzett magának, többé nem volt gondom tantárgyával és később, amikor elméleti munkásságát akadémiai tagsággal elismerték, magamra is büszke lehettem, hogy ilyen nagy tudású tanárnál vizsgáztam kiváló eredménnyel; katonáskodásom alatt figyeltem fel arra, hogy az ország politikai vezetőiről készült képsorban már Sztálin halála előtt megjelent egy fiatal vezérőrnagy, majd rövidesen altábornagy, újságíró iskolás koromban már a legfőbb vezető jobb kezeként emlegették, Gheorgiu-Dej halálakor rebesgették: ő vitte be a legfőbb pártvezetőnek az aszpirint, a ragadós sztálini félelem benne is eluralkodhatott, hiszen helyfoglalását egy megbízottjának veszettül forgatott kurblivasa segítette, amikor egy elhagyott házhelyre csalt és halára vert magyar származású Fóris István helyébe lépett a Román Kommunista Pártban, a II. világháború végén újrakezdődött elrománosításásunk indításakor; egyszer mindnyájunkat, az iskola összes hallgatóját összegyűjtöttek a nagyterembe, ezernél többen lehettünk, mi Varga Misivel nem tolakodtunk, a főbejárat közelében maradtunk, hogy idejében leléphessünk, Misi és én is akkor már kinnlakók voltunk, ő Maricsikájáért lakott, én Babáért laktam albérletben; Ceauşescu hosszú, unalmas

előadást olvasott fel sajátos hanghordozásával, a vége felé a Román Kommunista Párt politikai irányvonalának alapjaként, a szokásos sablont ismételve: Marx, Engels, Lenin tanait említette és megtoldotta a sort Sztálin nevével, a generalisszimusz nevére a teremben megfagyott a levegő, a beszédére figyelők ijedt arcot vágtak; észrevette és megismételte a felsorolást: Igen! Jól hallották: Marxról, Engelsről, Leninről és Sztálinról van szó!, nagyot nyeltünk, nem tudtuk, mire vélni kijelentését, csaknem egy évtized telt el a nagy kondukátor halála óta, szemináriumainkon Hruscsov volt napirenden, őt kellett idéznünk, ő volt, aki leszedte a keresztvizet Sztálinról, szerinte a történelem nagy zsarnokaihoz hasonlóan megérdemelte, hogy nyers erő által vesszen el, azóta legendákat mesélnek, hogy ciánkálit kevertek az italába a hirtelen félreállított zsidó orvosokat helyettesítő gyilkosságba beavatott orvosok, és akit megöltek, az nem is Sztálin volt, hanem egyik a sok közül, akit meg kellett ölni, mert az igazi Sztálint egy görög kolostor előtt az elsőszülött fia lőtte le, hogy anyja szenvedéseit megtorolja, de erre már nem figyelt a „román nép legnagyobb fia” és lám, hasonló sorsra jutott; persze erről mi nem sokat tudtunk akkor, csak annyit, amennyit a leleplezésekről olvashattunk a hivatalos lapokban; sejtelmünk sem volt arról, hogy ezekből mennyi igaz, az egyszerű emberek, akiknek a tudásuknál erősebb a hitük, mint például anyámnak is, Sztálint továbbra is éppen olyan nagynak, bölcsnek és jóságosnak tartották, ahogyan ezt a mérhetetlen propaganda hirdette, hiszen mindig is ismétlődik a történelemben: a legfőbb vezető után nagyravágyóbb vezető kerül helyébe, akinek az első dolga egekig dicsérni elődjét és megfogadni, nyomában jár majd, hűen követi és a többi, utána pedig, mert úgy érzi, másként nem kerekedhet fölébe, addig kell kicsinyítenie, hibáztatnia és nem ritkán pocskondiáznia, amíg sikerül elődje emlékét kivakarnia az emberek

fejéből, s rávennie a tömegeket, hogy egyedül őt éltessék; Hruscsov így járt el nagynevű „acélos” ivócimborájával, Ceauşescu atyai barátjával, és így megy ez mindmáig az egyszerű emberek körében is; képletesen: ha súly alatt nő a pálma, a pálma vállára hágva nő a következő nagymenő, a maga hajtotta levelekkel borítja a törzset, a múltat; az ilyennel nincs mit kezdeni, ki kell vágni tövestől; az Északi pályaudvar melletti, a gyárnegyed felé vezető Griviţa út jobb oldali részén épült egykori olasz negyed egyik kis családi házában találtunk bérelhető szobát; két villamosmegállónyira a pályaudvartól könnyű volt a tájékozódás, Baba és én, onnan ellenkező irányban, trolibusszal jártunk iskolába; nyugdíj előtt álló, Resicáról felkerült szász eredetű házaspárnál laktunk, otthon magyarul beszéltek, évek óta gyászolták húszéves, egyetemista korában elvesztett lányukat; a központban járt, onnan telefonált valaki, hogy az Egyetem téren hirtelen rosszul lett, megállt a szíve; háziasszonyunk mindig felrezzent, amikor megszólalt a telefonjuk; az ember, műszaki tisztviselő, nagy borkedvelő: a lakbér mellett olykor kénytelen voltam egy-egy üveg bort is fizetni; csak miután visszakerültünk szülővárosomba, akkor tudtam ellentmondani neki, felkeresett és utazási költségre kért kölcsön; eszem ágában sem volt adni neki, mert sohasem adta volna meg, ezenkívül tudtam, hogy vállalati megbízottként, menetlevéllel látták el, tehát azt nem ihatta el; igaz, egyszer sem láttam részegen; csodáltam, mert egyemeletes házuk lezárt fűtetlen fölépcsőházában aludt, vaságyának rácsán kidugott lába a téli fagyok idején is meztelen volt; Nem fázok!, állította, így szokta meg; mi meg vacogtunk a század eleji ósdi bútorokkal zsúfolt, utcára néző kisszobában, a szénfűtéses kis vaskályha inkább csak a szoba díszítését szolgálta; az első este is a melegedés kedvéért bújtunk ágyba, eszünkben sem volt próbát tenni, mégis leszakadt az ágy, a szalmazsák alatti deszkák korhadtak voltak,

régóta nem használták ezt a fekvőhelyet; sajnos, jobb lakást és házigazdát nem találtunk; egyszer újsághirdetés nyomán eljutottunk egy nyomornegyedbe, a nevét már menekülésünk közben elfelejtettem; mély szennyvizes árok fölötti pallón jutottunk deszkadarabokból tákolt viskók közé, ki volt az a valóságtól elrugaszkodott tulajdonos, aki itt albérletet kínált, nem tudtuk meg, mert mielőtt rátaláltunk volna a nagy összevisszaságban, kóbor kutyák elől kellett menekülnünk, ez volt egyike azon bukaresti külvárosoknak, amit máhálának neveztek; a kifejezés számunkra értelmetlen volt, kiejtése szerint a távoli kisázsiai vagy arab nincstelen világot juttatta eszünkbe; ettől százszor jobb volt a régi olasz negyedben, ahol, mert megtudták, hogy magyarok és erdélyiek vagyunk, külföldieknek kijáró előzékenységgel előre köszöntek a szomszédok; túlzásnak éreztem, nem voltam rest, megkérdeztem egyiktől-másiktól, miért tartanak minket, erdélyieket különbnek: Rendesek, tiszták vagytok... És csendesek... Sunteţi domni! (Urak vagytok!), mondták, és a régi, jó értelemben használták a megnevezést, pedig akkor már nálunk Erdélyben mindenki elvtárs volt; a fővárosban pedig szoktatnunk kellett a fülünket a legfurcsább leurazásokhoz: Hai sictir, domnule!, aminek nagyjából ez a jelentése: Uram, menjen a fenébe!, ha előtte a *sanchi* is elhangzott, talán enyhítette a dolgot, mert *úgymond, állítólag* és *izé* értelemben használták.

*

A főszerkesztő, akinek a zakóját ordító félreértésből Ruganyos bácsi helyett maga az üzletvezető volt kénytelen befejezni, reggel hétkor magához hívatta a riportert. A főszerkesztő tudta, hogy reggel hétkor még egyetlen riporter sincs benn a szerkesztőségben. Éppen ezért nyomatékosan utasította titkárnőjét, hogy azonnal

küldje be hozzá azt a riportert, aki legutóbb a Vörös Lángban járt.
A titkárnő abbahagyta a faliújságcikkek gépelését. Ezt a reggeli kávéfőzés helyett önként vállalt pótcselekvésként végezte. Ugyanis a Lángcsóva című lap szerkesztőségében tilos volt a kávéfőzés. Ezzel szemben a faliújság mindennap megjelenhetett. A szerkesztőség tagjai felváltva két, a háborúból visszamaradt katonai kerékpáron járták a gyárakat, és a látottakról magánvéleményüket a faliújságon tették közzé. Természetesen írásaikat előbb bemutatták a faliújság szerkesztőbizottságának. A szerkesztőbizottság a jobb írásokból válogatott, ezeket a faliújság főszerkesztője is átnézte és átgépeltette. A faliújság főszerkesztőjét minden évben maguk közül választották a szerkesztők. És e bizalmat évről évre a lap főszerkesztője élvezte. Az átgépelést tehát – ugyancsak évről évre – a titkárnője végezte, mindig a kora reggeli órákban. Gyakran megtörtént, hogy a főszerkesztő asztalán a Lángcsóvába írt napi anyagok összekeveredtek A mi csóvánk címmel rendszeresített faliújságra szánt anyagokkal. De ez nem okozott zavarokat, mert a jó írások mindkét helyre jók, a gyengék pedig mindkettőben közölhetetlenek voltak.
Egy fiatal tollforgató gépzsír- és vasreszelék-balzsamos kezéből került a főszerkesztő elé a Hó végi hajrá vajjal című jegyzet, amelyben az élen járó vasesztergályos – két hónappal elébb még az újságíróvá kiemelt fiatalember munkatársa – a minősíthetetlen anyagellátásról rántja le a leplet, és felteszi a kérdést: Miért nem írja meg az újság, hogy mi a helyzet a vajjal? Kiderül a cikkből: a közvélemény tudja ugyan, hogy kiigazították a vaj árát, ami a tejhez viszonyítva nevetségesen alacsony volt, de ezt a dolgozók jobbik és nemcsak pártos fele hivatalos közleményből és nem szájhagyományozásból szeretné tudomásul venni. Az írást a lapba szánta a fiatalember, de a rovatvezető a két kényes kérdést nagysándori módon

kettéválasztotta, és azzal a megjegyzéssel adta tovább a főszerkesztőnek, hogy a hajrát a lapba, a vajat pedig belső használatra legyen szíves jóváhagyni.
Mindkettő a szemétkosárba került, mert a főszerkesztő egyetlen pillantásra átlátta... a központi lapokat, amelyekben nem tárgyalták a fenti témákat. Ugyanakkor jóváhagyott két vezércikket a generalisszimuszról.
A felelős titkár elébb A MI BÁTYUSKÁNK! címűt kapta kézhez, és elégedetten bemérte a cikket a megszokott helyre, az első oldalra. Lapzárta előtt kapta a hasonló tartalmú MI ATYÁNK! című írást. Egy pillanatig tanácstalanul állt, nem szokta meg az ilyen cikkbőséget. Ekkor asztalán megszólalt a telefon. A szomszédos vendéglő főszakácsa jelentkezett, és felhívta a figyelmét arra, hogy a friss csontvelőnél nincs jobb a világon. A főtitkár nem volt ínyenc, de a délelőtti idegmunka és a kapkodva lenyelt néhány deci konyak rágta a gyomrát. Elhatározta, hogy a csontvelő után friss sört iszik. Nem majd, hanem rögtön. Íróasztala fiókjait az örökösen álmatlan osztályellenség bosszúságára bezárta, és lepecsételte. A MI ATYÁNK-at pedig menet közben feltűzte a faliújságra.
Ez az ügy később munkamegbeszélés tárgyát képezte, mert a főtitkárt sürgősen megérdemelt dicséretben kellett részesíteni. Másnap ugyanis kótyagos fejjel és némi bűnbánattal a faliújságon elévült cikket leküldte a nyomdába. A főszerkesztővel pedig nem volt nehéz elhitetni: az írást jó minőségéért, nevelő szándékkal függesztette ki, hogy tanuljanak belőle a fiatalok.
A munkásszármazású fiatalok rongyosra olvasták a faliújságot, de a főtitkárral való gyakori sörözések mellett néhány hét alatt leszoktak a korán kelésről, és elfelejtettek reggel hétre bemenni a szerkesztőségbe. Ennek ellenére a Lángcsóva volt az egyedüli lap Európában, ahol a hivatalos munkaidő reggel hétkor kezdődött. A gyakori ellenőrzések és a nagy szigorúság

hatására reggel nyolc és kilenc között már csaknem mind ott ültek, és ásítoztak tintás gyalupadnak nevezett íróasztaluk mögött.

Dél volt már, amikorra a titkárnő előállíthatta a Vörös Lángban járt ifjú riportert. A főszerkesztő éppen elégedett mosollyal tett pontot újabb vezércikkének végére. Címét is felírta:

Téged a dicsőség

– Gyere csak beljebb, Krém elvtárs! Foglalj helyet, mindjárt befejezem... – A főszerkesztő még egyszer rápillantott az előtte fekvő kéziratra. Nem a helyesírási hibákat kereste, azokat úgyis kijavítja a gépírónő. A címért határozatlankodott. Mintha már olvasta volna valahol? Valaki mondott már valami hasonlót? Csak nem a klerikális reakció szavai ezek? Gyorsan javított: TE VAGY A DICSŐSÉG.

Elégedetten hátrahanyatlott hatalmas karosszékében. Felállt, nagyot nyújtózott, és zsebre dugott kézzel vakarózott. Észrevette, hogy nincs egyedül. Visszaült a helyére.

– Te vagy az, Erik? Apukádék mit csinálnak? Jól vannak? Na, ennek igazán örülök. Közöttünk mindig is jó elvtársi kapcsolatok bontakoztak ki. Hanem veled megint baj van. Te...

A főszerkesztő elbizonytalanodott. A kéziraton legeltetve a szemét rádöbbent, hogy csaknem végzetes hibát ejtett: letegezte a generalisszimuszt, méghozzá szalagcímben:

TE VAGY A DICSŐSÉG

– Hm?!

Sietve áthúzta, a felismerhetetlenségig ikszelte az akaratlan tiszteletlenség árulkodó jelét, és fölébe írta a helyes megszólítást:

– Te... – nyomta meg a szót keményen a főszerkesztő. – Te újra zavarba hoztad a lapot! Kipróbált harcosok helyett, őket sértő módon mellőzve, kispolgári elemek nyilatkozatát csempészted a lapba. Kormorán elvtárs telefonált... Kormorán elvtárs jól ismeri apádat, és nagyon csodálkozott...

A főszerkesztő a nagyobb hatás kedvéért mindkét tenyerével csapkodta az asztalt.

– Krém elvtárs, nagyon kérlek, ne ellenkezz! Ismerd el...

– Elismerem! – jelentette ki könnyedén Krém Erik. De a főszerkesztő nem ezt várta tőle.

– Most min dolgozol?

– Cikksorozathoz gyűjtök anyagot. Az üzemi mozgósító művészbrigádok szerepéről szeretnék írni...

– Megint belekontárkodsz a kulturális rovat munkájába? A termelésről írj! – Közös akciót indítunk. Kivisszük a mozgósító művészbrigádot és néhány rátermett szakelőadót falura. Előadásokat szervezünk. Megpezsdül a művelődési élet, vele együtt nő a szaktudás és gyarapodik a tejtermelés. Az akció végén jelentjük, hogy tehenenként fél literrel megnöveltük a hozamot.

– Hm?!

– Rajzolt rovatcímet gondoltam...

– Jó, jó, de ki hozza helyre a hibát? Megsértetted Kormorán elvtársat. Ez így nem mehet tovább!

– Hát... – Rendben van. Beindítod az akciót és utána jelentkezel a Vörös Lángban. Kormorán elvtárs azt javasolta, hogy egy jó mesternőről írj portrét. Megadta a nevét is. A jövő hétre betervezzük. Hogy el ne felejtsem az elvtársnőt, akiről írnod kell: Emeletes Mancinak hívják.

A mozgósító művészbrigádok szerepe a tejtermelésben című akciót, bár az olvasók közül csak kevesen értették, nagy elismeréssel fogadták a szakemberek és azok, akik a

napilapban hasonló akciókat terveztek.
De a főszerkesztő nem felejtett. Krém Eriknek még egyszer találkoznia kellett Emeletes Mancival.
– Mi a helyzet a termelékenységgel?
Krém Eriknek első kérdésével nem sikerült zavarba hoznia Emeletes Mancit. Tökéletesen tisztában volt a termelékenység fontosságával. A szemfüles riporter második kérdése már bővebb magyarázatot kívánt.
– Mondania kell valamit önmagáról is. Hogy él, mit csinál a szabad idejében... Vagy mit tudom én... Érti, ugye? Valami érdekességet, valami sajátosat. Például mi a helyzet a nevével? Mi az, hogy Emeletes Manci? Biztos vagyok benne, hogy nem örökölt, hanem választott neve. Eltaláltam?
– Igen. De nálunk, a családban hagyomány a névváltoztatás.
– Mondja, hogyan jutott eszébe éppen az Emeletes név? Ami azt illeti, elég ritkán fordul elő.
– Jaaa! Hát azt örököltem. Szegény jó édesanyám találta ki magának. A szülei azt ígérték, hogy emeletes házat építenek neki. Aztán jött a háború...
– Köszönöm. A magam részéről befejeztem. Nem szeretném, hogy miattam a termelés... Vagy mit tudom én... Érti, ugye?
– Nem zavar, komolyan mondom. Kérdezzen még. Testvérlapjuk munkatársa azt kérdezte a múltkor, hogy milyen a családi életem.
– Igazán? Melyik számban jelent meg?
– Vagy két hónapja. Pontosan nem emlékszem, de majd megnézem, mert eltettem azt a lapszámot.
– Különben nem lényeges, megvan nálunk a kollekció. És milyen a családi élete?
– Hajadon vagyok.
– Tényleg?
– Persze. Sokáig udvarolt ugyan nekem egy fiú és komoly szándékai voltak, de a házasságig nem jutottunk el. Nem

találtunk... politikailag.
– Ez érdekes...
– Kispolgári elem volt. Elég későn jöttem rá erre az igazságra. Ipszilonnal írta a nevét, s az volt a mániája, hogy hat becsületes gyereket akar felnevelni. Lehet, hogy ismeri. Héderfáy Gusztávnak hívják, és kirakatrendező.
– Hat gyereket?
– Igen. Én azonban megmondtam neki, hogy a sok gyerek gátolna a fejlődésemben. Akkor még csak csoportvezető voltam. Van még kérdése?
– Hát persze. Főleg az érdekelne, hogy mit kérdezett még a kollégám.
– Megkérdezte például, hogy mit olvasok.
– Mit olvas?
– Brosúrákat és tankönyveket.
– Mit szeret jobban olvasni?
– A vékonyabbakat. Vagyis a tömörebb könyveket. Regényt, sajnos, nincs időm olvasni.
– Színházba jár?
– Bérletem van az operába.
– Tényleg?
– Tényleg.
– Mondja, szeretik magát a beosztottjai?
– Tisztelnek. Mert én átadom magam a munkának...
– Öröme telik benne?
– Igen. Én tudom, hogy dolgozni kell. Tudom, hogy mi a munka. Én már zsenge ifjúságomtól...
– Hány éves?
– Erre nem válaszolok! Van még kérdése?
– Nincs.
Krém Erik megnyugodva hagyta el az interjú idejére kettőjüknek átengedett szakszervezeti irodát. Ruganyos Őzike nem árulkodott, nem jelentett. Nem panaszkodott... Különben a mesternő szóba hozta volna az ügyet. Mégiscsak jó hallgatni a főszerkesztőre.
A riporter örült annak, hogy egyszerre két kényes dolgot

is elintézett. A testvérlap kollekciójából kikereste a Vörös Láng élen járó mesterének portréját. Kisebb változtatásokkal – magyarra fordította. A mellékelt fényképről a lap grafikusa öntudatos munkásportrét rajzolt. Az írás és a rajz egy vasárnapi számban jelent meg.
A következő héten sokan emlegették Emeletes Mancit az olvasók közül.
És az egyik nap, munkaidő után, Kormorán elvtárs végre kettesben, hosszan-alaposan elbeszélgetett vele.

Ez a *Nyári mese* című regényemből idézett részlet ihletési helye szerint a hatvanas évek szerkesztőségi hangulatát idézi. Varró János barátomnak, a Dacia Könyvkiadó, ötvenhatos események miatt hat esztendőt ült szerkesztőjének érdeme, hogy papírra vetettem, és 1981-ben, amikor már a fővárosi ifjúsági lapnál dolgoztam, máig csodálható módon, megjelenhetett.

*

Varga már első éven figyelmeztetett, hogy a reggelinél ne igyak teát, nem tudtam mire vélni, amúgy sem szerettem a teának nevezett löttyöt, helyette inkább a Sana nevű savanyútejet választottam reggelimhez önkiszolgálásra berendezkedett éttermünkben, kis üvegben kaptuk, balzsam volt zaklatott gyomoridegeinkre; másodéven kiderült, hogy teánkba rendszeresen nagy adag brómot kevertek; egy kisebb delegáció a rektorig jutott panaszával; a küldöttségben néhány felháborodott hallgató kivörösödve panaszkodott, hogy felsültek az ország távoli részéből érkezett feleségük előtt, képtelenek voltak férji kötelességük teljesítésére; utánajártak és kiderítették, nem bennük van a hiba, fiaskójuknak közös oka a teába adagolt túlzottan nagy brómadag volt; már az

is elégé kellemetlenül érintett minket, hogy élettársunkat, az előjegyzés sorrendjében engedélyezett három napon, a nők szállásépülete alagsori szobáinak egyikében fogadhattuk, ahova az előcsarnokban ácsorgó kolléganőink kihívóan kacér tekintetének tüzén át juthattunk; biztatás helyett jó adag irigység villámlott ezekben a pillantásokban, mert a női hallgatók között sok volt az egyedülálló és akit rajtakaptak, hogy szobatársával megegyezve férfit fogadott szobájában, a proletárerkölcs megsértésének bűnével hazaküldték; Misi felesége egyszer sem jelentkezett, fel nem bontott házasságának rövidre fogott történetéből megtudtam, hogy fiának nem ő az apja, közös megegyezéssel, azt hiszem főleg káderlapját féltve, maradt meg házasságában; kinnlakóként pedig nagyobb szabadsághoz jutott, élt is vele, kedve töretlen maradt a későbbiek során is, amikor a nagybányai napilap főszerkesztői tisztét letéve elvált, és titkárnőjét hivatalosan is élettársául választotta, kapcsolatukra akkor jöttem rá, amikor szerkesztőségi látogatásomkor csokor szegfűvel kedveskedtem a titkárnőnek kivételesen jó kávéját köszönve és ezt nem titkolt féltékenységével nehezményezte; 1962-ben Pálfi Mirceát is iskolánkba küldték, szabadidőnk nagy részét együtt töltöttük Bukarestben; Misi lépett triumvirátusunkban a Herman Bandi helyére; barátságunk jeléül a népszerű Lipscani negyed egyik szaküzletében vásároltunk három egyforma, cserélhető fejű pipát, s mert fogadalmat tettünk, hogy ezt a pipát életünk végéig megőrizzük, tizenhat darabból álló pipagyűjteményemből ezt az egyet ma is őrzöm emlékül, azokra, az életutamat meghatározó bukaresti évekre gondolva, amelyek barátaim és feleségem nélkül unalmasan verébszürkék lettek volna; csatangolásaink a nagyvárosban olyan élményfüzérrel ajándékoztak meg, amelyet morzsolgatva elégtétellel állapíthatom meg, én is voltam fiatal, s mindenre nyitott

szemmel téblábolva a nagyvárosban, emberismeretem kialakult, csiszolódott, ítélőképességem gyarapodott; megfordultunk Mircea nővérénél, férjével együtt szürke kis újságírókként dolgoztak a Scânteia Házban kiadott valamelyik magyar nyelvű lapnál; a lakásuk közeli stúdióban gyakran láttunk híres színészeket, a legnagyobb román komikussal, Birlickel, aki éppen akkor vett nőül egy nála háromszor fiatalabb lányt, válthattam is néhány szót: délutáni sétáinkon megbámulhattam kedvenc román költőmet, a nagy Arghezit, amint megszokott padján üldögél a Kiseleff úti parkban, barátkoztam a lóugratásban jeleskedő versenyzőkkel a Cotroceni közeli pályán; iskolánk tornatermében csodálhattam az akkoriban főleg német nevű játékosokból álló, nemzetközi sikerekre törő kézilabdásainkat; a Herăstrău Parkban láttam először svédeket, és a *Tetrapak* csomagoló gépsorát, ahonnan kis négyzet alapú kartongúlákból szabályos kockát raktak össze, a különféle folyadékok könnyebb szállítása végett; Babával tejet ittunk ilyen csomagolásból, s rádöbbentünk a nyugati világgal szembeni óriási technikai és civilizációs lemaradásunkra; sétáltunk a Rózsák szigetén, hajóval átkeltünk a túlsó partra, ahol a szálló vendéglőjében a Mircea kollégái tíz lépés sört kértek, és kívánságukra a pincér tíz lépés hosszan egymás után sorba állította a kiürült üvegeket, hogy teljesítse a fiatalemberek kissé szokatlan rendelését; az iskola lehetővé tette, hogy szülővárosomat is, sokfelé lakva, jobban megismerjem; újév után két hétig tartó gyakorlatra a kolozsvári napilaphoz osztottak; nem szívesen hagytam magára feleségemet hideg albérletünkben, a házinéni távollétemben, az általunk is ismert szászos fukarsággal, egyáltalán nem fűtötte a szobát, egy emberért minek, mondta naivan, és amikor Baba meghűlt és lázasan feküdt a hidegben, dunyhát terített rá, a szénnel spórolt; mi pedig Mirceával a

kolozsvári Dermata egykori tulajdonosa által a lányának a Petőfi utca Majális úttal való találkozásánál építtetett, akkor még a város legkorszerűbb épületének harmadik emeletén kaptunk szállást, pöffeszkedtünk apartmanunkban, ottlétünk alatt nem jelentkezett más vendég; a két nagyszoba üvegfallal elválasztott volt, a bútorok békebeliek, a házban, amely a párté volt, a megyei pártbizottság jeles emberei laktak, többek között a Szabadság főszerkesztője, és olyan fővárosi küldöttek, akiknek mi is számítottunk, és ez jó volt, mert nekem nem volt hova mennem, anyám Kincses nevű udvarlója iránti ámulatában és gyógyíthatatlan jószívűségében kamaralakásunkba fogadta a szép emberi állat állapotos lányát is, hogy ne álljon ott lakatlanul az a lakás, hiszen két évig biztosan fővárosi lakosok leszünk, így indokolta, amikor döntött, s emberbaráti érzései minket is megnyugtattak, de mit hoz a sors, ki nem találhattuk: rövid időre rá Kincses, mint mondták, szokásához híven, másik, újabb és kedveltebb asszonyhoz költözött, anyám ott maradt időleges élettársa lányával és kisgyermekével, akit lakásába bejelentett; és a fiatalasszony addig valahol katonáskodó férje is hazatért, ő is velük lakott, a törvény szerint onnan senki sem tehette ki őket, a fiatalok aztán apránként és egyre parancsolóbb módon átvették a kisház vezetését; anyám közben ott húzta meg magát, ahol tudta; nevelőapám halála után annak nővére foglalta el az utca felőli házrészt, anyám válása után nem számíthatott arra, hogy oda visszatérjen, nem is köszöntek egymásnak; elidegenítve saját házában, a fiatalok módszeresen kiutálták; csak hazatérésünk után tettünk pontot a csúf történet végére azzal, hogy anyám házrészét elkótyavetyélve, házának árát megpótolva befizettünk a Györgyfalvi út közeli Oncsa-telepen épített, zsugorított szobakonyhás, új tömbházba, kijártam neki egy délre néző, második emeletes, napfényes, részletben kifizethető öröklakást; de amikor téli gyakorlatra küldtek

az újságíró iskolából, ennek még a terve sem született meg agyunkban, így kerültem olyan környezetbe, amilyenhez hasonlóban apám magyar időkben végzett házmestersége idején voltam, a szolgabíró hivatali villájának alagsorában, a Dermata tulajdonos modern palotájához közeli Görögtemplom utcában; az egykori Petőfi utcát ekkor már felére kurtították, nem a Majális utcától kezdődött, hanem a temetőkaputól, a Biasini szálloda, ahol a költő megszállt annak idején, már nem a róla elnevezett utcában állt; ma pedig, az elrománosítással járó sorozatos sunyiságot bizonyítja a hatalom, végig, egészen a Baba Novac, a zsoldosoknak kijáróan megnyúzott, albán nemzetiségű, román hősként dicsőített katona szobráig viseli a jobb sorsra érdemes mócvezér, Avram Iancu nevét ez az egykor Petőfinek szentelt utca; joggal éreztem úgy, hogy újra kitaszított engem a város, idegenként fogad; anyám bajban volt, apámhoz nem mehettem, apósom, anyósom utált, barátaim nem voltak: jár így az iparos; örömmel tértem vissza idegen földre, a fővárosba, amely nekem balkáni föld, sajátos ott a civilizáció, a viselkedés, az erkölcs és minden, amitől az ember idegenben olykor kellemesen, máskor pedig rettenetesen bosszúsnak érezheti magát; tavasszal megbolydult az élet főiskolánkon is, újdonság volt az átlátszó műanyag zacskó, néhány pihentagyú kitalálta, hogy a lányok szállásának tetejéről vízzel töltött zacskókat engednek a főbejáraton át közlekedő ismerősökre, harsányan röhögve élvezték, amikor a csomag víz nagyot puffanva az aszfalton szétspriccelt, s ha telibe talált valakit, az sem volt nagy baj, nem okozott sérülést; idővel a merénylők elszemtelenkedtek, nem nézték, kit fürdetnek lövedékeikkel, így történt, hogy a rektorhelyettest sem kímélték, aki összgyűlésünkön ítélte el az infantilis viselkedést, nem csinált belőle politikai ügyet, atyai korholás volt ez inkább, elismerte, hogy a szigorú együttlétünk fedő alatt gyűlt gőze minden ilyen

megnyilvánulás, ezután nagyobb gondot kellett fordítanunk a tornára; focibajnokságba kezdtünk, megpróbáltam emlékeztetni bal lábamat a Ref. Kollégium III. C osztálya II. csapatában mutatott csillogó teljesítményére; kiröhögtek; egy valakinek tetszett erőlködésem, kolléganőm, egy jászvárosi, szőke, sportos alkatú kézilabdás leányzó értékelte lyukra adott hosszú átadásaimat, melyekkel gólhelyzetbe hoztam társaimat; Mária elfogult volt velem szemben, első éven, amikor ágyba kényszerített a hűlés, elüldögélt ágyam mellett, meleg tekintete gyógyítóan hatott, nem érdekelte, hogy nős vagyok; fogalmam sem volt, miként kell viselkednem plátói szerelmét tapasztalva, az sem érdekelte, hogy nem biztatom; bevallom, jólesett szeretete, eszembe nem jutott durván elutasítani, tűrtem, ha simogatott, kék szeméből melegen sütött a vágy; házasemberként először kerültem ilyen helyzetbe; viszonozni érzéseit nem tudtam, reméltem, idővel barátsággá szublimálódik benne a vágy; évekkel később örömmel hallottam, hogy iaşi-i lap megbecsült munkatársa; az ilyen megpróbáltatások akaraterősítők, ösztöneink súgják, használjunk ki minden lehetőséget, kóstolgassunk az édes élet minden falatjából, amit elénk tálal a sors, de azt is tudtam, hogy csélcsap viselkedésünk, akár a rozsda, apránként elemészti bennünk a becsületet, a magunk urai nem lehetünk, hazugságok huzatában vergődve őrlődünk majd, ha megosztjuk érzéseinket, egy helyre kevesebb jut és rohamosabban fogy, mint általában, nincs tükör, amelyben majd jónak, embernek láthatjuk magunk; csoportunkban Puţinelu, kijelölt csoportvezetőnk volt a nagymenő, megjárta Indiát, mielőtt az ország legrangosabb napilapjához, a Scânteiához került; csiszolt szövegelése, túl a szokásos sablonözön megfelelően válogatott adagolásán, feleleteinek, problémafelvetéseinek logikus felépítettsége és

választékos szóhasználata miatt kivívta csoportunk őszinte elismerését; vékony testű, sajátosan oltyán arcú, indiai-kreol bőrű, egy kicsit a későbbi diktátorhoz hasonló kinézetű volt, hangja kissé nyávogó, de nem affektáló, vezetőként olykor atyáskodó; minden szemináriumainkon felszólalt, történetését ügyeskedő szerénységgel leplező egyéniség volt; második évünk közepén családi viselkedésével okozott iskolánkra szólóan hatalmas botrányt; a város szívében, a Palota terem közeli Ştirbei Vodă egyik előkelő tömbházlakásában lakott, ez, és az is, hogy felesége orosz nő volt, utólagos mérlegelésünkben egyéb számos aprósággal toldva, mutatta jelét annak, hogy karrierjét az akkori idők elvárásainak megfelelve, nagy körültekintéssel és hozzáértéssel építette; s a főiskolán már úgy érezhette, olyan magasságba emelkedett, amikor sokan másokhoz hasonlóan, olyat is megengedhet magának, ami egyszerű halandóknak erkölcsi képtelenség, elképzelni is nehéz, és normális embernek eszébe sem juthat; várandós felesége barátnője jelentette a rektornak, hogy egy hideg téli napon a feleségét utcára tette, hogy lakásukban egy erre hajlandó nővel szórakozzon; felesége nem tudni milyen meggondolásból vállalta a kényszerű sétát a fagyban, de amikor néhány óra teltével visszatért lakásukba, férje patáliát csapott, mert korán érkezett, és az ajtón kívül tuszkolta feleségét; a rektorátusnak sehogy sem sikerült a szocialista erkölccsel összeegyeztetni a történteket, félretéve az iskola hírnevét védők igyekezetét, akik szerint eltussolni kell az ilyesmit, az ügyet csoportunk és a pártszervezet elé utalta; tizenvalahányan alkottuk csoportunkat, mindünket felháborított az eset, a fegyelmi tárgyaláson társaim kínos hallgatására méregbe gurultam, a többiekhez képes döcögő mondatokkal félórás felszólalásomban előbb társunk dicséretét zengtem, hiszen felnéztünk rá, aztán mély csalódottságunknak

hangot adva, embertelen viselkedését érthetetlennek, mindenféle erkölcsnek ellentmondónak minősítettem; Varga Misi támogatott, rendre a többiek sem kímélték; végül csoportvezetői címétől megfosztották; azt vártuk, kirúgják az iskolából, mint ahogyan egyik, Mircea csoportjában lévő kolozsvári újságíró kollégánkkal ezt megtették, amikor rajtakapták, hogy mások szekrényében kotorász; nevét nem írom le; amíg élt, a Brassai Lapok vezető munkatársa és az Utunk irodalmi lapnak is megbecsült külsőse volt; büntetése után visszakerült a lapcsinálók közé, jó újságíróvá és íróvá vált, munkájával feledtette bűnét; a véletlen, vagy inkább a betűrend úgy hozta, hogy Puţineluval egy csoportban vizsgáztam, kifogástalan feleletet adott a nem véletlenül kapott kérdésre: a szocialista erkölcs volt az egyik tétele; hosszan beszélt, semmit sem hagyott ki, ami nyomtatott kurzusunkban állt, örvendtem, mert több időm jutott vizsgatételeim kidolgozására; a bizottság nem szólt felelete alatt, nem bolygatta; Befejezte?, kérdezte aztán a bizottság elnöke, miután Puţinelunak nem volt több mondanivalója; igenlő válasza után kapta a keresztkérdést: Mi a véleménye a szocialista erkölcs gyakorlatba ültetéséről, elveinek gyakorlatáról?, a kérdezett nagyot nyelt, nem hagyta magát, nagy lélegzetet vett és nekikezdett egy tetszetősnek akart körmondatnak, de a tanár leintette: A maga felelete elégtelen!, Puţinelu, mint a bamba kisdiák, védekezett: De tanár elvtárs, én készültem; Tudjuk! Tapasztaltuk!, szólt keményen a vizsgáztató, és az iskolában addig páratlan dolog történt: megbuktatták; a történet végére kívánkozik, hogy csoporttársamat évek múltán mégis a legnagyobb pártlap rovatvezetőjeként láttam viszont; ki tudja, ki, milyen nagy befolyású ember volt a támogatója; ott, ahol az elmélet és a propaganda köszönőviszonyban sincs a gyakorlattal, törvényszerű: olyanokra van szükség, akik az ilyen és ehhez hasonló tátongó

szakadékokat könnyedén és bűntudat nélkül átlépik; a rendszerváltás után negyed évszázaddal, lelkiismeretvizsgálat kényszere nélkül, karrieréhesen, álarcot váltva, büntetlenül folytatják az ilyenek pályájukat, itt járnak közöttünk és szemébe röhögnek mindazoknak, akik emlékezni és emlékeztetni mernek.

*

A nagy síkság lakói

Látod, Lajcsika, ott a távoli messzeségben azokat a liláskék hegyeket? Igen, arra tartunk. Mire nagy leszel, odaérünk és a tied lesz ott minden.

> *Lajcsika, látod, most új lakásba költöztünk. Ez a te szobád. Itt aztán azt csinálsz, amit akarsz.*

Mit csinálsz, te gézengúz! Ügyelj szépen a kistestvérkédre, és ne forgasd fel a szobát, mert kihúzod a cédulát!

Lajcsi fiam, te most már nagyfiú vagy. Rád bízzuk a testvérkéid nevelését. Ezek a cseppségek azt hiszik, hogy csinálhatnak, amit csak akarnak!

Diák lettél, Lajcsi! Látod, mennyit kellett küszködnünk, hogy valamennyire korszerűen berendezett otthonunk legyen. Nem volt fürdőszobánk, mosógépünk, ruhacsavarónk, porszívónk, hűtőszekrényünk, kávédarálónk, mixerünk, gyümölcslé készítésére alkalmas centrifugánk, kenyérpirítónk, tévénk, magnónk, lemezjátszónk, kazettás rádiónk, elektronikus számológépünk és játékunk, hajszárítónk, hajsütőnk, villanypárnánk, masszírozó gépünk, villanyborotvánk, kávéfőzőnk, szamovárunk, konyhai elszívó berendezésünk, kvarclámpánk és villanyóránk...

Apropó, hány óra? Ne a villanyórát nézd, hanem a régi vekkert!
Hű, hogy eltelt az idő! Légy szíves, segíts, Lajcsikám, tegyük rendbe a házat. Vedd a seprűt, nyiss ablakot... A villanymelegítőt vidd ki a kamrába... Persze hogy hallgathatsz zenét. Vedd a táskarádiót. Miután készen vagyunk a takarítással, el kell szaladnod nagymamádhoz. A pincéből el kell hoznod a húst, a sört és egy tábla margarint. És ne felejtsd el, apád arra kért, hogy a héten mosd le a kocsit. Amióta ott áll az akácfa alatt, sűrűn „megtisztelik" a verebek...

Lajoskám, apád valami liláskék hegyeket emlegetett az esküvőnkön, és az éjjel álmodban te is arról áradoztál. Ígérd meg, hogy engem is elviszel magaddal a hósipkás hegyek közé!

Lajos, te kopaszodsz! És mostanában alig említed azokat a távoli hegyeket! Mondd, mi a helyzet azokkal a ragyogó hegyekkel? Látjuk-e valaha őket?

Lajos tata! Mit beszél megint összevissza? Miféle kék hegyekről ábrándozik az unokái előtt? Mit mutogat mindig nekünk a távolba!? Hiszen arrafelé nincsenek is szép hegyek. Legalább az unokáit ne hülyítse. Mifelénk egyáltalán nincs hegy! Nyugodjék már bele, hogy mi a nagy síkság lakói vagyunk és körös-körül nincs más, csak a beláthatatlan nagy végtelen…

Ó, istenem!
avagy mese a történelmi létráról, amelynek valamelyik fokán mindig kiderül, hogy az emberiség javíthatatlanul előre halad a maga útján

Volt egyszer (hol nem volt?) egy ember.
Most Csakfelmayer Péternek hívják.

„De azok, akik nem születtek arra, hogy a sikeres munkához szükséges lelkiállapotot önmagukban elő tudják idézni, vagy nem sajátították el elég fiatalon, vagy bármely okból a vallásban vagy a filozófiában nem találtak arra az erőre, mellyel saját tehetetlenségüket ellensúlyozni tudnák: tudatos erőfeszítéssel még mindig megtanulhatják, hogyan érhetik el az életben a legjobb eredményt. Eközben sok minden megvilágosodik előttük, amit azelőtt rejtélyesnek tartottak."

Csakfelmayer Péter jó ember!

„Vannak még egyéb rejtett és észrevétlen módjai annak, hogy az ember a balsiker akarásának áldozatul essék. A befelé és kifelé élő típus majdnem egyaránt fogékony ezekkel szemben. Se szeri, se száma például azoknak, akik szántszándékkal olyan munkát vállalnak, amely tehetségüknek csak csekély hányadára tart számot, és akik aztán könyörtelenül hajszolják és fárasztják magukat haszontalan részletek elvégzésével."

Csakfelmayer Péter ügyes ember.

„Azt mondtuk az imént, hogy a relativista nem látja a fáktól az erdőt. Ez egyúttal azt is jelenti, hogy sohasem tud az egésznek, a világ egységének a felfogásáig eljutni. Az élete csupa töredék, részek közt játszódik le: a szakember korlátait építi maga köré. Érthető tehát, ha azt látjuk, hogy a szaktudományokban sok a relativista, hiszen a szaktudományok felvirágzása maga is a relativizmus eredménye."

Csakfelmayer Péter rendkívül okos ember.

„A konkrét történelmi folyamatokban maguk a tények olyan gyakoriak és szembetűnők, hogy egyetemes sorsuk az összes mozzanat részletekbe menő feltárása nélkül is világosan látható. »Nem tudják, de teszik« – mondta Marx egy alkalommal az emberek társadalmi aktivitásáról."

Szeretünk téged, Csakfelmayer Péter.

„A tárgyilagossági komplexusok belső mozgalmassága,

egymásra gyakorolt kölcsönös anyagi hatásaik, kölcsönhatásaik stb. létrehozzák azt, amit rendszerint oksági folyamatnak nevezünk, mégpedig abban a formában, ahogyan ezt ma már általánosan elismerték, mint olyan – többnyire igen sokrétű és bonyolult – kölcsönhatások irreverzibilis folyamatát, amelyeket gondolatilag a statikus valószínűségek formájában szoktunk tudatosítani."
Ó, Csakfelmayer, ne hagyj el bennünket!

Legyünk borvizek
A borvízforrások hozamának mennyisége, szénsavtartalma nem állandó. Az oldott szénsav mennyisége ugyanis mindig összefügg a külső légköri nyomásviszonyokkal. Jó megfigyelők a borvizek „viselkedéséről" meteorológiai következtetéseket is le tudnak vonni.
Ha gyalogtúráinkon megtöltjük kulacsainkat valamelyik ízes borvízforrás vizével, ne dugaszoljuk le légmentesen a kulacsot, mert a szénsav szétfeszítheti azt!

*

Az iskolalapnál a külpolitikai rovathoz osztottak be, s ez annyiban volt jó, hogy évtizeddel később, miután megyei és országos napilapnál is mindenféle szakterületen dolgoztam, elmondhattam, mindenféle rovatban gyakoroltam az újságírást; kezdtem gyakornokként, segédszerkesztőként és huszonhét év után, riporteri, rubrikát gondozó, rovatot vezető, publicista és főmunkatársi megbízatásokon át jutottam gyermekirodalmi lapjaink főszerkesztői székébe, majd a saját alapítású családi lap és a skandináviai magyar irodalmi és művészeti folyóirat mindenesének fizetetlen,

kis garzonlakásomban senki által nem irigyelt állása helyett inkább ülésébe; az iskolailap külpolitikai kommentárokhoz, a lapszemlékhez, az összefoglalókhoz, a különféle országokat bemutató írások szerkesztéséhez jól jött volna valamely világnyelv ismerete, de ehhez nem volt szerencsém, a már említett gyenge román tudásom miatt, amit sikerült a román újságírás színvona-lára emelnem; két év fővárosi tartózkodás, intenzív tanulás, mindennapos gyakorlat, könyvek, színház, film: nemcsak visszahozták a Konstancán eltöltött másfél és a hadseregben eltöltött három esztendő alatt összeszedett román tudásom, hanem a konyhanyelvi szintről az irodalmi nyelv magasságába emelték, hazalátogatva hivatalos helyeken lemérhettem, meggyőződhettem: kiejtésem alapján bukaresti románnak hittek; nemcsak szókincsem miatt, hanem az erdélyi románnál sokkal gyorsabb, oltyános kiejtésem miatt; milyen furcsa a sors: hároméves koromban még nem beszéltem, négyéves koromban, mert egy városszéli kunyhóban lakó analfabéta román öregasszony gondozott, akit Mámámnak hívtam, csakis románul gagyogtam; aztán rövid ideig apám gondozott, hatéves és kétnapos koromban kezdtem az első elemit: apanyelvem kitörölte román tudásom, másodikban délutánonként ingyen tanulhattam németül, imádtam és dicséretesen rajzoltam a cifra gót betűket, de németül megszólalni izzasztóan nehezemre esett; az újságíró iskolából kikerülve újra megkopott román tudásom, a pedagógia főiskolán pedig újra felelevenítve csiszolódott, megyei művelődési felügyelőként tökéletesedett, svéd környezetbe jutva, lapgépem váltható betűkészletének sorában a magyar, a svéd és angol mellé telepítettem a románt is; román barátaim ékezetlen betűkkel írt leveleire román ékezetes szöveggel válaszolok, de hazalátogatva, olykor keresnem kell a román szavakat, svéd és angol szavak tolakodnak helyükbe; minden kopik, nehezen működik, ha nem

használjuk, de remélem, teljesen már egyik nyelvet sem felejtem; svédországi professzorunk mondása cseng figyelmeztetően a fülembe: Svédül még nem, magyarul már nem tudtok!; vizsgák után, július végén megvolt a diplomakiosztás, 1963. augusztus 14-én bocsátottak el a főiskoláról, mehetett mindenki oda, ahonnan küldték; a magyarok közül engem a fővárosi magyar napilaphoz helyeztek; lepedőnagyságú, hétvégeken irodalmi és egyéb olvasmányos mellékletekkel szerkesztett lap volt, főszerkesztője Szilágyi Dezső, egy román katonatiszt, aki a rendszerváltásig vezette a lapot olyan rendszerhűen, hogy állítólag maga Ceauşescu mondta, róla: amíg ő van a lap élén, ott baj nem lehet; nevesebb szerkesztői akkoriban, időlegesen, más és más időszakokban: Majtényi Erik, Domokos Géza, Szász János, Halász Anikó...; a lap állandó munkatársa Beke György és még rengetegen mások; például Szilágyi Domokos, akiről az hírlett, hogy fizetését, amiért a kisujját sem kellett megmozdítania, éveken át hazaküldték; Majtényi Erik körül egészen rendes fiatal társaság állandósult, költőként, de az Írószövetség pénzfelelőseként is vonzotta az írástudókat, Szilágyi Domokossal tett nyugat-európai és svédországi gépkocsis bolyongásainak emlékét Marosi Miklós stockholmi zeneszerzővel elevenítettük volna fel a Kántor Lajos által szerkesztett, Szisznek szentelt második, megjelenését a költő besúgói jelentéseinek felfedezése után elnapolt, emlékkönyvben; Szász Jánoshoz kíváncsiságom vezetett: Karácsony Benő egyik kötetéhez írt utószót; egyszer a fővárosi sajtóközpont szovjet tervek szerinti grandiózus, márványos épületében járva, beléptem dolgozószobájába, hogy megkérdezzem, ő a szerzője annak a rövid ismertetőnek, amit a kötetben olvastam, néhány esztendei újságíróskodásom közben kezdeti félénkségem helyébe a feltűnéskeltéshez elegendő rámenősség rakódott, s kérdésem valószínűleg nyersnek, kissé számonkérőnek

sikeredett, felkapta a fejét, úgy éreztem, már mások is jelezték, Karácsony Benőről több információt vártak tőle; olyan kiemelten fő munkatárs volt, akinek külön gépírónő járt; nála jártamkor a másnapi lapszámba terjedelmes cikket, kis színes jegyzetet és verset is írt; tetszett moszkvai témájú szerelmes regénye; mentegetve magam, igyekeztem magyarázni rajongásom Karácsony Benőért, láttam rajta, nem tudja mire vélni érdeklődésem, ismeretlenül talán valaki olyannak vélt, akit rákűldtek azok, akik mindünket figyeltek és figyeltettek; ekkor találkoztam először ezzel a rossz érzéssel: félnünk kellett egymástól!, zavartságától máskor is szenvedtem; kolozsvári futó látogatása alkalmával szembejött velem a Szamos-hídon, köszöntem, biccentett és menekült, mintha megfigyelője lettem volna; tengerparti nyaralásunk idején az Írószövetség villájának napozóján röplabdáztak, gyakorlatlan ütésére feleségemre pottyant a labda, bocsánatkéréséből akkor is azt olvastam ki, hogy ráállított emberének vélt; a magam gyarapodó paranoid viselkedésének visszatükröződése lehetett, miközben tiszteletteljes ámulattal felnéztem azokra, akiktől tanulni lehetett az újságírást, s az sohasem érdekelt, hogy többségük zsidó ember volt, zavarba jöttem, ha rajongásomtól megijedtek; Halász Anikót ismeretlenül is nemcsak színházi, könyv- és filmkritikájáért kedveltem, még akkor is, amikor összekuszált szövegét Mezei Jocó gondozta közölhetővé, hanem mert az ínséges időkben volt mersze kimondani, hogy Auschwitzban mindig megkapták a kiskocka vajfejadagot, a dicsőséges érában ezt végeérhetetlen sorbaállással is csak nagyon ritkán; Domokos Gézának pedig örök hálával tartozom, mert amikor az Előre irodalmi oldalát szerkesztette, nem habozott, hozta *A szép steward gyönyörű halála* című novellám, amelyben, bátorságára vall: benne hagyta az olyan áthallásos sorokat is mint: *„Tapasztalom, hogy egyre komolyabb a helyzet. A tomboló vihar ide-oda*

dobálja gépünk... – Mire vártok? Mire várunk?... Miért kell mindig felső utasításra várnunk?!... Ordítok hiábavalóan. Nem itt és most kellene hangoskodnunk. Nem ér ez semmit a magasban. Földhözragadt kérdéseinkkel, süket fülekkel tele világunkat hiábavalóan noszogatjuk. Nincs beleszólásunk viharba, a kavargó bajos életből kivezető utunk megválasztásába"; novellaskötetemet, amit *Köszönöm, jól vagyok* című regényemnek köszönhetően kilenc esztendeig s ki tudja még meddig tartó mellőzésemet megtörve, a Kriterion igazgatójaként kiemelt a közléstől eltiltottak fekete listájáról, kiadta novellaskötetemet, amelynek a *Pléhmadár* címet adta; más kérdés, hogy később, Cseke Gabi főszerkesztőm iránti tisztázatlan ellenszenvéből, rajta múlt az általam két kötetben szerkesztett Ifjúmunkás antológia kiadatlansága, erről majd életrajzom harmadik kötetében írom meg, ami eszembe jut; egyelőre ott tartok, hogy Beke Györggyel egy lapba kerülni sem volna éppen hétköznapi dolog, gondoltam, amikor a kihelyezések listáján olvashattam, az Előréhez helyeztek; nem hiszem, hogy túlzás volt arra gondolnom: fővárosi országos laphoz kerülni kitüntetés, az országjárás, a nagyobb fizetés, az újságírói műfajok használatának változatosabb lehetősége, a megyei lapokhoz viszonyított nagyobb terjedelem, mind kecsegtető ígéret volt; megittunk Mirceával és Varga Misivel néhány sört örömünkben, és ment mindenki a maga dolgára: Mirceának még volt egy éve a főiskolán, amit később megpótolt a hároméves szociológia szakkal, Varga Mihály pedig a nagybányai magyar lap főszerkesztőjeként vállalta a küzdelmet a megyei pártbizottság embereivel, akiket egy akart vagy véletlen nyomdai hiba következtében az emberek egymás között nem bürótagnak, hanem „bőrtagnak" neveztek, divatos bőrkabátjuk miatt.

Vitatkozni kelt kedvem azokkal, akik „aranykorszakunk"

alatt felgyülemlett tömény gyávaságunkat feledve, az egy kalap alá söprés mindent egalizáló indulatukban tagadják, hogy ezt ellenállás nélkül tettük; a saját példám mákszemnyi, és inkább a szerkesztő érdeme, hogy áthallásos soraimat meghagyta, mi több, éppen ezekért a bújtatott megfogalmazásokért közölte; én csak beálltam azoknak a tollforgatóknak a sorába, akik sok évtizedes gyakorlattal kialakították a „sorok között" művelt újságírást, és a romániai magyar lapokban a sokféle kötelező baromság mellett, csavarteszűen próbáltak az olvasók együttérzését kiváltóan fogalmazni; erre leginkább az ifjúsági lapban volt lehetőség, mert ott a fiatalos nyelvezet szükséges használatára hivatkozhattunk, s emiatt a lapot idősek is rendszeresen olvasták és messzi külföldi országokban is akadt szép számmal előfizetőnk.

*

Babával is megegyeztünk: kezdhetünk új életet; jó eredménnyel végezte a könyvtárosi főiskolát, büszke voltam, hogy a szabadpolcos könyvtár kialakításáról írt diplomadolgozatához magam rajzolhattam a polcrendszerben eligazításra használt ábrákat; egyik tanára, a könyvek klasszifikálásának országos hírű szakembere, tudományos dolgozatához magyar nyelvű dokumentációs anyagra bukkant, s kérése, hogy ezt románra fordítsuk, nagyszerű alkalmat adott nekünk arra, hogy román nyelvtudásunk használhatóságáról tudományos szinten is megbizonyosodjunk; ismerőseink köre egyre bővült, jártunk a Cismigiu park melletti Petőfi Házban, ott voltunk minden képzőművészeti kiállítás megnyitóján, napoztunk és fürödtünk a Floreasca tó strandjának magyarok által látogatott részén, készek voltunk arra, hogy gyökeret eresszünk a fővárosban; a könyvtárosi főiskolára járt Matekovics Jánosnak, az Ifjúmunkás riporterének felesége, fiatal házasok voltak;

Matekovics sajátosan és folyamatosan lelkes fiatalember volt, egyik szilágysági kiszállásán ismerkedett meg azzal a líceumi diáklánnyal, akinek megüzente, ha élettársa akar lenni, legyen az állomáson a megadott időpontban, mert magával viszi Bukarestbe; első vagy második találkozásuk után történt az ultimátumszerű felszólítás, már nem tudom, de Lenke követte Jánost; egyébként Matekovics csupa ilyen, minden megszokott sablont felrúgó, gyalogsági rohamhoz hasonló indulattal forgolódott az ifjúsági lapnál és az országban végzett cikázásai alkalmával is, és olykor gyerekes meglepetésekkel megnevettette környezetét: egyetemi társai mesélték, hogy a bentlakásban időnként katonásdit játszva, önfeledten vidám, gyerekes hahotázással, harsány tratatatatákkal legépfegyverezte őket; egész életében lelkes ember volt Matekovics János, akiről majd bővebben kell írnom, mert az 1970-es években az országos ifjúsági laphoz kerülve, rovatvezetője voltam és követője az országos hírű Ifjúmunkás Matinék ezreket megmozgató előadásainak rendezésében; haláláról így emlékezett blogjában kollégánk, Elekes Ferenc: *„- Mit keresel te az asztalon, János? – kérdezte Lazics egy reggelen a szerkesztőségi asztalon fekvő Matekovicstól, aki úgy aludt az újságok között, hogy a nyála oda folyt le a címlapokra. – Ez az asztal tegnaptól az én szállodám is, felelte Matekovics, miután fölébredt és megtörölte a szemét. – Szép, magas szállodád van, János, tied a tizedik emelet, ha fölkelsz, látod az egész Bukarestet, mondtam Matekovicsnak, hogy szóljak valamit én is. – Szép és magas, mondta Matekovics. Csakhogy én nem Bukarestet nézem innen, hanem az egész országot nézem. Pontosabban az egész ország ifjúságát. Még pontosabban, a magyar fiatalok jövőjét. Egész éjjel ezen törtem a fejem. Hogy miképpen tudnám a jövőjüket föllendíteni. Ismeritek ti a libikókát? Úgy is mondják, palinta. Na, engem a szerencse fölültetett a palinta egyik*

végére, mert ugye, újságíró lettem. A másik végén ott van a magyar fiatalság, mert ugye, ez a lap, a miénk, ifjúsági lap. Normális esetben a fiatalságnak föl kell emelkednie, ha én a palinta egyik végére ülök. Ennek az átvirrasztott éjszakámnak ez lenne az értelme. El is határoztam, megmaradok ebben a sorsban, ebben az elképzelésben. Vegyétek úgy, hogy ezután ez lesz minden mozdulatomnak a lényege. – Meg akarod váltani a világot, János? – kérdezte Lazics. – Meg – mondta Matekovics. – Egyszer én is meg akartam váltani a világot, de tudod, mi lett abból a megváltásból, János? – tettem föl a kérdést. – Mi lett? – Az lett, hogy a világ elfordította a fejét s én bánatomban ruhástól beleugrottam itt egy nagy, bukaresti tóba. – S aztán? – kérdezte Matekovics. – Sasztán tovább semmi. Mindenki megy tovább a maga útján. – Így nem lehet élni, ahogyan te élsz, Frici. A megváltással addig kell próbálkozni, ameddig megfeszül az ember, vagy belehal. Hát nem azért vagyunk, hogy megpróbáljuk állandó jelleggel? – szögezte nekem a kérdést Matekovics. – Hát te csak próbálgassad János, azzal a kialvatlan, bedagadt szemeddel, mondtam, s már meg is bántam, amit mondtam a bedagadt szeméről.

Soha nem tudtunk bajtársias barátságban lenni mi ketten, Matekovics és én. Soha. Azért nem, mert ő mindent meg akart szervezni, én pedig nem szeretek semmit megszervezni. Egyszer hallom, hogy Matekovics igazgató lett egy bukaresti művelődési házban. El is mentem, hogy lássam, mit igazgat benne Matekovics János. Beszélgetni kevés időnk volt, csak éppen üdvözöltük egymást. Mindenki őt kereste valamiért. Hogy ezt ide kellene tenni, azt oda kellene tenni, mert így és úgy. Egyszer hallom, hogy Matekovics színdarabot ír. Kérdem, milyen színdarabot írsz, János? Sírás lesz benne több, vagy inkább kacagás? Azt felelte, mindenből annyi lesz benne, amennyire szükség van egy jó színdarabban. Egyszer

hallom, hogy Matekovics elhagyta a fővárost, el az ifjúság föllendítését, beállt egyszerű munkásnak egy gyárba. Kérdeztem Lazicstól, te, mi történt a mi Jánosunkkal, most akkor mi lesz a megváltásból. Azt mondta, Matekovics állítólag teljesen megvilágosodott és Sepsiszentgyörgyön kijelentette, ha tisztességes akar lenni valaki, álljon be egyszerű munkásnak. Mert ebben a rendszerben csak az egyszerű munkás lehet tisztességes, mindenki mást elkap a gépszíj és elveket kell szolgálnia, nem a népet. Most hallom, hogy meghalt Matekovics János. De nem az egyszerű munkás Matekovics halt meg, hanem egy tiszteletre méltó közember, a kultúra nyughatatlan szervezője. Az az ember, akinek nevét Czegő Zoltán is méltónak találta arra, hogy tollának hegyére tűzze.
Az az igazság, hogy igazából gyászolom én is Matekovics Jánost. Azért gyászolom, mert ismét elment közülünk valaki, aki a megváltást élete céljának tekintette és aszerint is élt. Nyugodjék békében Matekovics János.";

*

Babával készen álltunk arra, hogy megvessük a lábunk a fővárosban, semmink sem volt az anyám szerezte stafírungomon kívül, amit diákságunk két esztendeje alatt mindössze két korszerű székkel gyarapíthattunk; felmenőinktől kapott érzelmi vagyonunk elfért egy, a szülői szeretet hiányából fakadt kiadós sóhajtásban, tökmindegy volt, hol kezdjük páros életünk; a nincstelenség szabaddá teszi az embert, engem flegmatikussá, egyre nyíltabbá, szókimondóvá; így álltam, tekintélyes és fölötte tágas főszerkesztői irodájában Szilágyi Dezső íróasztala elé, s mielőtt hellyel kínált, soroltam pontokba foglalt feltételeimet: ahhoz, hogy munkatársai sorába lépjek, lakásra, könyvtáros feleségemnek munkahelyre van szükségem; kikötöttem, nem ígéretét várom, hanem konkrét intézkedését;

középkorú, közepes testmagasságú, kerek fején kopaszodó férfi emelte reám csodálkozó tekintetét; Mindig ilyen kategorikusan fogalmaz?, kérdezte némi rosszallással, leültem, és sarkosan előadott követeléseim indoklásához megfelelőbb, emberibb hangra váltva elmeséltem, másként nem tehetek, három éve vagyok házas: Jön a gyerek!, feleségem nem bír ki újabb terhesség-megszakítást, mit tehetnék egyebet, védenem kell családom érdekeit, érveltem előre megfontoltan tódítva, tragikusnak induló helyzetemet ecsetelve; ő pedig panaszkodott a fővárosi sanyarú lakáshelyzetről, s arról példálózott, hogy a lap munkatársai közül hányan várnak megfelelő lakásra; kategorikus választ szerettem volna, nem panaszáradatot: Ezek szerint megbeszélésünk tárgytalan, alkalmazásom lehetetlen!, szóltam eltökélten és felemelkedtem a kényelmes fotelből; Tudja mit?, kérdezte nagyfőnöki megfontoltságot mutató képet vágva: Maga most feleségestől kéthetes tengerparti üdülésre utazik, onnan jövet benéz hozzám, meglátom, addig mit tehetek!, átvettem és köszöntem az üdülőjegyeket, úgy éreztem, jó az, ha máris úgy kezelnek a lapnál, hogy vagyok valaki; az augusztus végi tengerpart forró volt és kellemes, nosztalgiázva kószáltunk a tíz esztendővel azelőtt szívemhez nőtt Konstanca utcáin, a kikötőben, Észak-Eforia tengerparti napozóin; Kolozsvárig váltott vonatjegyünket megszakítva jelentkeztem az Előre szerkesztőségében; a főszerkesztő titkárságán számomra hagyott üzenet tömören ennyi volt: Felesége könyvtári állást kaphat, de lakás nincs, sajnos...; csüggedés helyett a Mindenütt jó, de legjobb otthon! bölcsességével vigasztaltuk magunk, időközben ridegségükből valamicskét engedő apósoméknál húztuk meg magunk; jelentkeztem a kolozsvári szerkesztőségben, Kovács András felhívta Szilágyi Dezsőt, aki fenntartotta igényét reám, lakásügyünk megoldására haladékot kért; úgy dolgoztam

az Igazságnál, hogy az Előréhez tartozónak nyilvánítottak, s amint sikerül fővárosi lakást szerezniük, rögtön költözhetünk; néhány hónapig függőben hagytak; közben Babának, november elsejétől sikerült könyvtárosi állást szereznünk a Szakszervezeti Tanácsnál, és kaptunk szobakonyhás lakást a régen Kül-Magyar utca nevet viselő utcában, az egykori Országos Vöröskereszt Egylet kolozsvári választmányának Erzsébet-Mária kórháza és szanatóriuma, később Stanca Radu nőgyógyász nevét viselő kórház épülete szomszédságában; a következő nyáron fiam abban a Stanca szanatóriumi szobában született, ahol hatvanhét esztendővel azelőtt Brassai Sámuel, az utolsó erdélyi polihisztor elhunyt; engem pedig utólag, a személyzetis elírása alapján, egy nappal a főiskola befejezése előtt, hivatalosan is újra alkalmaztak a kolozsvári napilapnál; ettől a dátumtól számíthatom egész életemet meghatározó, küzdelmekben is mozgalmasabb újságírói munkásságom kezdetét.